

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYLÜCÜLÜK
POLİTİKALARI: İZMİR-AYDIN-DENİZLİ ÖRNEĞİ (1923-1950)**

Altan ÖZTÜRK

Haziran 2019

DENİZLİ

**CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYLÜCÜLÜK
POLİTİKALARI: İZMİR-AYDIN-DENİZLİ ÖRNEĞİ (1923-1950)**

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Altan ÖZTÜRK

Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU

Haziran 2019

DENİZLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

TARİH Anabilim Dalı, TÜRKİYE CUMHURİYETİ Bilim Dalı öğrencisi Altan ÖZTÜRK tarafından Prof.Dr.Ercan HAYTOĞLU yönetiminde hazırlanan “**Cumhuriyet Döneminde Köylücülük Politikaları: İzmir-Aydın-Denizli Örneği (1923-1950)**” başlıklı tez aşağıdaki jüri üyeleri tarafından 18.06.2019 tarihinde yapılan tez savunma sınavında başarılı bulunmuş ve Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr.Ercan HAYTOĞLU

Jüri Başkanı

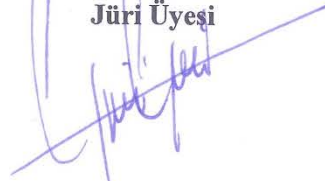
Doç.Dr.Umut KARABULUT

Jüri Üyesi

Dr.Öğretim Üyesi Günver GÜNEŞ

Jüri Üyesi

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 24.07/2019 tarih ve 29.10.1. sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ahmet BARDAKCI

Müdür

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmaların yapılması ve bulguların analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Altan ÖZTÜRK

ÖNSÖZ

Bu araştırmada, 1923-1950 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin köy ve köylülere yönelik izlemiş olduğu politikalar ve sonucunda ortaya çıkan uygulamalar araştırılmıştır. Cumhuriyet kurulduğunda halkının % 80'i köylü olan bir millet için köy ve köylü meselesi ile köylerin kalkındırılması, köylünün yaşam şartlarının iyileştirilmesi Cumhuriyet kurulduktan sonra en önemli konulardan biri olmuştur. Köy meselesinden kastımız köyü, eğitim, kültür, sağlık ve tarım teknikleri yönünden geliştirerek onu kalkındırmaktır. Mustafa Kemal Atatürk, "...*Bu memleketin gerçek sahibi ve sosyal yapımızın ana unsuru köylüdür...*" diyerek Cumhuriyet döneminde köylüye önem verildiğini göstermiştir. Köylerin büyük çoğunluğunun küçük ve dağınık olması, ekonomilerinin kötü olması, okur-yazar oranının az olması, köy okulu yetersizliği ve köy öğretmen eksikliği en başta gelen konular olmuştur. Bu eksiklikler hemen bir anda halledilecek işler değildi ve zaman gerekiyordu. Tez çalışmamızın geçtiği 1923-1950 tarihleri arası aslında devletin köye ve köylüye yönelik politikalarının çok olduğu bir dönemdir.

Tez çalışmamın Giriş bölümünde köy ve köylüyle alakalı tanımlar ve köy yerleşme biçimlerinden bahsedilmiştir. Giriş kısmından sonra 5 alt başlıkta Cumhuriyet öncesi köylünün durumu ve Osmanlı'da köy eğitimi tartışmaları konuları işlenmiştir.

İkinci bölümde, 1923-1930 yılları arası dönem ele alınmıştır. 1920'li yıllarda Köy Kanunu ve uygulanışı, tarımsal politikalar, bayındırlık politikaları, aşar vergisi kaldırılışı, köy muallim mektepleri, harf inkılabı ve millet mektepleriyle köye yönelik izlenen politikalardan bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde, 1930'lu yıllar köye yönelişin en çok olduğu dönemdir. Köy ve köylü söylemler artmış, Köycü yazarların yazıları çoğalmıştır. Planlı bir köy kalkınması programı hazırlanmıştır. Halkevleri ve Halkevlerinin köycülük şubeleri İzmir, Aydın, Denizli Halkevlerinin faaliyetleri, Halkodaları konuları ayrıntılı incelenmiştir. Eğitim

yönünden Köy Eğitimleri planı hayata geçirilmiş, ideal Cumhuriyet Köyü Planı çizilmiştir.

Dördüncü bölümde bu köy eğitimlerinden sonra Türkiye'ye özgü bir sistem olan Köy Enstitüleri 1940'lı yıllarda köy eğitiminin önemli bir unsuru olmuştur. 1940'lı yıllarda yüzyıllardır köylünün büyük bir sorunu olan toprak meselesi Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile halledilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada 1923-1950 arası köycülük politikaları ile bu politikaların Aydın-Denizli-İzmir illerindeki uygulamaları verilerle ortaya konulmuştur. Tez çalışması için basın ve arşiv taraması yapılmıştır. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Ankara Milli Kütüphane, TBMM Arşivi, İzmir Milli Kütüphane, Atatürk Kitaplığı, ULAKBİM, MEB Arşivi, Denizli İl Halk Kütüphanesi, Aydın İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Sahafklar Çarşısı ve internetten yararlanılmıştır. Bahse konu döneme ilişkin katalog taraması yapılarak çalışma için gerekli veriler sunulmuştur.

Tez konusunu belirlenmesinde ve tezimin her aşamasında bana yardımlarını esirgemeyen danışmanım ve sayın hocam Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU başta olmak üzere, bu tez aşamasında bana destek olan sevgili eşim Emine YETER ÖZTÜRK, biricik kızım Sare Nil ÖZTÜRK, annem, babam ve tüm ailem ile birlikte kıymetli dostlarıma teşekkür ederim.

Altan ÖZTÜRK

ÖZET

CUMHURİYET DÖNEMİNDE KÖYLÜCÜLÜK POLİTİKALARI: İZMİR-AYDIN-DENİZLİ ÖRNEĞİ (1923-1950)

ÖZTÜRK, Altan
Yüksek Lisans Tezi
Tarih ABD
Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Programı
Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Ercan HAYTOĞLU
Haziran 2019, XI + 275 sayfa

Bu tez çalışmasında Cumhuriyet ilan edildiğinde toplumun %80'ini oluşturan ve çoğunluğunun köylerde yaşayan halk üzerinde Türkiye Cumhuriyeti yöneticilerinin 1923-1950 yılları arasında uygulamış oldukları politikalar incelenmiştir. Köylü halk cumhuriyetin ilk yıllarında yoksul ve cahil bir durumdaydı. Türkiye Cumhuriyetinin amacı, köylüleri yoksulluk ve cahillikten kurtararak onları kalkındırmaktır.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra köy ve köylüleri kalkındırmak amacıyla bir dizi reform hareketlerine girişilmiştir. Çalışmamızda köy ve köylülere yönelik politikalar dört bölüm halinde incelenmiştir. Birinci bölümde, Cumhuriyet ilan edilmeden önce Osmanlı Devleti döneminde köy ve köylünün durumuna değinilmiştir. İkinci bölümde, 1923-1930 yılları arasında yapılan Köy Kanunu, Aşar Vergisinin kaldırılması, tarıma yönelik ekonomik destekler ile millet mektepleri, köy eğitimi ve köy öğretmeni politikaları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde, 1930-1940 yılları arasında artan köycü söylemlerle birlikte tarımda devletçilik politikası, zirai kongreler, halkevleri, halkodaları, ideal cumhuriyet köyü planı ve köy eğitim kursları hakkında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Dördüncü bölümde ise II. Dünya savaşının köy ve köylü üzerindeki etkileri, Türkiye'ye özgü bir kurum ve son dönemde üzerinde çok tartışmaların yapıldığı Köy Enstitüleri konusu ve Batı Anadolu (Aydın-Denizli-İzmir) uygulamaları ile uzun yıllardan beri Türkiye'nin gündemini meşgul eden toprak reformu meselesi kapsamında çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu konuları ele alınmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER: köy, köylü, köy eğitimi, köy kanunu, aşar vergisi, millet mektepleri, halkevleri, köy enstitüleri, çiftçiyi topraklandırma kanunu.

ABSTRACT

VILLAGE POLICIES IN THE REPUBLICAN PERIOD: THE CASE OF İZMİR- AYDIN-DENİZLİ (1923-1950)

ÖZTÜRK, Altan

Master Thesis

Department of History

Republic of Turkey History Program

Adviser of Thesis: Prof. Ercan HAYTOĞLU

June 2019, XI + 275 pages

In this thesis, the policies which Turkish Republic executives implemented on people who made up of 80% of the population when the republic was declared and most of whom lived in villages. In the first years of republic, the peasants were poor and uneducated. The goal of Turkish Republic is to improve the peasants by enabling them to recover from poverty and illiteracy.

After the declaration of republic, there were a few attempts to make reforms for the improvement of villages and peasants. In this study, the policies regarding the villages and peasants have been analyzed under four categories. In the first part, the status of villages and peasants during the reign of Ottoman Empire, before the declaration of republic, has been covered. In the second part, the policies concerning Village Law, Abolition of Tithe, financial support for agriculture, nation schools, village education and village teacher have been handled. In the third part, together with the growing rural discourse between the years 1930 - 1940, agricultural policy, agricultural congresses, community houses, public rooms, ideal republic village plan and village trainer courses have been interpreted. In the final part, the effects of the Second World War on the villages and peasants, the issue of Village Institutes, which is peculiar to Turkey and has been discusses widely in recent years, West Anatolia (Aydın- Denizli- İzmir) implementations and law of land provision for farmers which was introduced within the land reform issue that has long occupied the agenda have been covered.

KEYWORDS: village, peasant, village education, village law, tithe, nation schools, public rooms, village institutes, law of land provision for farmers.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER	v
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
TABLolar DİZİNİ	ix
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ KÖY VE KÖYLÜNÜN DURUMU

1.1. Osmanlı Devleti Zamanında Köye Bir Bakış	5
1.2. Tarımsal Gelişmeler	6
1.3. 1858 Arazi Kanunnamesi.....	7
1.4. Osmanlı Devleti'nin Köy Eğitimine Bakışı	9
1.5. Osmanlı Devleti'nde Köy Sorunu Tartışmaları	12

İKİNCİ BÖLÜM

1923 - 1930 YILLARI ARASI KÖYLÜCÜLÜK POLİTİKALARI

2.1. Türk Ocakları ve Köycüler Cemiyeti.....	20
2.2. İzmir İktisat Kongresinin Köylü Açısından Önemi	27
2.3. Köy Kanunu	33
2.3.1. Köy Kanununun İçeriği	35
2.3.2. Köy Kanununun Uygulanması	38
2.3.3. Örnek (Numune) Köyler.....	40
2.3.4. Köy Sınırlarının Belirlenmesi.....	41

2.4. Tarım Politikaları ve Uygulamaları	42
2.5. Tarımsal Krediler ve Tarım Kredi Kooperatifi	46
2.6. Tarımsal Vergi Politikaları.....	48
2.6.1. Aşar Vergisinin Kaldırılması.....	50
2.6.2. Arazi Vergisi	53
2.6.3. Ağnam Vergisi	54
2.7. Köyde Eğitim Alanında Yapılanlar.....	56
2.7.1. Köyde Eğitim Hayatı ve Okullaşma Oranı.....	58
2.7.2. Askerlikte Köylüye Verilen Eğitim.....	62
2.8. Maarif Kongresi ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu.....	62
2.9. Halk Dershaneleri.....	64
2.10. Köy Muallim Mektepleri	65
2.11. Harf Devrimi ve Millet Mektepleri	72
2.11.1. Millet Mektepleri Uygulamaları (İzmir-Aydın-Denizli)	85
2.12. Tarıma Yönelik Eğitim Politikaları.....	99
2.13. Yol Mükellefiyeti Vergisi	101
2.14. Köy Sağlığı ve Sıtma İle Mücadele	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1930 - 1940 YILLARI ARASI KÖYLÜCÜLÜK POLİTİKALARI

3.1. Köye ve Köylüye Olan İlginin Artış Sebepleri.....	107
3.2. Tarımda Devletçilik Politikası ve Köylüye Etkileri.....	108
3.3. Tarımsal Kongreler	111
3.3.1. Birinci Türkiye Ziraat Kongresi (1931)	111
3.3.2. Birinci Ankara Beynelmillel Ziraat Teknik Sergisi.....	114
3.3.3. Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi (1938).....	115
3.4. Tarımda Makineleşme Hareketi.....	116
3.5. Köyün Hükümetler Programında ve Devlet Bütçesindeki Yeri.....	122
3.6. Umumi Müfettişliklerin Kuruluşu.....	124
3.6.1. Bir Köy Adamı Kazım Dirik ve Yaptıkları	128
3.7. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı	130
3.8. Köy Büroları	133
3.9. Köy Birlikleri	135

3.10. Halkevleri	136
3.11. Halkodaları	143
3.12. Halkevlerinde Köycülük Şubesinin Faaliyetleri	147
3.13. Ege Bölgesi Halkevleri (İzmir-Denizli-Aydın).....	154
3.13.1. İzmir Halkevi	154
3.13.1.1. İzmir’de Köycülük Dergisi	158
3.13.2. Denizli Halkevi	160
3.13.3. Aydın Halkevi	165
3.14. Köy Eğitim Kursları	170
3.14.1. Eğitimcilerin Köyde Yaptıkları	174

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1940 - 1950 YILLARI ARASI KÖYLÜCÜLÜK POLİTİKALARI

4.1. II. Dünya Savaşı Yıllarında Tarım ve Köylü	177
4.2. Milli Korunma Kanunu	178
4.3. Tarımsal Üretim (Ekim) Seferberliği	179
4.4. II. Dünya Savaşı Yıllarında Tarımsal Hayat ve Devlet Politikaları.....	181
4.5. Devlet Çiftlikleri	183
4.6. Yüzde 25 Sistemi	184
4.7. Toprak Mahsulleri Vergisi	185
4.8. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Kanunu	189
4.8.1. Kanun Çalışmaları ve 17. Madde Tartışmaları.....	192
4.9. Köy Enstitüleri	203
4.9.1. Köy Enstitülerinin Kuruluşu.....	208
4.9.2. Enstitülerde Eğitim Hayatı	219
4.9.3. Yüksek Köy Enstitüsü	224
4.9.4. İzmir Kızılcıllu Köy Enstitüsü.....	225
4.9.5. Ortaklar Köy Enstitüsü	232
4.9.6. Köy Enstitülerinin Kapatılması	239
4.10. Türkiye Siyasi Tarihinde Köylü ve Türkiye Köylü Partisi	243
4.11. Truman Doktrini - Marshall Planı ve Türk Köylüsüne Etkileri.....	245
SONUÇ	250

KAYNAKLAR	254
ÖZGEÇMİŞ	275

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı	131
Şekil 2. Köy Enstitülerinin Harita Üzerinde Dağılımı	213

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. GSYİH içindeki sektör payları (%) sabit fiyatlarla	53
Tablo 2. 1923-1950 yılları arasında köylerde okul sayısı	61
Tablo 3. Köy Muallim Mekteplerinin Öğrenci Sayısı	69
Tablo 4. 1927 Köy Muallim Mektepleri Müfredat Programı	71
Tablo 5. 1928-1935 yılları arası Millet Mektepleri Dershane, Kayıtlı Öğrenci Sayısı, Öğretmen Sayıları	83
Tablo 6. 1928-1935 yılları arasında A ve B Dershanelerinden ve Özel Ders Alanlardan mezun olanların sayıları	84
Tablo 7. Aydın ili Millet Mektepleri Dershane ve Öğretmen Sayıları	90
Tablo 8. Aydın İli Millet Mekteplerine Kayıt Yaptıran ve Kursu Devam Eden Öğrenci Sayısı	91
Tablo 9. Aydın İli Millet Mektepleri Dershaneleri Devam Edenler ile Dışarıdan Özel Ders Alan ve Toplam Mezun Olan Öğrenci Sayıları	92
Tablo 10. Denizli İli Millet Mektepleri Dershane ve Öğretmen Sayıları	93
Tablo 11. Denizli İli Millet Mekteplerine Kayıt Yaptıran ve Kursu Devam Eden Öğrenci sayısı.....	94
Tablo 12. Denizli İli Millet Mektepleri Dershaneleri Devam Edenler ile Dışarıdan Özel Ders Alan ve Toplam Mezun Olan Öğrenci Sayıları	95
Tablo 13. İzmir İli Millet Mektepleri Dershane ve Öğretmen Sayıları.....	96
Tablo 14. İzmir İli Millet Mekteplerine Kayıt Yaptıran ve Kursu Devam Eden Öğrenci sayısı.....	97
Tablo 15. İzmir İli Millet Mektepleri Dershaneleri Devam Edenler ile Dışarıdan Özel Ders Alan ve Toplam Mezun Olan Öğrenci Sayıları	98
Tablo 16. Denizli-Aydın-İzmir İllerine Ait Millet Mektepleri Bütçeleri.....	99
Tablo 17. İdeal Cumhuriyet Planı İçerisinde Yer Alan Üniteler	132
Tablo 18. Halkevleri Şube İsimleri	139
Tablo 19. Halkevlerinin Çıkarmış Olduğu Dergiler	142
Tablo 20. 20 Şubat 1949 yılı Halkevi ve Halkodalarının İllere Göre Sayısı	145
Tablo 21. Halkevlerinin ve Halkodalarının Yıllara Göre Dağılımı	146
Tablo 22. Halkevlerinin Şubelerine Kayıtlı Üye Sayıları	147
Tablo 23. 1932–1940 Yılları Arasında Halkevi Üyelerinin Mesleklere Ve Cinsiyete Göre Dağılımı.....	147
Tablo 24. Köycüler Şubesi 1933-1935 Yılları Arası Üye Sayısı.....	148

Tablo 25. İzmir Halkevleri ve Açılış Tarihleri.....	168
Tablo 26. Denizli Halkevleri ve Açılış Tarihleri	169
Tablo 27. Aydın Halkevleri ve Açılış Tarihleri	170
Tablo 28. İzmir’de 1941-1942 Senelerinde Muhtelif Toprak Mahsullerinden Ne Kadar Sahanın Ekildiği Buralardan Elde Edilen Mahsul Miktarları	180
Tablo 29. Türk Köylüsünün Toprak Mülkiyeti Konusunda, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Öncesindeki Durumu.....	191
Tablo 30. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince 1945-1972 Yılları Arasındaki Topraklandırma Çalışmaları ve Maliyetleri	201
Tablo 31. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince 1945-1952 Yılları arasında Topraklandırmada Çalışmaları ve Krediler.....	202
Tablo 32. Ege Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi Köy ve Köy Okulu Sayıları	204
Tablo 33. Köy Enstitüleri ve Erkek-Kız Öğrenci Sayıları	215
Tablo 34. 1932-1950 Yılları Arası Köylerde Öğretmen Sayısı	217
Tablo 35. 1932 – 1950 Yılları Arasında Köylerdeki Okul Sayısı.....	218
Tablo 36. Köy Enstitülerinde Okutulan Dersler	221
Tablo 37. 1942-1945 Arasında İzmir’in 114 Köyünde Görev Alan 183 Köy Enstitüsü Mezun Öğretmen İçin Yapılan İnşaatlar	231
Tablo 38. Ortaklar Köy Enstitüsü Mezun Sayısı (1945-1952)	239
Tablo 39. Marshall Planı’ndan Yardım Alan Ülkeler	247
Tablo 40. Ülkemize Gelen Tarım Makineleri	248

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

- a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m : adı geçen makale
a.g.t. : adı geçen tez
AİTE: Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
A.Ü. : Ankara Üniversitesi
bkz.: Bakınız
C. : Cilt
C.H.F. : Cumhuriyet Halk Fırkası
C.H.P. : Cumhuriyet Halk Partisi
DP : Demokrat Parti
GSMH: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İTÜ : İstanbul Teknik Üniversitesi
MEB. : Milli Eğitim Bakanlığı
S. : Sayı
s. : sayfa
SCF: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBMMZC. : Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.C.B.C.A. : Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
TDK : Türk Dil Kurumu
TKP : Türkiye Köylü Partisi
T.T.K. : Türk Tarih Kurumu
vb. : ve benzeri

GİRİŞ

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde şehirli ile köylü arasındaki eğitim, ekonomik ve kültürel farklılıklar iyice artmıştı. Mustafa Kemal Atatürk önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri bu farklılıkları ortadan kaldırmak ve köylüleri Cumhuriyet rejimi içine dâhil etmek istemiştir. Cumhuriyet ilan edildiğinde, Türkiye Cumhuriyeti toplumunun dörtte üçünden fazlası köylerde yaşamakta ve tarımla hayat geçinimlerini sağlamaktaydı. Köylerin çoğunluğu dış dünyaya kapalı ve kendi halinde bir toplumdur. Osmanlı döneminin son dönemleri yoğun şekilde savaş ortamında geçtiği için köylü halk yorgun ve bitkindir. Çünkü ordunun asker kaynağı genel olarak köylüdür. Bu savaşlar nedeniyle köylü halk üretici genç nüfusunun çoğunluğunu yitirmiş, üretici köylü azalmış ve tarımsal üretim düşmüştür. Ayrıca bu dönemde köylü halk okuma-yazmadan uzak ve cahilliğin olduğu bir yapıdaydı. Cumhuriyet ilan edildiğinde köylü halkın neredeyse % 2'si ancak okur-yazardı. Bunun farkında olan Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları için öncelikle halledilmesi gereken konu köylü meselesi idi. Mustafa Kemal Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti yöneticileri başta halkın çoğunluğunu oluşturan köylü olmak üzere bütün halkı çağdaş medeniyetler seviyesine getirmek için inkılap hareketlerini başlatmışlardır. Amaç bu inkılap hareketlerini tüm Türkiye'ye yayarak toplumu yükseltmek ve kalkındırmaktır. Atatürk, Cumhuriyetin ilk yıllarında söylediği "...köylü milletin efendisidir..." sözüyle köylüye ne kadar değer verdiğini göstermiş adeta ülkeyi kalkındırma hareketinin köylerden başlayacağını işaret etmiştir. 1920'li yıllarda öncelikle köylünün ekonomik sorunlarını çözmeye yönelik adımlar atılmış, köylülere özel Köy Kanunu çıkarılmıştır. 1920'li yılların sonları ve 1930 ve 1940'lı yıllarda köylerin en büyük sorunu olan eğitim sorunu halledilmeye çalışılmıştır. Türkiye'ye özgü bir kurum olan Köy Enstitüleri ile köyde eğitim alanında zirveye çıkılmıştır. 1930'lu yıllarda Halkevleri ve Halkodaları ile inkılaplar köylere kadar götürülmüştür. Yaptığımız çalışmada devletin köy ve köylülere yönelik politikalarını ele aldık. Politikalara geçmeden önce köy ve köylüyü ilgilendiren tanımlara bir bakalım.

En küçük yerleşim birimi olan *köy* ve onun asıl unsuru olan *köylü* hakkında birden fazla tanım bulunmaktadır. Tarıma dayalı iş bölümünün geliştiği, düşük nüfus yoğunluğuna sahip, coğrafi, ekonomik, toplumsal ve nüfus özellikleri ile şehirden ayrılan kırsal yerleşmelere köy denilmektedir. Geleneksel dayanışma ve yaşam

biçimleri ile komşuluk ilişkilerinin devam ettiği, geniş aile tipinin yaygın olduğu ve nüfusu en fazla iki bini geçmeyen kırsal yerleşim yerleridir. Köy Kanununun 1. Maddesinde de nüfusu iki binden aşağı olan yerlere köy denilmektedir. Köy Kanununun 2. Maddesinde cami, mektep, otlak, yaylak, baltalık gibi orta malları bulunan ve toplu veya dağınık evlerde oturan insanlar bağ bahçe ve tarlalarıyla birlikte bir köy unsurunu teşkil etmektedir.¹ Toplumun en küçük yerleşim birimi olan köy ve köylünün toplum bilimi, coğrafi, idari, ekonomik, hukuki ve sosyal alanlarda birden fazla tanımı bulunmaktadır.

Toplumbilim açısından, köy toplulukları, genellikle tarımla uğraşan içinde buldukları toplum bütünüyle ortak çıkarları az olan ve sınırlı ölçüde eş güdülmüş bulunan birkaç düzine ile birkaç yüz arasında değişen sayıda hanelerden kurulu, belli ve özenle korunan sınırları bulunan topluluklar olarak tanımlanmaktadır.²

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere köy, ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı, kapalı bir toplum yaşantısına sahip toplumun en küçük yerleşim birimi olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte köy tanımı yaparken tek bir ögenin esas alınması da hatalara neden olur. Örneğin; sadece nüfus esas alınarak köyün reel bir tanımı yapılamaz. Köyü ve köylüyü meydana getiren diğer unsurları da göz önünde bulundurmamak ve tanıma onları katmak gerekmektedir. Nüfusu fazla bulunan bir yerde köy karakteri taşıyabilmekte, bazı kasaba ve şehirler de köylülük ve kırsal karakterlerini hala muhafaza etmektedir. Belirli öğeler üzerinden kesin bir köy tanımı yapmak mümkün değildir.

Köy denilince köyün toprağa bağlı bir topluluk olması akla gelmektedir. Yani köy deyince ilk akla gelen toprak ve bu toprakta gerçekleştirilen tarımsal faaliyetlerdir. Köy ve köylüyü oluşturan diğer bir öğe, akrabalık ve komşuluk ilişkileridir. Ortak menfaat ve mallara sahip olma, aynı yerde birlikte oturma, aynı gelenek-göreneklere tabii olma ve maddi ve manevi bir yakınlıkta yaşama, köy halkının esas niteliklerindedir. İnsanlar, burada önce ailesinin sonra köy toplumunun etkisi altında ve topluma bağlıdır. Köy halkı arasında birlik-beraberlik ve aralarında birbirlerine sıkı bir

¹ Köy Kanunu, Resmi Gazete, Kanun No: 42, K.T. 18.3.1924. Tertip 3, C.5, S.68, s. 336.

² Özer Ozankaya, *Toplumbilim Terimler Sözlüğü*, T.D.K. Yayınları, Ankara, 1980, s. 75.

bağlılık ile birlikte dini inanışlarda benzerlik, hak ve görevlerde eşitlik bulunmaktadır. Köyler de sorumluluklara katılma ve birlikte imece kuralının hâkim olduğu görülür.³

Köylü demek ise köyde doğmuş olan, köyde yaşayan köy halkından olan demektir. Köylü, tarımsal üretim olan yerleşim yerleri kuran genellikle burada yaşayan, birbirleriyle ve çevreleriyle çeşitli türlerde ilişki kuran toplumsal bir sınıftır.⁴ Her tarımsal üretim yapan kişinin köylü olmadığı da bir gerçektir. Büyük topraklarda pazara yönelik üretim yapanlar köylü tanımlamasına dâhil değildir.⁵ Ayrıca her köylü tarımsal üretimle hayatını sürdürmez, ormancılık, balıkçılık, madencilik vb. uğraşlarla hayatlarını devam ettiren köylerde mevcuttur. Bu tanımların yanında, köyde yaşama ve köylere has davranışlara köylülük, köyün kalkınması ve faydası için çalışan kişiye *köycü*, köylü göçü sonucunda şehirlerde büyük ölçüde köylülük hal ve davranışlarının yaygınlaşmasına köyleşme denmektedir.⁶

Köylüler kendi içinde, büyük toprak sahipleri, varıl köylü, orta köylü, küçük köylü, yoksul ve toprak işçisi gibi farklı gruplara ayrılmaktadır. Tez çalışmamızın olduğu 1923-1950 arası dönemde ülkemizde en yaygın olan küçük köylü ve yoksul köylüdür. Genellikle sahip olduğu küçük toprağını kendi ilkel tarım araç ve gereçleriyle işleyen, kendi geçimini sağlayabilecek kadar üretim yapan köylülerdir.

Ziya Gökalp'e göre Türk köyünün ağası yoktur, ancak Arap köylerinin hepsinde ağa vardır.⁷ Ahali köylü ve ağa köyü olmak üzere köyler ikiye ayrılır.⁸ Ziya Gökalp, ağa köylerinde, hükümet nüfuzundan bir kısmını ele geçiren ağanın buna bağlı olarak köylüleri kendilerine bağladığını ve bu bağlantıdan bir takım menfaatler elde ettiğini belirtmektedir. Burada köyün bütün toprak mülkiyeti tamamen ağaya aittir. Ahali köylerinde ise toprak mülkiyeti köylüler arasında dağıtılarak belirli bir kişinin denetiminden çıkartılmıştır.

Türkiye köy yerleşmeleri de coğrafi konumları bakımından ova köyleri, dağ ve orman köyleri, yamaç (geçiş) köyleri olarak sınıflandırılmıştır. Ülkemizde üç köy tipi de

³ Mahmut Tezcan, "Sosyolojik Yönden Köy", *Amme İdaresi Dergisi*, C.3, S.3, Ankara, 1970, s. 151-182.

⁴ Yücel Çağlar, *Köy Köycülüğü ve Türkiye'de Köy Kalkınması Sorunu*, T.Z.D. Yayınları, Ankara, 1986, s. 21.

⁵ Türkan Çetin, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*, (Basılmamış Doktora Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü, İzmir, 1997, s. 9.

⁶ Büyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, 10. Baskı, Ankara, 2005, s. 1020.

⁷ Selahattin Demirkan, *Köy Sosyolojisine Hazırlık*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1962, s. 19.

⁸ Selahattin Demirkan, *a.g.e.* s. 20.

bulunmaktadır. Verimli ve tarıma elverişli topraklara yerleşmiş olan ve genellikle tarımsal üretimle uğraşan ova köyleri ülkemizde genelde Ege, Marmara ve Akdeniz bölgelerinde görülür. Kapalı bir ekonomiye sahip, daha çok hayvancılık ile geçinimini sağlayan dağ ve orman köylerinin ekonomik durumları kötüdür. Ülkemizde genelde Karadeniz bölgesinde görülmektedir. Yamaç köyleri ise, dağ ve orman köyleri arasında orta tipte dağların ovaya bakan cephelerindeki köylerdir. Aşağıdaki ovada arazisi olan bu köyler, dağların hemen eteklerinde kurulmaktadır.⁹

Kuruluşu bakımından dağınık ve toplu köy yerleşmeleri vardır. Ülkemizde genelde toplu yerleşme biçimi yaygındır. Dağlık bölgelerde dağınık yerleşme vardır. Toplu yerleşme en eski yerleşme biçimi olarak kabul edilir. Ülkemizde pek görülmesine de dağınık ve toplu köy yerleşmesi dışında Köşebaşı Topluluğu Tipi, Hat Köyü (Line Village), L Tipi, Yıldız Köyü Tipi (Altıgen ve Yuvarlak Tipler) gibi farklı köy yerleşmeleri bulunmaktadır.¹⁰

Anadolu'daki “*Yerli Köylü*” tabirinin yanında, tarihsel süreç içinde Anadolu'ya Orta Asya'dan göçle gelen Yörüklerin yerleşik hayata geçmesiyle oluşan “*Yörük Köyleri*” ve 19. Yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti sınırlarının küçülmeye başlamasıyla kaybedilen Rumeli topraklarında yaşayan Türk toplulukları ile Anadolu'ya 1924 Türk-Rum Mübadele Antlaşmasıyla gelen Türklerin devlet eliyle yerleştirildiği “*Göçmen Köyleri*” ülkemize özgü köy tipleri sayılmaktadır.

Aileler arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar, bağımsız yaşama isteği, tarım topraklarının birbirinden uzakta ve yetersiz olması, hayvanlarına olatma ve barınma yeri bulma, devlete ait toprakların özellikle orman alanlarının toprak kazanmak amacıyla yapılan yerleşmeler, köy yerleşmelerinin alt tabakasını oluşturmaktadır. Bunlar; Mahalle, yayla, mezra, kom, oba, dam, divan, çiftlik ve ağıldır.¹¹

⁹ Hilmi Ziya Ülken, *Sosyoloji Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul, 1969, s. 180-181.

¹⁰ Mahmut Tezcan, *a.g.m.* s. 165.

¹¹ Necdet Tunçdilek, *Türkiye'de İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy-altı iskân şekilleri)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1967, s. 98-99.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET ÖNCESİ KÖY VE KÖYLÜNÜN DURUMU

1.1. Osmanlı Devleti Zamanında Köye Bir Bakış

Osmanlı Devleti düzeninde, toprak mülkiyeti devlete aittir. Köylü, devletin belirlediği toprağın sürekli işleyicisidir. Tarımsal üretime dayanan toprak düzeni, Osmanlı Devleti ekonomik hayatının bir gerçeğiydi. Tımar Sistemi, tarımsal ekonominin temelini oluşturmakla birlikte Osmanlı Devleti topraklarında yaşayan halkın tüketim ihtiyaçlarını da karşılamaktadır. Köylü, üretime katılarak devlete yük olmamakta, devlette tarımın sürmesi için başta güvenlik olmak üzere üretim koşullarını sağlamaktadır. Toprak parçalanmaksızın babadan oğula geçebilmekte ancak toprağın mülkiyeti devlete, işleme köylüye aittir. Devlet, toprağı köylünün kullanmaktan vazgeçmesi halinde yeniden başkasına vermektedir. Devletin toprağı başkasına vermesinin belli koşulları bulunmaktadır.¹² Osmanlı devletinde farklı bölgeler farklı yasalarla yönetilmekte, boş toprakların tarıma açılması desteklenmekte, köylünün güvenlik içinde üretim yapmasının koşullarını sağlayan bir toprak siyaseti bulunmaktaydı. Buradaki toprak sisteminin amacı üretimin sürekli şekilde devam etmesiydi.

Osmanlı Devleti'nde 18. Yüzyıl sonlarından itibaren yavaş yavaş modernleşme hareketine girilmiştir.¹³ Sanayi inkılabı ile ekonomik anlamda sınıf atlayan Avrupalı Devletler, karşısında Osmanlı Devleti, tarım ve ticaret alanı başta olmak üzere, ekonomik anlamda devrimi gerçekleştirememiş ve ekonomik hayatı sekteye uğramaya başlamıştır.¹⁴

18. Yüzyılda başlayan ve daha sonra da devam eden modernleşme hamlelerine karşın Osmanlı Devleti, 19. Yüzyılda ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel anlamda geri kalmış bir devlet durumundaydı. Var olan ekonomik sistemin temelini tarımsal üretimin oluşturduğu halde tarım hayatına gerekli önem verilmemiş ve tarımsal üretim alt

¹² Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, C.9, Ankara, 2002, s. 899-908.

¹³ Nevzat Evrim Önal, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Tarımsal Dönüşüm (1858-1918)", Anadolu Uluslararası Ekonomi Kongresi'nde Sunulmuş Tebliğ, Eskişehir, 2009, s.2.

¹⁴ İsmail Yıldırım, "Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918)", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.11, S.2, Elazığ, 2001, s. 316.

seviyelerde ve ilkel şekilde yapılmaktadır. Tarımsal üretim sıkıntıları yaşandığı için, devlet bir tarım ülkesi de olsa, bu dönemde dış ülkelere, tarımsal ürünler ithal edilmiştir.

Osmanlı Devleti, Tanzimat döneminde çağdaşlaşma yolunda tarımsal hayatı kalkındırmaya yönelik ekonomik reform hareketlerini hayata geçirmeye çalışmıştır. Tarım hayatını canlandırmak ve ilkel tarım yöntemlerini kullanarak tarımsal ürünlerin verimini arttırmak, tarımda makineleşme hareketini gerçekleştirmek için hamleler yapmıştır. Bu dönemde tarıma yönelik yapılan en büyük hamle, tarımsal ürün ticaretinin serbestleştirilmesidir.¹⁵

1.2. Tarımsal Gelişmeler

Küçük köylü kesim, 19. Yüzyıl Osmanlı Devleti tarım hayatında etkin üreticidir. Tarımsal üretimin belirleyici faktörleri olarak ilkel tarımın yapılması, küçük köylünün sırtındaki vergi yükü, üretimde sulama sıkıntısıyla birlikte yağmur suyuna olan bağıllık ile bazı kırsal kesimlerde yaşanan genel asayiş bozukluklarıdır. Köylüler, tarımsal alanda yapılacak yeniliklere, var olan geçimleri üzerinde etkisi olacağını düşünerek temkinli yaklaşmaktadırlar. Toprağın asıl sahibi olmayan ancak işleyicisi durumda bulunan köylüler toprağa tam olarak sahiplenemedikleri için üretimde de düşüşler yaşanmaktadır. Tarımda hasadı yapılan ürünler, devlet tarafından belirlenen rayiç bedeller üzerinden satın alınmakta ve alınan ürünlerin devletin farklı bölgelerine ulaştırılması işi de küçük köylü kesime yaptırılmaktadır.

Bu sistemde Tanzimat dönemiyle birlikte bir politika değişikliği yaşanmış, 1838 Balta Limanı Antlaşması ile tarımsal ürünlerde var olan yasaklamalar ile iç gümrük vergileri kaldırılmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde yetişmekte olan her tarımsal ürünü satın almak hakkı yabancı devletlerin tacirlerinin eline geçmiştir.¹⁶ Bu da zaten durağan yapıda olan tarımı ve köylü kesimi daha da zor durumda bıraktı. Devletin tarıma yönelik bilinçli politikaları Tanzimat'la birlikte görülmeye başladı. Öncelikle tarımsal üretim veriminin çeşitlendirilmesi, artırılması ve tarımsal makineleşmede yenilikler hedeflendi. Örnek çiftliklerin kurulması, bitkilerin, tohumların ve hayvan

¹⁵ Tefik Güran, *Zirai Politika ve Ziraatta Gelişmeler 1839-1876*, TTK Yayınları, Ankara, 1992, s. 224, 225.

¹⁶ Mübahat Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1838)*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, 1974, s. 92-117.

ırklarının ıslah edilmesi, tarımda araç gereç kullanımının teşvik edilmesi, tarıma yönelik eğitim kurumları vb. uygulamalar yapılmıştır.¹⁷ Ancak bu politikalar Osmanlı Devleti tarım hayatında önemli bir değişme ve gelişme yaratmadığı gibi beklenen etkiyi de gösterememiştir. Tarım politikasını yürütecek kurumlar, II. Abdülhamit döneminde 1877 yılından itibaren kurulmaya başlanmıştır.

1.3. 1858 Arazi Kanunnamesi

Toprak mülkiyetinde 1858 tarihine kadar yani Arazi Kanunnamesi'ne kadar bir anarşik bir sistemden söz edilebilir.¹⁸ Kanuni Sultan Süleyman döneminde beri devam etmekte olan şer'i ve örfi hukukun toprak mülkiyetiyle alakalı çelişkilerle dolu yasama faaliyetlerini sona erdirecek ve toprak hukukunda devrim yapacak bir kanunnameye ihtiyaç bulunuyordu.¹⁹ Osmanlı Devleti toprağından özel mülkiyet kavramı bu kararname ile hayata geçirilmiştir. Kanunname, özel mülk ile devlet mülkü ayrımı yaparak arazileri; arazi-i memluke, arazi-i miriye, araz-i mevkufe, arazi- metruke ve arazi- mevat olmak üzere beş farklı bölüme ayırmıştır.²⁰ Arazi Kanunnamesi, toprakta özel mülkiyeti kabul etmekle birlikte bir köy ve kasabanın tüm arazisinin bütün köy halkına verilmeyip, her köylüye ayrı ayrı tapularının verilmesi konusu kanunnamenin sekizinci maddesinde geçmektedir.²¹

1858 tarihli düzenleme ile değişen nedir sorusuna Barkan, “*devletin temelini değiştiren bir toprak siyaseti*” yanıtını vermiştir. Gerçekten de 1858 tarihli düzenleme ile değişen köylü – toprak ilişkisinden önce devlet - toprak ilişkisi olmuştur. Devletin toprakla ilişkisi devlet eliyle değiştirilmiştir. 1858 tarihli Arazi Kanunu, eski toprak düzenin tasfiyesi olarak tanımlanmaktadır. Bu arazi kanunu köyü ve tarımı ilgilendirmesinden önce geleneksel Osmanlı toprak siyasetini değiştiren bir

¹⁷ Murat Baskıcı, “Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870-1914”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.58, S.1, Ocak - Mart 2003, s. 32.

¹⁸ İbrahim Okçuoğlu, *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi- İç Pazarın Oluşma Süreci (Birinci Kitap)*, 2. Baskı, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 449.

¹⁹ Ömer Lütfi Barkan, *Türkiye’de Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi*, Türkiye’de Toprak Meselesi- Toplu Eserler 1 İçinde, Gözlem Yayınları, İstanbul 1980, s.301.

²⁰ Ömer Lütfi Barkan, *a,g,e*, s. 335. Memlûke: Özel mülk altındaki araziler, Miriye: Devlete ait ve kullanılmakta olan araziler, Mevkufe: Vakıflar tarafından kullanılmakta olan araziler, Metruke: Mera gibi kamu arazileri Mevat: Dağlar ve ormanlar gibi, kullanıma uygun olmayan boş araziler)

²¹ Ömer Lütfi Barkan, *a,g,e*, s. 337.

düzenlemedir. Bu düzenlemede “*sipahiliğin ortadan kaldırılmasıyla imparatorluğun idari ve mali teşkilatında en büyük değişiklikler yapılmıştır.*”²²

1858 tarihli Arazi Kanunnamesinden önce, devletin toprak ilişkisi öncelikle askeri karakter taşımaktaydı. Köylü, vergi memuruyla değil, devletin askeri görevlisi sipahi ile muhatap olmaktadır. Arazi kanunnamesi çıkmadan önce tımarlı sipahinin tasfiye edilmesiyle, devlet-köylü ilişkisinin askeri yanı kaldırılmıştır. Toprak gelirleri satılma yoluna gidilerek devlet toprak ilişkisi sadece devlete gelir getirici nitelik kazanmıştır. Arazi kanunnamesi bu gelişmelerden sonra uygulamaya konulmuştur ve 1858 tarihli kanunname, devlet-köylü ilişkisini toplumdan bir talep gelmeden devlet eliyle değiştirilmesini ifade eden düzenlemedir. Bir anlamda toprak devlet ilişkisi standart hale getirilmiştir. Devletin askeri bölgelere veya tarım bölgelerinde uyguladığı birbirinden farklı eski kanunnamelerin yerine, devletin her noktasında geçerli bir düzenleme yapılmıştır. Köylü ile ilişkide devletin asker memuru tımarlı sipahi yerine, idari görevlisi olan tapu memuru, mal veya vergi toplama görevlisi olan mültezim gelmiştir.

1858 tarihli düzenlemenin başka bir sonucu, toprak kişisel mülk haline getirilmiş, toprağın el değiştirmesi tarımsal üretimle ilgili gereklere bağlı bırakılmamıştır. Geçmiş dönemde boş toprakların şenlendirilmesi devlet politikası iken, yeni düzenleme ile tapu sahibinin hakkı titizlikle korunmuş, miras yoluyla toprağın mirasçılar arasında bölünmesi mümkün hale gelmiştir. Devlet, görünüşte tek taraflı olarak toprak üstündeki haklarından vazgeçmiş gibi görünmektedir.

Devlet ile köylü arasındaki münasebetleri yeterince düzenlemediği ve küçük köylüyü ezen büyük toprak sahiplerinin oluşmasına olanak sağladığı için Arazi Kanunnamesi bu yönden eleştirilmektedir.²³ Köylü üzerindeki olumsuz etkilerden biri de kanunnameden sonra 19. yüzyılın sonuna doğru devletin otoritesinin kırsal kesimde azalmasından dolayı devlete ait olan miri arazilerin mülke geçirilmesi konusunun hız kazanmasıdır.²⁴ Bir köylü ailesinin geçimini sağlayabilmesi için minimum 50 dönüm toprağa sahip olması gerektiği düşünülmektedir. Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri hariç aynı tarihlerde 50 dönümden daha az toprağa sahip olanların oranı % 80

²² Ömer Lütfi Barkan, *a.g.e.* s. 333.

²³ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2008, s. 248.

²⁴ Ömer Lütfi Barkan, *a.g.e.*, s. 368.

civarlarında olup, hatta bu köylü ailelerin çoğunluğu 10 dönümlük küçük arazilere sahiptir.²⁵ Bu dönemlerde topraksız köylüler, tarımsal nüfusun % 8'ini meydana getirmektedir. Küçük köylü kesim, Osmanlı Devletinin son dönemlerinde kendi toprağını işleyememekte ve büyük toprak ağalarının arazilerinde çalışmaktadır.²⁶

1858 tarihli Arazi Kanunnamesi kısmi değişikliklerle Cumhuriyete kadar geldiği gibi, 1924 tarihli Köy Kanunu'nun da temelini oluşturmaktadır.

1.4. Osmanlı Devleti'nin Köy Eğitime Bakışı

Osmanlı Devletinde eğitim, yüzyıllar boyunca eski eğitim kurumlarının gelenek ve metotlarına bağlı hocaların elinde kalmıştır. II. Mahmut döneminde eğitim alanında yapılan yeniliklerle modern okullar açılmışsa da eski ve yeni okullar uzun yıllar birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde bir arada ve iç içe varlıklarını sürdürmüşler, bu da eğitim de istenilen seviyeye ulaşılmasına engel olmuştur. Tanzimat döneminde her alanda olduğu gibi eğitim-öğretim alanında da önemli değişiklikler olmuştur. Eğitimin tek çatı altında birleştirilip tek merkezden yönetilmesi hedeflenmiştir. İlk olarak bu amaçla 17 Mart 1857'de Maarif-i Umumiye Nezareti yani bugünkü adıyla Milli Eğitim Bakanlığı kurulmuştur.²⁷

Eğitimde yeni bir düzenleme ise dönemin Maarif Nazırı Mahmut Esat Saffet Paşa tarafından hazırlanan ve 1869 yılında çıkarılan Maarifi Umumiye Nizamnamesi ile getirilmiştir. Bu nizamname ile köy okulları, bu okulların yapımı, öğrenim süreleri, öğrencilerin okula devamı gibi pek çok konuda düzenleme yapılmıştır. Nizamnamenin 3. Maddesinde “*her mahalle ve köyde en az bir mektep bulunacaktır*” denmiştir.²⁸ Buna rağmen Osmanlı döneminde köylerde eğitimin yaygınlaşması mümkün olmamıştır.

Osmanlı döneminin aydınları köy eğitimi ile ilgilenmişler ve köy eğitimi sorununa çözüm getirmek istemişlerdir. Aydınların köy eğitimi sorununa çözüm getirmek için birleştikleri ortak nokta ilköğretimin yaygınlaştırılmasıdır. Özellikle de

²⁵ Oya Köymen, *Türkiye Tarımı ve Tarım Politikaları 1923-1980, Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak?*, NK Yayınları, İstanbul, 2003, s.195.

²⁶ N. Evrim Önal, *a.g.m.* s. 9.

²⁷ Turgut Şubaşı, “Tanzimat Döneminde Eğitim Alanında Yeniden Yapılanma: Maarifi Umumiye Nezaretini Kuruluşu”, *İNTE*, Haziran 2011, s. 754-757.

²⁸ Mine Çağır, İbrahim Caner Türk, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.4, S.11, Yıl:2017, s.64-65.

köyde ilk eğitimin yaygınlaştırılmasıdır. Bunun için eğitim kurumlarına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu eğitim kurumlarında eğitim verecek öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Köyde eğitim verecek öğretmenlerin, köy koşullarına uygun yetiştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Tazminat yıllarında başlayan köyle ilgili resmi uygulamalar ve Cumhuriyet ilan edilinceye kadar devam etmiştir. I. ve II. Meşrutiyet yıllarında köy eğitimi ile ilgili uygulamalara rastlamak mümkündür. II. Abdülhamit döneminde, çıkarılan bir talimatname ile genel okulların eğitim süreleri üç yıl, köy okullarının süresi dört yıl olarak belirlenmiştir.²⁹ Tanzimat'tan Cumhuriyet kuruluncaya kadar yapılan çalışmalar köyde eğitimin yaygınlaşması için yapılan çalışmalardır. Bu çalışmaların köy okulları, bu okulların öğrenim süresi, ders programları ve öğretmen yetiştirme alanlarında yapıldığı görülmektedir. Resmi niteliğe kavuşturulan bu çalışmalar köy eğitiminin yeterince yaygınlaşmasında etkili olamamıştır. Nedeni de, Cumhuriyet ilan edildiğinde köy eğitimi sorunu hala varlığını sürdürmekte olmasıydı.³⁰ Cumhuriyetin kurucuları bu sorunun farkında olduklarından eğitim çalışmalarına ağırlık vermişlerdir.

Köylünün ve köyün eğitim yoluyla kalkındırılmasıyla alakalı olarak 1912 yılında Üsküp Darülmuallemi öğretmenlerinden Ahmet Tefik Bey, aynı yayın organı olan Yeni Mektep dergisinde yayınlanan makalesinde öğretmen yetiştiren okullarda görev yapan öğretmenlerin gerekli ziraat bilgilerine sahip olması ve köyde ya da yakınlarında çiftlik okulları kurulması üzerinde durmaktadır.³¹

Osmanlı Devleti dönemi eğitimcilerinden Kastamonu Mebusu İsmail Mahir Efendi'nin köy eğitimi ile ilgili ilginç görüşleri bulunmaktadır. O, öğretmenin köyün özelliğine uygun olarak yetişmesi, köy okullarında bahçe ve tarım işlerinin yapılması, köyler için kadın ve erkek öğretmenlerin yetiştirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Meşrutiyetten sonra Darülmualimat Müdürlüğü'ne getirilen ve bu dönemde Kastamonu Mebusu olarak mecliste yer alan İ. Mahir Efendi köy eğitimi hakkında; *“Türk çocukları zekidir. Ülkemizde yaklaşık 70 tane sancağımız vardır. Bu 70 sancakta bulunan devlet topraklarına kız ve erkeklere özel olarak okullar yapılmalıdır. Bu okullara sancakta*

²⁹ Zülfü Demirtaş, “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Yaygınlaşması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.17, S.1, Elazığ, 2007, s. 180.

³⁰ İsmail Hakkı Tonguç, *Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1947, s.208.

³¹ Melih Tinal, “Kızılçullu Köy Enstitüsü: Kuruluşundan İlk Mezunlarına”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, S.21, Güz 2008, s. 181.

bulunan köylerden bir kız bir erkek çocukları alınıp konulmalıdır. Erkek çocuklar için tarım işleri, kızlar için kadınların yaptıkları dikişçilik, aşçılık, dokumacılık vb. dersler 4 yıl boyunca gösterilmelidir. Bu çocuklara 3 yıl ilkokul öğretmenliği dersleri, 1 yılda uygulamalı eğitim verilmeli, böylece toplam eğitim 8 yıl eğitim görmelidir. Bu 8 yıllık eğitim süresinde köylülere, öğretmen evleri ve köy okulları yapmaya mecbur bırakılmalıdır. Mezun olan bu köylü kız ve erkek öğrencileri iki lira maaşla köylere gönderilip bunlar birbirleriyle evlendirilmelidir. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde okul yapılmadık köy ve öğretmensiz köy okulu kalmaz. Böyle yapılırsa Darümuallim ve Darümuallimat'tan öğrenci mezun olacak diye beklememize gerek kalmaz” demiştir.³²

İsmail Mahir Efendi, köy eğitiminin gelişmesinin çözümlerini her yönüyle dile getirmiştir. Köy öğretmenin köye uygun yetiştirilmesi gerektiğini, sadece teorik bilgilerin değil, pratik bilgilerinde verilmesi, böylece yetişen öğretmenlerin köye göreve gitmede zorluk çekmeyeceklerini ve köylünün eğitilmesinde köylere büyük katkı sağlayacaklarını savunmaktadır.³³ Buna benzer bir yapının daha sonra Köy Enstitüleri ile hayata geçirildiğini göreceğiz.

Yine Osmanlı son dönemi eğitimcilerinden İsmail Hakkı Baltacıoğlu “*Maarifte Bir Siyaset*” adlı eserinde köy eğitimi ve köy okulları konusunda şunları belirtmiştir. “*İnkılâpçılar bilmiyorlardı ki! Köyü yaratan, mektep değildir, mektebi yaratan köydür. Birçok köylerimiz halen mektepsiz olarak, hem de normal bir hayat yaşıyorlar! Bunlara ne mektebin ne de maarifin lüzumu vardır... Mademki köy mektebi, köy cemiyetinin eseridir, öyle ise köy mektebinin mefkûresini halik bir kuvvetin sıfatlarına göre değil, mahlûk bir mektebin seciyelerine tayin etmelidir. “Biz nasıl mektep yapalım” diye değil, köy yahut köylü bizden nasıl bir mektep istiyor? Diye düşünmeliyiz...³⁴*

Köy mektebinin var olması, köylünün varlığına bağlıdır ve köyde, köylü olmadan köy mektebinin var olması imkânsızdır. Bu nedenle köylünün eğitilmesi için yapılan mekteplerde, köylünün ihtiyaçları kesinlikle dikkate alınmalıdır.

³² Hızır Dilek, “1927 Köy Muallim Mektepleri İle Köy Okulları Müfredat Programının Analizi Ve Yurttaşlık Bilgisi”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, C.6, S.11, Haziran 2016, s. 95.

³³ Hızır Dilek, *a.g.m.* s. 95.

³⁴ İ. H. Tonguç, *a.g.e.* s. 209-210.

1.5. Osmanlı Devleti'nde Köy Sorunu Tartışmaları

Esasen köy konusunun Cumhuriyet döneminde yaygınlık kazanmış olduğu bir gerçektir. Ancak Osmanlı Devleti döneminde köy tartışmalarının kaynağına bakıldığında köyle ilgili çalışmaların önce Batıda ortaya çıktığı görülür. Köy konusu öncelikle 19. Yüzyıl batısının tartıştığı konular arasındadır. Tartışmaların Batıda ortaya çıkmasının ötesinde Türkiye'deki köy tartışmaları Batı'daki tartışmaların izlerini taşır. Özellikle Fransız İhtilali sonrasında köylerde oluşan yeni düzen gereklerine göre yön verilmeye çalışılmıştır. Bu dönemden sonra Avrupa, tarıma ve köye verdiği önem neticesinde tarımda büyük ilerlemeler kaydetmiştir.³⁵

20. yüzyıl boyunca görece daha az kapitalistleşmiş ülkelerde köycülük farklı nedenlerle gündeme gelmiştir. Özellikle 1917 Rus Devrimi ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Doğu Avrupa'yı kasıp kavuran köylü ayaklanmalarının yarattığı etkinin köy ve köylüye olan ilgiyi arttırdığı söylenebilir. Bu açıdan dönem boyunca gerek devrimci hareketlerin gerek devletlerin köylülere önem vermek gerektiğini gündeme aldıklarını görürüz. Gerçekten de köycülük, 20. Yüzyılın büyük devrimlerinin neredeyse hepsinde itici güç olmuştur. Dolayısıyla köylülük, bazı devrimci hareketler için bir temel güç olarak görünürken, siyasal iktidarını yeni pekiştiren rejimler için sosyalist ve işçi sınıflar karşısında bir panzehir olarak tabir edilmiştir.³⁶ Bu tür ülkelerde köycülük zaman zaman tarım ağırlıklı bir modernleşme hareketinin de ana noktası olmuştur.

Öncelikle belirtmek gerekir ki batıdaki benzer köy tartışmaları Osmanlı'da yoktur. 20. Yüzyılda özellikle batıdaki köy tartışmalarını Osmanlı Devleti yakından izlemesine karşılık bize yansımaları çok geç tarihlerde olmuştur. Osmanlı Devleti'nin siyasal gelişmeler sonucu Batıya yaklaşması, Batınında benzer nedenlerden Osmanlı ile ilişki kurması nedeniyle, siyasal gelişme ve siyasal tartışmalar olarak yansımıştır. Bir diğer geç yansımaya nedeni ise Osmanlı Devleti'nin geleneksel doğu toplumlarından farklı özelliklere sahip bir devlet olmasıdır. Osmanlı Devleti'nin temeli geleneksel doğu toplumları gibi tarım değil, siyasettir. Osmanlılık bir dünya siyasetidir. O nedenle siyasal konulardaki kavram ve kuramlarla çok yakından ilgilenmiş olsa da, tarımla ve köyle ilgili, söylenmiş sözlere değer verilmemiştir. Bir dünya siyaseti olan Osmanlılık ve

³⁵ Recep Ertürk, *Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1997, s. 10-15.

³⁶ M. Asım Karaömerlioğlu, *Türkiye'de Köycülük, Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce, Kemalizm, C.2, İletişim Yayınları*, s. 284-285.

Osmanlı Devleti birbirinden farklı coğrafyalarda oldukça uzun süre etkili olmuştur. Ancak Osmanlı denetimindeki topraklarda hemen hemen hiç köy sorunu çıkmamıştır. Osmanlıda bir köy siyaseti olmamasına rağmen, Osmanlı köyle ilgili belgeleri kaydetmiş, devlet-köylü ilişkisi Osmanlı dünya siyasetinin gereği olarak vergi sınırları için de sorunun sadece bu tarafı ile ilgilenilmiştir. Ancak ilerleyen dönemlerde sorunların çıkması ve batılı devletlerin girişimlerinin ardından Osmanlı Devleti, önce köyle ilişkisini değiştirmeye yönelmiş, bu değişikliğin ilk işareti 1858 tarihli Arazi Kanunnamesi ile olmuştur. Köye yönelik yeni tür ilginin temeli de köyün sorunlarından değil, Osmanlı'da siyaset değişikliği yani Batılılaşma siyasetinin sonucu olarak yansımıştır.

Devlet toprak ilişkisini temelden değiştiren bu düzenlemeler ile birlikte köy temalı yayınların da ilk örnekleri görülmeye başlamaktadır. Ali Suavi'nin üstün körü köyden bahsetmesi ya da köy temalı ilk romanların görülmeye başlaması bunlar arasındadır.³⁷ Ancak bu çabalarda çok sınırlıdır ve yankı uyandırmaktan uzaktır. Osmanlı Devleti'nin köylü niteliklerinin ve köyün üstünde durulmaya başlanması II. Meşrutiyet sonrasındadır. Batı toplumunda bir yanda "*Hasta Adam*" Osmanlı söz konusu olurken öbür taraftan "*Fatih'in zavallı torunu Türkler, Hristiyan toplumundaki köylüler kadar mutlu mesut olmayan bir köylü diye tanımlanmaktadır.*"³⁸ II. Meşrutiyet Dönemine kadar köyle ilgili gelişmeleri böyle özetlemek mümkündür.³⁹

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde köyle ilgili yankı uyandıran ya da yeni bir görüş getiren Türk yazarı bulunmazken köy konusunun bir şekilde gündeme gelmesinde ve yaygınlaşmasında Batılıların etkisi bulunmaktadır. Bunlar içinde Türk Yurdu dergisinde Parvus imzası ile yazılar yazan Aleksandır Helpland (Parvus)'dır.⁴⁰ Parvus, dünyadaki siyasi gelişmeleri değerlendirdiği gibi bu gelişmeler içinde Türkiye'nin yerinin ne olması gerektiğini de tartışmaktadır. Parvus'un biçtiği yer ve göreve toplumumuzun uyması ise köyle ilişkilerin yeniden düzenlenmesi ile mümkündür. O nedenle Parvus "*Köylü ve Devlet*" konusu üzerinde özellikle durmuştur. Parvus, makaleler yazmış, bu makalelerinde Batı'da yaygınlaştırılmak istenen Türk

³⁷ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 130.

³⁸ Şerif Mardin, *a.g.e.* s.34.

³⁹ Recep Ertürk, *a.g.e.*, s. 20.

⁴⁰ Recep Ertürk, *a.g.e.* s. 22. Burada Parvus'u örnek almamızın neden köy konusuna kuşbakışı yaklaşması ve batıdan gelen yargıların bütünü içinde sorunu ifade etmesidir. Öbür yazarlarsa kaygılarının sınırlılığının sonucu köy konusunun belli bir yanına el atmışlardır.

köyü imajlarını da kullanmıştır. Bu imajın en önemli özelliği “*Barbar Türk*”ün yanında “*Misafirperver Türk Köylüsü*” bulunmasıdır. Parvus’a göre; misafir Türk köylüsünün bir diğer vasfı ise yoksulluğu ve devletin en alt tabakasını oluşturduğudur. Köylüler, ağır vergiler altında ezildiği gibi savaşlarda canını vermektedir. Köylü, devleti beslediği halde, devlet onu düşünmemektedir. Türk köylüsü cepheden döndükten sonra da açlık ve acılar içinde kıvrılırken, Duyun-u Umumiye kasasını doldurmaktadır. Parvus’un yazılarında esas konu Osmanlı İmparatorluğu’nun nasıl kurtarılacağı konusudur. Ona göre sorunların çözümü ekonomik bağımsızlık kazanmaktır ve bu da ancak tarım ve sanayinin gelişmesi ile mümkündür. O dönemde Osmanlı da sanayi pek gelişmediğine göre, geriye sadece tarım kalmaktadır. Zaten Türk halkının büyük çoğunluğu köylüdür. Parvus’a göre, Osmanlı Devleti’nde köylünün durumuyla şimdiye kadar kimse meşgul olmamış ve bu bakımdan onlar unutulmuş ve terk edilmiş durumda kalmışlardır. En çok ihmal edilenler de Türk asıllı köylü kesimdir.⁴¹

Parvus Osmanlı Devleti, aydınlarına köy ve köylü konusunda şöyle seslenmektedir: “ *Siz aydınlar, ulustan uzaklaşmışınız, kendi ulusunuzu tanımıyorsunuz, ulusunuzun duyguları ile sizin duygularınız arasında bir bağlantı yoktur.*”⁴² Köylünün yüzyıllardır unutulmuş olduğu o zaman fark edilmiş ve Osmanlı aydınları, köy konusu üzerinde yazılar yazmaya başlamışlardır.

II. Meşrutiyet sonrasında yaygınlaşmaya başlayan köyle ilgili yayınlar I. Dünya savaşının çıkması sebebiyle kesintiye uğrar. Bunun birkaç istisnası, Sabahattin Bey’in “*Türkiye Nasıl Kurtarılabilir*” adlı eserinin mütareke yıllarında 1918’de İstanbul’da yayınlanmasıdır. Bir diğeri, Mehmet Ali Şevki Bey başkanlığındaki ilmi içtima derneğinin bütün Anadolu’yu kapsayan “*köy anketi*” girişimidir. İşgal altındaki İstanbul’da başlayan bu girişim İzmir’in işgali ile son bulmuştur. Muhtemelen Mehmet Ali Şevki Bey’in girişimi dünyada işgal altındaki bir devlette, ilk köy monografisi girişimidir. Yine bu çerçevede sonraki dönemin eğitim bakanlarından Reşit Galip’in serüveni ilgi çekicidir. I. Dünya Savaşı yenilgisi ardından mütareke yıllarında Reşit Galip, memleketin kurtuluşunu köylünün kurtuluşunda, memleketin refahını köylünün refahında görerek ve bizzat köye giderek kendisini köylülüğe, halkçılığa yönelmeye

⁴¹ Muammer Sencer, *Türkiye’nin Mali Tutsaklığı, Parvus Efendi’nin Türk Yurdu Dergisindeki Makalelerinden 8 Mart 1912’de yayınlanan “Köylüler ve Devlet” makalesi*, İleri Yayınevi, İstanbul 2005, s. 222.

⁴² Muammer Sencer, *a.g.e.* s. 260.

karar vermiştir.⁴³ Köye yönelik ilginin ilk örnekleri de mütareke yıllarında başlamıştır. Mütareke döneminde başlayan bu ilgi Cumhuriyetin ilanı ile birlikte artık bir devlet politikası haline gelmiştir.

⁴³ Hüseyin Namık, “Kaybettiklerimiz”, *Ülkü*, C.2, S.12, s. 88.

İKİNCİ BÖLÜM

1923 – 1930 YILLARI ARASI KÖYLÜCÜLÜK POLİTİKALARI

Birinci Dünya savaşı Osmanlı Devleti açısından acı şekilde sonuçlanmış, bu savaş neticesinde imzaladığı Mondros Mütarekesi ile kendi sonunu hazırlamıştı. Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un da 16 Mart 1920 de işgali ile devlet hepten Avrupalı devletlerin etkisi altında kaldı. Zaten Mondros Mütarekesinin maddeleri de Osmanlı ülkesini işgale hazır bir konuma getirmişti. İşte böyle bir ortamda, Anadolu da liderliğini Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı bir grubun öncülüğünde yeni bir güneş parlamaya başladı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları devleti düşman işgalinden kurtarmak için, Anadolu halkının da desteğini alarak Anadolu hareketini başlattı. Mustafa Kemal Paşa, bu direniş mücadelesinde Anadolu halkından destek almış, özellikle köylü tabakadan büyük destek görmüştür. Türk halkının yaptığı haklı mücadele meyvelerini vermiş ve düşmanı Anadolu'dan atmıştır. Mustafa Kemal Paşa, mücadele sırasında yavaş yavaş oluşturmaya başladığı yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kurma adımı TBMM'yi 23 Nisan 1920'de Ankara'da açmış ve Milli Mücadeleyi buradan yönetmiştir. Arkasından gelen Sakarya ve Büyük Taarruz Zaferleriyle mutlu sona ulaşılmıştır. Artık geriye yapacak bir şey kalmıştır o da yeni devlet kurmaktır. 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edildiğinde artık devletin ismi Türkiye Cumhuriyeti Devleti olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında halkın yaklaşık yüzde % 80'i köylerde yaşamakta ve tarımla geçimini sağlamaktaydı. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre toplam nüfus 13.748.270 idi ve şehir nüfusu 3.300.000 ile % 25'lik bir paya sahip iken köy nüfusu 10.342.000 ile % 75'lik bir dilime sahipti. Teokratik devletten demokratik devlete, ümmetten ulusa geçmiş, yaşam standardını çağdaş seviyeye ulaştırmış, dünya görüşünü değiştirmiş laik devlet ancak yapılan devrim hareketlerinin köye ulaştırılmasıyla mümkündür. Oysa bu dönemde köylere baktığımızda 40 binden fazla iskân bölgesinde konuşmak için en fazla 500 sözcük kullanan, ancak askere gittiğinde kısmen farklı dünyayı görebilen, içine kapalı bir toplum yapısı hâkimdi. Okuma-yazma

oranı % 2'yi geçmiyordu. Salgın hastalıklar, cehalet oranı oldukça fazla ve ulaşım imkânları sınırlıydı.⁴⁴

Milli Mücadele büyük bir zaferle noktalandığında, Osmanlı İmparatorluğu'nun enkazı üzerine yepyeni bir devlet yapılanmaya başladı. 1923 yılında kurulan Cumhuriyet Hükümeti, Osmanlı devletinden ortaçağ yaşantısını sürdüren, padişaha bağlı olan, yüzyıllardır sağlık, eğitim gibi hizmetlerden faydalanmamış, savaşlarda üretici nüfusunu yitirmiş, cehaletin kol gezdiği bir toplum yapısı devralmıştı. Yeni devletin sağlam kökler üzerinde gelişmesi, demokrasiyi benimsemiş, sivil, eğitim seviyesi yüksek, pozitif bilim kafasına sahip bir toplum yaratması ile mümkündü. Çünkü Milli Mücadele büyük bir askeri başarı olmasına rağmen, yapılacak devrim halka benimsetilmez ise devletin devamı tehlikeye girebilirdi. Bu nedenle yapılacak devrim hareketlerinin ülkenin en uzak köşelerine kadar hissettirilmesi gerekiyordu.⁴⁵ Bu dönemde Anadolu köylüsü savaşlar, salgın hastalıklar, kuraklık ve kıtlık olarak çok şey yaşamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında köylerin mezarlarının köyün asıl nüfusundan fazla olması bunun en somut örneği olmuştur.

Milli Mücadele yıllarında emperyalist devletlere karşı ülkenin varlığını devam ettirme mücadelesi Anadolu'daki geniş köylünün askeri gücü sayesinde oldu. Ancak köylü uzun yüzyıllar Osmanlı İmparatorluğu'nun ilgisizliği nedeniyle adını, dinini bilmediği topraklarda neden savaştığını bilmeden ölmüştü. Milli Mücadelenin ilk dönemlerinde lider kadro, yerel otoriteye sahip ağa, eşraf ve şeyhlerle işbirliği yaparak geniş köylü kitlelerini savaşa çekmeye çalışmıştır.

Milli Mücadele yılları Batı Anadolu ahalisi ve köyleri için hiç kolay geçmemiştir. 15 Mayıs 1919'da İzmir, Yunan işgal güçleri tarafından işgal edilmiş, bu işgal İzmir ili ile sınırlı kalmayarak bütün Batı Anadolu illerinde yakından hissedilmiştir. Yunan işgali ile işkence, yağma, yıkma, taciz, tecavüz, şiddet olayları

⁴⁴ Nusret Kemal, "Köy Seferberliğine Doğru", *Ülkü*, C.1, S.5, Haziran 1933, s. 355. "800.000 bin kilometre murabbainın yakın bir sahaya yayılmış 40.000 köyün 37.000'inde ne mektep var, ne posta ne de dükkân. Bu kırk bin köyde 11 milyon insan oturuyor. Ancak yüzde ikisinin okuma yazması var. Yalnız askerden gelmiş birkaç kişi biraz memleketten, biraz dünyadan haberli: köyün çevresini geçmemiş insanlar var. İçtimai ve ruhi seviye bu kadar olunca tabii iktisadi seviyede o nispette düşük, işte memleketimizin umumi manzarası ve köy meselemiz."

⁴⁵ Türkan Çetin, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Köy Sorununa Bir Bakış: Köy Kanun'un Çıkarılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.2, S.4-5, 1994-1995, s. 30.

meydana gelmiştir.⁴⁶ Bundan dolayı Milli Mücadele döneminde en çok etkiyi Batı Anadolu görmüştür. Yunan Mezalimi, Yunan kuvvetleri İzmir'den denize dökülünceye kadar kendini göstermiştir. Batı Anadolu'da Yunan işgalinden en çok etkilenen iki il Aydın ve İzmir olmuştur. Denizli her ne kadar işgal edilmemiş olsa da bu durumu yakından etkilenmiş ve Yunan işgal güçlerine direniş gösteren Milli Mücadele neferlerine her zaman gıda, giyecek ve malzeme yardımında bulunmuştur. Örnek verecek olursak Denizli'nin Tavas ilçesinde yaşayan bir nine, Tavas köylerinden toplamış olduğu 200 kadar yük hayvanını Denizli merkeze getirerek Denizli Kuvay-ı Milliye sorumlusu olan Müftü Ahmet Hulusi Efendiye teslim etmiş ve yaya olarak tekrar Tavas'a geri dönmüştür. Denizli yaşayan diğer kadınlar ise cephede savaşan kocasına, oğluna, yavuklusuna üşümesin diye ördüğü çorapları, dokuduğu bezleri göndermiştir.⁴⁷

İzmir'i işgal eden Yunan işgal güçleri, akabinde Anadolu'nun iç kısımlarına doğru ilerlemiş ve Urla, Çeşme, Menemen, Selçuk, Manisa, Aydın, Tire, Turgutlu, Ödemiş, Nazilli, Ahmetli ve Bergama'yla birlikte Batı Anadolu'nun büyük kısmını işgal etmişlerdir. Yunan işgal güçleri başta İzmir olmak üzere Bornova'nın köylerini yangın yerine çevirmiştir. Yunan işgal güçleri tarafından Bornova'ya bağlı Bayat, Beşyol, Hacılar, Palamut köylerinde iki cami ve mescit, yedi okul, dört hane ve çiftlik, yedi mezarlık ve bir fabrika yakılıp yıkılmıştır. İzmir Tire'de iki köyü tahrip ederek köylülerin ürünleri ve meyve ağaçları Yunan işgal güçleri tarafından yakılmıştır.⁴⁸ Yunan işgal güçleri Urla'nın Kuşçular, Kızılcaköy, Devederesi köyleri yakıp yıkmıştır. Bunun üzerine köylerde sağ kalanlar ilçe merkezine sığınmıştır. Çeşme, Seferihisar, Gülbahçe'yi kolaylıkla ele geçiren işgal güçleri, Torbalı'ya ilerlemiştir. Buca ve Seydiköy'ün yerli Rumları, Cumaovasına kadar olan bütün köyleri yağmalamıştır. Söke ve Torbalı köyleri de benzer olaylar yaşamıştır.⁴⁹ Yunan işgallerine karşı Batı Anadolu'da İzmir, Balıkesir, Nazilli ve Alaşehir kongreleri düzenlenmiştir. Bu kongrelerde işgal kuvvetlerine karşı verilen mücadelenin devam etmesi, milli birliklerin

⁴⁶ Hasan Mert, "İzmir'in Karagünü: 15 Mayıs 1919", *Kuvay-ı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009*, İzmir, 2010, s. 51-52.

⁴⁷ Mustafa Karakaya, "Denizli'nin Milli Mücadeleye Katkısı Nasıl Anlatılmalı", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 1*, Denizli, Ocak 2007, s. 546-547.

⁴⁸ Ezgi Tuna, *Batı Anadolu Türk Ocakları 1923-1931*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın 2015, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 41-42.

⁴⁹ Türkan Çetin, "Kurtuluş Savaşı Yıllarında İşgal Bölgesi Köy ve Köylüsü", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.3, 1993, s. 177.

her türlü ihtiyaçlarının karşılanması hususunda önemli kararlar alınmıştır.⁵⁰ Kısacası 15 Mayıs 1919'da İzmir'de başlayan Milli Mücadele 9 Eylül 1922'de tekrar İzmir'de başarıyla sonuçlanmıştır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün daha Milli Mücadele sürerken halkın kurtuluşunun tarım ve köylü kalkınmasından geçtiğine inanarak TBMM üçüncü toplantı yılı açılışında Türkiye'nin sahibi ve efendisinin köylü olduğundan bahisle yeni kurulacak Türkiye Cumhuriyeti'nin izleyeceği köylü politikasının hedeflerini göstermiştir. Zaten toplumunun büyük çoğunluğunu oluşturan köylü bir toplumun köyüne ve köylüsüne önem verilmesi kadar doğal bir şey olamazdı. Buna istinaden 23 Nisan 1920'de açılan TBMM, Milli Mücadele hareketi ve halk egemenliğini sağlamak adına geniş köylü kitlelerini içine alacak bir takım kararlar almıştır. TBMM açıldıktan bir gün sonra yani 21 Nisan 1920 tarihinde köylülerin ödemekte olduğu ağnam vergisi, 1 nolu yasa olarak köylü lehine Meclisten geçmiştir. Aynı dönemde İstanbul'da bulunan Meclis-i Mebusan ağnam vergisini sekiz katına çıkartma kararı almışken, TBMM köylüyü kendi tarafına çekebilmek için verginin eskiden olduğu gibi dört katı olarak alınmasına karar vermiştir. Daha sonra ağnam vergisi 1924 yılında kaldırılmıştır. Milli Mücadele köylüyü kendi tarafına çekmek isteyen TBMM, 11 Ekim 1920'de çıkarmış olduğu Baltalık Kanunu ile köylünün orman sahibi olması sağlanmıştır. Ancak ormanların büyük kısmı bu kanun ile tahrip edilince kanun 1922 yılında kaldırılmıştır.⁵¹ TBMM'nin ormanların köylüler tarafından tahrip edilmesine ses çıkarmamasının sebebi olarak geniş köylü halkı Milli Mücadelede kendi saflarına çekmek olarak yorumlayabiliriz.

Milli Mücadele döneminde Başkomutan Mustafa Kemal Atatürk, çıkarmış olduğu Tekâlif-i Milliye Emirlerinin 5. Maddesi köylülere bazı yükümlükler getirmiştir. Buna göre köylü at arabasıyla, öküzüyle, kağnısıyla, katır, eşek, at sırtında malzeme taşıma hizmetlerine katılacaktı. Kadınlar cephe gerisinin yükünü çekeceklerdi. Köylü kadınlar bebekleri sırtlarında zor şartlar altında cepheye malzeme, cephe ve

⁵⁰ Hasan Ali Polat, "Milli Mücadele'de Batı Anadolu Kongrelerinde alınan Mali Kararlar", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.31, 2012, s. 228.

⁵¹ Türkan Çetin, "Kurtuluş Savaşı...", s. 182.

yiyecekleri kağnılarla taşımışlardır.⁵² Bununla da kalmayan kadınlar tarlaları ekip biçerek ürünlerini yetiştirmeye devam etmişlerdir.

2.1. Türk Ocakları ve Köycüler Cemiyeti

Yakın tarihimizin önemli kültür kurumlarından olan ve Tarık Zafer Tuna'nın deyimiyle Türk Ocakları Türklük bilincinin oluşmasında önemli bir kilometre taşı olarak yakın tarihimize damga vurmuştur.⁵³ Türk Ocakları fiili olarak 3 Temmuz 1911'de faaliyetlerine başlamış olsa da resmi olarak kuruluşu tarihi 22 Mart 1912'dir. Türk Ocakları kurulmadan önce II. Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Bilgi Derneği ve Türk Gücü Derneği ile Türk Ocaklarının kuruluş alt yapısı hazırlanmıştır. Türk Ocakları ilk olarak Askeri Tıbbiye Mektebinde örgütlenmelerini tamamlamış akabinde Türkiye geneline yayılmıştır.⁵⁴ Türk Ocaklarında Yusuf Akçuraoğlu, Halide Edip ve Hamdullah Suphi gibi isimler etkin şekilde rol almıştır. Türk Ocaklarının kurulduğu günden beri etkin bir şekilde çalışmış olsa da esas hareketli yılları mütareke dönemi ve onun sonrasında ortaya çıkan Milli Mücadele yılları olmuştur. Türk Ocakları Milli Mücadeleye büyük destek vermiştir. İstanbul'da yapmış oldukları Fatih ve Sultanahmet mitingleri ile İzmir'in işgalini protesto etmişlerdir. Bundan dolayı işgal kuvvetlerinin İstanbul'u işgal ettiklerinde ilk bastıkları yer Türk Ocakları olmuştur. Hatta Türk Ocakları Fransızların ve İngilizlerin güneydeki işgalleri ve Yunanların İzmir'i işgali karşısında Atatürk'e destek telgrafları yollamışlardır. Daha sonra Türk Ocakları üyeleri Milli Mücadeleye destek vermek için gizlice Anadolu'ya geçmişler ve Atatürk'ün yanında yer almışlardır.⁵⁵

Milli Mücadele yıllarındaki zor şartlar nedeniyle şubelerinin bir kısmı kapatılmış olan ya da faaliyetlerine ara vermek zorunda kalmış olan Türk Ocakları 29 Aralık 1922 tarihinde tekrardan canlanmıştır. Türk Ocakları yeni bir heyecanla tekrar faaliyetlerine başlamış hatta Atatürk, Ankara Türk Ocağı'nın üyesi yapılmıştır. Atatürk'ün Türk Ocağına üye yapılmasıyla Türk Ocaklarının üye sayılarında artış meydana gelmiştir.⁵⁶ Türk Ocakları gerek tüm Türkiye'deki örgütlenmeleri gerekse kadroları itibariyle

⁵² Türkan Çetin, "Kurtuluş Savaşı...", s. 187.

⁵³ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler ve II. Meşrutiyet Dönemi, Hürriyet Vakfı Yayınevi, C.1, İstanbul 1988, s. 433.

⁵⁴ Ezgi Tuna, *a.g.t.* s. 18.

⁵⁵ Tahir Kodal, "Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi (TAED)*, S.52, Erzurum 2014, s. 301.

⁵⁶ Tahir Kodal, *a.g.m.* s. 302.

Cumhuriyetin ilanından hemen sonra önemli bir güce sahip olmuş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında CHF üzerinde etkili bir kurum olmuştur.⁵⁷ 24 Nisan 1924’de Türk Ocaklarından gelen bir heyeti kabul eden Atatürk, yeni Türk devletinin kuruluşunda en çok Türk Ocaklarına güvendiği belirtmiştir. Atatürk, Türk Ocakları gibi kuruluşlara duyulan ihtiyaçtan bahsederken, inkılapların halka anlatılmasında Türk Ocaklarının önemli bir misyona sahip olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸

Bununla birlikte Türk Ocakları özellikle 1924’den itibaren merkezi yönetiminde yapılan değişikliklerle CHF’nin etkisi altına girmeye başlamıştır. Bu tarihten itibaren üye sayılarında düşüşler yaşamaya başlamıştır. Nihayetinde 1928 yılında yapılan kurultayında maddi imkânsızlıklar ve üye yetersizliği nedeniyle Türk Ocaklarının kapatılma kararı alınmışsa da aynı kurultayda beş yeni ocağın açılmasına karar verilmesi şaşırtıcıdır. Osmanlı Devletinin son dönemleriyle Cumhuriyetin ilk on yılına damga vuran Türk Ocakları, 1931 yılında yapmış olduğu son kongresinde kendini feshetme kararı almıştır.⁵⁹ CHF değişen dünya yapısı ve devletçi anlayışa paralel olarak Türk Ocaklarının yaratmış olduğu kültür boşluğunu doldurmak için 1932’de Halkevlerini kurma yoluna gitmiştir. Türk Ocakları kuruluşundan kapatılma tarihleri olan 1932 yılına kadar önemli işlevleri yerine getirmiştir.

Türk Ocakları içinde bulunan üyelerin bir bölümü tarafından fiilen 25 Teşrin-i Sani 1918’de, resmen 18 Mart 1919 tarihinde Köycüler Cemiyeti kurulmuştur. “Köycüler arasında insani bir tarzda çalışmak, sağlıklı ve eğitim konularında köylülere yardım etmek” olduğu konusu köycüler nizamnamesinde yer almıştır. Şubesi bulunmayan Köycüler Cemiyeti’nin merkezi İstanbul Cağaloğlu semtidir.⁶⁰ Köycüler Cemiyetinin başkanlığını resmen Halide Edip yapmasına rağmen, fiilen liderliği Dr. Reşat Galip yapmıştır.

Dr. Reşat Galip, 1893’te Rodos’ta dünyaya gelmiştir. Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katılan, Çatalca ve Kafkas cephelerinde savaşan Dr. Reşat Galip, 1912’de kurulan Türk Ocaklarının kuruluş çalışmalarında yer almıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında İstanbul’un işgali üzerine Anadolu’ya geçmiş ve köycülük hareketini

⁵⁷ Günver Güneş, “Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı”, *ÇTTAD*, C.III, S.8, İzmir 1999, s. 115.

⁵⁸ Günver Güneş, *a.g.m.* s. 121.

⁵⁹ Yusuf Sarıay, “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu ve Gelişimi”, *Türkler Ansiklopedisi*, C.14, Yeni Türkiye Yayınları Ankara, 2002, s. 824.

⁶⁰ Füsün Üstel, *Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2004, s. 111.

savunan doktor arkadaşlarıyla birlikte Anadolu'da etkin şekilde çalışmaya başlamaya başlamıştır. Dr. Reşat Galip, Dr. Mustafa, Dr. Fazıl Doğan, Dr. Hasan Ferid'den oluşan bu grup Kütahya'nın Tavşanlı ve Emet köylerinde çalışmaya başlamıştır. Bu grubun Tavşanlı'ya gitmeleri köycülük hareketi içinde önemli bir noktadır. Bu grup tarafından Türk Ocaklarının I. Dünya Savaşı sonunda savundukları “doğrudan doğruya halk içinde ve bilhassa ameli çalışan bir müessese” haline dönüşmesi üzerine yapılan tartışmalar etrafında imanlı gençliğin köylere dağılması gerektiği tezi geliştirerek köycülük hareketini başlatmışlardır.⁶¹

Aslında köycülük hareketi Türk Ocakları içinde yer alan halka doğru gitmek anlayışı olarak ortaya çıkmıştır. Bu halka doğru gitmek anlayışı Türk Ocaklarında kuruluşundan kapatılma tarihi olan 1931'e kadar var olmuştur. Rusya'daki Narodnik hareketi ve balkanlardaki köycülük hareketlerinden etkilenmiş olan Osmanlı halkçı aydınları Halka Doğru ve Türk Yurdu dergileri ile köycülük konusunu dile getirmişlerdir.⁶² Yusuf Akçuraoğlu, Halka Doğru isimli dergide yazmış olduğu yazılarında çalışan halk ile halk için çalışanlar arasında bir bağlantı kurmaya çalışmıştır. Yusuf Akçuraoğlu, halktan kasıtlarının köylerde yaşayan az toprak sahibi veya hiç toprak sahibi olmayan çiftçiler, sonra şehirde yaşayan ufak esnaf ve gündelik işçi ve ırgatların olduğundan bahsetmiştir.⁶³

Köycülük hareketi üzerine İkdam gazetesinde yayımlanan bir makalede hükümeti köycülük hareketine davet ederek şöyle denmektedir. “*Biz genel nüfusunun % 70'i köylerde olmasından dolayı köylerden müteşekkil bir hükümetiz. Şehir ve kasabaları bile büyük köy olan memleketin serveti ve milli gayesinin köylü ve ziraatta olduğunu hala anlayamadı.*”⁶⁴

Köycü hayatını, Türk köylüsünün maddi ve manevi hayrına adanmakla ve çalışmalarında Köycüler Cemiyetinin Baş Meclisin kararlarına uymakla mükelleftir. Köycülerin ihtiyaçları Baş Meclis tarafından karşılanır. Köycüler ihtiyaçlarından fazlasını köy için harcarlar. Baş Meclis uygun zamanda sayısı ikiden az olmamak kaydıyla köye bir heyet gönderir. Bu heyet beş yıl çalışmak zorundadır. Beş yılda her köycünün bir sene izin ve istediği yerde yaşama hakkı vardır. Herhangi bir köyde mülk

⁶¹ Füsun Üstel, *a.g.e.* s. 114-115.

⁶² Füsun Üstel, *a.g.e.* s. 112.

⁶³ Yusuf Akçuraoğlu, “Halka”, *Halka Doğru*, Yıl 1, No:22, 5 Eylül 1329 (1914), s. 169.

⁶⁴ Halil Hilmi, “Halkçılık”, “*Köycülük*” I, *İkdam*, 19 Teşrin-i evvel 1335, (1919) s. 9-20.

ve arazi sahibi olan köycünün kendi arazisi ve bu arazinin dâhil olduğu köy içinde çalışmasını Baş Meclis kabul eder ve onaylar. Cemiyete kabul edilen üyeler kesinlikle Cemiyetin maksadına ve emrine tabiidir. Üyeler tayin edilen yere gitmeye ve gösterilen her işi yapmaya mecburdur. Üyeler köycülüğten istifa edemez, kendi süresi olan altı ay ile üyelik süresi olan beş yılı tamamlamak zorundadır. Altı aya kadar Cemiyetten ve Cemiyet kendisinden memnun kalırsa üyeliğe kabul edilir.⁶⁵

Köycüler Cemiyetinin en önemli girişimlerinden birisi de örnek köyler kurmalarıdır. Düşünülen proje kapsamında Köycülerden bir bölümün verecekleri sermaye ile tarıma elverişli bulunan köyler satın alınacak ve köylüler de köycüler ve adaylardan meydana gelecekti. Köyün genel yönetimi, kararların alınması ve ortak kasasının yönetimi ihtiyar heyetinde olacak, köydeki tüm faaliyetler işbölümü ve dönüşüm ilkesine göre planlanacaktı. Bir muhtar, kâtip, kâhya ve muhasebeci olmak üzere ihtiyar heyeti dört kişiden oluşacaktı.⁶⁶

Köycülerin örnek köy oluşturmaları yönündeki çalışmaları, köycülerin yeni köyü, Anadolu için yeni bir hayatın geleceği olarak görülmüş ve “yeni köy her nokta-i nazardan Anadolu için bir numune” olarak değerlendirilmiştir.⁶⁷

Dr. Reşat Galip ve arkadaşları tarafından savunulan örnek köy projesi, Köycüler Cemiyeti Baş Meclisi tarafından köycülüğün temel ilkesinin köylü içinde çalışmak olduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir. Ayrıca bazı üyeler yükseköğrenim görmüş olan ziraatçı, doktor, öğretmen vb. meslek sahibi Köycülerin köylü olmasına karşı çıkarak bu proje ile birçok gencin atıl durumda bırakılacakları konusunu savunmuşlardır.⁶⁸ Bununla birlikte Köycüler Cemiyeti'nin İstanbul'da bulunan Baş Meclis üyeleri ile Anadolu'da görev yapmakta olan üyeleri arasında anlaşmazlıklar yaşandığı bir gerçektir. Dr. Reşat Galip, örnek köy projesinin küçümsenmeyecek bir proje olduğunu savunarak, bu köyün köycüler için bir merkez ve gelir kaynağı olacağından bahsetmiştir. Dr. Reşit Galip'e göre bütün köycüler burada toplanmayacak, amaçlarının gereği olarak çalışacaklar ve köy veya çiftlik kuracaklardı. Örnek köy projesinin bir başka amacı da nizamnamede yer alan üye teşkilatını genişletmektir. Dr. Reşat Galip, örnek köy projesinin köycülük teşkilatının devamı için önemli bir gelir kaynağı aday

⁶⁵ Füsun Üstel, *a.g.e.*, s. 122-123.

⁶⁶ Füsun Üstel, *a.g.e.*, s. 116-117.

⁶⁷ “Anadolu Ortasında Yeni Bir Mamure”, *Vakit*, 9 Teşrin-i Evvel, 1335 (1919).

⁶⁸ Füsun Üstel, *a.g.e.*, s. 117.

köycüler için iyi bir staj yeri, emekli ve sakat köycüler için iyi bir dinlenme yeri olabileceğini savunmuştur.⁶⁹ Ancak gerek maddi konular gerekse merkez ile yaşanan sorunlardan dolayı bu proje hayata geçirilememiştir.

Köycülük hareketinin öncülerinden Dr. Reşat Galip, köycülük hareketi içerisinden neden yer aldığını özetle şöyle açıklamaktadır. *“Türk Ocağı resmen kurulmadan içeresinde yer aldım. Sekiz sene evvel bazı arkadaşlarımla (Dr. Mustafa ve Mehmet Ali) bu hareketin köylere dağılarak, oralarda çalışarak ve hakiki milletle iletişim kurarak gerçekleşebileceğine inandığımızdan mektepten çıkar çıkmaz köylere gitmek üzere sözleştik. Sonra bizimle aynı düşüncelere sahip insanlar ile karşılaştık ve bu yolu tuttuk. Bizim köylüye muhabbetimiz aynı zamanda vatana muhabbettir. Çünkü vatanın ana unsuru ve kökü köylüdür.”* Yine Dr. Reşat Galip 1920 yılında kaleme aldığı *“Köycülük”* isimli kitapçıkta özetle; *“Türk köylüsü dünyada olup bitenlerle ilgilenmeye başladığı zaman kurtuluşa erecektir. Biz köylüye haklarının neler olduğunu, nasıl elde edebileceğini anlayacağı seviyeye çıkarabilirsek, işte o zaman köylüyü ve köylüye dayanan memleketi kurtarmış oluruz. Hangi yönetim hangi rejim gelirse gelsin köyün ruhundan dertlerinden anlamayan anlayış olumlu sonuçlar vermez. Bundan dolayı büyük şehirleri ve başkenti bırakarak köylere gitmeliyiz ve onların içeresine sokulmalıyız.”* demiştir.⁷⁰

Türk Ocaklarının amacı *“milli şuurun kuvvetlenmesi, medeni ve sıhhi tekâmül ve milli iktisadın inkişafı”* olarak Türk Ocakları kanununun ikinci maddesinde tarif edilmiştir. Köylüleri muasır medeniyetler seviyesine çıkartarak kalkındırmak için ele alınması gereken iki önemli konu olarak eğitim ve sağlık konuları belirlenmiş ve alanda faaliyetlere başlanmıştır.⁷¹

Köycüler Cemiyeti üyelerinin çoğunluğunun Milli Mücadeleye katılmasından dolayı köycüler çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. Ancak Cumhuriyetin ilanından sonra köycüler yeniden örgütlenerek köye ve köylüye yönelme yeniden gündeme gelmiştir. Zaten Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte artık köye ve köylüye yönelme bir devlet politikası haline gelmiştir.

⁶⁹ Füsun Üstel, *a.g.e.* s. 117-119.

⁷⁰ Mehmet Karayaman, *“Cumhuriyet Döneminde Türk Ocaklarının Köycülük ve Sağlık Alanındaki Faaliyetleri”*, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmaları Dergisi*, S.6, Konya, Yaz (Temmuz) 2008, s.140

⁷¹ Mehmet Karayaman, *a.g.m.* s.142-143.

Türk Ocakları Milli Mücadeleden yeni çıkmış olan yorgun ve bitkin olan köylülere önemli hizmetler etmeye çalışmıştır. Türk Ocakları köylüyü aydınlatmaya ve köye sağlık hizmetleri götürmeye çalışmıştır. Köycülük hareketi kapsamında Ankara'nın Çakallar, Bursa'nın İsabey, Adana'nın Kürkçüler köylerinde örnek köy kurma girişiminde bulunulmuştur. Hem Cumhuriyet rejimi ve inkılap hareketlerini köylere öğretmek hem de köylerin eğitim ve sağlık sorunlarını çözmek isteyen Türk Ocakları köylere gitmiştir. Köylere giderek hastalar muayene edilmiş ve ilaçlar dağıtılmıştır. Tedavisi uzun sürecek olanlar hastanelere yerleştirilmiştir. İhtiyaç sahibi yoksul köylülerin maddi ve manevi ihtiyaçları temin edilmiştir.⁷²

Türk Ocakları sağlık alanında önemli faaliyetler yürütmüştür. Bu doğrultuda Ankara Türk Ocağı Kalaba ve Zülfazıl (daha sonraki ismi Solfasol) köylerinde sıtma mücadelesi başlatmış, aynı zamanda köylüleri aydınlatmak için irşat heyetleri oluşturmuştur. 1926 yılından itibaren haftanın belli günlerinde 13 köyde tedavilere başlanmıştır. Adana, Ankara, Aydın, Ayvalık, Antalya, Bursa, İstanbul, Mersin, Trabzon başta olmak üzere 29 adet Türk Ocağında köycülük hareketine istinaden açılan dispanserlerde köylülere ve yoksul insanlara sağlık hizmetleri verilemeye başlanmıştır. 1926 yılındaki Türk Ocakları Üçüncü Kurultayına sunulan raporda birçok ilde köycülük ve sağlık faaliyetlerinin devam ettiği, bir çocuk dispanserinin Mersin'de açıldığı, Karadeniz Ereğli Türk Ocağının köylere doktor göndermeye başladığı, köydeki yoksul çocukların bir kısmına elbise, ayakkabı ve okul kitapları hediye edildiğinden bahsedilmiştir.⁷³ Türk Ocakların 1928 yılı sağlık faaliyet raporuna göre köylerde 17.506 hastayı tedavi edilmiştir.

Ankara Türk Ocağı 1928 yılında 14 köyde 1.368 hastayı muayene ederek tedavi etmiştir.⁷⁴ Türk Ocakları içinde Ankara Türk Ocağı dışında en etkin şubelerden birisi İzmir Türk Ocağı olmuştur. İzmir Türk Ocağı ilk olarak 1912 yılında kurulmuş, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edilmesiyle kapanmıştır. Akabinde Milli Mücadele başarıyla sonuçlanınca Anadolu'da bağımsız olarak açılan ilk Türk

⁷² Mehmet Karayaman, *a.g.m.* s. 143.

⁷³ Mehmet Karayaman, *a.g.m.* s. 145.

⁷⁴ Mehmet Karayaman, *a.g.m.* s. 147.

Ocağı yine İzmir Türk Ocağı olmuştur.⁷⁵ İzmir Türk Ocağı, Atatürk tarafından sık sık ziyaret edilen bir yerdir.

İzmir Türk Ocağında aşar vergisinin kaldırılması köylü bayramı olarak kutlanmıştır. İzmir Türk Ocağı bünyesinde oluşturulan Köycülük Şubesi ile yeni rejimi ve inkılapları köylülere açıklamak ve benimsetmek gibi rollere bürünmüştür. Öğretmen, doktor ve hukukçulardan teşekkül olan heyetler köyleri tek tek dolaşarak Cumhuriyetçi ve Milliyetçi fikirleri halka anlatmışlardır. Narlıdere, Balçova, Işıklar ve Pınarbaşı köyleri İzmir Türk Ocağı tarafından örnek köyler olarak ilan edilmiştir.⁷⁶ Bu köylere Aziz Bey başkanlığında bir doktor, bir ziraatçı, bir öğretmen ve bir iktisatçıdan oluşan heyet, her hafta Cuma günleri giderek köylülere bilgilendirici konferanslar vermiştir. Köylülerin sağlıklarını nasıl koruyacaklarını anlatan “Köylülerimize Öğüt” isimli küçük kitapçık hazırlanmış ve köylülere ücretsiz dağıtılmıştır. İzmir Türk Ocağı, 1928’de köylerin sağlık ihtiyaçları için 1.000 lira harcama yapmıştır.⁷⁷

Ayrıca İzmir Türk Ocağı, çevre ilçe ve köylerde halk dansları konusunda çalışmalar yapmış ve yapmış olduğu çalışmaları merkeze iletmiştir.⁷⁸ Aydın Türk Ocağı ve Denizli Türk Ocağı da köye ve köylüye gereken önemi vermiş, köycülük faaliyetleri kapsamında köylere gidilmiş, köylünün kalkındırılması için köylülere bilgilendirmeler yapılmıştır.⁷⁹

Türk Ocaklarının kapatılma sürecinde Aydın Türk Ocağının önemli bir payı bulunmaktadır. Aydın Türk Ocağına Atatürk tarafından yapılan ziyaret Türk Ocaklarının kapatılma sürecini hızlandırdığı söylenmektedir. Türk Ocağı’ndaki sohbet esnasında bir üye araç gereç eksikliğinden dolayı köylere gidemediklerinden yakınmıştır. Bunun üzerine Atatürk, Türk Ocaklarının inkılaplara karşı görev sorumluluklarını hatırlatarak Ocakların çalışmaların yetersizliğinden yakınmıştır.⁸⁰ Ayrıca Atatürk Aydın Türk Ocağı ve İzmir Türk Ocağı’na yapmış olduğu ziyaretlerde

⁷⁵ Günver Güneş, *a.g.m.* s. 116.

⁷⁶ Günver Güneş, *a.g.m.* s. 117-118.

⁷⁷ Mehmet Karayaman, *a.g.m.* s. 150.

⁷⁸ Günver Güneş, *a.g.m.* s. 121.

⁷⁹ Ezgi Tuna, *a.g.t.* s. 56.

⁸⁰ Tahir Kodal, *a.g.m.* s. 308.

ocakların sorumsuz davranışlar içerisinde olduklarını, kendilerinden beklenen işlevi yerine getirmekte yetersiz kaldıklarını bizzat görmüştür.⁸¹

2.2. İzmir İktisat Kongresinin Köylü Açısından Önemi

Milli Mücadelenin ardından ve Cumhuriyet ilan edilmeden önce İzmir’de, devletin uygulayacağı genel politikaları belirlemek amacıyla bir kongre toplanmasına karar verilmiştir. Kongrenin toplanma tarihi cumhuriyetin ilanından sekiz ay kadar önce, 17 Şubat 1923 – 4 Mart 1923 tarihleri arasında, yani Lozan Konferansına ara verildiği döneme denk getirildi.⁸² Bunun nedeni ise yeni kurulacak devletin izleyeceği ekonomi politikasını ve savaş boyunca Rusya ile yakınlaşmaların savaş sonrasında sosyalist rejimin Türkiye’de uygulanmayacağını ve demokrasiye geçileceğini Avrupalı Devletlere göstermekti. Bu nedenlerden dolayı İzmir İktisat Kongresi, Osmanlı Devleti’nin ekonomik yapısının düzeltilerek ve geliştirilerek devam ettirileceği izlenimini vermekteydi.⁸³ İzmir İktisat Kongresinde oluşan genel çizgi ve alınan kararlar genel hatlarıyla 1920-1930 yılları arası dönemde devletin ekonomi politikasının belirlenmesinde etkili oldu.

Yeni Türkiye Devleti siyasi bağımsızlığını elde etmişti ama iktisadi bağımsızlığını da kavuşmalıydı. Bunun içindir ki, Atatürk, yurdun dört bucağından iktisadi alanda etkili olabilecek üreticilerin temsilcilerini (tüccarlar, tarımcılar ve işçilerin) İzmir’de toplamış ve o ünlü açılış konuşmasını yapmıştır: “*Yeni Türk Devletinin temelleri süngü ile değil ekonomi ile kurulacaktır. Yeni Türk Devleti fetihçi bir devlet değil bir ekonomi devleti olacaktır. Siyasi bağımsızlık gibi ekonomik bağımsızlık esastır. Ekonomi demek her şey demektir. Yaşam mücadelemiz için insanlığın var olması için ne gerekiyorsa onların tümü demektir, tarım demektir, ticaret demektir, sanayi demektir, çalışmak demektir. O halde, tek bir şeye ihtiyacımız var: çalışmak. Çalışmak çok önemli bir keşiftir. Çalışmak servetin de refahında mutluluğunda en önemli sebebidir...*”⁸⁴

⁸¹ Ezgi Tuna, *a.g.t.* 37.

⁸² Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 20.

⁸³ Tevfik Çavdar, “Devralınan İktisadi Miras”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.4, İstanbul, 1984, s.1048-1060.

⁸⁴ Ali Özgüven, “Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923)”, *Journal of İstanbul Kültür University*, S.2, 2002, s.111.

Kongrede halkı temsil edecek delegeler, kazalardan seçimle geldiler. Kongre Talimatnamesine göre kongreye üç çiftçi, bir tüccar, bir sanatkâr, bir şirket, bir banka ve bir amele olmak üzere sekiz temsilcinin halkı temsil etmesine karar verilmiştir. Ancak kongrede temsil edilecek sınıfların bir kısmı, o günün şartları içinde Türkiye’de yeteri kadar mevcut değildi. Yoksul köylü ve amele temsilcilerinin bir kısmı da ulaşım güçlükleri ve gerekli yol paralarını sağlayamadıkları için kongreye iştirak edemediler. Kongreye 3.000 kişinin katılması beklenirken bu sayı 1.135 civarında kalmıştır.⁸⁵

Basın ise kongreye yoğun bir ilgi göstermiştir. Bu ilgiyi o dönemin gazete sayfalarında yoğun şekilde görürüz. Kongrede hangi konuların yer alacağı her gün gazetelerde yer alıyordu. Çünkü tarımda o döneme kadar uygulanan yetersizlikler veya eksiklikler ile ülkemizde tarımın gelişememe sebepleri kongrede tartışılacak ve daha da önemlisi bundan sonra ekonomi alanda atılacak adımlar masaya yatırılacaktı. Aşar vergisi özelinde tarımsal alanda yapılması planlanan vergi reformu, Çekirge kanununda yapılacak değişiklikler, tarımda makineleşme ve makinelerin hangi koşullarda getirileceği, arazi kanunu ile alakalı görülen eksiklikler, Ziraat Bankası’nın kredi koşulları vb. birçok konu basın sayfalarının sıkça görülmüştür.⁸⁶

Bu konudaki ilk haber Vakit gazetesinin 5 Ocak 1923 tarihli sayısında yer almıştır. “*Memleketimizin ekonomik açıdan yükselmesi için takip edilecek ciddi ve esaslı bir program düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Vekâlet, programın düzenlenmesinden önce ülkenin tüm iktisadi kesimlerini bir araya toplayarak Türkiye İktisat Kongresi ismi altında büyük bir kongre yapılmasını uygun görmüştür.*”⁸⁷

Aydınlık Gazetesi’nde Şefik Hüsnü, ülke gelirinin önemli bir kısmının ziraat olduğunu belirterek, ileride gelişecek sanayinin daha çok “*Sanayi-i Ziraiye*” olacağını, bu nedenle devletin köylüye ehemmiyet vermesi ve toprak reformuna gidilmesini yazmıştır. Köylünün geriliğinin giderilmesi için yeni tarım politikaları uygulanarak, büyük çiftliklerin hükümet tarafından istimlâk edilerek, bunların numune çiftliğine dönüştürülüp çağdaş tarım örneklerinin köylüye gösterilmesi, küçük toprak sahiplerinin

⁸⁵ Yaşar Aksoy, *Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923)*, Maya Matbaacılık, İzmir 1991, s.141.

⁸⁶ “Günün En Mühim Meselesi İktisat Kongresinde Neler Görüşülecek?”, (9 Şubat 1923). *Yeniğün*, O dönemin gazetelerine bakıldığında İzmir İktisat Kongresi ile ilgili mutlak bir yazı ile karşılaşılır.

⁸⁷ Alper Demirel, *Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Ekonomi Politikaları (1923-1933)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır, 2007, s. 16.

kooperatifler kurarak tek başlarına alamayacakları traktör gibi ziraat aletlerini ortaklaşa almaları sağlanmalıydı. Ayrıca topraksız köylüye toprak verilmesi ve köy bankasının kurulmasının köy iktisadiyatının gelişmesi için gerekli olduğunu savunmuştur.⁸⁸

Kongrede, köylü hakkında önemli konular görüşülmüştür. Kongreye zürra ve tüccar olarak Havza'dan katılan Zübeyiroğlu Nafiz Bey, en önemli sorunun köylünün kurtarılması olduğunu belirterek köylü sorununa dikkat çekmiştir. Köylünün ihmal edildiğini ve kurtarılması için en önemli iki sorunun çözülmesi gerektiğini, bunlarında sağlık ve eğitim sorunları olduğunu belirtmiştir. Köylerde halkın çoğunun üfürükçünün, muskacının elinde doktorsuzluktan öldüğünü belirterek, bunun çözümünün de çıkarılacak bir kanunla İstanbul'da sayısı 4.000 olan doktorların Anadolu'nun çeşitli köylerinde iki sene zorunlu hizmete tabi tutulmasını istemiştir. Eğitim konusunun ise köylü için en büyük sorun olduğunu belirterek, eğitim sorunun da yeni mezun öğretmenlerin askerlik mükellefiyeti yerine köyde öğretmenlik yapmasıyla çözülebileceği görüşünü savunmuştur. Köylünün durumunun düzelmesi için köyde ağanın, kasabada hükümet ile köylü arasındaki mütegalibenin⁸⁹, pazarda muhtekirin⁹⁰, tahsildarın elinden kurtarmak olduğunu belirtmiştir.⁹¹

İktisat Vekâleti, ülkenin önde gelen sorunlarını yerinde inceleyerek Kongrenin gündemini belirlemek için ayrıntılı bir rapor hazırlamıştır. Kongre gündeminin genişlemesinde, tarımsal üretimin ve ticaretin yeniden düzenlenmesi, vergi ve kredi meselesi vb. konuların yanında temsilcilerin kendi sorunlarını dile getirmeleri etkili oldu.⁹²

Kongreye katılan dört kesim ayrı ayrı toplanarak kongrede tartışılmak üzere; raporlar hazırladılar. Bu raporlar, 24 Şubat-4 Mart arasında sekiz toplantıda görüşüldü. Her grubun önerileri oylanırken gruplar kendi çıkarlarını ön planda tutarak oy kullandı. 12 maddelik Misak-i İktisadi oybirliğiyle, onun dışındaki maddeler oy çokluğuyla kabul edildi. Kongrede çiftçi grubunun iktisadi esaslarından Reji meselesi, tarımsal eğitim ve öğretime gereken önemin verilmesi, köylerde güvenliğin artırılması, haberleşme, Ziraat

⁸⁸ Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1968, s. 49.

⁸⁹ Mütegalibe: Zorba ve zorba takımına verilen isimdir.

⁹⁰ Muhtekir: yiyecek ve başka zaruri ihtiyaç maddelerini ucuz alıp biriktirdikten sonra fiyatlarını arttırarak satmak yani bir nevi karaborsacı.

⁹¹ Gündüz Ökçün, *a.g.e.*, s. 57.

⁹² Gündüz Ökçün, *a.g.e.*, s. 62.

Bankası ve İtibar-ı Ziraiye ile ilgili problemler, yollar ve ulaşım ile ilgili alınan kararlar diğer üç grup tarafından oy birliği ile kabul edildi. Ancak vergiler ile ilgili olarak oy birliği bozuldu. Çiftçi grubu aşarın kaldırılmasını ve Türkiye’de yaşayan bütün fertleri içine alan, bütçede dengeyi sağlamak maksadıyla oluşan herkesin kabul edebileceği ılımlı bir vergi koyulmasını önermiştir. Buna karşılık tüccar ve sanayici grubu verecekleri raporlarla uygun bir aşar usulü önereceklerini belirtirken, işçi grubu ise aşar vergisi yerine başka bir vergi önereceğini belirtmiştir.⁹³

Çeşitli çıkar gruplarının temsil edildiği kongrede, bu gruplar kendi isteklerini dile getirerek bu konularda isteklerini ve beklentilerini sundular. Sonuç, devletin ekonomiye karışmaması yönündeydi. Devlet, bir takım kuruluşları destekleyebilirdi. Ancak bu destek serbest piyasa ekonomisini sınırlamamalıydı. Özellikle İstanbul tüccarı bu görüşü savunuyordu. Cumhuriyetin ilk yıllarında İktisat Kongresi’nde alınan kararlar doğrultusunda liberal ekonomi politikası benimsendi. Aslında bu ekonomik sistemi gerekli kılan bir takım sebepler bulunuyordu. Çünkü Lozan Konferansı’nın bazı hükümleri devletin ekonomiye geniş anlamda müdahalesini engelliyordu. Örneğin; gümrük vergilerinin 1929 yılı sonuna dek I. Dünya Savaşı öncesi düzeyinde tutulması hükmü, gümrük tarifeleri kanalıyla himayeci sanayileşme politikasının gerçekleşmesini engelledi. Yine 1920’li yıllarda yapılan bir dizi devrim hareketi, C.H.F.’nin tek başına iktidar olması gibi nedenlerin yanında, devlet, bir takım ekonomik kararlar aldı. Milli Mücadele sırasında, ülkedeki ticaret ve sanayiye ellerinde bulunduran gayrimüslimler emperyalist güçlerin yanında yer aldı. Milli Mücadele sonunda lider kadro, ekonomik bağımsızlık ve gayrimüslimlerin tekelindeki sanayi ve ticareti oluşturmada olan yerli burjuvaziye devretmek istedi. Yine Milli Mücadele yıllarında lider kadro, Anadolu eşrafının büyük çoğunluğunun desteğini gördü. İşgal altındaki bölgelerde geniş halk yığınlarını savaşa teşvik eden, direniş hareketlerini örgütleyen ve Milli Mücadelenin lider kadrosuyla işbirliği yapan yerel bölgelerin eşrafıydı. Bu nedenle savaş sonrasında tasfiye edilen gayrimüslim tüccarların yerini Anadolu burjuvazisi aldı. Daha delege seçimi yapılırken büyük çiftçiler ve ticaret burjuvazisi kongreye örgütlü olarak katıldı. Yine yüksek bürokraside çeşitli sınıfları temsilen kongreye katıldı. Özellikle hükümete

⁹³ Ökçün, *a.g.e.* s. 395. Aksoy, *a.g.e.* s. 141-142.

yakın siyasi kadrolar resmi sıfatlarıyla değil, çeşitli kazalardan çiftçi, tüccar, sanayici, temsilcisi olarak katıldı.⁹⁴

İzmir İktisat Kongresi'nde tarım işçisi, ortakçı ve yarıcılarının haklarını savunacak temsilciler bulunamadı. Çiftçi grubunun esasları incelendiğinde büyük toprak sahiplerinin çıkarlarının temsil edilerek bu doğrultuda karar aldıkları görülür. Ahmet Hamdi (Başar), bu konuyu kongrenin bitiminden sonra Türkiye İktisat Mecmuasında şöyle bahsetmiştir:

“İzmir’de İktisat Kongresine iştirak ettiğim vakit orada ekseriyeti teşkil eden çiftçi murahhaslarıydı. Onlar asırların çiftçi omuzlarına yüklediği ızdırabı birer birer şerh ve tafsil ederken zannetmişim ki: Türk köylüsü bütün kuvvetiyle temsil edilmiştir. Ve bundan dolaydır ki orada işittiğim bihadd hesap şikâyetleri haricinde Türk köylüsüne ait hiçbir şey kalmamıştır. Hâlbuki orada köylüyü ezen bu azim dertten hiç bahsedilmedi. Hatta hatırladığıma göre işletilmeyen çiftliklerin köylüye tevzii bir teklif karşısında çiftçi murahhasları tuyan (taşkınlık, coşkunluk) etmişti. Demek oluyor ki memlekette mevcut iki çiftçi sınıfı tamamen kongrede temsil edilmiş değildir. Arazi sahipleri ile yarıcılardan ibaret olan arazisiz köylüler, hiç olmazsa musavi haklara malik olarak tefrik edilmeli ve her biri ayrı ayrı dinlenmeliydi. Köyler ve kazalarda çiftçi namıyla ancak arazi sahipleriyle temas eden hükümet teşkilatı, birazda bütün yükü omuzlarında taşıyan diğer sınıftan ilham almaya çalışmalıdır.”⁹⁵

Bunun en güzel örneği, topraksız köylüye toprak dağıtılması ve toprak reformuna gidilmesi, kongrede işçi grubu tarafından gündeme getirildi ama ilk tepkiyi de çiftçi grubundan aldı. Çünkü kongreye büyük toprak sahibi çiftçiler katılmıştı ve yapılacak bir toprak reformu ile kendi toprakları tehlikeye girecekti.

Kongre, ulusal iktisat ilkesini ortaya koyarak, çiftçi, tüccar, sanayici ve işçi gruplarının çıkarlarının korunacağını belirtiyor ve kalkınma için gerekli tedbirleri şöyle sıralıyordu. Ekonomik ve ticari işleri düzenleyecek yeni yasaların yapılarak ilkel tarım yöntemlerinden vazgeçilmesi, toprak reformu ile topraksız çiftçi bırakılmaması, vergi

⁹⁴ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 23-24.

⁹⁵ Ahmet Hamdi Başar, “Zavallı Köylü, Zavallı Vatan”, *Türkiye İktisat Mecmuası*, No: 22, İstanbul, Temmuz 1923, s. 146.

sistemine yenilik getirilmesi, işçilerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi gibi konular tedbirler alınması planlanmıştır.⁹⁶

Kongrede alınan kararların önemli bir bölümü hükümetler tarafından ileriki tarihlerde uygulamaya kondu. Çiftçi gurubunun ilkeleri doğrultusunda şu uygulamalar yapılmıştır. Tütün rejisi, 1925 yılında satın alınarak devletleştirildi. Bu sayede yabancıların elinde olan bu yönetimin sıkıntıları giderildi.⁹⁷ Aşar vergisi 17 Şubat 1925 yılında kaldırıldı. Bu sayede ülkenin genel üretimini üstlenmiş durumda olan tarım sektörünün yükleri azaldı ve böylelikle tarımda yeni bir ekonomi modeline geçiş yapıldı.⁹⁸ Milli hasıladan aldığı pay arttırıldı. Bazı tarım ürünlerinin üretiminin teşvik edilmesi, köylüye gübre ve tohumluk ürün sağlanması, tarım alanlarının sulama ve teknik eğitim gibi konularda kamu yardımı önlemleri geliştirildi. Toprağı olmayan küçük köylülere 1927 ve 1929'da çıkarılan yasalarla toprak dağıtımı yapıldı. Bu uygulama ile 1923-1934 döneminde devlete ait miri topraklardan 711 bin hektar toprak, topraksız ailelere devredildi. Ziraat Bankası yeniden düzenlenerek kredi olanakları arttırıldı.⁹⁹ 1929 yılında Tarım Kredi Kooperatifleri kurulduğu gibi örnek çiftlikler, tarım teknik okulları ve deney istasyonları tarımsal genişleme için yapılan çalışmaları.

⁹⁶Ahmet Mumcu, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1986, s.170.

⁹⁷ Sinan Demirbilek, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.XII S.24, 2012 Bahar, s. 207-208. Tahir Kodal, *Cumhuriyet Döneminde Denizli (1923-1938)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, İkinci Basım, Mart 2017, s.182. İzmir İktisat Kongresi'nde de rejinin lağvını tüm kesimler desteklemişti. 1925 yılında reji 4 milyon liraya satın alındı ve 26.02.1925 tarihli Tütün ve Sigara Kâğıdı İnhisarı Kanunu yürürlüğe girdi. Kanuna göre iç tüketime mahsus tütün alımı, işletilmesi, tütün, sigara imali ve satılması İnhisar İdaresi tarafından gerçekleştirildi. Yasanın süresi bir yıllıktı fakat sonradan yerli tömbeki tekeli de içine alınarak 1930 yılına kadar uzatıldı. Tütünün inhisar altına alınması basında ve mecliste birtakım tartışmalara sebep olduysa da tütün inhisarı uzun yıllar devam etti. Rejinin tasfiyesinden sonra yabancı çalışanlar işten çıkarıldı, reji bünyesinde görev yapan kolculuk kurumu kaldırıldı. 1926 yılında çıkarılan bir kanunla tütün tohumu ihracı yasaklandı. Bu sistem sadece Türkiye'ye özgü değildi; Avrupa'da İngiltere haricinde hemen hemen tüm ülkelerde Türkiye'dekine benzer tütün inhisarı sistemi bulunmaktaydı. 1931 yılında inhisarların birleştirilmesi ve tek bir elden idare edilmesi yönünde çıkarılan kanunla Tütün İnhisarı, Gümrük ve İnhisar Bakanlığına bağlı olarak kurulan İnhisarlar Umum Müdürlüğü'nün yapısı içinde yer aldı. İnhisarlar İdaresi Kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte örneğin Denizli'de tütüncülük çok gelişmiştir. Tütün fiyatların belli bir dengede kalması, yabancı alıcıların Denizli'ye kadar gelmeleri ve tütünlerin yüksek fiyatlarla satılmasını sağlamıştır. 1925 yılına kadar Denizli'de tütüncülük önemli bir yere sahip olmuştur. 1937 yılında Denizli ve çevresinde toplam 1622 hektar araziye tütün ekilerek 1320 ton tütün elde edilmiş, bunların satışından 394.000 gibi yüksek miktarda gelir sağlanmıştır.

⁹⁸ Kenan Kırkpınar, "Aşar Vergi Sisteminin Kaldırılışı", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.1, S.2, 1992, s. 105-127.

⁹⁹ Özer Özçelik-Güner Tuncer, "Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.9, 2007, s. 256-257.

1923’de tarımın makineleşmesi için, tarımda makine kullananlara yakıt, yağ ve bazı diğer tarımsal girdiler üzerindeki gümrük ve tüketim vergileri iade edilmeye başlandı.¹⁰⁰

1923 yılının Şubat ayında yapılan İzmir İktisat Kongresi’nde, köylünün eğitilmesi ve köyün kalkınmasına ilişkin alınan kararlar, belirlenen siyasetin öncelikli olarak uygulanacağını bir göstergesi olarak ta kabul edilebilir. Kongrede kabul edilen esaslara göre, köylünün ziraat bilgisini arttırmak amacıyla onlara konuyla alakalı yayınların ulaştırılması, eğitim kurumlarında tarım ve sanayi alanlarında uygulamalı derslerin yer alması köy ilkokullarının beş dönümlük araziye ahıra, kümese ve arıcılık için gereken donanımına sahip kılınması kararlaştırılmıştır.¹⁰¹ İzmir İktisat Kongresinde sağlık konusunda alınan kararlar şöyledir: gezici sağlık örgütü kurulması, köylülerin üfürükçülerin elinden kurtarılarak köylere doktor gönderilmesi, çocuk düşürmenin yasaklanması, köy evlerinin sağlığa uygun bir şekilde yapılması ve pencere olması, tuvaletlerin sağlığa uygun hale getirilmesi, harmanların köy kenarlarına taşınması, sokaklardaki gübrelerin kaldırılması ve su kaynaklarının temizlenmesi kararları alınmıştır.¹⁰²

2.3. Köy Kanunu

Cumhuriyet döneminde köy yerleşimini dönüştürmeyi amaçlayan ilk uygulama, şartların zorlanmasıyla başlamıştır. Milli Mücadele döneminde özellikle Batı Anadolu bölgesinde yaşayan Yunan işgalleri sonucu birçok köy yakılmış ve kullanılamaz hale gelmişti. Lozan antlaşmasından sonra yaşanan nüfus mübadelesinin ardından Anadolu’ya gelen muhacirlerin iskânı meselesi, köylerin imar meselesi konusunu da gündeme getirmişti. Muhacirlerin yerleştirilmesi için, Rumların terk ettikleri evlerin kullanılması düşünülmüş, ancak işgal nedeniyle zarar gören kırsal kesimde ciddi anlamda konut açığı olduğu anlaşılmıştı. 1923 yılında Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmuş ve Eskişehir – Ankara arasında numune köyler kurularak muhacirlerin yerleştirilmesi amaçlanmıştır. Hükümet, 1.480.864 Lira bütçe ile İzmir, Antalya, Adana, Mersin, Samsun, Manisa, Bilecik, Osmaniye’de Ankara’da 69 adet örnek köy inşa edilmiş ve balkanlardan gelen muhacirler Eskişehir ile Yahşihan arasında bulunan

¹⁰⁰ İbrahim Onur Kocaşlı, “1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri”, *Akademik Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi*, C.3, S.17, s.143-144.

¹⁰¹ Afet İnan, *İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat-4 Mart 1923)*, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 21.

¹⁰² Mehmet Karayaman, *a.g.m.* s. 142.

bölgedeki boş arazilere kurulan bu köylere yerleştirilmiştir.¹⁰³ Muhacirlerin iskân düşüncesi ile başlayan örnek köyler girişimi, mevcut ve yeni kurulacak köyleri modern anlamda biçimlendirmek ve düzenlemek amacını beraberinde getirmiştir. İşte bu yolda hükümet, köye manevi bir şahsiyet vermek için bir köy kanunu hazırlıklarına başlayarak köyleri yaşanabilir bir şekle getirmeye çalışmıştır.

Bu amaçla Cumhuriyetin ilanından beş ay gibi kısa bir süre sonra TBMM’de 3 Mart 1924 gün ve 442 sayı ile *Köy Kanunu* çıkartılmıştır. Bu sırada köylü Türkiye’den söz etmek mümkündür.¹⁰⁴ Köylerde asayişsizlik, yerel güçlerin egemenliği altında ezilmiş insanlar bulunuyordu. Köy Kanunu yapılırken, ülkemizin yedi bölgesinde çeşitli iklim ve şartları altında yaşayan zengin-fakir, toplu-dağınık vb. özelliklere sahip tüm köyler göz önünde bulunduruldu. Kanunda; köy ve köylünün tanımları, köyün sınırları ve imarı, köy yollarının ve evlerin yapımı, köyde eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel hayat gibi çeşitli konular 97 madde olarak toplanmıştı. Köy kanununun tetkikinden sonra müzakerelere başlandı.¹⁰⁵

Mecliste 21, 24, 26 Şubat, 4, 11, 18 Mart 1924 (1340) günlerinde kanun maddelerini görüşüldü. Kanun uzun tartışmaların sonucu 18 Mart 1924 ve 442 sayı ile kabul edildi. Kanun kabul edildikten sonra 100 bin nüsha çoğaltılarak her köye gönderildi. Kanun 27 Mart 1924’te, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk tarafından onaylanarak yürürlüğe girdi. Bu kanunun köylerin tamamını kapsayacak özelliklere sahip olduğunu iddia eden Karesi Mebusu Vehbi Bey’e göre; “*umumi bir kanun olan bu kanun vücuda göre elbise gibi*“ her köyde uygulanacak nitelikte idi.¹⁰⁶

Köy kanunu kabul edildiği günlerde basının Köy Kanunu’na ilgisinin az olduğu görülür. Bunun en belirgin sebebi olarak 3 Mart 1924’te Halifeliğin kaldırılması olayıdır. Basın siyasi konularla ilgilenirken, toplumsal konulara gerekli önem verilmemiştir.

¹⁰³ Türkan Çetin, *Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler*, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Bilanço 98, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 234.

¹⁰⁴ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 24.

¹⁰⁵ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 24-25. Karesi Mebusu Vehbi Bey, kanunun bu özelliği meclis kürsüsünde 04.03.1340 tarihinde şöyle dile getiriyordu: “*Köy denince Sivas’ın beş haneli köyü, Ankara’nın çökük damlı harabe yerleri göz önüne gelmesin. Bu umumi bir kanundur. İzmir’in Karesi sahilindeki cennet gibi ve buranın kasabalarından daha mamur köyleri de bu kanuna tabi olacaktır. Binaenaleyh bu kanunla öyle bir şey yaptık ki vücuda göre elbise olur...*” TBMM Zabıt Ceridesi, D.2 I.1 C. 67, S. 86.

¹⁰⁶ Fatih Tuğluoğlu, *a.g.m.* s.165

2.3.1. Köy Kanununun İçeriği

Türkiye Cumhuriyeti tarihinde köye ve köylüye yönelik ilk ve en önemli düzenlemelerden birisi Köy Kanunu'dur. Köy Kanunu 97 maddeyi bünyesinde toplayan on bölümden oluşuyordu. Kanun madde madde incelendiğinde, yıllarca devlet tarafından unutulmuş köylüleri, modern reform hareketleriyle kalkındırma isteği dikkati çekmektedir. Cumhuriyet rejiminin hayal ettiği örnek köy modeli kanun maddeleri tam olarak uygulandığında ortaya çıkmaktadır. Kanunun en belirgin özelliklerinden birisi de dilinin açık, sade ve akıcı olmasıdır. Köy Kanunu ile köyler ilk kez tüzel kişiliğe kavuşmuş ve köy özelinde muhtarlara geniş yetkiler verilmiştir. Köy Kanununun 1930 yılında çıkartılan Belediye Kanunundan yaklaşık 6 yıl kadar önce hayata geçmesi kalkınma yolunda köylülere verilen önemi bir kez daha gözler önüne sermektedir. Köy kanununun ardından kabul edilen 1924 anayasanın 90. maddesi "*Vilayetlerde şehir, kasaba ve köyler hükmi şahsiyeti haizdir*" diyerek köylerin tüzel kişiliğini pekiştirmiştir.¹⁰⁷

Devlet yıllardır ihmal edilmiş köylere kadar merkez otoritesini götürmek istiyordu. Köy Kanunu'nda sağlık, tarım, yol, eğitim, imar, yönetim, güvenlik, gibi çeşitli konularda maddeler bulunuyordu. Bütün devlet teşkilatı, bu arada mahalli idareler zamanın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlendi.¹⁰⁸

Köy Kanununun maddeleri incelendiğinde; birinci bölümde on bir madde bulunmaktadır. Birinci ve ikinci maddede köyün tanımı yapıyordu. Köyler, "taşınır ve taşınmaz mallara sahip" bu yasayla kendine verilen görevi yapan "başlı başına varlık" tüzel kişi sayıldı. Yasa nüfusu iki binden aşağı yurtlara köy denilmesiyle, yetinmeyerek, nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olan kasaba, yirmi binden çok nüfuslu yerlere şehir denilmesini öngördü. Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı maddelerde ise köylerin sınırlarının nasıl çizileceği en ince ayrıntısına kadar anlatılıyordu. Çünkü cumhuriyet öncesinde köyler arasındaki sorunların büyük bir kısmı hudut, sınır ve bataklık

¹⁰⁷ Türkan Çetin, *a.g.t...* s.25. TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, I.1, C.VI, S. 301. Kanunun mecliste tartışmaları devam ederken bu konuda Vehbi Bey, Mustafa Necati Bey'e (Konya Mebusu) cevaben: Zatiâliniz okumayacaksınız köylüler okuyacak ve köyde bulunacak yani okuduktan sonra böyle muska gibi boynuna asacak değil A... tabi bir muhafaza içinde duvara asacak. Binaenaleyh köylülerin şu kanun mucibince yapmaları mecburi olan işlerle kendilerine ihtar etmek lazımdır ve ona göre kanun köylünün anlayacağı şekilde fıkra fıkra yazılmıştır. Belki fazla fıkralar vardır. Lakin köylü okuduğu zaman anlaması için yazılmıştır".

¹⁰⁸ Türkan Çetin, *a.g.m.* s. 40

konularından çıkıyordu. Mahkemelerde bunun için senelerce uğraşılıyor, fakat sonuç alamıyorlardı. Köyler arasında sorun çıkarsa 5. maddeye göre önce iki köyün ihtiyar meclisi çözmeye çalışacak, eğer çözülmezse İdare Meclisi yaptığı tahkikat sonucu sınırı çizecek ve bu sınırı beş yıl değiştirmeyecek. 9. madde köy kanunu ile köye verilen işleri düzenlemeyi, Muhtar ve İhtiyar Meclisi'ne veriyordu. Muhtar devlet memuru olarak köyün başı idi ve yaptığı işlerde görevi kötüye kullanırsa, devlet memuru gibi mahkeme edilip ceza görürdü (Bkz. Köy Kanunu Madde 9-10-11).

Kanunun ikinci bölümünde mecburi ve isteğe bağlı olan köy işleri hakkında bilgi veriyordu. Köylülerden isteğe bağlı işleri yapmayanlara ceza verilmemektedir. Ancak köy derneği üyelerinin yarısından çoğunun kararıyla zorunlu duruma getirilmekte ve işleri yapmayanlar ceza alabilmektedir (Bkz. Madde 12). Köylerin mecburi işleri 13 maddede 37 fıkra olarak ayrıntısıyla veriliyordu. Bu fıkraların 12.'si sağlıkla ilgiliydi¹⁰⁹ (Bkz. Madde 12-14).

Kanunun üçüncü bölümü ise imece ve köy parası ile ilgiliydi. Köylüler birçok işi birleşerek imece ile yapıyordu. 16. maddeye göre köy sınırı içinde yapılacak işler için para gerek olursa, kanuna dayanarak ihtiyar meclisinin hükmü ile köye salma¹¹⁰ salınıyordu. Toplanan paraya köy parası deniliyordu (Bkz. Madde 15-19).

Kanunun dördüncü bölümünde, köy muhtarının ve ihtiyar meclisi azalarının seçilme biçimi on dört maddede anlatılıyordu. Köyde muhtar ve ihtiyar meclisi azalarını köy derneği üyeleri seçiyordu. Köy muhtarı ihtiyar meclisinin başıydı. Muhtar ve ihtiyar meclisi iki yılda bir şubat ayında seçiliyordu. Köy imamı ve muallimi meclisin sürekli azasıydı (Bkz. Madde 20-33).

Beşinci bölümde ise; Muhtarın göreceği işler ayrıntısıyla sekiz madde olarak sıralanıyordu. Köy muhtarının görevi, devlet işleri ve köy işleri olmak üzere ikiye ayrılıyordu. Kanun mecliste tartışıldığı sırada muhtar “ağa”, ihtiyar meclisi ise “ağalar derneği” olarak isimlendirildi. Ancak mecliste uzun tartışmalardan sonra köylü üzerinde ağanın olumsuz etkileri göz önünde bulundurularak muhtar ve ihtiyar meclisi deyimleri kabul edildi (Bkz. Madde 34-48).

¹⁰⁹ Mehmet Nuri Alpay, *Köy Davamız ve Köyün İç Yüzü*, Örnek Matbaası, Ankara, 1952, s. 118-124.

¹¹⁰ Köy gelirlerinin köyün zorunlu işlerini ve köydeki aylıklı görevlilerin aylıklarının karşılamaya yetmediği durumlarda, 20 lirayı geçmemek üzere her aileden alınan bir tür yerel vergi. Bir tür imece de sayılabilir.

Kanunun altıncı bölümünde ihtiyar meclisinin göreceği davaların neler olduğu belirtiliyordu. İhtiyar Meclisi 150 liraya kadar ödünç para ve alım-satım, icar, ücret davalarına bakıyordu. Taraflar ihtiyar meclisine başvurmadan mahkemeye gidemiyordu. Yine köylü yapmak zorunda olduğu işleri yapmazsa ihtiyar meclisi, alınan kararlar bir kuruştan yüz kuruşa kadar ceza verebiliyordu (Bkz. Madde 49-56). Kanunun 57’den 67’ye kadar olan maddelerinden oluşan yedinci bölümde ise davaların nasıl görüleceğine dair ayrıntılar mevcuttur.

Kanunun sekizinci bölümü ise köyün güvenliğini sağlamak amacıyla tutulacak “köy korucuları” ve onların yapacağı işler hakkında bilgi vermektedir. Cumhuriyet öncesinde en büyük sorunlardan birisi de köylerden güvenliğin olmaması idi. Köy korucularının görevi köy sınırları içinde köylünün malını, canını ve ırzını korumaktı (Bkz. Madde 68-82).

Kanunun dokuzuncu bölümü ise köy imamları ile ilgili maddeleri içeriyordu. İçerideki yaşam tarzı sürdüren köylerde yüzyıllarca süren idare sonucu, köylü değişmez iki kuvvete bağlanmıştı. Bunlardan ilki köy ağası idi. İkincisi ise imamdı. Tarih boyunca bağlı kaldığı dini ananeleri imamdan öğrenirdi (Bkz. Madde 83-86).

Kanunun onuncu bölümünde ise çeşitli konulara ait ve kanunun uygulanmasına Köylerde yerleşmeleri Dâhiliye Vekâleti’nden alacakları resmi tezkere ile mümkündü. Tezkerenin verilmesi oturma süreleri Dâhiliye Vekâlet’inin onayına bağlıydı¹¹¹ (Bkz. Madde 87-97).

Buna karşın Köy Kanunu’nun bazı maddeleri çok ayrıntılıdır ve gereksiz maddelerde bulunmaktadır. Hatta TBMM’de maddeler üzerinde tartışmalar devam ederken Trabzon Mebusu Muhtar Bey: “*Köylü akşam yemek yiyecek diye bu da yazılacak mı efendim? Tabi köylü bunları muhafaza edecek, tahrip etmeleri varit değildir*” diyerek tepki göstermiştir.¹¹²

¹¹¹ Memduh Ş. Karaabalı, *Köy Kanunu*, Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü Köy Şubesi Mümeyyizi, Ankara, 1944. s. 5-25.

¹¹² TBMMZC, D.2, I.1, C.VII, s. 83. Örneğin; yapılması zorunlu işler bölümünde 32. fıkra “*bir adamın suda veya başka surette boğulmak gibi başına bir felaket gelince, onu kurtarmak elinde iken yardım etmek*” yine “*köy halkının ekilmiş ve dikilmiş mahsullerini, ağaçlarını her türlü zarar ve ziyandan muhafaza etmek*” gibi maddeler.

2.3.2. Köy Kanununun Uygulanması

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin 17.11.1931 gün ve 194/29 sayılı köy kanunları tatbikat-ı teftişler ve defterler hakkında çıkarılan kanunla, köy kanunun ülkede uygulanmasının sonuçları incelendi. Buna göre ülkede küçüklü-büyük, toplu-dağınık olmak üzere toplam 40.230 köy vardı. Bu köylerin yarısından fazlasında köy kanunun uygulandığı ve yani kanunu uygulayan 22.084 köyün, uygulamayanlara göre geçen süre içinde büyük gelişmeler kaydettiği gözlemlenmiştir. Cumhuriyetin ilanından ardından geçen on yıllık sürede Köy Kanunu'nu uygulayan köylerde, kanuna dayanarak köy bütçesiyle; 2.746 köyde su tesisatı, 3.640 köyde çeşme, 644 köyde konak, 6.961 köyde köy konuk odası, 24 köyde pazar yeri, 61 dükkân, 211 meydan yeri, 19 hamam yapılmıştır.¹¹³ Köy kanununun uygulanması sonucu birçok köy bataklıkları kurutulmuş, köyün sağlık ve ziraat ihtiyaçları üzerinde iyi şekilde çalışılmış ve bekçinin, korucunun, çobanın işleri düzene sokulmuştur.¹¹⁴ Köye eğitim, tarım, sağlık ve sosyal hizmetler götürüldü. Köye posta ve kütüphane hizmetleri götürüldü.¹¹⁵ Köylüye kredi hizmetleri verilerek, verimsiz tarlalar ıslah edildi. Hatta bazı köylere telefon tesisatı götürüldü. 1924-1933 yılları arasında, 1.821.900 ağaç dikilerek, köylerde ağaçlandırmaya ayrı önem verilmiştir. Köylüler kendi maddi olanakları ve el emekleriyle 28.000 km uzunluğunda yol yaparak, 921 köprü kurmuş ve köy sınırları içinde önceden bulunan 966 köprüden 121 tanesi komple tamir edilmiştir.¹¹⁶

Köy Kanunu uygulanan köylerde büyük gelişmeler oldu. Özellikle ülkenin yeni savaştan çıktığı ve halkın yoksul olduğu göz önünde bulundurulursa, yeni kurulan devletin çok sınırlı olanaklara rağmen köylüyü kalkındırmayı amaçladığı görülür. Bunun yanında kanunun uygulanması konusunda bir takım eksiklikler de yaşanmıyor değildi.

Köy kanununun kabul edilip, devletin köye yönelik girişimleri daha başta iken köy kanunun başarıya ulaşmamasında, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile köylerdeki okuma yazma oranının düşük olması etkili oldu. Köy kanununun okumayan insanlar, kanunun maddeleri uygulanırsa köylerine getireceği değişikliklerin farkında değillerdi.

¹¹³ Muhammed Sarı, "442 Sayılı Köy Kanunu Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Köye Yönelik Çalışmalar", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:7, S.19, Eylül 2014, s. 519.

¹¹⁴ Muhammed Sarı, *a.g.m.* s.525.

¹¹⁵ A. Refik Noyan, "Köylerimizin İmarı", *Köylünün Sesi*, Yıl:4, S.36, Nisan, 1969, s. 6.

¹¹⁶ "Köy Kalkınma Hareketlerinde Küçük Sanatların Rolü", *Köye Doğru*, S.11-12, I. Kanun 1940, s. 3.

Muhtarın da okuma yazma bilmediği çoğu köylerde, kanun rafa kaldırılıyor ve köyde yaşam eskisi gibi geleneklere bağlı devam ediyordu.¹¹⁷ Köy kanununun uygulanmasını engelleyen unsurlardan birisi de ağalardı. Yüzyıllardır köylü üzerinde kurdukları ekonomik egemenliğin bitmesi çıkarlarına dokunuyordu. Kanunun uygulanması ile köylerin kalkınacağıının, bunun sonucunda da egemenliklerinin ortadan kalkacağıının bilincindeydiler. Bu nedenle köylerde, muhtar ve ihtiyar meclisi üyelerini kendi adamlarından seçiliyor ve seçilen muhtarın kanunu uygulamasını engelliyorlardı.¹¹⁸ Yılların verdiği alışkanlıkla da köylüler ise köyün ağası eğer muhtar değilse onu dinlememekte ve bu yüzden kanunu uygulamakta ısrar eden muhtarlarda çoğu zaman istediği başarıyı yakalayamamaktadır.¹¹⁹

Köy Kanunu'nun uygulanmasında nüfusun önemli bir yeri vardı. Nüfusu fazla olan köylerde kanunu uygulamak daha kolaydı. Özellikle Orta ve Doğu Anadolu köyleri, birbirine bir buçuk iki saat uzaklıkta bulunuyordu. Nüfuslarının yüz elliye geçtiği az görülüyordu ve halkı çok fakirdi. Kuzey Anadolu'da köy evleri birbirinden çok uzaktı ve köyün başlangıcı ile bitimi kilometrelerce sürüyordu. Cumhuriyetin on beşinci yılında nüfusu binden fazla olan 1361 köyde Köy Kanunu uygulaması belirgin değişiklikler oluşturmuştu. Nüfusun 500 ile 1000 arasındaki 5507 köyde sonuç olumluydu. Ancak nüfusun 150 ile 500 arasındaki 20.451 köyün bütçe gelirlerinin yaklaşık % 80'ini muhtar, imam, korucu, sığırtmaç gibi en gerekli teşkilatın masrafını karşılamak amacıyla harcadığı için, köy hizmetlerine yeteri kadar önem verilmiyordu. Buna, nüfusun % 50'den az olan ve kanunu uygulamayan 11.175 köyde eklendiğinde 31.262 köy, Cumhuriyetin istediği ve gerçekleştirmeyi amaçladığı ideal köy tipini oluşturmuyordu.

Köylülerin yoksul olması, buna karşılık köyün kalkındırılması için konulan maddelerin birçoğunun para gerektirmesi, kanunun başarısız olmasında baş etkindir.

¹¹⁷ Sadık Artukmaç, *Köylerimizi Nasıl Kalkındırabiliriz*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1955, s. 51.

¹¹⁸ T.C.B.C.A. *Trakya Umumi Müfettişlik Raporu*, 72 47 3 s. 45. Bu konuda Trakya Umumi Müfettişi İbrahim Tali Bey şu tespitleri yapmıştır: "Köylerde okuma-yazma bilmeyen muhtar, bekle ve ihtiyar heyeti azalarına her vilayette rastladım. Bu hal okuryazarı olan köylerde de vakidir. Ve ağalık zihniyetinin devamı ve neticeleridir. Köy muhtarlarının ihtiyar heyet azalarının, köy bekle ve korucularının okur-yazar olma mecburiyetini tatbik suretiyle yeni harflerle okuma-yazma heveslerini tahrik esası tatbik olunacaktır. Bunun için halen okuma-yazma bilmeyenlere altı aylık bir mülhet verilerek neticede imtihana tabi tutacağım. Öğrenemeyenlerin yerine okuryazarlardan muvafıklarının seçilmesi yoluna gidilecektir. Bu şekil aynı zamanda ağalık nüfuzunun değil bilgiye kıymet veren hükümet lehinde bir cereyanda uyandıracak ve artık nüfuz çarpışması yerine bilgi çarpışması kaim olacaktır."

¹¹⁹ Nusret Köymen, "Köycülük Programına Giriş", *Ülkü*, C.58, S.26, Nisan 1935, s. 135.

Köy işleri için gerekli olan para için yine köylüye başvuruldu. Köylüden köy işleri için hem para toplandı hem de köy işlerinde bedeni olarak çalışması istendi. Köylü olanaklarının yettiği kadarını yapabildi. Paranın büyük kısmı muhtarın, imamın, çobanın ve köy korucusunun masrafları için kullanıldığından köyde yeterli para çoğu zaman kalmıyordu.

Köylüyü kalkındırmak, çağdaşlaştırmak layık olduğu yaşam koşullarına kavuşturmak amacıyla devlet Köy Kanunu'nu çıkardı. Ancak yoksulluk, bilgisizlik, eğitimsizlik, gibi nedenlerden dolayı kanunda istenilen başarı sağlanamadı. Kanunun sosyal yaşantıyı kapsayan maddelerinin uygulanmasının sonuçlarının olumlu yönde olması uzun bir süreci gerektiriyordu.¹²⁰

Köy kanunu, zamanla yeni maddeler eklenerek günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak o dönemin şartları ile günümüz köy sorunları arasında büyük farklıklar bulunmaktadır. Çok geç kalınmış olsa da devletin son dönemde Köy Kanunu üzerinde ciddi çalışmaları bulunmaktadır.

2.3.3. Örnek (Numune) Köyler

Özellikle Kurtuluş savaşı esnasında Batı Anadolu Bölgesindeki köyler, savaş, yağma, yangınlar ve bozgunlar gibi nedenler ile viran bir hal almıştı. Milli mücadele sonrasında çok sınırlı imkânlarla da olsa buraların yeniden imarı gerekiyordu. Bunun dışında bilindiği gibi savaştan sonra Türk-Rum mübadelesi nedeniyle birçok göçmen Anadolu'ya gelmişti ve bunların belirli noktalara yerleştirilmesi gerekiyordu. İşte devlet çıkarmış olduğu Köy Kanunu'nda yazan ideal köy tipini bu amaçla ve yeniden imar edilecek köyler üzerinde uygulayabilirdi. Bu amaçla Batı Anadolu'da özellikle Ankara-Eskişehir bölgeleri arasında *Örnek (Numune) Köyler* kurulmasına karar verildi. Devletin örnek köyler kurmasını sevinçle karşılayan dönemin gazete yazarlarından Çiftçi Necati'ye göre; bu örnek köyler hükümetin temsili olacaktır. Bu köylerin ekonomisi, tarımı, yolları, sağlık evleri ile mükemmel birer faaliyet merkezi olacaklardır.¹²¹

Ankara, İzmir, Antalya, Samsun, Adana, Mersin, Manisa, Bilecik, Osmaniye'de 1.480.684 Lira bütçe ayıran devlet 69 tane örnek köy yaptı.¹²² Bu köylerin evleri,

¹²⁰ Türkan Çetin, *a.g.m.* s.43-44.

¹²¹ Çiftçi Necati, "Numune Köyler", *Türk Sesi*, 4 Haziran 1340 (1924).

¹²² Abdullah Ziya, "*Cumhuriyette Köy Yapımı*", *Ülkü*, C.2 S.5, İkinci Teşrin 1933, s. 333.

okulları, yolları ve köy meydanı Köy Kanunu'nda belirtilen niteliklere uygundu. Köy Kanunu, yürürlüğe girdikten sonra kanun metni her köye iki adet gönderilerek, nüfusu yüz elliden fazla olan köylerde uygulanması zorunluluğu getirildi.¹²³

Devlet göçmenler için Etimesgut'ta (Ahimesut) yapılacak örnek köylerin pazarlıkla yaptırılması kararını almıştı.¹²⁴ Yeni numune köyü olarak bilinen Etimesgut Çiftliğindeki evlerin tadilatı ve köye yerleştirilmesi planlanan göçmenlerin su ihtiyacını temin etmek amacıyla 18.802 Lira bütçe ayrılmıştır. Köye borularla 2500 metre uzaklıktan su taşınması kararlaştırılmıştır.¹²⁵ Eskişehir ile Yahşiyân arasında bulunan bölgedeki boş arazilerde kurulan örnek köylere muhacirler yerleştirilmiştir.¹²⁶ Bu yıllarda Macaristan'dan Türkiye'ye yerleşmek için talepte bulunan yaklaşık 120 kişilik Macar Çiftçi grubunun toprak isteği Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yabancı uyruklu vatandaşların köy kuramayacakları belirtilerek reddedilmiştir.¹²⁷ Bu yıllarda Saruhan'a bağlı Çobanisa¹²⁸ ile İzmir'de Çobanisa ve Kıyas¹²⁹, Bursa'da Karacaoba ve İkizceoba¹³⁰ örnek köyleri kuruldu. Yine aynı yıllarda Ökse, Çırağan, Cenik, Çınarağıl ve Hisarağaç örnek köyleri kuruldu.¹³¹

2.3.4. Köy Sınırlarının Belirlenmesi

Köy kanunu ile köylerin belirli olmayan sınırlarının çizilmesi ile ilgili maddesi uygulanarak, yıllarca köylüler arasında kavgalara yol açan sınır sorunu çözülmeye çalışıldı. Köylüler arasındaki en büyük anlaşmazlıklardan biri olan ve kan davaları güdülmesine bile neden olan köy sınırlarının belirlenmesi işi köy kanununda belirlenmiştir. Köylüler arasındaki sınır anlaşmazlıkları; köyler arasında, aynı bucağın iki köyü arasında, aynı ilin değişik bucaklarında veya ilçelerine bağlı köyler arasında, ayrı illere bağlı iki köy arasında, aynı ilçeye bağlı köy ile belediye arasında olmaktadır.¹³²

¹²³ Türkan Çetin, *a.g.m.* s. 41.

¹²⁴ T.C.B.C.A. 28.05.1928, 29 35 9.

¹²⁵ T.C.B.C.A. 9.9.1928, 030 56 4.

¹²⁶ T.C.B.C.A. 09.05.1928, 0 28 29 12.

¹²⁷ T.C.B.C.A. 12.07.1925, 14 43 14.

¹²⁸ T.C.B.C.A. 22.02.1925, 13 12 1.

¹²⁹ T.C.B.C.A. 03.12.1924, 12 59 12.

¹³⁰ T.C.B.C.A., 22.02.1925, 13 12 3.

¹³¹ T.C.B.C.A.29.07.1925, 14 48 7.

¹³² Şerafettin Zeyrek, *Tek Parti Dönemi Türkiye'de Köy, Köylü ve Köycülük Politikası (Basılmamış Doktora Tezi)*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1995, s. 149.

Köyler arasında en çok sınır anlaşmazlıkları vardır. Bu anlaşmazlıkların çoğu yakın tarihidir. Muhacirlerin ülkemize yerleştirilmesi esnasında eskiden beri var olan köy sınırları çizilirken bir köyün sınırı diğer köyün sınırına dâhil edilmiştir. Muhacirlerin yerleştirildiği köylerdeki sınır muhacirlerin isteklerine göre çizilmiştir. İşte bu da köyler arasında sınır anlaşmazlıklarına neden olmuştur. Bu anlaşmazlıklara son vermek üzere de müfettişlik tarafından köylerin daha önce belirlenen sınırlara göre yerleşmeleri konusunda kendilerine tebligat yapılmıştır.

1933 yılına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti'nde 14.938 köyün sınırı çizilmişti.¹³³ 1935 yılında bu oran 14.988 olmuştur. 1940 yılında ise 40.494 köyün sınırlarının çizilmesi tamamlanmıştı. Bu döneme kadar geçen sürede sınırların tamamen çizilememesinin bazı nedenleri şunlardı:

- Köy Kanunu uygulanmayan köylerde köy sınırları çizilemiyordu.
- Bazı köyler çiftlik olarak bir kişinin üzerinde görüldüğünden bu köylerinde sınırı çizilemiyordu.
- Bazı köylerinde sınır ihtilafları nedeniyle mahkemelik olmaları ve davalarının devam etmesi hasebiyle sınırlar belirlenemiyordu.

İçişleri Bakanlığı'nın arşivinde bu yıllarda sınır anlaşmazlıklarından doğan birçok şikâyet dilekçesine rastlanılmaktadır. Bu dilekçelerin bir kısmı da sınırların çizilmesi sırasında yapılan yolsuzluklarla ilgilidir. İçişleri Bakanlığı köy sınırlarının çizilmesi sorunu karşısında 31.10.1938, 18.08.1939, 13.02.1940 tarihlerinde valiliklere genelge göndererek, on beş yıl geçmesine rağmen köy sınırlarının hala çizilemediği ve anlaşmazlıklar çıktığı bunları çözümlmek içinde alınması gereken önlemler belirtilmiştir.¹³⁴

2.4. Tarım Politikaları ve Uygulamaları

Asırlarca devam eden yıpratıcı ve hep yenilgiyle sonuçlanan savaşlar sonucunda çok zayıflayan Osmanlı Devleti son günlerinde ekonomik yönden çökmüş bir ülke konumunda idi. Hammadde ihraç eden ve dış borçları sürekli artan Osmanlı Devleti'nin

¹³³ Kadri Kemal, "Cumhuriyetten Önce ve Sonra Köylerimiz", *Ülkü*, C.2, S.10, İkinci Teşrin 1933, s. 340-342.

¹³⁴ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 31.

son dönemdeki ekonomi hayatı, Duyun-u Umumiye İdaresi ile sürekli tavizlerin verildiği bir yapı şeklini almıştır.¹³⁵ Devlet ekonomisi tarım, sanayi, ticaret yönünden kötü durumda idi. Yıllarca süren savaşlar, üretim yapan erkek nüfusun savaşlarda şehit olması, kaybedilen topraklardan gelen göçmen akınları ile ekonominin mevcut kaynaklarının devlet emrine verilmesi ve savaşlarda tükenmesi ekonomiyi sıfıra indirmiştir. Böyle bir ekonomik yapı devralan Cumhuriyet Hükümetinin 1920-1922 yılları arasında yani Milli Mücadele yıllarında ekonomik politikalar üretmesi ve kalkınmaya yönelik adımlar atması imkânsız gibi bir şeydir.¹³⁶

Ekonomik kalkınma için tarım sektöründe tarımsal nüfus yoğunluğuna paralel olarak yüksek oranda üretim gerçekleştirebilmesi gerekli koşuldur. Cumhuriyetin ilk dönemlerinde GSMH'nin yaklaşık % 50'sini tarım sektöründe çalışan nüfus teşkil etmektedir.¹³⁷ Bundan dolayı yapılacak tarım politikaları ülkenin ekonomik gidişatını etkileyecekti.

Osmanlı Devleti bir tarım devletiydi ve Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devletinden her bakımdan kötü durumda bir tarım ekonomisi devraldı. Osmanlı Devleti yöneticileri, vergi ve askerlik işlemleri dışında, Türk köylüsü ile ilgilenmemiş çoğu kere köylü fakirliğin kucağına atılmıştır. Köylüye yönelik politikalarının belirlenmesinde büyük pay sahibi olan Mustafa Kemal Atatürk, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Türk çiftçi ve köylüsünün tarım, ekonomi ve sosyal hayatı düzenlenmeden köylü yani ülke kalkınmasının gerçekleşmeyeceğini bilen bir liderdir. Atatürk, "*Türkiye'nin sahibi hakikisi ve efendisi, hakiki müstahsil olan köylüdür, o halde herkesten çok refah, saadet ve servete müstahak ve elyak olan köylüdür...*"¹³⁸ diyerek köylü politikasının yol haritasını çizmiştir.

Atatürk, Anadolu ve Rumeli Müdafî-i Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatıyla 8 Nisan 1923 tarihinde yayınlanan dokuz maddelik beyannamenin 5. maddesinde köyle alakalı yapılması gerekenler sıralanmıştır. Tarımsal hayatla alakalı olarak aşar vergisinin yeniden düzenlenmesi, kredi konusunda köylülere kolaylık sağlanması, tarımda

¹³⁵ Korkut Boratov, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 1989, s.11-13.

¹³⁶ Ali Coşkun, "Cumhuriyetin ilk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", *Atatürk Düşünce Dergisi*, S.4, Kasım 2003, s. 72.

¹³⁷ İbrahim İnci, "Atatürk Dönemi Türkiye'sinde Toprak Mülkiyeti Dağıtımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.44, Erzurum, 2010, s. 346.

¹³⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, TKK Yayınları, C.1, Ankara, 1997, s. 219.

makineleşme hareketi, tarıma yönelik okullar ve tarımda genel asayişin sağlanması¹³⁹ konularından bahsedilmiştir.

TBMM'nin 2. dönem 4. yasama yılı açılışında Atatürk; tarım hakkında özetle şöyle demiştir: “*tarım çalışmalarımızı, kurumlarımızı ve okullarımızı modern yöntemler ışığında tekrar düzenlemeliyiz. Biz ki kuvvetimizi topraktan alan bir milletiz bu değişimi ve dönüşümü yapacak bilgi, birikim ve yeteneğe sahibiz. Bir tarım ülkesi olduğumuzu asla unutmamalıyız.*”¹⁴⁰

Köylülerin % 20'si tarım makinelerinden yoksun bir şekilde ilkel olarak tarım yapmakta, bazı köylüler tarım yapacak karasaban bile bulmakta zorluk çekmekte idi. Ülkenin sadece Ege ve Akdeniz'in belirli yerlerinde tarımda makine kullanılmaktadır.¹⁴¹ Türkiye genelinde 1927 yılında 1.187.007 saban, 210.794 pulluk, 15.711 ziraat makinası vardır. Bu yıldaki köylü sayısı 1.751.239'dur.¹⁴² Ege bölgesine baktığımızda 1927 yılında Denizli ve çevresinde 14.160 tane saban, 220 tane harman makinesi ve sadece 28 tane traktör bulunmaktaydı.¹⁴³ Tarım alanlarını işleyecek tarım aletleri çok yetersizdi. Tarımın makineleşmesi için *Birinci Tarımsal Makineleşme Hareketi* başlatılarak tarımda makineleşme yolunda köylülere kredi konusunda kolaylık sağlanmıştır. Köylünün geleneksel ilkel yöntemlerle tarım yapmaktan kurtarılması ve tarımda makineleşmenin teşviki için devlet, tarım alet ve makinelerin ucuz yolla gönderilmelerini sağlamıştır.¹⁴⁴ Her ne kadar makineleşme işi hükümet tarafından Amerikalı bir şirketin tekeline bırakıldığından uygulamada sıkıntılar yaşansa da 1924'te 220 olan traktör sayısı 1929'da 2000'e yükselmiştir.¹⁴⁵ Ayrıca devlet, 1926 yılından sonra tarımda makine kullanan köylülere *Mevad-ı Rusümü Tazminatı* ile makinelerin akaryakıtı için tazminat ödemeye başlamıştır.¹⁴⁶ 1923-1932 yılları arasında devlet, tarımda üretim ve verimin artması adına makineleşme yöntemlerini geliştirecek yasalar

¹³⁹ Haydar Kazgan, “Atatürk Döneminde Tarım Politikası”, *Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Yapı Kredi Bankasının Atatürk Yılı Armağanı*, İstanbul 1982, s. 133-135.

¹⁴⁰ https://www.tbmm.gov.tr/tarihce/ataturk_konusma/ataturk.htm.

¹⁴¹ Oya Silier, *Türkiye'de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, Boğaziçi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul 1981, s. 19

¹⁴² İsmail Hüsrev Tökin, *Köy İktisadiyatı*, İletişim Yayınları, İstanbul 1990, s. 32-33.

¹⁴³ Tahir Kodal, *a.g.e.* s.179.

¹⁴⁴ “Alat-ı Ziraiyenin Ucuza Nakli” *Tanin*, 8.1.1924. Ziraatın gelişmesi için çeşitli bölgelere yollanacak ziraat aletleri Şark Demiryolları şirketine %60 ve diğer şirketlerce %50 indirimle taşınacaktı.

¹⁴⁵ İbrahim Onur Kocaşlı, *a.g.m.* s.145.

¹⁴⁶ Ziraat Gazetesi, Yıl:3, Sayı:3-27, Ankara, Yeni Gün Matbaası Mart 1932 s. 88-94.

ve yönetmelikler çıkartmıştır.¹⁴⁷ 1926 tarihinde Eskişehir'e bağlı Sazova'da ıslah istasyonu ihdas edilmiştir. Akabinde Edirne, Adana, Adapazarı ve Ankara'da da istasyonlar kurulmuştur. Makineleşme yönünde atılımlar yapılsa da üretimin kalitesinin artırılması yolunda adımlar atılamamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Buğday üretimi bir milyon tonun altında iken, 1928-1929 yıllarında 2 milyon ton civarına yükselmiştir. 1924-1929 yılları arasında tarımsal hasılatın yıllık büyüme hızları ortalaması, % 8,9'u bulmuştur. Bu oran aynı dönemdeki milli gelir büyüme hızını da (%8,6) aşmıştır. Savaş yıllarından sonra halkın toprağına ve köyüne dönmesi, yapılan tarımsal reformlar etkili olmuştur. O dönemlerde milli hasılanın % 46'sını tarımsal ürünler oluşturuyordu.¹⁴⁸

Tarımsal üretime yönelik sanayiler kurma hamleleri de milli ekonomi için atılmış önemli adımlardır. Bu hamlelerden biri olarak 1926 yılında Uşak ve Alpullu Şeker Fabrikaları kurulmuştur. Devlet tarafından köylülerin yakınında yeterli miktarda şeker pancarı yetiştirilmesi için Sarımsaklı ve Alpullu çiftlikleri de kurulmuştur.¹⁴⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım kesiminde yani köylerde ihtiyaç tüketimden fazla ve kapalı bir ekonomik karakter gözlenmektedir. Köylülerin pazarla olan ilişkisi sadece bireysel ihtiyaçları ile sınırlı kalmış, bir de aşar vergisinin aynı toplanması, köylünün ekonomik hayatın içine girişine engel olmuştur.

Devletin tarıma ayırdığı kaynak 1925 yılında 40.000 lira iken, 1928'de 60.000 lira, 1929'da 148.000 lira, 1930'da 180.000 lira, 1931'de 110.000 lira, 1932'de 70.000 lira, 1934'te 215.000 lira, 1935'te 204.000 liradır. On yıllık zaman zarfında tarıma toplam 1.307.000 lira kaynak harcanmıştır.¹⁵⁰ 1923-1932 tarihleri arasında devlet, tarıma ciddi ilgi göstermekle birlikte, bu dönem içinde tarıma ayrılan kaynak çokta fazla değildir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarım kesimini yani köylüyü ilgilendiren bir diğer önemli konu ise toprak reformu meselesi idi. 1858 Arazi kanunu ile başlayan toprak reformu tartışmaları, Cumhuriyet döneminde yasal düzenlemeler ile hızlanmıştır. 1926

¹⁴⁷ Ziraat Gazetesi, Yıl:2, Sayı:1, Ankara Yeni Gün Matbaası, Ocak 1930, s. 2-7.

¹⁴⁸ İbrahim Onur Kocaşlı, *a.g.m.* s. 145.

¹⁴⁹ Oktay Güvenli-Mehmet Karayaman, "Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu ve Gelişmesi", *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.13, Temmuz 2017, s. 8-11.

¹⁵⁰ Şevket Raşit Hatipoğlu, *Türkiye'de Zirai Buhran*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara 1936, s. 14.

yılında çıkartılan Medeni Kanun ile mülkiyet hakları güvence altına alınmış, toprağı olmayan köylüye toprak dağıtılması tekrar gündeme gelmiştir. Barkan'a göre; “*Toprak meselesi aslına bakarsanız tarımda meydana gelen soysuzlaşmalarla geri toprak ilişkilerinin huzursuzluklarından alan milli bir sorundur*”.¹⁵¹ Ancak bu konu yıllarca süre giden bir konu olmuş ancak 1945 tarihinde kanunlaşmıştır.

Tarıma yönelik düşünce ve politikalar, 1923-1938 dönemindeki tarımsal yapıyı ve gelişimi etkileyen aktörlerin başında gelmektedir.¹⁵² Devletin tarıma olan ilgisi 1929'a kadar yoğun şekilde devam etmiş, ancak 1929'dan sonra bu ilgi azalmıştır. Bu ilginin azalmasında 1929 Dünya Büyük Bunalımının etkisi büyüktür. Türkiye Cumhuriyeti 1930'lardan itibaren Devletçilik politikası uygulamaya başlamıştır.¹⁵³ Artık 1930 yıllar Cumhuriyetin ilk on yılından farklı bir ekonomik yapıya bürünmüştür.

2.5. Tarımsal Krediler ve Tarım Kredi Kooperatifi

İhraç edilen tarımsal ürünlerinin çoğunluğu küçük köylü tarafından üretilmektedir. Ancak 1920'li yıllarda bankalar kredileri küçük köylü yerine, tarımsal üretimi ticarete çeviren büyük toprak sahiplerine vermeleri tarım ekonomisini olumsuz yönde etkilemiştir.¹⁵⁴ Büyük toprak sahibi tüccarlar düşük fiyatta almış olduklarını yüksek fiyattan pazarlarken, üretimi gerçekleştiren küçük köylü kesim ise gerek bankacılık sektörünün ülkede yeterince gelişmemesi gerekse kredileri karşılayacak yetersiz pazarlanabilir ürünler kredi sorununu ortaya çıkarmıştır. Tarımsal ürünün veriminin düşük olması, doğa şartları ve üretimi devam ettirebilmesi için gereken hayvan (öküz) ve alet (karasaban) ihtiyacı, küçük köylü hayatını devam ettirebilmesi için krediye ihtiyaç duymasına neden olmuştur. Küçük köylülerin kredi ihtiyacı hâsıl olursa bu paralar tüccar tarafından verilmekte idi. Tüccar gibi görünen tefeciler köylülere %5 ile %10 aralığında faizle borç para vermekte idi. Yıllık baz da bu durum %100'ü geçmekteydi.¹⁵⁵ Böylelikle köylüler aldıkları paranın kat kat fazlasını ödemek zorunda kalmaktaydı.

¹⁵¹ Ömer Lütfi Barkan, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye'de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri, Türkiye'de Toprak Meselesi*, Gözlem Yayınları, İstanbul, 1980, s. 453.

¹⁵² Sabri Ülgener, *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Derin Yayınları, İstanbul, 2006, s. 12.

¹⁵³ Okan H. Aktan, “Atatürk'ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cumhuriyetimizin 75. Yıl Özel Sayısı, 1998, s. 33.

¹⁵⁴ Çağlar Keyder, *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Yurt Yayınları, Ankara, 1982, s. 19.

¹⁵⁵ Çağlar Keyder, *a.g.e.* s. 176.

Aldığı borcu ödeyememesi ve bir de tarımsal üretimin düşük olması köylünün toprağını elden çıkarmasına neden oluyordu. Toprağını satmak zorunda kalan köylü ortakçı konumuna düşüyordu. Köylünün toprak sahibine devamlı borçlu kalması, ortakçılığın etkin olmasına yol açıyordu. Böylece toprak belirli kesimlerin ellerinde toplanmış oluyordu.

Köylüleri tefecilerin elinden kurtarmak için, devlet tarafından “*Tarım Kredi Kooperatifleri*” kurulmuştur. 1863 yılında ilk hukuki temelleri “*Memleket Sandıkları*” adı altında atılan Tarım Kredi Kooperatiflerinin çağdaş bir kooperatif anlayışına kavuşması ancak 1924 yılında olmuştur. 21.04.1924 tarih ve 498 sayılı kanunla çıkarılan “*İtibar-ı Zirai Birlik Kanunu*”, 1929 yılında çıkarılan “*Zirai Kredi Kooperatifleri Kanunu*”, 1935 yılında çıkarılan “*Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu*” ile hayata geçirilmiştir.¹⁵⁶ Tarım Kredi Kooperatifleri bu tarihlerde üretici köylülere tarımsal krediler vermiştir.

İtibar-ı Zirai Birlikleri Kanunu’na göre, çiftçiler ve köylüler arzu ettikleri takdirde bankanın belirleyeceği yerlerde birlik kurabileceklerdi. Fakat bir taraftan üreticilerin doğrudan doğruya böyle bir arzu ve teşebbüs göstermemeleri, diğer taraftan bu kurulları idare edecek yetenekli ve yetişmiş kimselerin bulunmaması ve bu birliklere ihtiyaçları derecesinde karşılayacak kredi bulmakta yaşanan zorluklar yüzünden bu kanun hükümlerinin tam olarak uygulandığı söylenemez.

Köylünün şehir ve kasabalarda kurulu olan Ziraat Bankalarına gelip gitmeleri, kendilerini birçok zorluklar doğurduğundan dönemin hükümeti köylüye daha kolay ve daha ucuz kredi bulmaları amacıyla köylerde kooperatif kurulmasını kararlaştırılmış ve bu kararı 1929 yılında uygulamaya koymaya karar vermişti.

Bununla beraber aynı dönemlerde ülkemizin muhtelif yerlerinde bizzat çiftçi ve üreticilerin şahsi teşebbüsleriyle ve ticaret kanununun hükümlerine tabi olarak teşkil edilmiş ve faaliyete geçirilmiş zirai kredi kooperatifleri de mevcuttu. Bunlardan bazıları şunlardır;¹⁵⁷

¹⁵⁶ Cemal Talhu, *Atatürk ve Tarımsal Kooperatifçilik, Atatürk ve Tarım*, Tarım Orman Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1981, s. 35-42.

¹⁵⁷ “Köy Kooperatifleri”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.11, Nisan 1945, s. 34-38.

A) Çiftçiler Kooperatifi:

1. Tire Çiftçileri Kooperatifi	1927
2. Uşak Çiftçileri Kooperatifi	1928

B) Tütüncü Müstahsilleri (Üreticileri) :

1. Ödemiş Tütün Müstahsilleri Kooperatifi	1924
2. Bergama Tütün Müstahsilleri Kooperatifi	1927
3. Çeşme Tütün Müstahsilleri Kooperatifi	1929

C) Aydın İncir Müstahsilleri (Üretici) Kooperatifi:

1. Ödemiş İncir Müstahsilleri Kooperatifi	1928

D) Üzümcülerin:

1. Bornova Bağcılar Kooperatifi	1928
2. Manisa Bağcılar Kooperatifi	1929

E) Pamukçuların:

1. Aydın Pamuk Müstahsilleri Kooperatifi	1930

Bu kooperatifler üreticilerin şahsi teşebbüsleriyle kurulmuş olmalarına rağmen daimi bir kontrol ve denetime tabi tutulmadıkları gibi idarelerinde bir düzenlik gösterilmediği için ileride birer birer tasfiye edildikleri görülmüştür.

2.6. Tarımsal Vergi Politikaları

Devleti siyasi yönden bağımsızlığına kavuşturan Atatürk, siyasi bağımsızlığın ekonomik bağımsızlıkla desteklenmedikçe ayakta kalamayacağını çok iyi bilen bir devlet adamıydı.¹⁵⁸ Devletin iktisadi yönden en önemli gelir kaynaklarından biri olan vergi sisteminde sistemsizlik hâkimdir. Kapitülasyonlar ve Duyun-u Umumiye gibi kurumlar nedeniyle devlet kendi ülkesinde vergi alamıyor, gümrük resimlerini kendisi belirleyemiyordu. Ülkenin yeniden imarı, tarım, sanayi, madencilik, alanında yapacağı hamleler, nüfus politikası ve sosyal hayatta uygarlaştırma çabalarını gerçekleştirmek için devletin bir takım gelir kaynaklarına ihtiyacı vardı. 1920’li yıllarda devletin vergi politikasında iki ana tez etkili olmuştur. Bunlardan birincisi; özellikle çiftçi köylü sınıfının gelişmesine imkân sağlayacak milli ekonomi kurma yolundaki büyük engellerden geri, verimsiz, ilkel yöntemlerle toplanan vergilerin düzenlenmesidir.

¹⁵⁸ Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)”, *Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.XXIII, S.2, 2007, s. 63-65.

İkincisi ise; Osmanlı Döneminde gerçekleştirilemeyen sanat ve ticaret gelirlerinin vergilendirilmesi konusudur.¹⁵⁹

Yeni devletin izleyeceği vergi politikası İzmir İktisat Kongresinde ilk ışıklarını vermeye başlamıştır. İzmir İktisat Kongresinde vergiler konusunda en çok konuşulan konu tarım kesiminin sırtındaki yükü olan aşar vergisidir. Tarım kesimi üzerindeki vergi yükü 1925 yılında Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıyla şehirli nüfusun üzerine kaydırılmış, vergi açığını kapatmak amacıyla da Kazanç Vergisi, Umumi İstihlak Vergisi, Sayım Vergisi uygulamalarına geçilmiştir.¹⁶⁰

Çağdışı kalmış aşar vergisinin kaldırılması gerçekten Cumhuriyet tarihi açısından son derece önemli bir adımdır. Yeni devlet, köylü üzerindeki büyük bir vergi yükünü ortadan kaldırmış ve tarım üzerinden alınan vergilerin oranını düşürmüştü. Bu da yeni devletin politikalarından biriydi. Milli Mücadele sırasında büyük köylü halkın desteği alan devlet, uygulayacağı vergi düzelememeleriyle köylü üzerindeki bu yükü hafifletmeye çalışması son derece önemli bir siyasi hamledir. Bunun olumsuz neticeleri olarak tarım üzerinden alınan vergilerin azalması sonucu, devletin ekonomik alanda kalkınmak ve sanayileşmek için gerçekleştirmeyi planladığı birçok girişimin de kısıtlı kalması sonucunu da doğurmuştur.¹⁶¹ İzzettin Önder, tarım kesiminin 1925'ten 1963'e kadar olan süreçte tarımın vergi dışı bırakılmasının ekonomik manada artı değer oluşmasına yol açmadığını belirtmiştir. Ekonomide tarımsal kökenli sermaye birikiminin geciktiğini ve daha sonra sanayileşmenin hızlandığı dönemlerde ise, ekonominin dış kaynaklara bağlanmasının eğiliminin arttığından bahsetmiştir.¹⁶²

¹⁵⁹ Muzaffer Egesoy, *Cumhuriyet Devrinde Vasıtasız Vergiler*, SBF, Maliye Enstitüsü, Ankara, 1962, s. 2-3.

¹⁶⁰ Bülent Saylan, "Türk Vergi Sistemi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1984, s. 2796. kırsal alandan kentsel alana kayan vergi yükü iki kanalı zorladı ve bunun sonucu olarak dolaylı vergiler, emek geliri üzerine eklendi. Aşarın kaldırılmasından sonra 1926'da Umumi İstihlak Vergisi uygulanmaya başladı. Bir yıl uygulanan bu vergi 1927'de muamele vergisi ile ikame edildi.

¹⁶¹ Yahya Sezai Tezel, *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi*, Yurt Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1986, s.375.

¹⁶² İzzettin Önder, *Cumhuriyet Dönemi Tarım Kesimine Uygulanan Vergi Politikası, Türkiye'de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, (Der: Şevket Pamuk ve Zafer Toprak), Yurt Yayınları, Ankara, 1988, s. 131-133.

2.6.1. Aşar Vergisinin Kaldırılması

Aşar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde tarım ürünleri üzerinden alınan ve imparatorluğun önemli gelir kaynağını oluşturan dolaysız bir vergiydi. Aşar, Arapça “öşür” kelimesinin çoğuludur. Hububat türlerinden bostan, bahçe, bağ, meyve ağaçları ve otlaklardan nakdi, aynı ve maktu olmak üzere üç ayrı şekilde alınmaktaydı. Bu vergi iltizam usulü ile mültezimler aracılığıyla toplanıyordu. Tanzimat döneminde, öşür alımında eşitlik olmadığı düşüncesiyle öşür sözcüğünün anlamına uygun onda bir oranında sabit miktarda vergi toplanmasına karar vermişlerdir.¹⁶³ Bu vergi Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Cumhuriyetin ilk yıllarında devletin önemli bir kaynağını oluşturuyordu. Osmanlılarda ele edilen ürün üzerinden alınan aşar, ürünün onda biri, beşte biri arasında değişik oranlarda alınmaktaydı. Bu vergi “*Kanunu Kadime*” uygun olarak yapılmıştı ve alındığı bölgeye göre çeşitlilik göstermektedir.¹⁶⁴

Aşar köylünün tarlasından, bağından bahçesinden kaldırdığı her tür mahsulün miktarı ve üretimi için sarf edilmiş, emek ve para ne olursa olsun % 10’unu devlet kasasına vermesi demekti, bu oran sonradan % 12’ye kadar çıkarılmıştı. Osmanlı Devleti, ekonomisi toplanan vergilere dayanıyordu. Vergiler içinde köylüye düşen oran ise % 40 civarında idi. Köylü kuraklık, sel, salgın, hastalık ve haşere gibi sebeplerden dolayı ürünün % 70’ini kaybetse bile kalan % 30 üzerinden dahi aşar vergisini vermek zorundadır. Bu da zaten fakirlik içindeki köylüyü daha da zor duruma düşürmekte hatta vergi parasını bulmak için tefecilerin eline düşenler dahi bulunmuştur.¹⁶⁵ Kısacası köylünün kazancı düşünülmeden vergi alınmaktaydı.

Devletin bu vergi toplanması işini mültezimlere bırakması da köylüyü olumsuz yönde etkiliyordu. Mültezimler köylülerin onlar gelip değer biçene kadar ürünü kaldırmayıp tarlalarında bırakmak zorunda olmalarından faydalanırlar ve ürünü kanuna göre hasat mevsimi olan Mayıs ve Haziran ayında almaları gerekirken ağustosa kadar

¹⁶³ Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2007, s. 148-151. Aşar vergisi oranı Rumeli ve Batı Anadolu’da sekizde bir ile onda bir arasında iken Doğu Anadolu Bölgesi’nde beşte bir oranındaydı. Öşür yalnızca tahıllardan değil tüm toprak ürünlerine uygulanıyordu. Alınan bu oranlar üçte bir ile yirmi de bir arasında değişen oranlarda toplanmaktaydı. % 10 olan bu vergi, 1800’lerde artmış ve % 30’ları bulmuştur. Hatta bazı bölgelerde % 50’yi bulmuştur.

¹⁶⁴ Stefanos Yerasimos, *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Gözlem Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1980, s. 128-129. Mustafa Koç, “Türk Kamu Maliyesinde Kemalist Devrimler”, *Maliye Dergisi, Atatürk Özel Sayısı*, 1981, s. 25-40.

¹⁶⁵ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 34.

bekletirler, böylece çürüme tehlikesi olan ürünü köylüden daha ucuza alırlardı.¹⁶⁶ Köylü bütün yıl varını yoğunu harcayarak topladığı ürünü çok ucuza satmak zorunda kalıyor ve yaptığı masrafı bile karşılamadığından sürekli borçlanmak zorunda kalıyordu. Böylece köylünün sırtından geçinen bir tefeci sınıfı oluşurken, zamanla köylü kendi mülkünde alacaklısı adına çalışmaya başlıyordu. Bir başka yöntemde köylü hasat etmeden ve mültezim gelmeden satmaya dayanıyordu. Köylü vergisini ödeyebilmek için buğdayın kilesini 60 Okka'ya yani 25 kuruştan satar, sonra kendi tüketimi için 60 kuruştan buğday alırdı.¹⁶⁷ Zor durumda olan küçük çiftçi büyük çiftçiden borç almakta, bu borcunu ödeyemeyince de toprağını büyük çiftçiye devrediyordu. Küçük üretici olan köylü, bir yandan büyük toprak sahipleri tarafından sömürülürken, bir yandan da aşar vergisi ile de mültezimleri günden güne zenginleştirmektedir.¹⁶⁸ Aşar vergisinin olumsuz yönlerinden birisi de tarımda son tekniklerin uygulanmasının engellenmesiydi. Aşar toplayıp halkı sömüren mültezimler kar etmek amacıyla üretimi arttırmayı düşünmüyordu. Mültezime ürettiğinin çoğunu vergi olarak veren köylü, uzun yıllardır kendisine kalan az ürünle kıt kanaat geçinmeye alışmıştır.¹⁶⁹

İşte böyle ortamlar içinde gittikçe fakirleşen köylünün durumu berbat bir haldeydi. Osmanlı Devleti tarihteki yerini almış olsa da Osmanlı Devleti dönemindeki köylü yeni kurulan devletin temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nden kalma çağdışı aşar vergisini kaldırmak Cumhuriyet yöneticileri için cesur ve büyük bir adımdı. Aşar vergisinin kaldırılması fikri ilk İzmir İktisat Kongresi'nde büyük çiftçilerin isteğiyle gündeme gelmiştir.¹⁷⁰ Kongre sırasında tüccar kesiminin temsilcileri ilk aşamada aşarın kaldırılmayarak, daha modern bir vergi haline getirilmesi teklif ettilerse de daha sonra işçi grubuyla birlikte çiftçi kesiminin isteğine riayet etmişlerdir. Bu karar kongrede oybirliği ile alınan az sayıdaki kararlardan biri olarak tarihe geçmiştir. Dönemin şartları ve kongreye katılan delegelerin kökenleri düşünüldüğünde böyle bir karar son derece doğaldır. Çünkü işçi, tüccar grubu, tarım kesimi ile çeşitli oranda etkileniyordu ve aşar vergisinin kaldırılması az veya çok bu gruplara da kısa vadede bir takım karlar sağlıyordu. 1924 yılında mültezimlerin aşar karşılığı olarak yaptığı

¹⁶⁶ *Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınması Kongresi Yayınları, İstanbul 1938, s. 65-66.

¹⁶⁷ Stefanos Yerasimos, *a.g.e.* s. 491.

¹⁶⁸ İzzettin Önder, *a.g.e.* s. 119-120.

¹⁶⁹ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 35.

¹⁷⁰ Kenan Kırkpınar, *a.g.m.* s. 107.

ödemeler toplam olarak dolaysız vergilerin % 63'ünü, hükümet gelirinin % 22'sini ve oluşturmaktadır. Mültezimler, bu yolla kar sağladıklarından, köylüden toplanan vergi hükümetin eline geçenden % 20 fazlaydı.¹⁷¹

1921 yılı bütçe görüşmelerinde İzmir Mebusu Şükrü Bey; “*Aşar vergisi o kadar haksız, o kadar manii terakki bunun hakkında birçok söz söylemiş olsa da yetersizdir. Aşar vergisi pek çoklarımızın zannettiği gibi adaletsiz değildir, yalnız gayri fenni değildir, yalnız zalim değildir. Bilhassa aşar vergisi ziraatın terakkisine mani bir vergidir. Aşar vergisinin hükümran olduğu bir memlekette ziraatın terakkisine imkân yoktur...*” demektedir.¹⁷² Ayrıca Ali Cenani Bey'de ülkenin bir tarım ülkesi olduğunu ve eğer devlet köylülere yardım ederse bunun sonucunu ertesini göreceğini savunmuştur.¹⁷³

Diyarbakır Mebusu Zülfü Bey tarafından Meclise, topraksız köylülerin bu düzende hiçbir zaman toprak sahibi olamayacağını, devlete de yeterli kaynak oluşturmadığını vergi toplayanların köylülere zulmettiklerini ifade ederek bütçe gelirleri arasında önemli yeri olan aşarın 1923 yılı Kasım ayında kaldırılarak yerine arazi vergisi koyulmasını, köylüyü toprak sahibi yapmak için de yedi sene ödenmek şartıyla toprağı olmayan köylülere toprak dağıtılmasını teklif etmiştir.¹⁷⁴

Köylünün belini büken Aşar vergisi, yukarıda görüldüğü gibi İzmir İktisat Kongresi'nden sonra Meclisin sürekli gündemindeydi. Yapılan tartışmalar neticesinde İzmir İktisat Kongresinde uygun görüldüğü gibi Aşar Vergisi 17 Şubat 1925 tarihinde 522 sayılı kanunla tarihe karışmıştır. Böylelikle Osmanlı Devleti'nde kalma çağdışı vergilerden biri tasfiye edilirken, köylü ile devlet arasındaki mültezimde ortadan kaldırılmıştır.¹⁷⁵ Köylünün vergi yükü de % 40'tan % 10'a indirilerek rahatlamaları sağlanmıştır. Aşar vergisi kaldırıldıktan sonra yerine aynı yıl içinde “*Mahsulât-ı Arziye*” adı altında yeni bir vergi getirilmiştir. Köylü aileleri üzerinde vergi yükü hafifletilmek amacıyla bu vergi çeşidinde, köylü ailelerin geçimlik tüketimlerinde kullandıkları ürünlerde bu vergi uygulanmamış, sadece pazarladıkları ürünlerin

¹⁷¹ Çağlar Keyder, *a.g.e.* s. 53.

¹⁷² TBMMZC. D.2,İ.2,C.6, s. 330.

¹⁷³ TBMMZC. D.2,İ.2,C.6, s. 407.

¹⁷⁴ Ertuğrul Baydar, “Aşarın Kaldırılması (Belgeler)”, *Maliye Dergisi*, S.34, Temmuz-Ağustos 1978, s. 22.

¹⁷⁵ Yahya Tezel, *a.g.e.* s. 320.

değerinden % 10 oranında vergi alınmıştır.¹⁷⁶ Bu vergi uygulamadaki bazı aksilikler ancak bir yıl yürürlükte kalabilmiştir.

Bu verginin kaldırılmasını küçük köylü üzerindeki baskı açısından bakıldığında gerçekten önemli bir gelişmedir. Ancak Türkiye Ekonomisi bakımından bakan İzzettin Önder, uzun vadede bu verginin kaldırılması olumsuz sonuçlar doğurduğu savunmaktadır. Ona göre, aşarın kaldırılması, fert, grup veya çevrelerin kısa dönemli yararları ile ilgilidir, hâlbuki böyle bir kararın ekonomik gerekçesi bulunmamaktadır.¹⁷⁷

Aşar Vergisinin kaldırılmasıyla Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) içinde tarım alanı payı % 44,4 iken 1926 yılında % 49,6'ya kadar yükselmiştir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, 1923-1930 yılları arasında GSYİH içinde tarım alanı ehemmiyetli bir paydaya sahip olup, 1926 yılında en yüksek değerlerine ulaşmıştır. 1927 yılında ise en düşük değerdedir. Ancak dönem içinde tarım alanı ekonomisinin lokomotifini olma özelliğini korumuştur.

Tablo 1: GSYİH içindeki sektör payları (%) sabit fiyatlarla¹⁷⁸

YILLAR	TARIM	SANAYİ	HİZMET
1923	42.7	10.4	46.9
1924	47.4	8.5	44.1
1925	44.4	8.9	46.9
1926	49.6	8.6	41.8
1927	39.6	11.8	48.9
1928	42.2	10.6	47.2
1929	49.5	9.0	41.0
1930	46.5	9.9	43.6

2.6.2. Arazi Vergisi

Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine intikal etmiş olan bir vergi de arazi üzerinden alınan Arazi Vergisi idi. Bu vergi ilk defa 1858 Tarihli Arazi Kanunnamesi neticesinde memleket genelinde tahrir yaptırılmış ve arazi vergisi tahrir esaslı halde

¹⁷⁶ Kenan Kırkpınar, *a.g.m.* s.125. Mahsulatı Araziye vergisi yalnızca denizyolu ve demiryolu ile pazarlanan ürünlere uygulandığı halde başarılı bir biçimde uygulanamadı. Bir yıl sonra İstihlak Vergisi yürürlüğe girince bu vergi yürürlükten kalktı, ayrıca istihlak vergisi de sonraları muamele vergisi adını almıştır. Mustafa Recep Erdoğan, "Türkiye'de Tarımın Vergilendirilmesi ve Kalkınma", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C.30, Ekim 1970 - Eylül 1971, s. 234.

¹⁷⁷ İzzettin Önder, "Aşarın Kaldırılması", *Toplum ve Bilim*, S.13, Bahar, 1981, s. 85.

¹⁷⁸ Hüseyin Topuz, "Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950)", *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.12, S.3, 2007, s. 382.

kıymet üzerinden alınmaya başlandı. Bu vergi çeşidi 1926 yılına kadar aşar vergisi ile ilişkili halde uygulanmıştır.¹⁷⁹

Arazi vergisi, aşar vergisinin kaldırılmasından sonra doğan bütçe açığını kapatmak amacıyla ağnam resminde olduğu gibi arazi vergisinin de oranı arttırılarak arazi ve arsaların kıymeti sekiz misline kadar arttırılmıştır. Arazi vergisinin arttırılmasının olumsuz yönleri de bulunmaktaydı. Çünkü cumhuriyetin yeni kurulduğu dönemlerde ülkedeki arazilerin değerleri tam ve isabetli şekilde belirlenememiştir. Değeri çok olana az, az olana yüksek kıymetler biçildiği Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görülür. Bu yüzden bazen devlet, bazen vatandaş zararlı çıkmıştır. Arazi vergisi, arazinin sahibi eğer sahibi yoksa sahibi gibi işleten kişiden alınıyordu. Hisseli arazilerin vergisini her hisse sahibi hissesi nispetinde ödüyordu. Köylerde bu vergi mükelleflerin isimleri kahvehane ve muhtarlık gibi umumi yerlere listeler halinde asılarak, köylüden iki taksit şeklinde toplanıyordu.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sayım ve arazi vergilerinin devlet gelirin oranları şöyleydi: 1926'da %10,2, 1927'de %12,1, 1928'de %11,4, 1929'da %12,4, 1930'da %12,1'dir. Arazi vergisi alanında sürüp giden bu karışık düzene son vermek amacıyla Meclis tarafından 6 Temmuz 1931 yılında 1833 sayılı 22 maddeden ibaret Arazi Vergisi Kanunu çıkarıldı. Bu kanunun birinci maddesinde "*Türkiye Cumhuriyeti hududu dâhilinde bulunan umum arazi bu kanun mucibince kıymetleri üzerinden arazi vergisine tabidir*" denilmiştir. Çıkarılan bu kanunla arazi vergisinin, 1925-1935 yılları arasında devletin bütçe gelirleri içinde oranı % 2,5'tir. Devlet böylelikle arazi vergisini kontrol altına almış oldu.

2.6.3. Ağnam Vergisi

Köylüleri yakından ilgilendiren bir diğer vergi ise, Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet dönemine intikal etmiş olan Ağnam Vergisi'dir. Osmanlı Devleti döneminde adet-i ağnam diye adlandırılan ve canlı hayvanlar üzerinden alınmakta olan bir vergi çeşididir. Koyun, koyunlar anlamına gelen Arapça "ğanem" kelimesinin çoğulu olan ağnam'dır. Bu vergi Tanzimat'tan itibaren koyun ve keçi başına beş kuruş alınırdı. 1856 yılında ıslahatla hayvanın, süt, yün ve kuzu gibi artı değerleri de

¹⁷⁹ Muzaffer Egesoy, *a.g.e.* s. 70.

hesaplanarak % 10 alınması kararlaştırılmıştır.¹⁸⁰ Çağlar Keyder'e göre, verginin alınmasındaki asıl amaç yün üretiminin vergilendirilmesidir. Memurların yaptığı sayıma göre hesaplanarak bu verginin miktarı alınmaktadır.¹⁸¹

Cumhuriyet Döneminde ise memurların değil de, hayvan sahiplerinin beyanda bulunması esas kabul edilmiştir. Ayrıca Osmanlı Döneminde Ocak-Şubat aylarında alınan bu vergi Cumhuriyet döneminde Nisan ayına da kaydırıldı.¹⁸² Bunun sebebi köylülerin Ocak-Şubat aylarında vergilerini ödediği hayvanlarının bir kısmının Nisan ayına kadar yaşamamasıdır.¹⁸³ 1924 yılında devlet bütçesi gelirlerinin %35'ini, aşar, arazi vergisi ile birlikte ağnam vergisi teşkil etmektedir. 1925-1930 yılları arasında aşar vergisinin kaldırılmasının da etkisiyle bütçe gelirlerindeki payı % 5,9 olmuş ve önemli bir hisseye sahiptir. 1926 yılında bu eski verginin miktarı artırılarak sadece koyun ve keçileri kapsayan 1926 yılı geliri, 1924 yılı gelirinin iki katına çıkmış ve bütçe içindeki oranı % 8 olmuştur.¹⁸⁴ Yapılan yeni düzenlemeler ile 1929 yılında vergi iki katına çıkarıldı ve hükümet gelirleri içindeki payı % 12'yi bulmaktadır.¹⁸⁵ Köylü, 1926 yılında 9.451.000 lira öderken, 1930 yılında 15.250.000 lira ödeme yapmıştır.¹⁸⁶

Ağnam vergisinde adaletsizlikler olduğu Türkiye'nin her yerinde aynı olmasının üretici açısından eşitsizlik yarattığı görülmektedir. Pazara açık üretim yapan bölgelerde hayvanlar yüksek fiyattan satılırken, pazara uzak veya kapalı, yolları olmayan bölgelerde hayvanların daha ucuz fiyattan satıldığı görülmektedir.¹⁸⁷ Tiftiğin okkası 30 kuruş iken keçinin vergisi 40 kuruştur. Köylü ağnam vergisini ödeyebilmek için üretmiş olduğunu ürünü değil hayvanın kendisini satmaya mecbur kalmaktadır.¹⁸⁸

1931 yılına kadar köylülerden ağnam vergisi adı altında alınan bu vergi, 15 Temmuz 1931 tarih ve 1839 sayılı kanunla, yeni düzenlemeler getirilerek "*Hayvanlar Vergisi*" olarak ismi değiştirildi.¹⁸⁹ Dört yıllık bir uygulamadan sonra hayvani üründeki düşmeler dikkate alınarak vergi üzerinde esaslı yenilikler yapılması kararlaştırılmıştır.

¹⁸⁰ Ş. Raşit Hatipoğlu, *Türkiye'de Zirai Buhran*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara 1936, s. 77.

¹⁸¹ Çağlar Keyder, *a.g.e.* s. 54.

¹⁸² Muzaffer Egesoy, *a.g.e.* s. 66.

¹⁸³ TBMMZC, D.2, İ.1, C.5, s. 452-453.

¹⁸⁴ Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 320.

¹⁸⁵ Çağlar Keyder, *a.g.e.* s. 54. İzzettin Önder, *a.g.e.* s. 126.

¹⁸⁶ Ş. Raşit Hatipoğlu, *a.g.e.* s. 77.

¹⁸⁷ Ş. Raşit Hatipoğlu, *a.g.e.* s. 77.

¹⁸⁸ İsmail Hüsrev Tökin, *a.g.e.* s. 145.

¹⁸⁹ www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc010/kanuntbmmc010/kanuntbmmc01001839.pdf.

Beyan sırasında, yoklamalar ve cezalar alanında açık prensipler konulmuş, yeni eklemeler ve indirimler yapılmıştır.¹⁹⁰ 1950 yılına kadar sürü hayvanlarından baş hesabıyla alınan bu verginin zamanla bütçe içindeki payı zamanla giderek azalmış (1938’de %19 iken 1959’da %0,9) ve nihayetinde 1962 yılında son bulmuştur.

2.7. Köyde Eğitim Alanında Yapılanlar

Türk eğitim sisteminde Tanzimat dönemi önemli dönemektir. Eğitim kurumlarının ilk kez bu dönemde bir sistematik düzen içerisine alınmaya çalışıldığını görürüz. Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti, eğitim sistemini çağdaşlaştırmakla Avrupa devletleriyle olan farkı kapatmaya çalışmıştır.

Yurdumuzda modern halk eğitimi hareketinin başlangıcını, İslam Öğretim Cemiyeti (Cemiyet-i İslamiye-i Tedrisiye) tarafından 1865 yılında İstanbul’un Beyazıt semtinde açılan “*Çırak Mektebi*” oluşturmaktadır. Bu okulun amacı, Kapalıçarşı esnafında çalışan çocuklar ve çevre halkına okuma-yazma, hesap ve dini bilgiler öğretmektir. Çok büyük ilgi gören bu okul, bir ara kapanmakla birlikte II. Meşrutiyet döneminde tekrar açılmış ve 1928 yılına kadar hizmetlerine devam etmiştir.¹⁹¹

1911 yılında kurulan ve hızla Anadolu’nun çeşitli yerlerinde teşkilatlanan *Türk Ocakları* İstanbul’un dışındaki halka eğitimi yaymada büyük hizmet görmüşlerdir. Ayrıca 1913 tarihli *Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-ı Muvakkati*¹⁹² (Geçici İlköğretim Kanunu) halk eğitimine resmen yer vermiştir.

Cumhuriyetten önce, halk eğitimi alanındaki faaliyetler arasında zikredilmeye değer bir başka konu İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından 1914 yılında verilen bir dizi konferanslardır. Baltacıoğlu verdiği bu konferanslarında hem halk eğitiminin önemi üzerinde durmuş, hem de halkı çeşitli konularda aydınlatmaya çalışmıştır.¹⁹³

¹⁹⁰ Fatih Saraçoğlu, “1930-1939 Döneminde Vergi Politikası”, *Maliye Dergisi*, S.157, Temmuz-Aralık 2009, s. 135.

¹⁹¹ Namık Kemal Şahbaz, Hasan Bağcı, “Halka Okuma Yazma Öğretmede İlk Önemli Kurum: Cemiyeti Tedrisiye-i İslamiye ve Yayınları”, *Ege Eğitim Dergisi*, C.9, S.1, 2008, s. 25-28.

¹⁹² Çiğdem Budak, Lütfi Budak, “Osmanlı İmparatorluğu’ndan Türkiye Cumhuriyetine İlkokul Programları (1870-1936)”, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür ve Eğitim Dergisi*, Yıl:18, C.3, S.1, Nisan 2014, s. 56.

¹⁹³ Ersoy Taşdemirci, “Atatürk’ün Halk Eğitimi Hakkında Görüşleri ve Atatürk Döneminde Türkiye’de Halk Eğitim Faaliyetleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, 1996, s. 495-496.

Milletin asli unsuru meydana getiren köylü halka, Kurtuluş Savaşı'nın hangi koşullar altında kazanıldığı, yeni devletin hangi temeller üzerine oturduğu anlatılmalıydı. Cumhuriyet rejiminin getirdiği yenilikler, demokrasi, inkılap hareketleri köylü halka anlatılmadığı sürece yapılan devrim hareketlerinden uzun vadede başarı beklenemezdi. İnkılâp bir halk hâkimiyeti inkılâbıdır ve halkın büyük çoğunluğunu oluşturan köylü bunu anlamadıkça bu inkılâp gerçekleşmiş olamaz.

Halk ile aydın arasındaki uçurum yıllar geçtikçe artmıştır. Osmanlı aydınının ağdalı bir dille yazdığı kitapları halk anlamakta güçlük çekmekteydi. Bu dönemde köylerde kullanılan sözcüklerin sayısı 500-700 arasında olduğu göz önünde bulundurulursa, aydının kullandığı dili köylünün anlamaması gayet doğaldır. Hayatında denizi görmemiş köylüye denizi anlatmakta bile zorlanırken, demokrasi, hürriyet, laiklik, gibi sözcükleri anlatmak imkânsızdı gibi bir şeydi. Din âlimleri ise halkı *Zıllah-ı filalem* olan padişaha itaate ve dünyanın bir misafirhane olduğuna inandırmış ve halk asırlar boyunca bu fikirlerle uyutulmuş ve düşünmeyen yalnızca devlete vergi veren, askere giden ve padişaha sonsuz bağlı bir toplum haline getirilmiştir.¹⁹⁴

Cumhuriyetten önce köy eğitimi sıbyan mektepleri vasıtasıyla yapılmaktaydı. Sıbyan mektepleri toplumun genel eğitimi ile ilgilenen ilkokul seviyesindeki eğitim kurumlarıydı. Her köy ve mahalle de bulunan ve eğitim-öğretimde etkili olan sıbyan mekteplerinin esası din ve ahlakın öğretilmesine dayanmaktaydı.¹⁹⁵

1927 nüfus sayımına göre 63 il, 328 ilçe ve 39.901 köyde ülkenin toplam nüfusu 13.648.270 ve nüfusun 3.305.879 kişi kentte 10.342.391 kişi ise kırsal alanda yaşamaktaydı. Nüfusun % 24,2 si kentlerde, % 75,8'i kırsal alanda yaşamını sürdürüyordu.¹⁹⁶ Bu nüfus içinde 1.111.496 okur-yazar kadın ve erkek bulunuyordu. Geriye kalan 12.517.992 vatandaş okuma-yazma bilmiyordu. Bu orandan 1-7 yaş arasındaki 3.128.313 çocuk çıkarılırsa geriye 9.389.679 vatandaş kalıyordu. Halkın okuma-yazma oranına bakıldığında 1927 nüfus sayımı sonuçları oldukça kötü durumdaydı. Ülke genelinde okuma-yazma bilenler %8.16, bilmeyenler ise %91.84 oranındaydı. Bu oranlar göstermektedir ki bu dönemde en ileri illerde bile okuma-yazma oranı yarı yarıya ulaşmıyordu. Mesela; Van'da % 1,9, Erzurum'da % 5,04,

¹⁹⁴ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 56.

¹⁹⁵ Bayram Kodaman, *Abdülhamit Dönemi Eğitim Sistemi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, s. 10.

¹⁹⁶ www.tuik.gov.tr. (20.04.2018). Çalışmamız gereği Batı Anadolu illerine baktığımızda 1927 nüfus sayımlarına göre; İzmir: 526.065, Denizli 245.048, Aydın 212.541 nüfusa sahiptir.

Ankara'da % 12.92, İzmir'de % 21.22, İstanbul'da % 45.48, Trabzon'da % 7.62 oranlarındaydı. Bu dönemdeki komşu ülkelerdeki okuma-yazma oranı incelendiğinde (Almanya% 99.8, Yunanistan %70, Bulgaristan %75...) ülkedeki okuma yazma oranı düşüklüğü net olarak görülmektedir. Yeni devletin önünde böylesine karamsar bir tablo duruyordu.¹⁹⁷ Kırsal kesimin %94'ü okur-yazar değildi ve kırsal yerleşim birimlerinin %90'ında okul dahi bulunmamaktadır.¹⁹⁸

Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra eğitim konusundaki eksikler olarak göze çarpmaktadır. Bu tarihlerde ülkemizde 11.918 öğretmenin görev yaptığı, 9 fakülte ve yüksekokul, 23 lise, 64 meslek okulu, 72 ortaokul ve 4.894 ilkokul olmak üzere toplam 5.602 eğitim-öğretim kurumu bulunmaktadır. 358.548 öğrencinin olduğu bu okullarda, ilkokullarda 341.941, ortaokullarda 5.905, liselerde 1.241, meslek okullarında 6.547 ve yükseköğretimde 2.941 öğrenci eğitim görmektedir. Okul gitme yaşı gelen şehir çocuklarının 1/14 okula giderken, köylü çocuklarının 1/39'u okula gitmektedir.¹⁹⁹

Cumhuriyet ilan edildikten sonra ilk yıllarda eğitime ehemmiyet verilmiştir. Bu eğitim planlamalarının temelinde tarım ekonomisinin asli unsuru köylüyü eğitmek, kalkındırmak ona ve iş vermek yer almaktadır. Öğretmen yetiştirme konusunda temel planlama olarak belirlenen köye özgü öğretmen yetiştirme düşüncesi, Cumhuriyet dönemi köylü eğitim politikamızın temelini oluşturmaktadır.

2.7.1. Köyde Eğitim Hayatı ve Okullaşma Oranı

Cumhuriyetin ilk yıllarında nüfusun $\frac{3}{4}$ 'ünden fazlası köylerde yaşamakta, tarımsal üretim gereği çiftçilikle uğraşmakta, coğrafi konumu ve iklimi dolayısıyla zirai ürünler yetiştirilmekte idi.²⁰⁰ 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra tüm vatandaşların okunmasını sağlamak, cahilliği yenmek üzere önceki toplum yapısından değişik bir toplum yapısı yaratılmak istenilmiştir. Bu yeni devletin en temel hedefi olmuştur. Buradan hareketle, her köye öğretmen yetiştirme, her köye bir okul inşa etmeyle ilgili geniş kapsamlı programlar düzenleme yoluna gidilmiştir.

¹⁹⁷ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 55.

¹⁹⁸ Erol Kapluhan, "Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri", *Marmara Coğrafya Dergisi*, S.26, İstanbul, Temmuz 2012, s. 179.

¹⁹⁹ Osman Halid, "Cumhuriyette Halk Terbiyesi", *Ülkü*, C.2, S.10, Kasım 1933, s. 290.

²⁰⁰ Ali Necip, "Necip Ali Bey'in Nutku", *Ülkü*, C.1, S.2, Mart 1933, s. 113.

Milli Mücadele devam ederken, TBMM'nin 3. toplanma yılının açılışında Atatürk, eğitim politikasında köylerin nasıl eğitilmesi gerektiği konusunda özetle şöyle demiştir: *“Bu hazin gerçek karşısında bizim takip etmek zorunda olduğumuz eğitim siyasetimizin sınırı şöyle olmalıdır. Bu memleketin sahibi ve aslı sosyal hayatımızın asli unsuru köylüdür. Bugüne kadar işte bu köylü eğitimden yoksun bırakılmıştır. Bu nedenle bizim takip edeceğimiz eğitim siyasetinin temeli ilk önce mevcut cahilliği yok etmektir... Köylüye okuma-yazma, vatanını, milletini, dinini ve dünyasını tanıyacak kadar coğrafi, tarih, dini ve ahlaki konulardan bilgi vermek eğitim programımızın ilk hedefidir.”*²⁰¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında köylere bakıldığında köylü insanın % 90'ından fazlasının okur-yazar olmadığı ve hurafelerin, dinin, gelenek ve göreneklerin etkisi altında bulunduğu görülmektedir. Köylerde okul çağına gelen çocukların eğitimleri yanı sıra çağın gereklerine uygun olarak eğitilmesi gerekiyordu. Bilgisizliğin sonucunda halk arasında kadercilik vb. düşünceler yaygındır. Mustafa Kemal Atatürk bunu yıkarak sözlerinde dediği gibi fikri hür, irfanı hür, nesiller yetiştirilmesi gerektiğini her fırsat dile getirmekteydi. Zaten halkçılık, onun inkılâplarından biri ve en önemlisidir.

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda topraklarımızda kırk bin (40.000) köy yerleşmesi bulunuyordu. Ancak aktif olarak çalışan on üç bin (13.000) öğretmenden yedi bini (7.000) şehir ve kasabalarda yaşamaktadır. Bu orana göre 40.000 köye 6.000 öğretmen düşmektedir. Böylece arta kalan 34.000 köy eğitim-öğretim imkânlarından yoksundu. Köylerin ancak 7/1'i devletin eğitim olanaklarından faydalanıyordu. Eğitimde fırsat eşitliği yoktu. Köy çocukları eğitim olanaklarından yeteri kadar faydalanamıyordu. Ayrıca şehirdeki çocuklara beş yıllık, köy çocuklarına ise üç yıllık eğitim veriliyordu. 1939 yılına kadar süren bu uygulama sonucu köydeki ilkokulu bitiren köylü çocuğu ortaokula kaydını yaptıramamaktaydı. Ortaokula gidebilmesi için 4. ve 5. sınıfları kasaba veya şehirde tamamlamalıydı. Fakat o dönem köylünün ekonomik durumuna bakıldığında zaten ailesini zor geçindiren bir köylünün çocuğunu okutmak için şehre göndermesi imkânsız gibi bir şeydi.²⁰²

²⁰¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, C.1, s. 244-245.

²⁰² Bekir Semerci, *Türkiye'de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri*, Özgür Yayınları, İstanbul, 1989, s. 150-151.

Cumhuriyet döneminde eğitimde bu kadar olumsuz tabloyla birlikte köy okullarında görülen bazı aksilikler şunlardır:

- Köylerin dağınık yerleşmesi ve az nüfuslu ve olması sonucu eğitim olanaklarının tüm köylere ulaşmasını imkânsız hale getirmiştir. Devlet çevre köydeki çocuklarında eğitim olanaklarından faydalanması için birbirine yakın köylerin merkezlerinde köy yatı mektepleri açmayı amaçladı. Köy yatı mekteplerinin hedefi, okulsuz köy çocuklarını okutup köyelerine gitmelerini sağlamaktı. Köy yatı mekteplerini bitirip köyelerine dönen öğrenciler, köyelerinde okul açılıncaya kadar önemli bir ihtiyacı karşılayacak ve çevrelerine faydalı birer insan olacaktı. Köyelerinde okul olmayan 12-18 yaş arasındaki zeki çocukların alındığı bu dershanelerin her vilayet merkezi ve mümkünse her ilçe merkezinde Vilayet yönetimlerince açılması uygun görülmüştür. Bu mekteplerde yoksul köy çocukları ücretsiz okumakta, durumu iyi olan çocuklardan ise eğitim ve öğretim gideri olarak yılda yüz lira dört taksitle ödenmek üzere alınmaktaydı.
- Köylünün hayatında tatbik edeceği bilgiler köy okullarında yeteri derecede verilmiyordu. Tarih, coğrafya ve yurt bilgisi vb. dersler öğrencinin tam anlamıyla ilgisini çekmemekteydi.²⁰³ Bundan dolayı tarım alanlarındaki yeni teknikler, hayvanların ıslahı, fidanların dikilip bakılması, hayvan hastalıklarına karşı tedbirler, ormanın bakımı, el işleri gibi konular köylü çocuklarının öğrenmesi daha faydalı olacak ve ilgilerini çekecek konular köy mekteplerinde işlenmeliydi.
- Köy okullarında verilen eğitim belli bir sisteme bağlanmamıştı. Farklı yaşam tarzları sahip olan, şehir okullarının ders kitaplarıyla, köy okullarının kitaplarının aynı olması da olumsuz bir etkendi. Köylülere kitapların yetersizliği ve içeriğinin köyleri ilgilendirmemesi, köy okulunu bitiren köy çocuklarının ve okumamasının sebeplerinin başında gelmekteydi.

²⁰³ Hilmi A. Malik, "Kışla ve Köy Terbiyesi", *Ülkü*, C.1, S.3, Nisan 1933, s. 483.

- Köylerde öğretmenlik yapmak şehre göre zordu. Köy okullarındaki önemli sorunlarından biriside öğretmenlerin gerek sayı olarak yetersizliği gerekse köy okullarına yönelik olarak yetiştirilmemiş olmalarıdır. Köylüler de kendilerinden farklı olan bu insanları kolay kabullenemiyor, bunun sonucunda eğitimden istenilen verim alınamıyordu. Köy öğretmenleri çoğu zaman okul binası, araç-gereç yetersizliği, ekonomik şartların sınırlı olması, çevrenin ortak çalışmaya uygun olmaması, ağalar ve muhtarlara karşı verdiği eğitim mücadelesi, cahillik vb. birçok sıkıntılarla karşılaşmaktaydı. Köyün ihtiyaçları farklı olmasına rağmen, öğretmen okulları şehir hayatına yönelik öğretmen yetiştirmeye devam etmiştir.²⁰⁴

Tablo 2: 1923-1950 yılları arasında köylerde okul sayısı²⁰⁵

Yıllar	Öğretmenli (5 Yıllık)	Eğitmenli (3 Yıllık)
1931-1932	5329	-
1932-1933	5410	-
1933-1934	5001	-
1934-1935	5057	-
1935-1936	4928	-
1936-1937	4775	79
1937-1938	4792	539
1938-1939	4621	1869
1939-1940	4441	3596
1940-1941	4180	5023
1941-1942	3899	5676
1942-1943	4092	5936
1943-1944	4193	6598
1944-1945	5192	6278
1945-1946	6265	6231
1946-1947	7099	6533
1947-1948	8211	6181
1948-1949	9528	5019
1949-1950	11038	4467

²⁰⁴ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 51-52.

²⁰⁵ Sevilay Özer, “Ülkü Mecmuasına Göre Köy Eğitimi (1933-1950)”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl:8, S.XXII, Haziran, 2015, s. 300-301.

2.7.2. Askerlikte Köylüye Verilen Eğitim

Halkı okuma-yazma öğrenmeye teşvik etmek amacıyla Cumhuriyet ilan edildikten sonra partinin programları arasında askerlik süresinin kısaltılması vardı. Askerlik, özellikle köy çocukları açısından çok büyük bir önem taşımakta ve hayatlarının dönüm noktasını oluşturmaktaydı. Çünkü köy çocukları, askerlik çağı gelinceye kadar, dünyası köy ile sınırlı olduğu gibi ufku da geliştirecek okuldan yoksundu. Atadan dededen gördükleri ve duydukları dışında hiçbir şey bilmemektedir. Cumhuriyet ilan edildi diye tüm ülkede bir anda her köyde okul açılarak en ücra köşelere kadar halkın bilinçlenmesi sağlanamayacağına göre pratikte bazı uygulamalara gidilmeye karar verildi. Çünkü köylü gençler, yeraltında saklı bir maden gibiydiler ve iyi işlendiklerinde hepsi birer altındı. Ayrıca askerliği döneminde okuma-yazma öğrenenler ile önceden okuma-yazma bilenlerin askerlik sürelerini düşürmek yönünde bir eğilim vardı.

14 Şubat 1924 yılında kışlalarda, köyden gelene askerlere basit tarım dersleri verilmesi hakkında kanun kabul edilmiştir. Kışlalarda, askere gelen köylü çocukları iki satır okusun, bir satır yazsın, on rakam ezberlesin diye okuma-yazma kursları açıldı.²⁰⁶ Kışlalarda askerliğe gelen köylü gençlere, okuma-yazma öğretme işine özellikle yazı devriminden sonra hız verilmiştir.²⁰⁷ Kışlaya gelen köylü gençlere, okuma-yazma dışında tarım, hayvancılık, vatandaşlık, yurt bilgisi, sağlık, sosyal hayat, vb. konularda bilgiler verilmiştir. Amaç bu köylü gençlerin köylerine döndüklerinde köyleri için örnek bir kişilik olmalarıydı.²⁰⁸ Böylelikle askere gelen köylü gençleri eğitme amacı güdülmüştür. Askere gelen köylü gençlere askerlik bilgilerinin yanında, onların ufuklarını genişletmek, cahillikten kurtarmak, köyünde örnek bir kişi olarak devlete ve millete faydalı birer birey olmaları amaçlanmıştır.

2.8. Maarif Kongresi ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu

Atatürk, milli düşünceleri yerleştirmek, özgür ve mili bir devlet yaratmak, çağdaş medeniyet seviyelerine ulaşabilecek bir toplum yaratabilmek için eğitimi ve eğitimde yer alan unsurları, en önemli araçlardan biri saymıştır. Bu amaçlar doğrultusunda 1921 yılının Türk Eğitim tarihinde büyük ehemmiyeti vardır. 15-21

²⁰⁶ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 58.

²⁰⁷ *10. Yıl Kitabı, (1923-1933)*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1933, s. 42.

²⁰⁸ Hilmi A. Malik, *a.g.m.* s. 237.

Temmuz 1921 tarihleri arasındaki *Maarif Kongresi*, Muallime ve Muallimler Birliği tarafından düzenlenmiştir.

İlkokullarda uygulanacak programlar Maarif Kongresi'nde konuşulan esas konuların başında gelmektedir. Maarif Kongresi'nde Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan önemli sosyal inkılâpların düzenlenmesi konusunda bunların hazırlayıcısı, öğreticisi, benimseticisi olması açısından önemlidir. İlkokul programları eğitimin temelini oluşturduğu için bu konu üzerinde durulması olağandır. Bu kongrede kadın ve erkek öğretmenlerin aynı salonda birlikte bulunmaları, Meclis'te yer alan bazı siyasi gruplar tarafından büyük eleştirilere uğramışsa da iki yüz elliden fazla kadın ve erkek öğretmen bir araya toplanmıştır. Mustafa Kemal Atatürk, bu kongrede bir açılış konuşması yapmıştır. Bu kongrede, Türkiye'nin milli bir eğitim sisteminin kurulmasını istemiş ve mili eğitim modelini açıklamıştır.²⁰⁹ Ayrıca bu kongrede çocuklara ve gençlere eğitim kurumlarında nelerin öğretilip nelerin öğretilmemesi gerektiği de konuşulmuştur. Bu da millileşme sürecinde, Atatürk'ün eğitime verdiği önemi göstermektedir. Bu önemi belirginleştiren öge öğretilen konuların da Cumhuriyetin ilkelerine ahenkli olmasına bağlanmıştır.²¹⁰ Maarif Kongresi, çalışmalarına savaş nedeniyle beklenenden erken bir süre de bitirmek zorunda kalmıştır. Kongreden bütünüyle bir verim sağlanıp sonuç alınamasa da böylesi bir dönemde sadece toplanabilmeyi başarması önemlidir.

15 Temmuz 1923 - 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında Heyet-i İlmiye toplantısı yapılmıştır. Bu toplantı Cumhuriyet eğitim tarihinin en olumlu çalışması, Maarif Şuralarının başlangıcı sayılır. Birinci Heyet-i İlmiye, Tevhid-i Tedrisatın ilk basamağı olabilecek birtakım kararlar almıştır. Alınan kararlar; ilköğretim 6 yıl olacak, küçük köyler için seçilecek yerlerde "Yatılı Bölge Okulları" (Leyli Köy Mektepleri) kurulacak ve başlarına gezici başöğretmenler tahsis edilecektir.²¹¹

Devletin eğitim politikalarında ilk köklü reformu, milli birliği sağlamak, eğitimi demokratlaştırmak, laikleştirmek ve devletleştirmek amacıyla 3 Mart 1924'te çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'dur. Cumhuriyet döneminin başlangıcında eğitimin temel

²⁰⁹ Erol Kapluhan, a.g.m., s. 174. Akyüz, a.g.e. s. 293.

²¹⁰ Gül Nihan Toprak, *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2008, s. 41.

²¹¹ Muhammed Sarı, "Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Teşkilatı (Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.54, Bahar, 2013, s. 190-191.

sıkıntısı, Tevhid-i Tedrisat kanunu ile uygulamada olmasa da eğitimde birlik, kanuni yollarla gerçekleştirilmiştir. Eğitimin milli kültür birliğini sağlamaya yönelik olması konusunda uygulamaya Tevhid-i Tedrisat kanunu konmuştur. Tevhid-i Tedrisat Kanununun iki açıdan önemi vardır: ilki eğitim sisteminin demokratikleştirilmesidir. Bu kanun ile ülkedeki tüm eğitim ve kültür kurumları o dönemki adıyla Maarif Vekâletine (Milli Eğitim Bakanlığı) bağlanmıştır. İkincisi; laikliğin eğitim alanında fiiliyata dökülmesidir. Bu bakımdan kanun, uzun yıllar Talim ve Terbiye hizmetlerinin düzenlenmesinde temel kanun niteliğini devam ettirmektedir.

Eğitimde karmaşaya Tevhid-i Tedrisat Kanunu sayesinde son verilmiştir. Cumhuriyet rejiminin amaçladığı insan tipinin eğitim-öğretimin birleştirilmesi ve böylelikle aynı düşünceyle yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Atatürk, Türk milletinin geri kalmasında en önemli etken olarak gelenekçi eğitim sistemini görmüştür. Ona göre bu eğitim, millete yabancı olan toplumun ihtiyaçlarına cevap veremeyen bir eğitim sistemidir.²¹² Bu nedenle Osmanlı eğitim sistemi ciddi olarak eleştirilmiştir.

2.9. Halk Dershaneleri

1 Mart 1923'te Atatürk'ün TBMM açılışı sırasında vermiş olduğu talimatı üzerine, Fethi Bey'in 5 Eylül 1923 günü TBMM'de okunan hükümet programında; *“Eğitimin terbiye araçlarından ilki çocukların, ikincisi halkın, üçüncüsü milli güzidelerin yetişmesi lazım gelenlerin talim ve terbiyesidir. Halkın eğitilmesi için gece dersleri olacak, çırak mektepleri kurulacak, halkın dilinde, halkın anlayacağı ve ihtiyaçlarına cevap verecek kitaplar bastırılıp ülkenin her yerine dağıtılacaktır”* demiştir.²¹³ Bu alanda kayda değer ilk girişim, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey döneminde yani 1926 yılında, *Halk Terbiyesi Şubesi*'nin İlköğretim Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak oluşturulmasıdır. M. Necati Bey, John Dewey'in tavsiyelerine uyarak çok sayıda halk dershaneleri açmış ve 1927 yılında bu dershanelerin amaçlarını ve etkinliklerini düzenleyen *“Halk Dershaneleri ve Konferansları Talimatnamesi”*ni de çıkarmıştır. 1928 yılında Maarif Vekâleti, Halk Mektepleri Talimatnamesi adıyla yeni bir yönetmelik hazırlamıştır. Millet Mektepleri teşkilatı kurulmadan önce Halk Dershaneleri'nin sayısı, 3.304'e ulaşmış ve bu

²¹² Mustafa Özadaşık, *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950*, Çizgi Kitabevi, Konya, 1999, s. 110. Gül Nihan Toprak, *a.g.t.* s. 44.

²¹³ İsmail Arar, *Hükümet Programları 1920-1965*, Burçak Yayınevi, İstanbul, 1968, s. 22.

dershanelerde eğitim alan birey sayısı da 64.302'ye kadar yükselmiştir.²¹⁴ Halk dershanelerine halk tarafından ilk zamanlarda büyük ilgi olmuşsa da bu ilgi giderek düşmüştür.

Halk Dershaneleri ve Konferansları talimatnamesi incelendiğinde halk eğitimine verilen önem ve bu dershanelerin açılış amacı şöyle ifade edilmektedir;

Madde 1. Maarif Eminlikleri mıntıkları dâhilinde açılacak olan halk dershanelerinin amacı, türlü esbab ve ahval dolayısıyla hiç okuyamamış, geri kalmış ve hedeflediği eğitim derecesine ulaşamamış olanları; bir Cumhuriyet vatandaşının bilmesini gerektiren bilcümle hayati ve medeni bilgilerle tecehüz etmek, milli kültür ve ülküyü takviye etmektir.

Madde 2. Türkiye dâhilinde mevcut bilumum maarif teşkilat ve müessesatı bu gayenin tahkiki için halk dershanelerine azami ehemmiyet vermeye ve bilcümle devlet ve belediye memurları bu hususta teshilat ve müzaheret göstermeye mecburdurlar.²¹⁵

Talimatnamede, açılması planlanan, Halk Dershanelerinin teşkilat yapısı, çeşitleri, öğrenim süresi, öğrenim tarzları, dersler, sınavlar, öğretmenlerin nasıl belirleneceği, öğretmen maaşları, dershanelerin nasıl teftiş edileceği, gelir ve giderlerinin nasıl belirleneceği, verilecek konferanslar ve yapılacak yayınlarla ilgili düzenlemeler ayrıntılı olarak belirtilmiştir.²¹⁶ Bu maddelerden anlaşılacağı üzere vatandaşların sahip olmaları gereken nitelikler belirtilmiş ve sadece okuma-yazma bilmek yeterli görülmeyerek vatandaşların hayati ve medeni bilgilere de sahip olmaları gerektiği ifade edilmiştir.

2.10. Köy Muallim Mektepleri

Amerikalı eğitimci J. Dewey, 1924 yılında Türkiye'ye gelerek eğitim hayatı hakkında incelemelerde bulunmuş, Türk köy yaşamının gerekleri de göz önüne alınarak

²¹⁴ Mustafa Ergün, "Atatürk Devri Türk Eğitimi", A.Ü.D.T.C.F. Yayını, Ankara 1982, s. 101. Mustafa Albayrak, "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları, (1938-1935)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.X, S.29, Temmuz, 1994, s. 472.

²¹⁵ *Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi*, Maarif Vekâleti Mecmuası, C.3, S.12, Ankara, 1927, s. 129 - 130.

²¹⁶ Gönül Türkan Demir ve Emine Altunay Şam, "Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme", *The Journal of Academic Social Science, (Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi)*, Yıl:5, C.5, S.49, 2017, s. 341.

öğretmen okullarının türlerinin çoğaltılması ve köy hayatını öğrencilerin tanınmasını sağlayacak bölgelerde öğretmen okullarının açılması gerektiğini ifade etmiştir.²¹⁷ Köylülerin ve çiftçilerin gereksinimleri göz önüne alınmadan öğretmenlerin yetiştirilmelerinin oldukça teorik ve felsefi olacağını belirten J. Dewey, böylece genç öğretmenlerin mesleklerinde başarılı olamayacakları ve köy hayatından uzaklaşmalarının gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra genel eğitimin yaygınlaştırılıp zorunlu hale getirilmesi ve köylülerin ihtiyaçları göz önüne alınmadan eğitim-öğretimin planlanmasının toplumsal problemlere yol açacağını belirtmiştir.²¹⁸

Cumhuriyet döneminde köy öğretmenin nasıl yetiştirilmesi gerektiği fikri devamlı olarak gündemde kalmıştır. Çünkü Türkiye Cumhuriyetinin ilk amaçlarından birisi köylüleri yoksulluktan ve cahillikten kurtarmaktı. Bunun için en çok duyulan köy mektebi ve köy öğretmeni idi. 1924 yılı sonlarında Deneysel Psikoloji öğretim üyesi Ali Haydar (Taner) verdiği bir konferansta, köylere öğretmen yetiştirmek maksadıyla daha sade öğretmen okullarının kurulup açılmasını önermiştir. Ona göre Türkiye’de köy ve şehir hayatları birbirinden farklıdır ve şehirde yetişmiş kişilerin köyde öğretmenlik yapması imkânsızdır. Ali Haydar, ilkokul çıkışlı köy çocuklarının alınacağı ve 3 yıl eğitimin verileceği “Köy Muallim Mektepleri”nin kurulmasını önermiş, bu okulda öğrencilerin üç yıl boyunca köy hayatına yakın bir biçimde yaşamalarının önemi üzerinde durmuştur. Ali Haydar ve J. Dewey bu düşünceleri ışığında köye öğretmen yetiştirme konusu üzerinde ileri sürülen fikirler, Milli Eğitim Bakanlığı üzerinde etkisini ilk defa 1-25 Mayıs 1925 tarihinde Konya’da toplanan Maarif Müfettişleri Kongresinde göstermiştir. Kongrede Bakanlık bünyesinde bir “Köy Mektebi Dairesi” kurulması istenilmiş, kongreye katılanların bazıları ise köylüyü, köyden ve üretimden ayırmadan kalkınmasını sağlayacak yeni bir öğretim sisteminin kurulmasını dile getirmişlerdir.²¹⁹

Köye öğretmen yetiştirme konusunda yerli ve yabancı eğitimciler ve uzmanlar, köylerdeki toplumsal ve ekonomik sorunları dikkate almadan yapılacak bir programın gereksizliğinden bahsetmişlerdir. Köy okullarında tarıma ağırlık verilmesini, köy

²¹⁷ Mustafa Ergün, *Öğretmen Yetiştirme Tarihimize Köy Eğitimi Yetiştirme Kursları*, Öğretmen Okullarının 60. Yılı, Ankara, 2008, s. 69. <http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wp-content/uploads/2015/11/egitmen.pdf>

²¹⁸ Murat Bülbül, “2000’li yılların Eğitim Problemlerine 1920’lerden Çözüm Önerileri: Dewey’den Bugüne Ne Değişti”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C.3, S.7, 2000, s. 674-675.

²¹⁹ Mustafa Ergün, *a.g.e.* s. 91-92.

okullarının üç-dört dönümlük toprağının olmasını, öğretmen evlerinin yapılmasını, her köyde bir eğitimcinin bulunmasını gibi önerilerde bulunmuşlardır.

Maarif Müfettişleri Kongresi'nde öğretmen sorunu tartışılmış özellikle de köy şartlarına uygun öğretmen yetiştirilmesi üzerinde durulmuştur. 1926 yılında Mustafa Necati Bey'in Milli Eğitim Bakanlığı'nın başına geçmesiyle öğretmen yetiştirilmesi işine ayrı bir önem verilmiştir. Mustafa Necati, ilk önce o zamana kadar örgütlenmemiş olan Maarif Teşkilatı'nı yasal bir statüye kavuşturmuştur. 789 sayılı ve 22 Mart 1926 tarihli Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile birlikte köy muallim mekteplerinin kurulmasına zemin hazırlanmıştır. ²²⁰ Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile öğretmen okulları; *İlk Muallim Mektepleri* ve *Köy Muallim Mektepleri* olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Maarif Teşkilatına Dair Kanun ile ilkokullar;

1. Şehir ve kasaba mektepleri
2. Şehir ve kasaba yatı
3. Köy gündüz
4. Köy yatı mektepleri olmak üzere dörde ayrılmıştır.

Bu şekilde köye uygun ders ve müfredatın uygulanmasını amaçlamıştır. Daha sonraki yıllarda da ilkokul öğretmenlerinin yetiştiği öğretmen okulları ayrılarak “*Köy Muallim Mektepleri*” kurulmuştur.²²¹ Köy Muallim Mektebi, köye yönelik ilkokul öğretmeni yetiştirmek için alınan tedbirlerden biridir. Mustafa Necati Bey, öğretmen yetiştirme işini bir plana bağlamak için on yıllık bir öğretmen yetiştirme programı hazırlamış ve her biri 600 öğrenci alacak 10 yeni ve büyük modern öğretmen okulu açılmasına karar vermişti. 1927-1928 eğitim ve öğretim yılında biri Kayseri Zincidere'de diğeri de Denizli'de olmak üzere eğitim-öğretimin 3 yıl devam edeceği

²²⁰ Mustafa Şanal, Savaş Karagöz, “Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi ve Faaliyetleri (1926-1932)”, *Milli Eğitim Dergisi*, S.172, 2006, s. 185. 1926 yılından itibaren Mustafa Necati Bey'in başlatmış olduğu köy öğretmeni yetiştirme ve köy muallim mektepleri açma politikasına paralel olarak bu politikayı destekleyen yazılar ağırlık kazanmış, bu durum onun 1929 yılında ölümü ile birlikte sona ermiştir.

²²¹ *Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi, Madde 1, Maarif Vekâleti Mecmuası, Sayı:10, s.104-105*

Köy Muallim Mektebi açılmıştır.²²² Köy enstitülerinin temelini oluşturan bu kurumlar, Cumhuriyet döneminin ilk kuşak köy öğretmenlerini yetiştirmişlerdir. Kayseri ve Denizli'de²²³ açılan mekteplerde 1927-1928 yılında toplam 133 öğrenci eğitim almıştır. 1929-1930 yılında itibaren de kız öğrenciler bu okullara kabul edilmeye başlamıştır.²²⁴ Bunu da belirtmek gerekir ki 1926 yılında TBMM'de konuşan Mustafa Necati Bey, Elazığ ve Afyonkarahisar'da Köy Muallim Mektebi açılacağından bahsetmiştir. Ancak zaman içinde ya yer değişikliği yapıldı ya da uygun bina bulunamadığı için Denizli ve Kayseri illeri seçilmiştir.²²⁵

Yaklaşık 700 öğretmen mezun edildiği Denizli ve Kayseri'deki okullarda eğitim-öğretim alan çocukların hepsi köylü çocuğudur. Bunlar köyde doğup, okuyup ve burada hayatlarını devam ettirmişlerdir. Köy Muallim Mektebine alınan öğretmen adaylarının köylü olması öğretmenin köye döndüklerinde köyde yaşama konusunda ve köylü ile bir uyumsuzluk problem çekmemesine vesile olmuştur. Bu okulları okuyan öğretmenler için üst kademeye geçme imkânı tanınmamıştır. Bu okulları okuyup bitirenler ömürlerinin sonuna kadar gittikleri köylerde eğitim vermeleri amaçlanmıştır.²²⁶ Köy öğretmenin köye gelerek eğitim ve öğretime başlaması sadece köy çocukları için değil, köy ahalisi için de bir değişim zamanının başlamasıdır.

²²² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yayıncılık, Ankara, 2006, a.g.e. s. 304, Mustafa Ergün, a.g.e. s. 75. Öğrencilerini köylerden alacak bu okullar, şehir merkezlerinin dışına geniş araziler üzerine kurulmuşlardı. Öğrenciler öğleye kadar ders öğleden sonra uygulama yaparlardı. Okulların uygulama için otuz dönümlük tarlası, beş dönümlük bağı, aralığı, tavuk yetiştirmek için fenni kümesleri bulunurdu. Bu iki okulda yapılan ders uygulamalarına daha sonra açılacak Köy Eğitim Kursları ve Köy enstitülerinde rastlamak mümkündür.

²²³ Tahir Kodal, a.g.e. s. 146. Yahya Akyüz, a.g.e. s. 353. *Denizli İl Yıllığı/1973, Cumhuriyetin 50. Yılında Denizli*, Ayıldız Basımevi, Ankara 1973, s.77. Denizli'deki Köy Muallim Mektebi şimdilerde Denizli Lisesi olarak bilinen bina da açılmıştır. Denizli Lisesinde Eski Bina, Tarihi Bina, Yeni Bina, Pansiyon Bina olmak üzere dört bina bulunmaktadır. Bunların içinde Eski Bina'nın inşaatına 1915 yılında başlandı. Birinci katı tamamlanan bina maddi imkânsızlıklar nedeniyle 10 yıl boyunca bu haliyle kaldı. 1926-1927 yılında dönemin Valisi Mithat Kalabalık tarafından vilayet bütçesinden ayrılan o zamanın parasıyla 100.000 liraya Tarihi Bina yapıldı. 1927-1928 eğitim-öğretim yolunda "Denizli Köy Muallim Mektebi" olarak hizmet vermeye başlamıştır. Denizli Köy Muallim Mektebinin ilk müdürlüğünü Tefik Kuran Bey yapmıştır. Tarihinin Binanın bir bölümüne Kâtip Çelebi İlkokulu, bir bölümüne Muhtelit Orta Mektep yerleştirildi. Türkiye'de ilk kez kız-erkek burada eğitim öğretim görmeye başlamıştır. 1931-1932 yılında Eski Bina inşaatı tamamlanarak burada Köy Muallim Mektebinin yanına Denizli Lisesi açılmıştır. 4 Şubat 1931 yılında da Mustafa Kemal Atatürk bu okulu ziyaret etmiştir. 1932-1933 yılında Köy Muallim Mektebi kapatılınca okul Denizli Lisesi olarak hizmet vermeye devam etmiştir. Böylelikle Köy Muallim Mektebi dört yıl açık kalmıştır.

²²⁴ Yahya Akyüz, a.g.e. s. 353.

²²⁵ Ali Ata Yiğit, "Türkiye'de Köy Öğretmeni Yetiştirilmesine Dair Düşünceler ve Denizli ile Kayseri'de Köy Muallim Mekteplerinin Kurulması", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 1*, Denizli, 2007, s. 483.

²²⁶ Hızır Dilek, a.g.m. s. 107.

Hızırrahman Raşit Öymen “*Köy muallimi bütün köyün muallimidir sadece çocukların değil.*” sözüyle bunu çok güzel ifade etmiştir.²²⁷

Köy Muallim mektepleri yatılı ve ücretsiz şekilde düzenlenmiştir. Bu okulların 1. Sınıfına kırk öğrencinin kaydına izin verildiği gibi diğer sınıfların kaydı kırktan aşağı olduğu zaman gerekli koşulları sağlayan öğrencilerin kayıtlarının alınabileceği yazmaktadır. 2. Sınıf ve 3. Sınıfa geçmek isteyenlerin sınıflarının sınavlarını verme şartı bulunmaktadır. Ödenek ve diğer olanakları müsait olduğu takdirde her sınıf için birden fazla şube açılabilmekte ve Köy Muallim Mekteplerine alınacak öğrencilerin Türk olmaları, yaşça 16’dan küçük ve 20’sinden büyük olmamaları, ilkokuldan mezun olmaları, en önemlisi öğretmenlik yapmaya mani oluşturacak bedeni ve akli noksanlıklarının bulunmaması gibi birtakım koşullar aranmaktadır.²²⁸

Tablo 3: Köy Muallim Mekteplerinin Öğrenci Sayısı²²⁹

Öğretim Yılı	Öğrenci			Okul
	Erkek	Kız	Toplam	
1927-1928	133	-	133	2
1928-1929	230	-	230	2
1929-1930	261	15	276	2
1930-1931	289	14	303	2
1931-1932	333	11	324	2
1932-1933	76	10	86	1

Köy Muallim Mekteplerine üç kaynaktan öğrenci alınmaktaydı. Bu kaynaklar; okul idaresinin kendi yaptığı sınav sonucunda alınan öğrenciler, vilayetlerce yapılan sınav sonucu alınan öğrenciler, Maarif Vekâleti tarafından okula gönderilen öğrencilerdi.²³⁰

Köy Muallim mektepleri her yıl 1 Eylül’de öğrenci kaydına başlar, on beş günlük süre içerisinde seçme sınavları yapılır ve 15 Eylül’de eğitim-öğretime başlanırdı. Ocak ayının son haftasına kadar dersler kesilir, bir hafta süreyle okul tatil edilirdi. 1

²²⁷ Mehmet Saffet, “Köycülük Nedir?”, *Ülkü*, C.1, S. 6, Temmuz 1933, s. 428-429.

²²⁸ Hızır Dilek, *a.g.m.* s. 99. *Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi Madde 2.*

²²⁹ Ali Ata Yiğit, *a.g.m.* s. 486.

²³⁰ *Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi Madde 3.*

Şubat'ta derslere yeniden başlanır ve Mayıs ayının sonunda kesilirdi. Tüm sınavlar 10 Haziran'a kadar tamamlanmış olurdu.²³¹ 4 Şubat 1931'de Denizli'ye gelen Atatürk, Köy Muallim Mektebini de ziyaret etmiş, yapılan çalışmalar hakkında bilgi aldıktan sonra dersleri dinlemiş ve öğrencilere çeşitli sorular yöneltmiştir.²³²

Mustafa Necati Bey zamanında köy öğretmeni yetiştirmek için Köy Muallim Mektepleri açılırken, diğer yandan da "A ve B" Kurslarına başvurulmuştur. M. Necati Bey'in köy öğretmeni yetiştirme politikasının bel kemiğini Köy Muallim Mektepleri oluşturmuştur. Ancak Mustafa Necati Bey'in çabalarına karşın 1929 Dünya Ekonomik Buhranında etkisi eğitimi alanına da etkilemişti ve ülkenin maddi olanakları zaten ortadaydı. 1932 yılında Kayseri Zincidere'deki ve 1933 yılında Denizli'deki de Köy Muallim Mektepleri, köy şehir çocuklarının yetiştirilmelerinde ayrı ayrı yöntemler uygulanamayacağı, yönetmeliklerinde belirtilen imkânların sağlanamaması, var olan öğretmen okullarının yeniden düzenlemesiyle öğretmen ihtiyacının karşılanabileceği ve bu yolun daha ekonomik olacağı gibi sebeplerle 1932-1933 eğitim-öğretim yılının sonunda kapatılarak tarihteki yerlerini almışlardır.²³³ Köy Muallim Mektepleriyle canlılık kazanan köycülük hareketleri beklenen sonuçları vermese de yaşanan altı yıllık deneyim ilerleyen dönemdeki köycülük politikalarına ışık olmuştur.

Cumhuriyetin ilk yıllarında köyü kaldırmak için köye gidecek öğretmenlerin gelişmeleri için 1927 yılında köy muallim mektepleri müfredat programı hazırlanmıştır. 1927 Köy Muallim Mektepleri müfredat programına göre toplam 15 ders, haftada 24 ders saati eğitim-öğretim görmekte olan öğrencilere, her gün öğleden önce 4 saat teorik ders, öğleden sonra 2'şer saatte uygulama olarak ders yapılmaktaydı.²³⁴ Köy Muallim

²³¹ *Köy Muallim Mektebi Talimatnamesi Madde 12.*

²³² Ali Ata Yiğit, *a.g.m.* s. 485.

²³³ Mustafa Ergün, *a.g.e.* s. 165-166. Cavit Binbaşıoğlu, *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005, s. 110. Mustafa Şanal, Savaş Karagöz, *a.g.m.* s. 185-186. Zincidere Köy Muallim Mektebi'nin tarihi taş binası Alman Yahudilerinden Zion isimli bir bayan tarafından yaptırılmıştır. Binanın yapımına 1907 yılında başlanılmış, 1909 yılında bitirilmiştir. Bina, kimsesiz çocukların barındırılıp eğitildiği yetiştirme yurdu olarak yapılmıştır. Cumhuriyet döneminde yetiştirme yurdunu Kazım Karabekir Paşa ziyaret etmiş, çevreden topladığı 20 kadar yetim öğrencinin burada eğitim görmelerini sağlamıştır. Yetiştirme yurdu görevine ek olarak bu okul, 1927 yılında Köy Muallim Mektebi olarak eğitim-öğretim faaliyetine başlamıştır. Zincidere Köy Muallim Mektebinin 30 dönüme yakın tarlası, bağı, sebze bahçesi, arılığı ve tavuk kümesi vardır.

²³⁴ Hızır Dilek, *a.g.m.* s. 102. Programda pratik ve uygulamaya yönelik dersler şu şekilde sıralanmıştır: Ziraate ait faaliyetler, Atölye faaliyetleri (elişleri), Tabiat tetkiki gezileri, muhtelif kurumları ziyaret, Oyun, spor ve terbiye-i bedeniye. Bu programa göre öğleden sonraki derslerin programı için Muallimler Meclisi tarafından on beş günde bir tanzim edilmiştir.

Mektepleri programında köy okullarına gidecek öğretmenlerin köyün kalkındırılması, köy çocuklarının kaliteli bir eğitim görmelerine yönelik ders programları hazırlanmıştır.

Tablo 4: 1927 Köy Muallim Mektepleri Müfredat Programı²³⁵

Dersler	Birinci Sınıf	İkinci Sınıf	Üçüncü Sınıf
Türkçe	5	5	5
Milli Tarih ve Medeniyet Tarihi	2	2	1
Coğrafya	2	1	1
Yurt Bilgisi	-	1	1
Din Dersleri	1	-	-
Ruhiyat, Terbiye ve Mektebi Hıfzıssıhha	-	3	2
Ulus-ı Tedris	-	-	2
Tatbikat Dersi	-	-	6
Riyaziyat	4	3	2
Tabi İlimler	2	2	-
Hayatiyyat, Hıfzıssıhha ve Ziraat	2	2	1
Resim	2	2	1
Elişleri	1	1	1
Musiki	2	2	1
Yazı	1	-	-
Yekün	24	24	24

Bu dönemde köy okulları için hazırlanan bir program yoktur. Bazı köy okulları, şehir okulları için hazırlanan programı uygulamıştır. Devlet tarafından 1924 yılında bazı yatırımlar okulları kurulmasına rağmen köy için ayrı bir eğitim ve öğretim şekli düşünülmemiştir.²³⁶ Bu dönemde çok az köyde okul açılmıştır.

Köy ve şehir hayatının farklı olmasından dolayı Köy Muallim Mektepleri müfredatıyla birlikte 1927 yılında köy okulları için ayrı bir müfredat programı hazırlanmıştır. 1927 yılında Köy Mektepleri müfredat programı hazırlanana kadar bazı okullar 1924 İlkokul müfredat programını uygulamıştır. 1927 yılı köy mektepleri müfredatına göre, birinci sınıflarda alfabe ve temel bilgiler daha çok işlenmiştir. Haftada dört saat hesap-hendese, hayat bilgisi, resim-elışleri dersleri işlenmiştir Türkçe dersinin haftalık ders saati diğer derslere oranla ikinci ve üçüncü sınıflarda daha

²³⁵ Hızır Dilek, *a.g.m.* s. 99-100.

²³⁶ Hızır Dilek, *a.g.m.* s.99.

fazladır. Bu müfredat ile birlikte köy mektepleri şehir okullarında hazırlanan programın dışında başka bir program uygulanmaya başlamıştır. Şehir okullarında beş yılda verilen eğitim, köy okullarında üç yılda verilmeye çalışılmıştır. Yani devletin şehirden beklentisi ile köyden beklentisi farklıdır.

Köy Muallim Mektepleri ile Köy Mektepleri müfredatı birbirine paralel olarak hazırlanmış ve Köy Muallim Mektebinde eğitim alan öğretmen, köye gittiğinde farklı bir şeyler öğretmek zorunda kalmamıştır. Köy Mektepleri müfredatında; Alfabe, Kıraat, İmla, Türkçe, Tahrir, Dil Bilgisi, Yazı, Hesap-Hendese, Hayat Bilgisi, Yurt Bilgisi, Resim Elişleri(Erkek), Ev İşleri ve Resim Elişleri(Kızlar) olmak üzere haftalık 24 saat ders saati planlanmıştır.²³⁷ Köy mekteplerinde on bir ders okutulmuştur. Köy mektepleri müfredatı kızlar ve erkekler için ayrı hazırlanmıştır.

1933 yılında Reşit Galip'in Maarif Vekilliğine getirmesiyle tarım ve sağlık vekâletlerinin de temsilcilerinin yer aldığı Köy İşleri Komisyonu kurulur. Komisyonun hazırladığı rapora göre yeni köy öğretmeni köyün yüzünü ve ekonomik yaşantısını da değiştirmelidir. Köylünün ekonomik, zirai, toplumsal, sıhhi gelişimi için neler yapabilecekleri konusunda, Ankara, İzmir, Adana ve Bursa'da, köy öğretmenleri 40 günlük kurslara tabi tutulmuşlardır. Bu kurslardan biri 21 Temmuz 1933 tarihinde İzmir'de düzenlenmiştir. Kursu katılan 65 öğretmen zeytin ve zeytincilik deneyimi için Edremit ve Ayvalık'a, köy işleri için Kemalpaşa'ya, incir, pamuk ve meyve deneyimi için Aydın, Denizli ve Isparta'ya, genel tarım bilgileri için Ödemiş ve Tire'ye götürülerek uygulamalı eğitimden geçirilmişlerdir.²³⁸

2.11. Harf Devrimi ve Millet Mektepleri

19. Yüzyılın ilk çeyreğinde, bin yıldan fazla kullanmış olan Arap alfabesi Osmanlı Devleti'nde tartışılmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde alfabe tartışmalarının temelini Batı toplumuna ayak uydurma olarak tanımlanabilir. Tanzimat

²³⁷ Hızır Dilek, *a.g.m.* s. 103-104. Köy mektepleri müfredat programında yer almayan din dersleri Perşembe günleri öğleden sonra yarım saat olacak şekilde verilmiştir. Jimnastik ve musiki için ayrıca bir saat tahsis edilmemiş, program dışında ayrıca her sabah birini dersten evvel ve her akşam son dersten sonra öğrenciye yirmi dakika jimnastik yaptırılması ve şarkı söylettirilmiştir. Köy okullarına özgü jimnastik ve musiki dersi için birer risale hazırlanacak ve hareketlerle şarkıların buna göre söylenmesi istenmiştir. Köy okullarında da pazartesinden perşembeye günlük beş saat ders işlenir. Pazartesi ve Perşembe günleri iki saat görülür, günün geri kalan zamanlarında da okulun temizliğine ayrılır ve okul eğitime hazır edilir.

²³⁸ İlhan Başgöz, *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1995, s. 161-162.

Dönemi'nde yazının ıslahı, dilde sadeleşme meseleleri ilk kez tartışılmaya başlanmıştır. Türkçedeki bazı sesleri, Arap alfabesinin tanımlamada eksiklikler oluşturduğu temelinde başlayan bu tartışmaları, Ahmet Cevdet Paşa ve Münif Paşa 1850'li yıllarda gündeme getirmiştir. Osmanlı Devletinde, özellikle II. Meşrutiyet Döneminde başlayan dil ve yazı üzerinde yapılan tartışmalar Arnavutların Latin harflerine geçmesiyle daha da ateşlenmiştir.²³⁹ Osmanlı Devletinin son döneminde birçok aydın tarafından alfabenin ıslah edilmesi ya da değiştirilmesi konusu üzerinde tartışmalar devam etmiştir. Gittikçe güçlenen Türkçülük akımının etkisiyle, II. Meşrutiyet Dönemi'nde, dilde hızla bir sadeleşme gerçekleşmiştir.²⁴⁰ II. Meşrutiyet Dönemi bu konuda yoğun tartışmalar yaşanmıştır. 1910-1911 yıllarında Hüseyin Cahit (Yalçın), Kılıçzade Hakkı, Halide Edip (Adivar), Celal Nuri (İleri) gibi yazarlar ilk kez Latin harflerinin kullanılmasından söz etmişlerdir.²⁴¹ I. Dünya savaşının ortaya çıkması bu tartışmaların bir kenara atılmasına neden olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında yazının ıslah edilmesi ya da değiştirilmesi meselesi yeniden gündeme gelmiştir. Latin alfabesine geçiş fikri, ilk defa İzmir İktisat Kongresi'nde gündeme gelmiştir. Kongrenin işçi delegelerinden Ali Nazmi ve iki arkadaşı tarafından verilen teklif, İslam birliğini bozacağı düşüncesiyle Kazım Karabekir Paşa tarafından Latin harflerine geçiş konusu gündeme alınmamıştır.²⁴² Kongrede Latin Harflerinin kabul edilmesi hakkında verilen bir önerenin okunmaması, kongre başkanı Kazım Karabekir Paşa'nın görüşleri bu konunun aydınlar arasında tartışılmasını tekrar hızlandırmıştır.²⁴³

Mustafa Kemal Atatürk'ün 1927 Haziran'ında Milli Eğitim Bakanlığına Latin harflerinin kabulü için çalışma yapılması talimatlarından evvel, çeşitli tarihlerde bu konu ile alakalı görüşlerini çevresindeki insanlarla paylaşmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Erzurum Kongresinden evvel yani 7-8 Temmuz 1919 gecesinde Mazhar Müfit'e

²³⁹ Cafer Ulu, "Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecindeki Mustafa Kemal'in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIII, S.55, Mart 2014, s. 278-280.

²⁴⁰ Yahya Akyüz, *a.g.e.* s. 313

²⁴¹ Nurettin Güz, "Harf İnkılabı ve Basına Etkileri", *G.Ü. Basın-Yayın Yüksekokulu Dergisi*, S.10, 1988/1989, s. 92.

²⁴² Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 280-281. Temmuz 1922'de Azerbaycan'da yapılan alfabe tartışmalarıyla Türkiye'de alfabe konusu tekrar gündeme gelmiştir. Azerbaycan'da yapılan harf değişikliğini eleştiren Kazım Karabekir Paşa, "Maatteessif arz ederim ki Azerbaycanlı arkadaşlarımız felakete düştü" demiştir. Kazım Karabekir Paşa, alfabe konusundaki görüşlerini 3 Mart 1923'te Vakit, Tanin, Akşam gazetelerine verdiği demeçlerle kamuoyuna sunmuştur. *Latin Harflerini Kabul Edemeyiz* başlığı altında gazetelere demeç veren Kazım Karabekir Paşa, böyle bir değişikliğin kâbus olacağını savunmuştur.

²⁴³ Mustafa Ergün, *a.g.e.* s. 90.

aldırıldığı notta Latin harflerine geçişin bir gün gerçekleşeceğine dair notu aldırmıştır.²⁴⁴ Buna ilaveten Mustafa Kemal Paşa, Garp Cephesinde 1922 yılında kendisini ziyaret eden Dr. Adnan Adıvar'a da Latin harflerinin kabul edilmesi ve harf inkılabı konularından bahsetmiştir.²⁴⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarından 1928 yılına kadar Latin harflerini geçme konusu üzerinde tartışmalar, aydınlar aracılığıyla basın yayın üzerinden sürekli tartışılmış ve bir bakıma değişime zemin hazırlanmıştır. Yeni alfabe tartışmaları Meclis'te tartışılmaya başlanmıştır. Hatta bazı Milletvekilleri tarafından Meclis'e teklifler dahi sunulmuş ancak sunulan teklifler kabul edilmemiştir.²⁴⁶ Mustafa Kemal Atatürk, gençlik yıllarından beri planladığı harf devrimi konusunu ileri gelen aydınlar ile sürekli mütalaa etmiş ancak gerekli zemin oluşmadığı için bu konudaki görüşlerini 1928 yılına kadar ertelemiştir.²⁴⁷ Gerek dil encümeni, gerekse İsmet İnönü, Batılılaşma hareketinde önemli bir adım olacak bu inkılâp hakkında umutsuz konuşarak bu işin yıllar alacağını 5 - 15 sene arasında bir zaman alacağına inanmaktadır.²⁴⁸ Bu dönemde Yunus Nadi başta olmak üzere, gazetelerde yarım sütunda Latin alfabesi yer alırken, diğer yarısı da eski yazıyla yayımlanarak alıştırma evresi olması gerektiği düşünenler vardı. Yunus Nadi, okullara yeni başlayan öğrencilere yeni harflerin öğretilmeye başlamasını, diğerlerinin bir müddet daha eski harflerle devam etmesi gerektiğini savunmuştur.²⁴⁹ Mustafa Kemal Atatürk ise bu işin kısa sürede bitirilmesi gerektiğini savunarak “*ya üç ayda ya da hiç*” diyerek bu konudaki kesin kararlılığını göstermiştir.²⁵⁰

8 Ocak 1928'de Ankara Türk Ocağı'nda, Mahmut Esat, yeni Türk Harfleri hakkında bir mini bir konferans vermiş, 24 Mayıs 1928'de de Latin rakamları, *Türk rakamları* olarak kanunlaşmıştır. Türk Ocakları 1928 yılında yeni Türk Harflerinin kısa sürede halka öğretilmesi konusunda geniş çaplı bir kampanya başlatmıştır. 8 Temmuz

²⁴⁴ Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 281.

²⁴⁵ Halide Edip Adıvar, *Türkün Ateşle İmtihanı İstiklal Savaşı Hatırları*, Can Yayınları, 17. Baskı, İstanbul 2016, s. 264.

²⁴⁶ Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 281-284.

²⁴⁷ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul, 1989, s. 563. Saltanatın kaldırılmasından sonra ki süreçte Hüseyin Cahit, Mustafa Kemal Paşa'ya Lâtin harflerini ne zaman kabul edileceğini sordu. Paşa bu soruyu iyi karşılamadığı gibi belki de "Zamanı daha gelmediği için" cevap vermemiştir.

²⁴⁸ F. Rıfki Atay, *a.g.e.* s. 440.

²⁴⁹ Afet İnan, *Ellinci Yılında Türk Harf Devrim (1928), Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Yayınevi, Ankara, 1991, s. 81.

²⁵⁰ F. Rıfki Atay, *a.g.e.* s. 237.

1928’de merkez Türk Ocağı illere göndermiş olduğu tamimde halka hizmeti kendisine şiar edinen Türk Ocakları için yeni bir mesai alanı başladığından bahsetmiştir.²⁵¹

Mayıs 1928’de Bakanlar Kurulu kararıyla oluşturulan dil encümeni tarafından oluşturulan Alfabe Komisyonu da Latin alfabesine geçme çalışmalarına ivedilikle başlamıştır.²⁵² 1928 yılının Ağustos ayının başlarında Mustafa Necati’nin başkanlığında çalışan bu komisyon, Türk alfabesi konusunda kırk bir sayfalık ilk resmî ve bilimsel rapor olan “*Elifba Raporu*”nu, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk’e sunmuştur.²⁵³ Atatürk, 1 Ağustos 1928’de üyeleri İstanbul’a çağırarak ve oradaki çalışmalarla yeni alfabe hazırlıkları bitirilmiştir.²⁵⁴

Komisyonun olumlu raporu üzerine Atatürk, 8 Ağustos 1928 akşamı Gülhane Parkı’nda Cumhuriyet Halk Fırkasının düzenlediği halka açık toplantıda yazı inkılabını duyurmuştur. Bu toplantıdan sonra yurdun her yanında aydınlarla halk, yeni harfleri öğretmek ve öğrenmek için yarışa girişmiştir. Alfabeler basılmış, gazeteler yayınlanmış, yeni Türk harfleriyle yayın yapmak, başlıklarını değiştirmek, gazeteler için tatlı bir heyecan getirmiştir.²⁵⁵ İki ay gibi kısa bir zamanda eski yazıdan yeni yazıya geçilmiştir. Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1928 günü TBMM’nin toplantı yılını açılışında yaptığı konuşmayla artık Latin harflerinden oluşan yeni Türk harflerine geçileceğinden bahsetmiştir.

Halka ve devlet erkânına, yeni alfabenin öğretilmesi konusunda çalışmalara hemen başlanılmış, 16 Ağustos 1928 tarihinde Cumhuriyet Halk Fırkasında yapılan toplantıda, Latin harflerinin yayılması için her mahallede bir dersane açılmasına ve

²⁵¹ Günver Güneş, “Türk Devrimi...” s. 124.

²⁵² Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 285. Bu rapor içeriği Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün sofrasında görüşülmüş, kelimeler üzerinde dahi günlerce saatlerce tartışıldığı olmuştur. Mehmet Ülkü Taşır, *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara 1988, s. 22.

²⁵³ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Elifba Komisyonu, *Elifba Raporu*, Ankara, 1928, s. 41. Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 285.

²⁵⁴ Filiz Yel, *Atatürk Dönemi Köy Eğitmenliği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü, İzmir, 2008, s. 10.

²⁵⁵ Bilal N. Şimşir, *Türk Yazı Devrimi*, TTK Basımevi, Ankara 1992, s. 172. Yeni alfabe seferberliğine basın da katılmış ve gazeteler başlıklarını ve bazı haberlerini ilk günden itibaren Lâtin alfabesiyle vermeye başlamışlardır. Ayrıca Akşam, Milliyet ve Cumhuriyet gibi büyük gazeteler bir levha halinde yeni yazı dersleri yayımlamışlar ve Milliyet bu derslere ek olarak yeni harflerle her gün bir fıkra neşretmiştir. Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 288. Dil Encümeni üyelerinden ve Darülfünun müderris muavini Ragıp Hulûsi (Özdem), kitaplarda ve basında Lâtin harflerine geçişin beş yılda olacağını öngörmüşse de, Eylül 1928’den itibaren basın çok hızlı bir dönüşüm yaşamıştır. Hâkimiyet-i Milliye (daha sonra Ulus) gazetesi 2 Eylül 1928’de başlığını, 20 Eylül’de de ilk sayfasını, Vakit gazetesi logosunu ve bazı haberlerin başlıklarını 15 Eylül 1928’de, Cumhuriyet gazetesi son sayfasını 29 Eylül 1928’de yeni harflerle basmıştır. Ayrıca gazeteler çeşitli sayfalarında günlük alfabe dersleri de yayımlamıştır.

gerekli önlemlerin alınmasına karar verilmiştir. Bu dershaneler için “*Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi*” kitabı bastırılmıştır. Alfabe kitabının kapağında hem Latin alfabesi hem de eski harfler ile bu isim yerini almıştır.²⁵⁶ Eğitimcilerinde alfabeyi öğrenmeleri konusunda çalışmalar başlamıştır. Çünkü alfabeyi halka okullarda ve kurslarda öğretecek olan öğretmenlerdir. Bu nedenle ilkokul ve ortaokul öğretmenleri 1928 yazını alfabe öğrenerek geçirmiştir.²⁵⁷

“*Yeni Türk Yazısı*”, “*Yeni Türk Alfabesi*”, “*İlk Kıraat*” ve “*Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi*” isimli kitaplar yeni harflerin halka öğretilmesi konusunda Dil encümeni ve özel basımevlerinde basımı yapılan yeni alfabe kitapları bedavaya dağıtılmıştır. Halkın yoğun olarak bulunduğu meydan, köprü, iskele, kaldırım, gar ve postane önleri gibi alanlarda bu levhalar sergilenmiştir.²⁵⁸

Mustafa Kemal Atatürk TBMM’de kabul edilmeden önce Lâtin alfabesinin kısa zamanda geniş halk kitlelerince kabul görmesi, yerleşmesi ve öğretilmesi konusunda çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar kapsamında halkın alfabe konusundaki tepkilerini yerinde incelemek maksadıyla bir takım yurt içi gezilere çıkmıştır. İlk gezisini Tekirdağ iline yapmıştır.²⁵⁹

Aydınlar tarafından 1923-1928 tarihleri arasında Lâtin alfabesi konusunda basında yapılan tartışma ve eleştiriler, yeni alfabenin kabul edilmesini kamuoyunu nezdinde olgunlaştırmıştır. 23 Ağustos 1928’den başladığı yurt içi gezilerinde Mustafa Kemal, bu konuyu sıkı bir şekilde işlemiştir. 1 Ocak 1928’de TBMM’nin tatili biter bitmez yeni alfabe konusu Meclis’in gündemine gelmiştir. Yasa ile ilgili diğer konuşmaların ardından yapılan oylama ile maddeler üzerimde tartışma yaşanmadan 1 Kasım 1928 günü oy birliğiyle kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı tarafından onaylanıp, 3 Kasım 1928’de Resmi Gazetede yayımlanan 1353 sayılı kanun ile yürürlüğe girmiştir. Kanun 11 maddeden ibarettir.²⁶⁰ Yeni harflerin şekillerini gösteren cetvel kanunun birinci maddesinde kendisine yer bulmuştur.²⁶¹

²⁵⁶ Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 288.

²⁵⁷ Cemil Öztürk, *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yayınları, Ankara, 1996, s. 227.

²⁵⁸ Bilal N. Şimşir, *a.g.e.* s. 172-173.

²⁵⁹ Cafer Ulu, *a.g.m.* s. 290.

²⁶⁰ Filiz Yel, *a.g.e.* s. 11.

²⁶¹ *1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Madde 1. Kabul Tarihi:1.11.1928.*

Okur-yazar seferberliği Yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle ülke genelinde başlatılmıştır. Harf devrimini halka benimsetmek, yeni yazıyı halka öğretecek ve programı uygulayacak bir geniş yetkili kurum gerekliydi. Halka yeni harflerle okuma yazma öğretmek için var olan kurumlar yetersiz kalmaktaydı. Latin alfabesinin kabulünden sonra Başbakan İsmet Paşa Meclis'te okuma yazma sorununu gündeme getirmiş ve yeni yazıyı halka öğretmek için Millet Mekteplerinin açılacağını duyurmuştur.²⁶² Bundan dolayı 24 Kasım 1928 tarihinde Millet Mektepleri Talimatnamesi çıkarılmış ve resmi gazetede yayınlanmıştır.²⁶³ Bu kapsamda 1 Ocak 1929 tarihinde ülkenin her tarafında yapılan coşkulu kutlamalarla "*Millet Mektepleri*" açıldı. Millet mektepleri 1927 yılında kurulan Halk Dershanelerinin devamı olarak kabul edilmektedir. Talimatnamede belirtildiği üzere, Millet Mektepleri esasen halkı okuma yazmaya teşvik etmek ve ona hayatında kullanabileceği basit bilgileri kazandırmak için açılmıştır.²⁶⁴

1928 yılında yürürlüğe giren Millet Mektepleri Talimatnamesi bir yıl sonra görülen lüzum üzerine daha da geliştirilerek 22 Eylül 1929 tarihli Bakanlar Kurulu oturumunda bazı değişikliklere uğramıştır. Yapılan değişiklikleri kapsayan yeni yönetmelik aynı gün Cumhurbaşkanınca onaylanarak yürürlüğe girmiştir.²⁶⁵ Bu düzenleme nedeniyle Millet Mektepleri için ilki 1928, ikincisi 1929 olmak üzere iki yönetmelik vardır. Millet Mektepleri açıldıktan altı ay sonra Haziran 1929'da Arap harflerinin kullanılması tamamen yasaklanmıştır.

Halk Dergisi, Millet Mekteplerinin yayın organı idi. Millet Mektepleri örgütünün genel başkanı ve başöğretmeni Mustafa Kemal idi. Mili Eğitim Bakanı, her üç ayda bir millet mektepleri hakkında Mustafa Kemal'e rapor vermekle yükümlüydü. Bu kurula bağlı olarak millet mektepleri il, ilçe, bucak ve köy kurulları oluşturuldu.

²⁶² Seda Bayındır Uluskan, *Atatürk'ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Korza Basım, Ankara, 2010, s. 201-202.

²⁶³ *Millet Mektepleri Talimatnamesi, Resmi Gazete, 24 Kasım 1928, nr.1048, Ankara..*

²⁶⁴ Türkan Çetin, a.g.t. s. 57. Sadık Sarısaman, "Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)" *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (Atatürk Özel Sayısı)*, C.3 S.8, 2006, s. 119.

²⁶⁵ *Milli Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 22 Eylül 1929, Ankara.* Talimatnamenin birinci maddesi gaye hakkındadır. Burada şunlar söylenmektedir: "*Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk dilinin ferdi ve umumî, hususî ve resmî bilcümle muharrerâta Türk harfleriyle tespiti kanunen kabul edilmiş olmasından bu kanuna müsteniden tatbikatta vuzuh ve veçhe iradesi için yeni Türk harflerinin kısa zamanda bu kolay surette her ferde okuyup yazabilmek imkânını bahşeden mahiyetinden Türk milletini azamî surette istifade ettirmek ve büyük halk kitlelerini süratle okuryazar bir hâle getirmek maksadıyla Millet Mektebi Teşkilâtı yapılmıştır*". Bu madde 1929'da şu şekilde değişmiştir: "*Türkiye halkını okuyup yazmaya muktedir bir hâle getirmek ve ona hayat ve mâişetin istilzam ettiği ana bilgileri kazandırmak maksadıyla Millet Mektepleri Teşkilâtı vücuda getirilmiştir*".

Bunların başlıca görevleri, dersaneler hazırlamak, ısıtmak, aydınlatmak ve donatmak; kayıt, yoklama defterleri, yazı tahtası, tebeşir, defter, kalem kitap gibi öğretim araç ve gereçlerini sağlamak; yerel ekonomik ve sağlık koşullarını göz önünde tutarak millet mekteplerinin başlama ve bitiş zamanlarını belirlemek öğrencilerin derslerine devamını sağlamaktı. Görüldüğü üzere en küçük yerleşim biriminden en büyüğüne kadar her birimin kendi millet mektepleri idare heyeti vardı.²⁶⁶

“*Millet Mektepleri Teşkilatı Talimnamesi*”, 24 Kasım 1928’de yayımlandığında yeni harflerle okuma ve yazma bilmeyen ve hiç eğitim görmeyenleri, kendi bölgelerinde açılması planlanan mekteplere katılmak ve okuma-yazma öğrenmekle mükellef kılmıştır. 1928’de Atatürk, Başöğretmen unvanıyla bizzat kendisi kara tahta başına geçerek bu faaliyetlerin liderliğinde yer almıştır.²⁶⁷ Millet mekteplerine gitmekle yükümlü olanlara ilk başta 16-40 yaş sınırı konulmuştu. Ancak bir yıl sonra üst sınır 45 yaşa çıkarıldı. Bu örgütün çatısı altında A ve B dersaneleri ile Halk Okuma Odaları ve Köy Yatı Mektepleri oluşturuldu. Halkı okur-yazar kılmak için devam eden çalışmalar kapsamında her kasabada ve birden fazla öğretmeni olan köylerde, talimatnamenin ikinci maddesinde geçen A ve B kursları olmak üzere iki tip dersane şeklinde olup; dersaneler kadın ve erkek olabileceği gibi karma da olmuştur. Eski yazı bilenler 2 ay, hiç okuma-yazma bilmeyenler ise 4 ay eğitim almıştır.²⁶⁸ A kursunda okuma-yazma öğretimi, B kursunda ise kıraat, tahrir, ölçüler, hesap, sağlık bilgisi vb. dersler verilmiştir. Maarif Vekâleti bu kurslar için iri yazılı özel alfabeler ve okuma kitapları bastırılmış ve ücretsiz olarak dağıtmıştır.²⁶⁹ Millet mektepleriyle başlatılan okuma yazma seferberliğine köylü-şehirli, kadın-erkek binlerce vatandaş katılmıştır. Talimatnamenin üçüncü maddesi, “*kadın ve erkek her Türk vatandaşı, bu örgütün üyesi kabul*

²⁶⁶ Mücteba İlgürel, *Millet Mektepleri, Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1981, s. 25-35. Belediyeler, bankalar, demiryolu ve liman işletmeleri gibi kurumlarla yirmiden fazla işçi çalıştıran şirket-fabrika gibi yerler kendi çalışanlarına okuma-yazma öğretmekle yükümlüydü. Hapishane yöneticileri de altı aydan fazla mahkûmiyeti olanlara okuma yazma öğretmek zorundaydı.

²⁶⁷ Yahya Akyüz, a.g.e. s. 404-405. Emine Kısıklı, “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.1, S.1, 2012, s. 357.

²⁶⁸ *Millet Mektepleri Teşkilat Talimatnamesi (MMTT)*, Madde 6. Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1928, 1 Ocakta A kursuna katılanlar yani hiç okuma yazma bilmeyenler nisan sonunda; B kursuna katılanlar yani eski yazıyı okuyup yazanlar ise, Şubat sonunda kursu bitireceklerdi. Bu süre sonunda yapılan sınavlarda başarı kazananlara iki türlü belge veriliyordu. Bunlardan biri “Millet Mektepleri Dershanesi Mezuniyet Vesikası”, diğeri “Millet Mektepleri Şahadetnamesi” adını taşıyordu. Diploma alıp çıkanlar ayrıca açılan tarım, ticaret, zanaat gibi meslek kurslarına öncelikle alınıyorlardı. Bir köyde herkese okuma-yazma öğreten öğretmen, takdirden başka parayla ödüllendiriliyordu.

²⁶⁹ Emine Kısıklı, a.g.m. s.357.

edilmektedir”, dördüncü maddesi ise “*Bu teşkilatın başkanı ve millet mekteplerinin başöğretmeni Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal*”dir.²⁷⁰ Yani Mustafa Kemal Atatürk, Millet Mektepleri uygulamasıyla “*Başöğretmen, Başmuallim*” sıfatını almıştır.

Millet Mektepleri Talimatname’lerine göre;²⁷¹

1. 4 ay süreli eğitim vermekte olan ve çoğunlukla okul olan yerlerde *Sabit Millet Mektepleri*
2. Yalnızca bir dönem için okulu bulunmayan köylerde açılan süreleri 1,5 ay ile 4 ay arasında değişen *Gezici Millet Mektepleri*
3. Devlet kurum ve kuruluşları, belediye, tekel, banka, demiryolu ve liman işletmesi, cezaevi gibi sermayesinin çoğunluğu devlet tarafından karşılanan şirketlerde çalışanlarla, devamlı olarak en az 20 memur, işçi istihdam eden fabrika iş adamı ve çiftliklerde kurulan ve masrafları ilgili kuruluşlar tarafından karşılanacak olan *Özel Millet Mektepleri*
4. 12-18 yaşları arasındaki köy çocuklarına eğitim-öğretim vermek amacıyla okulu bulunmayan köylerde hayatlarını devam ettirenleri devlete faydalı bir birey olarak yetiştirmek gayesiyle il ve ilçe merkezlerinde açılan *Köy Yatı Dershaneleri*
5. Yetişkinlere ilgi duydukları konularda bilgi sahibi olmaları ve okuma-yazmayı öğrenen bireylere okuma-yazmayı sevdirmek, amacıyla Millet Mekteplerinin bir yan örgütü gibi hizmet veren *Halk Okuma Odaları* açılmıştır.

Millet Mekteplerinde okuma yazma derslerinin yanında yurt ve sağlık bilgileri, hesap ve ölçüler dersleri de okutularak kendi kendine yetebilen bir fert yetiştirilmeye çalışılmıştır.²⁷²

Bu Talimatnamelerle vilayetlerde, Valinin başkanlığında faaliyet gösteren “*Millet Mektebi Vilayet Heyeti*” adı verilen özel bir kurul kurulmuştur. İlçelerde

²⁷⁰ *Milli Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 22 Eylül 1929.* Maarif Matbaası, İstanbul

²⁷¹ *Milli Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, 24 Kasım 1928 ve 22 Eylül 1929.*

²⁷² Mustafa Albayrak, *a.g.m.* s. 471-483. *Millet Mektebi Vilayet Heyeti*: Kurulun üyeleri Savcı Defterdar, Başmühendis, Sağlık Müdürü, Jandarma Kumandanı, Muhasebe-i Hususiyeye Müdürü, il meclisi üyelerinden bir kişi, Polis Müdürü, Belediye Başkanı, Halk Fırkası İl Başkanı ve Milli Eğitim Müdürü’nden oluşmaktadır.

Kaymakam başkanlığında “*Millet Mektepleri İlçe Heyeti*”, Nahiyelerde, Nahiye Müdürünün başkanlığında “*Millet Mektepleri Nahiye Heyeti*”, Köylerde ise bu işi muhtar ve ihtiyar heyeti yürütmüştür.²⁷³

1 Ocak 1929’da eğitim-öğretim hayatına başlayan okullara katılım sayısını artırabilmek ve eğitimlerini en iyi bir şekilde sürdürebilmeleri maksadıyla özellikle basın vasıtasıyla duyurulmuştur. Basında, vatandaşın elinde geldiğinde okullara kayıt yaptırılmaları istenmektedir. Kayıt yaptıranıp devam edemeyenler ile kaydolamayanlardan Vilayet İdare Meclislerinin İdare-i Vilayet Kanunu’nun 68. Maddesine dayanarak, 5 - 60 lira arasında para cezası verilebilmektedir.²⁷⁴ Basın aracılığıyla bazı zaruri uygulamalar tekrar tekrar halka duyurulmuştur. Mesela, tüm devlet memurları, Polisler, Jandarmalar, Millet Mekteplerine devam mecburiyetindedir. En az yirmi çalışanı bulunan işyerleri özel mektepler açmak ve yeni Türk harflerini çalışanlarına öğretmekle mükelleftir.²⁷⁵

Talimatname gereğince, seyyar dersaneler okulu bulunmayan köylere öğretmen gönderilerek açılmıştır. Dersaneler için yeterli öğrenci sayısı 15 ile 40 arası olarak planlanmıştı.²⁷⁶ Seyyar dersane okulu olmayan köylere bir devre için öğretmen gönderilerek oluşturulan millet mektebi dersanelerine deniyordu. Seyyar muallimler, köylerde öğleden önce yaşları 12 - 16 arasında olanları, öğleden sonra ise yaşları 16 - 45 arasında bulunanları okutmaktaydılar.²⁷⁷ 24 Kasım 1928’de çıkarılan II. Millet Mektepleri Talimatnamesi 42. Maddesi ile Seyyar Talim Heyetleri’nin vazife ve tarzı mesailerini şöyle belirlenmiştir:

²⁷³ S. Sarısamam, *a.g.m.* s. 118-119.

²⁷⁴ İbrahim Bozkurt - Birgül Bozkurt, “Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin’de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları”, *ÇTTAD, C.VIII, S.18-19*, 2009/Bahar-Güz, s.128. Milliyet 2 Kasım 1929. “Millet Mektebi olan bir yerde oturup da mektebe gitmeyenlerin görecekları zararlar şunlardır: Bu gibi kimseler, 1931 senesinden sonra köy veyahut mahalle ihtiyar meclislerine aza olamayacaklardır. Şirketlere, fabrikalara, çiftliklere ve müteahhitlere amele ve rençber yazılamayacaklardır. Devlet ve millet işlerinde aylıkla gündelikle çalışamayacaklardır. Devlet emrine itaat etmemiş göz ile bakılarak bu sene kendilerinden 5 Liradan 25 Liraya kadar para cezası alınacaktır...” denmiştir.

²⁷⁵ Ayvaz Morkoç, “Türk Harf İnkılabı ile Millet Mektepleri ve İzmir’deki Uygulamalar”, *Türkish Studies Dergisi*, C.6, S.1, Kış 2011, s.1553. *Ahenk 8 İkinci Kanun 1929*.

²⁷⁶ Millet Mektepleri öğrenci sayısı fazla olduğu yerlerde 16-30 yaşları arasında olanlar ile otuz yaşından yukarı olanlar için ayrı ayrı dersaneler açılması öngörülüyordu. Cuma tatili hariç haftanın her günü birer saat ders yapılması hükme bağlanmış olup bunun 2 saati okuma yazmaya 2 saati hesaba, birer saati de sağlık bilgisi ve yurt bilgisine ayrılmıştı.

²⁷⁷ *Millet Mektepleri Talimatnamesi Madde 6*.

- Mektebi olmayan küçük köylere giden Seyyar Talim Heyetleri, köy halkını muayyen zamanlarda köyün en münasip bir mahalline toplayarak eğitim yaparlar. Köy haricinde gelmiş olanlar da bu derslere kabul edilir.
- Eğitimin zamanı, uygulanması ve süresi alakalı köy ihtiyar heyetleriyle yapılan toplantılarda tespit olunur. Fakat bu müddet bir buçuk aydan az ve haftada altı saatten aşağı olmamalıdır.
- Gerek Millet Mektebi gerekse Seyyar Talim Heyeti ve İdare Heyetleri eğitimin zamanını köylünün tarım ve ekonomik faaliyetine asla sekte vurmeyacak zamanlarda yapılmasına dikkat edeceklerdir.

Millet Mektepleri örgütü içinde gerçekleştirilen bir diğer uygulama “*Köy Yatı Dershaneleri*” denilen okullardı. Eğitimin henüz gitmediği, okulsuz köylerin çocukları belli bir eğitim programından geçirildikten sonra bu okullara alınır. Alınan öğrencilere, eğitmen olarak köylere gönderilmek üzere Millet Mektepleri Talimatnamesine uygun eğitim verilirdi. Bunlar adından anlaşılacağı üzere yatılı okullardı. Ekonomik giderlerini sağlayabilen vilayetlerin şehir merkeziyle mümkünse her kaza merkezinde birer *Köy Yatı Okulu* açılmıştır. Buraya alınacak çocuklar okulsuz köylerden toplanan ve yaşları 12-18 arasında değişen sağlıklı ve zeki olan çocuklardan seçilip, bu okulların eğitim hayatı altı ay sürmekte, 1 Kasım’da başlar ve Nisan ayı sonunda bitmektedir.²⁷⁸ Bir Köy Yatı Okulu asgari olarak yirmi öğrenciyle açılabilen, bir dönemde okutulacak öğrenci sayısı 40’ı geçip 60 öğrenci sayısını bulmaz ise 40 öğrenciye bir dersane açılır; diğerleri sonraki döneme bırakılırdı. Eğer bu sayı 60 sayısını geçerse ve ekonomik durumda uygun olursa iki dersane açılmaktaydı.²⁷⁹

1936 yılına kadar devam eden Millet Mektepleri, harf inkılâbından sonra başlanan okuma yazma seferberliğine büyük katkı sağlamıştır; ancak 1932 yılından itibaren eski hızını kaybetmiştir. Buna bağlı olarak dersane, öğretmen ve öğrenci bakımından kayıplar olmuştur. Bu durum hem köylerde, hem de şehirlerdeki Millet Mekteplerinde yaşanmıştır.²⁸⁰ 1929-1933 yılları arasında Millet Mekteplerine devam edenlerin sayısı 2.305.466 olduğuna göre bunların 1.058.317 kişisi diploma almaya hak kazanmıştır. Kuruluş yılında yani 1928-1929 yılında 20.489 olan dersane sayısı 1935-

²⁷⁸ *Millet Mektepleri Talimatnamesi, Madde 1,3,4.*

²⁷⁹ *Millet Mektepleri Talimatnamesi, Madde 5.*

²⁸⁰ M. Ayvaz, *a.g.m.* s. 1553.

1936 döneminde 2.274'e düştü. Öğrenci sayısı da 1928-1929 döneminde 1.045.500 kişi iken, 1935-1936'da 59.206'ya kadar düşmüştür.²⁸¹ Millet mekteplerinin en yoğun çalışma dönemi ilk 5-10 yılı olmuştur. 1927'de kadınlarda % 4 olan okuma yazma oranı 1935'de % 10.5, 1927'de erkeklerde % 17.4 olan bu oran 1935'de % 29.3'e çıkmıştır.²⁸² Genel ortalama 1927'de halkın %10,7'si okur-yazarken, 1935'te %19,5'e, 1940'ta %22,4'e yükselmiştir.²⁸³

Millet Mektepleri kurulduğu 1928 yılından kapatıldığı 1936 yılına kadar, köylerde 40.828, şehirlerde 19.545 olmak üzere derslane açılmıştır. Bu dersanelere köylerde 1.673.206 kişi, şehirlerde 813.639 kişi kayıt yaptırmıştır. Kayıt yaptıranlardan 813.570'i köylerde, 530.582'si şehirlerde olmak üzere toplam 1.359.252 kişi mezuniyet belgesi almıştır.²⁸⁴ Millet Mekteplerine köylerde ilgi daha çok olmuştur.

²⁸¹ Necdet Sakaoğlu, *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, s. 48.

²⁸² Cemal Avcı, "Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri", *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, C.3, S.1, 2013, s.56.

²⁸³ Yahya Akyüz, *a.g.e.*, s. 405.

²⁸⁴ *1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği... a.g.e.* s. 70-71.

Tablo 5: 1928-1935 yılları arası Millet Mektepleri Dershane, Kayıtlı Öğrenci Sayısı, Öğretmen Sayıları²⁸⁵

	YILLAR	DERSHANE SAYILARI		KAYITLI ÖĞRENCİ SAYISI		ÖĞRETMEN SAYISI
		A	B	A	B	
ŞEHİRLER	1928-29	6099	2083	312.151	90.571	7895
	1929-30	3017	1344	129.910	47.495	4276
	1930-31	1929	964	70.738	27.487	2873
	1931-32	1395	624	47.021	17.213	1991
	1932-33	848	256	31.909	7915	1079
	1933-34	352	108	11.733	2585	444
	1934-35	396	130	13.738	3173	531
KÖYLER	1928-29	11.432	875	604.019	38.759	9027
	1929-30	7227	1319	316.334	50.795	7031
	1930-31	5653	1056	218.168	36.509	6067
	1931-32	3442	454	123.751	17.364	3446
	1932-33	3077	926	103.045	14.767	3003
	1933-34	1681	542	51.973	11.381	1661
	1934-35	2445	699	71.402	14.939	2492
TOPLAM	1928-29	17.531	2958	916.170	129.330	16.922
	1929-30	10.244	2663	446.244	98.290	11.307
	1930-31	7582	2020	288.906	63.996	8940
	1931-32	4837	1078	170.772	34.577	5437
	1932-33	3925	1182	134.954	22.682	4082
	1933-34	2033	650	63.706	13.966	2105
	1934-35	2841	829	85.140	18.112	3023

²⁸⁵ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği... a.g.e. s.70.

Tablo 6: 1928-1935 yılları arasında A ve B Dershanelerinden ve Özel Ders Alanlardan mezun olanların sayıları²⁸⁶

MİLLET MEKTEPLERİNDEN MEZUN OLANLAR							
	YILLAR	DERSHANELERDEN		ÖZEL DERS ALANLAR		TOPLAM	
		A	B	A	B	A	B
ŞEHİRLER	1928-29	172.972	64.605	34.726	16.790	207.698	81.395
	1929-30	56.850	25.737	7609	1538	64.459	27.275
	1930-31	34.773	17.056	8279	2225	43.052	9281
	1931-32	22.469	9566	4949	298	27.418	9864
	1932-33	16.810	4903	5439	829	22.249	5732
	1933-34	5784	1586	2737	574	8521	2160
	1934-35	6637	1890	11.937	1114	18.574	3004
KÖYLER	1928-29	260.500	28.804	17.434	1179	277.934	29.983
	1929-30	134.494	28.582	7288	325	141.782	28.907
	1930-31	98.681	21.812	5089	396	103.770	22.208
	1931-32	57.278	10.178	3349	383	60.627	10.561
	1932-33	49.233	9613	3444	664	52.677	10.277
	1933-34	21.885	7304	757	224	22.642	7528
	1934-35	31.774	9346	2982	575	34.753	9921
TOPLAM	1928-29	433.472	93.409	52.160	17.969	485.632	111.378
	1929-30	191.344	54.319	14.897	1863	206.241	56.182
	1930-31	133.454	38.868	13.368	2621	146.822	41.489
	1931-32	79.747	19.744	8298	681	88.045	20.425
	1932-33	66.043	14.516	8883	1493	74.926	16.009
	1933-34	27.669	8890	3494	798	31.163	9688
	1934-35	38.411	11.236	14.919	1689	58.327	12.925

Millet Mekteplerine bir hevesle başlayıp bitiremeyenler de çok olmuştur. 1928-1929 yıllarında A Dershanesine kayıtlı kişi sayısı 916.170 iken, mezun olan öğrenci sayısı 433.472 kişidir. 1934-1935 yıllarında A Dershanesine 85.140 kişi kayıt olmuş,

²⁸⁶ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği... a.g.e. s.71.

38.411 kişi mezun olmuştur. Millet mekteplerinde başarı oranı yaklaşık % 50 civarlarında olmuştur. Kayıtlı öğrenci sayısı yıllar geçtikçe azalmıştır.

Sayıları binlerle ifade edilen Millet Mekteplerinin masraflarını devlet tek başına karşılayamazdı bundan dolayı farklı gelir kaynaklarına ihtiyaç duyulmuştur. Bunun neticesi olarak Millet Mektepleri dersanelerinin masrafları için ayrı bir yönetmelik (*sarfedilecek paranın sureti temini*) çıkarılmıştır. Çıkarılan yönetmeliğe göre; Maarif Vekâletine onaylatmak suretiyle, her il merkezi veya ilçedeki Millet Mektebi teşkilatının gelir ve gideri için “*İdare Heyeti*” tarafından bir bütçe düzenlenirdi.²⁸⁷ 1928-1929 yılında Millet Mekteplerinin bütçesi 881.508 Lira iken 1934-1935 yılında 14.708 Liraya düşmüştür.²⁸⁸

2.11.1. Millet Mektepleri Uygulamaları (İzmir-Aydın-Denizli)

Millet Mekteplerinin Batı Anadolu bölgesinde yapılan uygulamalarına baktığımızda, ülke genelindeki Millet Mektepleriyle birlikte 1 Ocak 1928 tarihinde İzmir, Denizli ve Aydın illerindeki Millet Mektepleri açılmıştır. Bütün Türkiye’de olduğu gibi bu vilayetlerde de halk Millet Mekteplerine alaka göstermiştir. Buralarda öğretime devam eden kişi sayısı arttıkça yeni derslik açılmıştır. Okulu olmayan köylere gezici öğretmenler gönderilmiştir.

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesi resmîyete dökülmeden evvel İzmir’de bu harfleri halka öğretecek olan öğretmenler için 1928 yılının Eylül ayında Misak-i Milli Mektebi’nde bir kurs açılmıştır. Bu kursta altmışa yakın öğretmen bir hafta boyunca eğitime tabi tutulmuştur. Adından onları denetleyecek olan eğitim müfettişlerine ikinci bir kurs düzenlenmiştir.²⁸⁹

²⁸⁷Mustafa Şahin, *Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri*, http://web.deu.edu.tr/ataturkilkeleri/pdf/1.ciltsayi2/c1_s2_mustafa_sahin.pdf, s. 222-223. İl özel bütçelerinden aktarılacak para, Yerel ticaret ve ziraat odalarından alınacak yardımlar, Belediyelerden alınacak yardımlar, İdare kurullarının bölge halkından toplayacakları yardımlar, Mekteplere devam etmeyenlerden alınacak ceza parası, Genel bütçeden eğitim için ayrılan para, Cumhuriyet Halk Fırkası teşkilatı, Türk Ocakları ve buna benzer kuruluşlara özel kişilerin yaptığı maddi yardımlar, Büyük Söylev’in plak satışlarından elde edilen kazanç, Bazen Avrupa’ya gönderilecek öğrenci sayılarına sınırlama getirilmiş ve gönderilecek öğrencilere ayrılan ödenek Millet Mekteplerine ayrılmıştır.

²⁸⁸ *Başvekelet İstatistik Umum Müdürlüğü 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği*, Hüsnühat Matbaası, İstanbul, 1935, s. 80. Millet Mekteplerinde azalan derslik ve kayıtlı kişi sayısı azaldıkça bu kurumlara ayrılan bütçe de azalmıştır. Zaten bütçenin büyük kısmı maaş ve ücretlere ayrılmıştır.

²⁸⁹ Ayvaz Morkoç, *a.g.m.* s. 1551.

İzmir’de ilk etapta 600 Millet Mektebi açılması ve buralarda 690 öğretmenin görev yapması düşünülmüştür.²⁹⁰ 22 Aralık 1928’de İzmir’de Vilayet Umum Meclisi tarafından yapılan toplantıda, 400 derslik açılmasına karar verilmiş, buralarda 550 öğretmen görevlendirilmesi, ayrıca emekli memurlardan ve ihtiyat subaylarından öğretmenlik yapabilecek 150 kişi daha planlanmıştır. Okulu ve öğretmeni olmayan yerleşim yerlerine 50 adet gezici öğretmen gönderilmesi planlanmıştır. 1 Ocak 1929 tarihinde ilk günde 50 adet Millet Mektebi dersliği açılarak öğretime resmen başlanmıştır.²⁹¹ Şehrin umum hapishanesinde bir mektep açılmış ve mahkûmlara yeni harfler öğretilmeye başlanmıştır. Maarif Müdürlüğü hem okuma kitapları hem de alfabeleri Millet mekteplerine ücretsiz dağıtmıştır. İzmir’e 1929 yılının Şubat ayında 50.000 adedi İzmir merkezi ile ilçelere, 200 adedi köylere olmak üzere okuma kitabı ile 60.000 alfabe gönderilmiştir.²⁹² Millet Mekteplerine tüm Türkiye’de olduğu gibi İzmir’de de yoğun ilgi olmuş bundan dolayı yeni derslikler açma ihtiyacı doğmuştur. Balçova’da, Karşıyaka Ankara Mektebinde, Turan’da yeni derslikler açılmıştır. Okulu eksik olan köylere de gezici öğretmenler tayin edilmiştir. Yeni harfleri öğretmek üzere öğretmeni olmayan köylerde açılacak Millet Mekteplerinde görevlendirilmek için öğretmen alımı yapılmıştır.

1928-1929 döneminde basından öğrendiğimiz kadarıyla Millet Mekteplerine İzmir’de yoğun bir ilgi olmuştur. Mekteplerde eğitim görenler içinde kucağında bebekli kadınlar ile sakallı ihtiyarlar dikkat çekmiştir. Katılımcılar yapılan imtihanları çoğunlukla başararak belge almışlardır. Basın aracılığıyla Millet Mekteplerinden belge alanlara devlet memurluğunda öncelik verileceği duyurulmuştur.²⁹³ İzmir’de yapılan Millet Mektepleri açılışları Yüksek seviyeli devlet memurlarının, belediye başkanlarının, şehrin ileri gelenlerinin katılımıyla açılmıştır. Böylece halkın katılımı

²⁹⁰ Ayvaz Morkoç, *a.g.m.* s. 1550.

²⁹¹ “Millet Mektepleri”, *Hizmet, 1 İkinci Kanun 1929*. Bu mekteplerin isimleri şunlardır: Salepçioğlu Camii, Şehit Fethi Bey, Turan, Misak-ı Milli, Tınaztepe, Karşıyaka Soğukkuyu, Duatepe, Kahramanlar, Şehit Fadıl Bey, Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak, Alsancak, Sakarya, Halit Bey, Zafer, Yıldırım Kemal Bey, Tepecik Mahfeli, Eski Salı Tekkesi, İkinci Karantina Spor Mahfeli, Göztepe Mahfeli, İkinci Süleymaniye Birliği, Damlacık Kahvehanesi, Üçkuyular, Karşıyaka Ankara, Karşıyaka Türk Birliği’dir. Hanımların derslikleri için açılış töreni 15.00’de, Erkeklerin açılış töreni 19.00’da yapılmıştır. M. Ayvaz, *a.g.m.* s. 1552. Halil Rifat Paşa Caddesinde Gençler Birliği Kulübündeki Millet Mektebinin açılış töreni gösterişli biçimde olmuştur. Gençler Birliği dışında Güzel İzmir Spor Kulübü de özel mektep oluşturarak üyelerine yeni Türk harflerini öğretmeye başlamıştır. İzmir Valiliğinin emriyle Tepecik Halk Fırkası lokalinde bir mektep açılmış ve burada geceleri genelev kadınlarına yeni harflerin öğretilmesi zorunluluğu getirilmiştir.

²⁹² Ayvaz Morkoç, *a.g.m.* s. 1552.

²⁹³ Ayvaz Morkoç, *a.g.m.* s. 1553.

yüksek seviyede tutulmaya çalışılmıştır. İzmir’de bütün halka mekteplerin amaçları, sağlayacağı yararlarından bahseden konferanslar verilmiş, sinemalar da tanıtım filmleri yayınlanmıştır.²⁹⁴

1928-1935 yılları arasında İzmir’de 640 şehir merkezinde, 1.791’i köylerde olmak üzere toplam 2.431 adet A tipi dersane, 206 şehir merkezinde, 211’i köylerde olmak üzere toplam 417 adet B tipi dersane açılmıştır. 1934-1935 yıllarında İzmir’de 13 adette karma dersane açılmıştır. Bu dersanelerde toplam 2.504 öğretmen görev yapmıştır. Millet Mekteplerine A ve B tipi dersaneleri birlikte değerlendirildiğinde, 41.330 öğrenci şehirlerde, 87.777 öğrenci köylerde olmak üzere 129.107 öğrenci millet mekteplerine kayıt yaptırarak dersanelere devam etmiştir.²⁹⁵ İzmir’deki Millet Mektepleri 1928-1935 yılları arasında tüm faaliyetleri için 153.399 Lira bütçe ayrılmıştır.²⁹⁶

Yeni Türk Harflerinin öğretilmesinde ve halka okuma-yazma öğretme seferberliğinde İzmir Türk Ocağı gerek Millet Mektepleri gerekse Maarif Vekâleti ile uyumlu şekilde çalışmalarını yürütmüştür. Merkez Türk Ocağı, 10 Ağustos 1928’de illere göndermiş olduğu tebliğde Latin harflerinin kabulü ve yaygınlaştırılması konusunda çalışmaların yapılmasını ve vatandaşların Türkçe konuşmasının emel telakki edildiğinden bahsedilmiştir. Bunun üzerine İzmir Türk Ocağı, Valilik, ilin mahalli yöneticileri ve okullar ile koordineli çalışmalara başlayarak İzmir’in çeşitli yerlerinde yeni derslikler açmış ve yeni Türk harflerini halka tanıtmıştır.²⁹⁷

Aydın ili Millet Mekteplerine baktığımızda ise, Millet Mektepleri 1928-1935 Faaliyetleri İstatistik verilerine göre, Harf İnkılabı sonrası yeni harfleri halka öğretmek için Türkiye genelinde olduğu gibi Aydın’da da Millet Mektepleri 1928 yılında, merkez ve köylerde toplam 436 dersane, 21.047 kayıtlı öğrenci ve 436 öğretmen ile eğitime başlamıştır. 1928-1929 yılında A ve B dersaneleri ile özel ders alan, 21.047 kayıtlı öğrenciden 13.526 kişi mezun olmuştur. Bu mezunların 4.025 kişisi şehirlerdeki

²⁹⁴ Ayvaz Morkoç, *a.g.m.* 1551. Millet Mekteplerinin İzmir’deki açılış törenlerine Vali Kazım paşa, belediye başkanı, askeri ve mülki erkân ile Cumhuriyet Halk Fıkrası temsilcileri katılmıştır. Törenlerde askeri mızıkta görev yapmış ve halkı eğlendirmiştir. Gerek okullar gerekse şehrin cadde ve sokakları Türk bayrakları ile donatılmış, esnaf dükkânlarını kapatarak Millet Mektebi açılış törenlerine katılmıştır. Geceleri fener alayları düzenlenmiştir. İzmir’deki bazı tiyatro ve sinema salonları açılış törenleri için mekân olarak kullanılmıştır.

²⁹⁵ *Millet Mektepleri 1928-35 Faaliyetleri İstatistiği, a.g.e., s.38-39.*

²⁹⁶ *Millet Mektepleri 1928-35 Faaliyetleri İstatistiği, a.g.e., s.76.*

²⁹⁷ Günver Güneş, “Türk Devrimi...” s. 124-125.

mekteplerden, 9.500 kişi köylerdeki mekteplerden mezun olmuştur. İlk yıl oranlarına göre kayıtlı olanların yarısından fazlası okuma yazma öğrenmiştir.

Aydın Millet Mekteplerinden 1928-1935 yılları arasında ve B dershaneleri ile özel ders alanların sayılarını incelediğinde; şehirdeki Millet Mekteplerinde, 187 dershaneye 9.449 kişi kayıt yaptırmış, 6.314 kişi mezun olmuş ve 187 öğretmen görev yapmıştır. Köylerde ise 742 dershaneye 16.471 kişi kayıt yaptırmış, 14.527 kişi mezun olmuş, 692 öğretmen görev yapmıştır.²⁹⁸ Köylerde yoğun katılımın nedeni halkımızın çoğunun kırsal alanda yaşaması ve köylerde eğitim ihtiyacının fazla olmasıdır.

Mekteplerle ilgili teferruatlı bilgiler de basında yerini almıştır. Aydın vilayetinin gereken çalışmaları hızla tamamladığı, Ocak ayı başından itibaren devlet dairelerindeki bütün işlemleri yeni harflerle yapacağını, bu yönüyle ülkemizde tüm vilayetleri geride bırakarak başarı elde ettiği görülmüştür.

Aydın'da 1928-1935 tarihlerinde Millet Mekteplerinin tüm etkinlikleri için 35.364 Lira bütçe ayrılmıştır. Bu bütçenin 32.651 Lirası öğretmen maaşları, 2.713 Lirası diğer masraflar için harcanmıştır.²⁹⁹ Türkiye genelinde olduğu gibi Millet Mekteplerine ayrılan bütçelerin çoğunluğunu öğretmen maaşları oluşturmuştur.

Denizli Millet Mektepleri de Türkiye genelinde olduğu 1927-1928 öğretim yılında açılmaya başlamıştır. Bu öğretim yılından itibaren Denizli'de birçok Millet Mektebi açılmıştır.³⁰⁰ 1928-1935 yılları arasında Denizli'de 190'ı şehir merkezinde, 1490'ı köylerde olmak üzere toplam 1.680 adet A tipi dershane, 13'ü şehir merkezinde, 20'si köylerde olmak üzere toplam 33 adet B tipi dershane açılmıştır. Bu dershanelerde toplam 1.358 öğretmen görev yapmıştır. Millet Mekteplerine A ve B tipi dershaneleri birlikte değerlendirildiğinde, 15.234 öğrenci şehirlerde, 96.630 öğrenci köylerde olmak üzere 111.864 öğrenci millet mekteplerine kayıt yaptırarak dershanelere devam etmiştir. Bu öğrencilerden 30.289 öğrenci mezun olmuştur.³⁰¹ Görüldüğü gibi Denizli köylerinden Millet Mekteplerine büyük bir katılım olmuştur. Ancak bu katılımlar zamanla azalmıştır. Denizli'de millet mekteplerinin tüm faaliyetleri için 45.649 Lira

²⁹⁸ *Millet Mektepleri 1928-35 Faaliyetleri İstatistiği, a.g.e., s.12-13*

²⁹⁹ *Millet Mektepleri 1928-35 Faaliyetleri İstatistiği, a.g.e., s.72.*

³⁰⁰ Tahir Kodal, *a.g.e. s. 157.*

³⁰¹ *Millet Mektepleri 1928-35 Faaliyetleri İstatistiği, a.g.e., s.24-25.*

bütçe ayrılmıştır.³⁰² Denizli’de bütçelerin büyük kısmını maaşlar ve ücretler oluşturmuştur.

Denizli Türk Ocağı, Yeni Türk Harflerinin halka anlatılmasında ve okuma yazma seferberliği kapsamında şevkle çalışan ocaklardan biri olmuş ve Türk Ocakları içerisinde ilk kursu açan illerden birisi olmuştur. Hafta da üç gün (Çarşamba-Cumartesi-Pazar) süren kursta gündüzleri kadınlara, geceleri erkeklere kurs verilmiştir. Toplam 200 öğrencinin 95 tanesini kadınlar oluşturmuştur.³⁰³

Aşağıdaki tablolarda 1928-1935 yılları arasında Aydın-Denizli-İzmir illerinde Millet Mektepleri ile alakalı Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü verileri sunulmuştur.

³⁰² *Millet Mektepleri 1928-35 Faaliyetleri İstatistiği, a.g.e., s.74.*

³⁰³ Ezgi Tuna, a.g.t. s. 62-63.

AYDIN

Tablo 7: Aydın ili Millet Mektepleri Dershane ve Öğretmen Sayıları³⁰⁴

	YILLAR	DERSHANE SAYISI								ÖĞRETMEN SAYISI		
		A				B				Erkek	Kadın	Toplam
		Erkek	Kadın	Karma	Toplam	Erkek	Kadın	Karma	Toplam			
ŞEHİRLER	1928-1929	27	19	-	46	16	8	-	24	43	27	70
	1929-1930	31	20	-	51	2	2	-	4	32	14	46
	1930-1931	9	6	-	15	4	-	-	4	13	6	19
	1931-1932	14	8	-	22	1	-	-	1	15	8	23
	1932-1933	12	4	-	16	-	-	-	-	20	5	25
	1933-1934	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1934-1935	3	1	-	4	-	-	-	-	3	1	4
KÖYLER	1928-1929	259	95	-	354	9	3	-	12	268	98	366
	1929-1930	95	48	-	143	-	-	-	-	86	12	98
	1930-1931	50	20	-	70	1	-	-	1	51	9	60
	1931-1932	31	5	-	36	1	-	-	1	32	5	37
	1932-1933	70	3	-	73	-	-	-	-	81	1	82
	1933-1934	11	-	-	11	-	-	-	-	9	-	9
	1934-1935	38	2	1	41	-	-	-	-	40	-	40
TOPLAM	1928-1929	286	114	-	400	25	11	-	36	311	125	336
	1929-1930	126	68	-	194	2	2	-	4	118	26	144
	1930-1931	59	26	-	85	5	-	-	5	64	15	79
	1931-1932	45	13	-	58	2	-	-	2	47	13	60
	1932-1933	82	7	-	89	-	-	-	-	101	6	107
	1933-1934	11	-	-	11	-	-	-	-	9	-	9
	1934-1935	41	3	1	45	-	-	-	-	43	1	44

³⁰⁴ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s. 12.

Tablo 8: Aydın İli Millet Mekteplerine Kayıt Yaptıran ve Kursu Devam Eden Öğrenci sayısı³⁰⁵

	YILLAR	DERSHANEYE KAYIT YAPTIRAN VE KURSA DEVAM EDEN ÖĞRENCİ SAYISI					
		A			B		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
ŞEHİRLER	1928-1929	2.367	851	3.218	660	232	892
	1929-1930	2.338	1.108	3.446	84	98	182
	1930-1931	298	138	436	127	-	127
	1931-1932	498	157	652	42	-	42
	1932-1933	311	126	337	-	-	-
	1933-1934	-	-	-	-	-	-
	1934-1935	88	29	117	-	-	-
KÖYLER	1928-1929	12.007	4.327	5.534	403	-	403
	1929-1930	2.540	678	3.210	-	-	-
	1930-1931	1.394	412	1.806	14	-	14
	1931-1932	765	70	835	30	-	30
	1932-1933	2.907	49	2.956	-	-	-
	1933-1934	446	36	482	-	-	-
	1934-1935	1.117	84	1.201	-	-	-
TOPLAM	1928-1929	14.374	5.178	19.552	1.263	232	1.495
	1929-1930	4.828	1.786	6.614	84	98	182
	1930-1931	1.692	550	2.242	141	-	141
	1931-1932	1.263	227	1.490	72	-	72
	1932-1933	3.218	175	3.394	-	-	-
	1933-1934	446	36	482	-	-	-
	1934-1935	1.205	113	1.318	-	-	-

³⁰⁵ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.12.

Tablo 9: Aydın İli Millet Mektepleri Dershaneleri Devam Edenler ile Dışarıdan Özel Ders Alan ve Toplam Mezun Olan Öğrenci Sayıları³⁰⁶

	YILLAR	DERSHANELERE DEVAM EDENLER		DIŞARIDAN ÖZEL EĞİTİM ALANLAR		TOPLAM MEZUN OLANLAR	
		A	B	A	B	A	B
		Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam
ŞEHİRLER	1928-1929	1.353	697	1.975	-	3.329	697
	1929-1930	1.059	61	-	-	1.059	61
	1930-1931	136	97	-	12	136	109
	1931-1932	360	6	19	5	379	11
	1932-1933	260	-	-	-	260	-
	1933-1934	-	-	-	-	-	-
	1934-1935	58	-	226	-	284	-
KÖYLER	1928-1929	8.785	253	462	-	9.247	253
	1929-1930	1.481	-	-	13	1.531	13
	1930-1931	654	11	-	-	754	11
	1931-1932	372	14	7	5	379	19
	1932-1933	1.532	-	-	-	1.532	-
	1933-1934	268	-	-	-	268	-
	1934-1935	490	-	30	-	520	-
TOPLAM	1928-1929	10.139	950	2.437	-	12.576	950
	1929-1930	2.790	61	-	13	2.790	74
	1930-1931	890	108	-	12	890	120
	1931-1932	712	10	26	10	738	20
	1932-1933	1.792	-	-	-	1.792	-
	1933-1934	268	-	-	-	268	-
	1934-1935	548	-	256	-	804	-

³⁰⁶ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.13.

DENİZLİ

Tablo 10: Denizli İli Millet Mektepleri Dershane ve Öğretmen Sayıları³⁰⁷

	YILLAR	DERSHANE SAYISI						ÖĞRETMEN SAYISI		
		A			B			Erkek	Kadın	Toplam
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam			
ŞEHİRLER	1928-1929	53	43	96	-	-	-	99	45	144
	1929-1930	15	15	30	1	-	1	18	17	35
	1930-1931	10	9	19	2	-	2	12	9	21
	1931-1932	12	10	22	-	-	-	25	20	45
	1932-1933	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	1933-1934	7	2	9	6	1	7	23	6	29
	1934-1935	9	5	14	3	-	3	25	9	34
KÖYLER	1928-1929	411	386	797	-	-	-	326	34	360
	1929-1930	89	85	174	-	-	-	89	81	170
	1930-1931	89	39	128	-	-	-	89	39	128
	1931-1932	88	86	174	-	-	-	99	77	176
	1932-1933	12	12	24	-	-	-	12	-	12
	1933-1934	59	23	82	2	-	2	82	6	88
	1934-1935	80	31	111	17	1	18	102	14	116
TOPLAM	1928-1929	464	429	893	-	-	-	425	79	504
	1929-1930	104	100	204	1	-	1	107	98	205
	1930-1931	99	48	147	2	-	2	101	48	149
	1931-1932	100	96	196	-	-	-	124	97	221
	1932-1933	12	12	24	-	-	-	12	-	12
	1933-1934	66	25	91	8	1	9	105	12	117
	1934-1935	89	36	125	20	1	21	127	23	150

³⁰⁷ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.24.

Tablo 11: Denizli İli Millet Mekteplerine Kayıt Yaptıran ve Kursu Devam Eden Öğrenci sayısı³⁰⁸

	YILLAR	DERSHANEYE KAYIT YAPTIRAN VE KURSA DEVAM EDEN ÖĞRENCİ SAYISI					
		A			B		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
ŞEHİRLER	1928-1929	5.207	4.570	9.777	-	-	-
	1929-1930	888	674	1.562	49	-	49
	1930-1931	899	461	1.360	130	-	130
	1931-1932	962	535	1.497	-	-	-
	1932-1933	-	-	-	-	-	-
	1933-1934	218	39	257	101	2	103
	1934-1935	341	106	447	52	-	52
KÖYLER	1928-1929	30.050	28.753	58.803	-	-	-
	1929-1930	5.008	5.726	10.734	-	-	-
	1930-1931	5.334	3.127	8.458	-	-	-
	1931-1932	5.027	4.294	9.321	-	-	-
	1932-1933	957	512	1.469	-	-	-
	1933-1934	2.263	744	3.007	66	-	66
	1934-1935	3.085	1.199	4.284	476	12	488
TOPLAM	1928-1929	35.257	33.323	68.580	-	-	-
	1929-1930	5.896	6.400	12.296	49	-	49
	1930-1931	6.233	3.588	9.821	130	-	130
	1931-1932	5.989	4.829	10.818	-	-	-
	1932-1933	957	512	1.469	-	-	-
	1933-1934	2.481	783	3.264	167	2	169
	1934-1935	3.426	1.305	4.731	528	12	540

³⁰⁸ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.24.

Tablo 12: Denizli İli Millet Mektepleri Dershaneleri Devam Edenler ile Dışarıdan Özel Ders Alan ve Toplam Mezun Olan Öğrenci Sayıları³⁰⁹

	YILLAR	DERSHANELERE DEVAM EDENLER		DIŞARIDAN ÖZEL EĞİTİM ALANLAR		TOPLAM MEZUN OLANLAR	
		A	B	A	B	A	B
		Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam
ŞEHİRLER	1928-1929	4.271	-	443	918	4.714	918
	1929-1930	520	2	27	-	547	2
	1930-1931	391	33	-	-	391	33
	1931-1932	626	-	19	-	645	-
	1932-1933	-	-	33	-	33	-
	1933-1934	75	36	-	-	75	36
	1934-1935	135	25	20	7	155	32
KÖYLER	1928-1929	10.935	-	1.170	-	12.105	-
	1929-1930	2.616	-	33	-	2.649	-
	1930-1931	2.102	-	25	-	2.127	-
	1931-1932	1.227	-	-	-	2.227	-
	1932-1933	393	-	-	-	393	-
	1933-1934	979	43	-	-	979	43
	1934-1935	1.521	300	64	-	1.585	300
TOPLAM	1928-1929	14.206	-	1.613	918	16.819	918
	1929-1930	3.136	2	70	-	3.196	2
	1930-1931	2.493	33	25	-	2.518	33
	1931-1932	2.853	-	19	-	2.872	-
	1932-1933	393	-	33	-	726	-
	1933-1934	1.054	79	-	-	1.054	79
	1934-1935	1.656	325	84	7	1.740	332

³⁰⁹ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.25

İZMİR

Tablo 13: İzmir İli Millet Mektepleri Dershane ve Öğretmen Sayıları³¹⁰

	YILLAR	DERSHANE SAYISI								ÖĞRETMEN SAYISI		
		A				B				Erkek	Kadın	Toplam
		Erkek	Kadın	Karma	Toplam	Erkek	Kadın	Karma	Toplam			
ŞEHİRLER	1928-1929	88	65	-	153	94	47	-	141	147	96	243
	1929-1930	83	55	-	138	15	6	-	21	92	51	143
	1930-1931	74	37	-	111	25	8	-	33	91	40	131
	1931-1932	79	33	-	112	3	-	-	3	78	33	111
	1932-1933	52	14	-	66	5	-	-	5	55	11	66
	1933-1934	23	8	-	31	2	-	-	2	26	7	33
	1934-1935	14	2	13	29	1	-	-	1	26	2	28
KÖYLER	1928-1929	443	178	-	621	56	12	-	68	398	61	459
	1929-1930	242	109	-	251	31	6	-	37	261	52	313
	1930-1931	186	64	-	250	55	6	-	61	254	36	290
	1931-1932	153	31	-	184	16	7	-	23	187	18	205
	1932-1933	114	9	-	123	7	-	-	7	126	4	130
	1933-1934	86	2	-	88	6	-	-	6	93	1	94
	1934-1935	243	10	21	274	4	-	5	9	250	8	258
TOPLAM	1928-1929	531	243	-	774	150	59	-	209	545	157	702
	1929-1930	325	164	-	489	46	12	-	58	353	103	456
	1930-1931	260	101	-	361	80	14	-	94	345	76	421
	1931-1932	232	64	-	296	19	7	-	26	265	51	316
	1932-1933	166	23	-	189	12	-	-	12	181	15	196
	1933-1934	109	10	-	119	8	-	-	8	119	8	127
	1934-1935	257	12	34	303	5	-	5	10	276	10	286

³¹⁰ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.38.

Tablo 14: İzmir İli Millet Mekteplerine Kayıt Yaptıran ve Kursu Devam Eden Öğrenci sayısı³¹¹

	YILLAR	DERSHANEYE KAYIT YAPTIRAN ÖĞRENCİ SAYISI					
		A			B		
		Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
ŞEHİRLER	1928-1929	5.439	2.716	8.155	5.683	3.203	8.886
	1929-1930	4.945	2.660	7.605	674	170	744
	1930-1931	3.684	1.422	5.106	861	197	378
	1931-1932	4.091	813	4.904	151	-	151
	1932-1933	2.531	721	3.252	136	-	136
	1933-1934	954	439	1.393	73	-	73
	1934-1935	1.394	175	1.524	23	-	23
KÖYLER	1928-1929	20.070	8.434	29.504	3.150	471	3.621
	1929-1930	9.970	4.603	14.573	1.258	145	1.403
	1930-1931	7.846	2.185	10.031	1.628	448	2.076
	1931-1932	6.610	1.034	7.644	500	48	548
	1932-1933	4.557	271	4.828	305	-	305
	1933-1934	3.025	34	3.059	200	-	200
	1934-1935	9.175	467	9.642	285	58	343
TOPLAM	1928-1929	25.509	11.150	36.659	8.833	3.674	12.507
	1929-1930	14.915	7.263	22.178	1.932	315	2.247
	1930-1931	11.530	3.607	15.137	2.489	645	3.134
	1931-1932	10.701	1.847	12.548	651	48	699
	1932-1933	7.088	992	8.080	441	-	441
	1933-1934	3.979	474	4.453	273	-	273
	1934-1935	10.524	642	11.166	308	58	366

³¹¹ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.38.

Tablo 15: İzmir İli Millet Mektepleri Dershaneleri Devam Edenler ile Dışarıdan Özel Ders Alan ve Toplam Mezun Olan Öğrenci Sayıları³¹²

	YILLAR	DERSHANELERE DEVAM EDENLER		DIŞARIDAN ÖZEL EĞİTİM ALANLAR		TOPLAM MEZUN OLANLAR	
		A	B	A	B	A	B
		Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam	Toplam
ŞEHİRLER	1928-1929	4.356	7.498	329	381	4.685	7.879
	1929-1930	3.046	475	1.648	93	4.694	568
	1930-1931	2.067	595	618	92	2.685	687
	1931-1932	2.654	58	146	-	2.800	58
	1932-1933	2.268	67	267	-	2.535	67
	1933-1934	721	31	1.636	1	2.357	32
	1934-1935	800	9	2.553	121	3.355	130
KÖYLER	1928-1929	9.601	2.871	88	119	9.689	2.990
	1929-1930	5.602	577	367	25	5.969	602
	1930-1931	3.175	924	411	123	3.586	1.047
	1931-1932	2.817	254	36	-	2.853	254
	1932-1933	2.338	148	31	-	2.369	148
	1933-1934	1.285	141	200	2	1.485	143
	1934-1935	3.509	178	347	25	3.861	203
TOPLAM	1928-1929	13.957	10.369	417	500	14.374	10.869
	1929-1930	8.648	1.052	2.015	118	10.663	1.170
	1930-1931	5.242	1.519	1.029	215	6.271	1.734
	1931-1932	5.471	312	182	-	5.653	312
	1932-1933	4.606	215	298	-	4.904	215
	1933-1934	2.006	172	1.836	3	3.842	175
	1934-1935	4.309	187	2.900	146	7.216	333

³¹² 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.39.

Tablo 16: Denizli-Aydın-İzmir İllerine Ait Millet Mektepleri Bütçeleri³¹³

MİLLET MEKTEPLERİ BÜTÇELERİ (Denizli- Aydın-İzmir)				
		Maaş ve Ücret	Diğer Masraflar	Toplam
DENİZLİ	1928-1929	25.967	1.566	27.533
	1929-1930	7.730	686	8.416
	1930-1931	4.617	302	4.919
	1931-1932	679	202	881
	1932-1933	933	440	1.373
	1933-1934	676	443	1.119
	1934-1935	962	446	1.408
AYDIN	1928-1929	13.375	917	14.292
	1929-1930	8.179	827	9.006
	1930-1931	6.026	422	6.448
	1931-1932	3.172	218	3.390
	1932-1933	1.370	253	1.623
	1933-1934	529	77	606
	1934-1935	-	-	-
İZMİR	1928-1929	45.960	9.602	55.562
	1929-1930	27.791	824	28.615
	1930-1931	28.564	1.000	29.564
	1931-1932	18.548	1.070	19.618
	1932-1933	12.999	-	12.999
	1933-1934	5.164	939	6.103
	1934-1935	828	110	938

2.12. Tarıma Yönelik Eğitim Politikaları

Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi onun mirası üzerine kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de bir tarım devleti konumdaydı. Tarımsal anlamda Avrupa'nın çok gerisinde bulunduğumuz gibi tarımsal faaliyetler dededen kalma yöntemlerle ve eski yöntemlerle yapılmaktaydı. Milli ekonominin kurulması Cumhuriyet dönemi ile birlikte gündeme geldiğinde, Türkiye Cumhuriyeti'nin izleyeceği ekonomi politikasında tarım önemli bir konumda idi ve gelişmesine öncelik verilmesi gerekiyordu. Tarımın gelişebilmesi öncelikle dönemin gereklerine uygun bilimsel yöntemlerle tarımın yapılmasına ve makineli tarıma geçilmesine bağlıydı.

³¹³ 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği..., a.g.e. s.72-76.

Atatürk, ikinci dönem dördüncü toplanma yılı açılışında; memleketimiz bir ziraat memleketidir, başlıca servet ve kuvvetimiz topraktır. Tarım örgütümüzü, tarım yönelik mekteplerimizi, tarımsal faaliyetlerimizi modern usuller dâhilinde düzenleyecek tedbirleri almakta tereddüt sahibi olmadığını beyan etmiştir.³¹⁴

Atatürk, bu beyanın ardından yapılan bir yıllık çalışma sonucunda, Mecliste 17 Haziran 1927 yılında “Ziraat Tedrisatının Islahı Kanunu” çıkarıldı. Ankara’da en son modern laboratuvar ve tekniklerden oluşan “Yüksek Ziraat ve Yüksek Baytar Mektepleri ve Enstitüsü” kurulmuştur. Bu kuruluş tabii ilimler, ziraat, veterinerlik, ziraat sanatları olmak üzere dört fakülteden oluşmuştur. Avrupa’daki tarımsal alandaki tekniklerini öğrenerek yurtdışı uygulamaları için birçok tarım okulu öğrencisi yurtdışına gönderildiği gibi yetmiş dört muallim ziraatçı da eğitim görmesi için yurt dışına gönderilmiştir. Bursa’da “İpek Böcekçiliği Enstitüsü”, Antalya, Diyarbakır, Erzincan ve Edirne’de “İpek Böcekçiliği Mektepleri”, Ankara’da “Tavukçuluk Enstitüsü” gibi kurumlar ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti zamanında 1884 yılında kurulan ve tarımsal alanda en yüksek mektep olan, “Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi”ndeki yüksek kelimesi Cumhuriyet döneminde kaldırıldı.³¹⁵

Ülkenin çeşitli bölgelerindeki çiftçi çocuklarının kısa sürede ileri tarım tekniklerini öğrenmeleri ve uygulanan tarımsal yöntemlerin çağın gereklerine uydurulması için orta öğretim seviyesindeki Ziraat eğitiminin geliştirilmesi şarttı. Bu amaçla Cumhuriyet ilk yıllarında açılan Bursa, Adana ve Ankara’daki üç orta ziraat okuluna ek olarak İzmir, Konya, Erzurum, Edirne, Sivas, Erzincan, Kastamonu, Çorum ve Kepsut’ta dokuz adet yeni tarım mektebi açılmıştır. Ege Bölgesi ziraatının kalkınmasında büyük rolü olan İzmir Tarım Okulu Bornova’da açılmıştır.³¹⁶ Bu ziraat

³¹⁴ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, s. 365.

³¹⁵ Türkan Çetin, a.g.t. s. 61.

³¹⁶ Ali Sati Ekinci, “İzmir Tarım Okulu”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.34, Mart 1947, s. 3-5. İzmir Tarım Okulu 1924 yılında ilk müdürü olan Abidin Ege tarafından açılmıştır. İlk zamanlarda ayrı ayrı 3 binada yerleşmiş bulunan Tarım Okulu, 1931 yılında yeniden yapılan ve 250 talebelik binasına taşınmıştır. Demiryolu istasyonu okulun tam karşısında bulunmakla beraber İzmir-Manisa asfalt yolu da okulun önünden geçmektedir. Ameli ve nazari bilgisi tam ve yüksek ahlak sahibi yurtsever ve doğa aşığı ziraatçı gençler yetiştirmekti. Okul idaresi bilhassa toprak ve çiftçi ailelerin çocuklarını alıp yetiştirmeyi tercih etmekteydiler. Bu mektebe ortaokulu bitirmiş devlet imtihanını başarı ile vermiş, vücudu sağlam, iyi ahlaklı gençler alınmaktaydı. Okula alınacak gençlerin yaşları 13’den aşağı, 18’den yukarı olmamalıdır. Okula parasız ve paralı yatılı öğrenci alınmaktaydı. İzmir Tarım okulunu bitirip hayata atılarak serbest çalışanların sayısı hayli yüksektir. Bunda Tarım Bakanlığının Ziraat ve Mücadele teşkilatında ve yine bu bakanlığa bağlı Devlet Zirai kombinalarında ve Devlet ziraat işletmeleri kurumu şubelerinde vazife almış pek çok İzmir mektebi mezunları vardır.

mekteplerini bitiren öğrenciler tarım alanında gelişmiş teknikleri öğrenerek uygulama fırsatı bulmuşlardır. Ayrıca ziraat sergileri ve müsabakaları düzenleyen bu ziraat mektepleri geniş halk kitlelerine örnek oluşturmuştur.³¹⁷ İzmir Bornova Ziraat Mektebi sergisini gezen ve Türk Sesi gazetesinde okuyucularına seslenen Çiftçi Necati, bu mekteplerin tarımın gelişmesine hizmet edip etmediğini, bu okulları bitiren çocukların köylerine dönünce yaptıklarını görebilmeleri için çiftçilerin bu mektebi ve sergiyi dolaşmalarını istemiştir.³¹⁸ Zirai kurslar köylere kadar yaygınlaştırıldı. Zirai kongreler, yayınlar hatta nümayişler organize edildi. Batı ülkelerine on kat fazla tarım öğrencisi ve kursiyer gönderilmeye başlandı.³¹⁹

Tarım alanında makineleşmenin gerektiğini savunan devlet, bu makinelerin kullanımına haiz ve onları tamir edebilecek kişileri yetiştirmek amacıyla İstanbul Halkalı, Ankara, Bursa Adana’da “Ziraat Makinist Mektepleri” açmıştır.³²⁰ 1 Temmuz 1928 yılında tüm orta Ziraat Mekteplerinin, Halkalı Ziraat Mektebi ile birlikte eğitim hayatı son bulmuş ve okulların öğretmenleri eğitim maksadıyla başta Almanya olmak üzere Avrupa’ya gönderilmiştir. Yalnız okullar kapatılmamış, 1924 yılında İktisat Vekâletinden ayrılan Ziraat Vekâleti de 1928 yılında yeniden İktisat Vekâleti’ne bağlanmıştır.³²¹

2.13. Yol Mükellefiyeti Vergisi

1869 yılından beri var olan yol vergisi, Cumhuriyet döneminde de bazı değişiklikler ile aynen uygulandı. Cumhuriyet ilan edildiğinde, milli sınırlarımız içinde 4.450 km’si toprak yol, ile çoğunluğu şehirleri birbirine bağlayan 13.900 km’si stabilize şose olmak üzere toplam 18.350 km yol ağı ve köprü bulunmaktadır.³²² Köylerin yol durumu kötü durumdadır. Mustafa Kemal Atatürk’ün her gittiği yerde köylülerin kendisinden iki şey istemiştir: “*Yol ve Okul*”.

Kurtuluş Savaşı yılları sırasında özellikle askeri sevkiyat konusunda yolun ne kadar ehemmiyetli olduğu anlaşılmıştır. Yol konusunda ilk düzenleme olarak 22 Şubat

³¹⁷ Türkan Çetin, *a.g.t.* s.62.

³¹⁸ Çiftçi Necati, “İzmir Bornova Mektebi”, *Türk Sesi*, 16 Temmuz 1339.

³¹⁹ Gündüz Atalık, “Mustafa Kemal’in İktisadi Görüşleri”, *Türk-İş Dergisi*, C.5, S.57, Ankara, Kasım 1967, s. 58-59.

³²⁰ Feridun Ergin, *Atatürk Zamanında Türk Ekonomisi*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1977, s. 64.

³²¹ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 63.

³²² *CHP Hükümetlerinin Bayındırlık Ulaştırma Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, Ankara, 1950, s. 3

1921 tarih ve 102 sayılı 10 maddeden oluşan Tarik Bedeli Nakdisi olarak ta bilinen “*Tarik Mükellefiyet-i Nakdiyesi Kanunu*” çıkarılmıştır.³²³ Bu kanunla yol yapımında meydana gelen zorlukları aşmak için, yol yapımı için toplanacak paranın nakden alınması düşünülmüştür. 1922 mali yılında TBMM’de kabul edilen “*Askeri Ulaştırma Mükellefiyeti Kanunu*” ile de bir defaya mahsus olmak üzere makdu ve nisbi olarak iki çeşit vergi uygulanmıştır. 16 Kasım 1922 tarihinde ise yol para bedeli kanununda bazı değişiklikler yapılmıştır: Tarik Bedeli Nakdisi Kanununun birinci maddesinin köy ve mahalle, imam ve muhtarlarının yol nakit para bedelinden istisnaları hakkında fıkrası kaldırılmıştır. Yol nakit para bedeli özel idare tahsildarları tarafından tahsil edilecekti.³²⁴

1923 yılındaki İzmir İktisat Kongresi’nde, Çiftçi Grubunun bir isteği de tüm ülke de özellikle tarımla uğraşan köylülerden alınan Tarik Bedeli Nakdisi, vergi verdikleri halde birçok nedenle köylerine ve kasabalarına yol yapılmadığı ve böyle devam ederse, daha yüzlerce sene yollardan mahrum kalacaklarını konusunu gündeme getirmişlerdir. Bu nedenle Tarik Bedeli Nakdisinin kaldırılıp yerine mükellefiyet usulünün getirilmesi önerisi oy birliği kabul edilmiştir.³²⁵

Cumhuriyetin ilk yıllarında Tarik-i Umumiye adıyla (Devlet Yolları), Tarik-i Hususiye ismi ile il yolları ayrımı yapılmaktaydı. Yol vergileri konusunda birtakım eksikler olması ve yeni hükümler koymak amacıyla 19.01.1925 gün ve 542 sayılı “Yol Mükellefiyeti Kanunu” çıkarılmıştır. Bu Kanun daha sonra 1927 yılında yollar “Tevhid-i Turuk Kanunu”(Devlet ve Vilayet Yollarının Birleştirilmesi) ile birleştirilmiştir. 02.06.1929 yılında çıkarılan 1525 sayılı “Şose ve Köprüler Kanunu” ile yol işleri düzene sokulmuş ve Bayındırlık Bakanlığı’nın vilayet yolları üzerindeki kontrolü arttırılmıştır. Bu kanunla ana yollar ve büyük köprülerin yapımı Bayındırlık Bakanlığı tarafından gerçekleştirilmeye başlamıştır.³²⁶

Bayındırlık Bakanlığı’nın hazırladığı programla ufak köprüler, ahşap olanlar, kargir veya betonarmeye çevrilmeye başlandı. Yol genişliği 3m’den 5m’ye çıkarıldı.

³²³ TBMMZC. C.8, 2.B, Ankara TBMM Matbaası, Ankara, 1945, s. 361-363.

³²⁴ İsmet İter, *Türkiye Karayollarının Tarihsel Gelişimi*, T.B.M.M.O.B. İnşaat Mühendisleri Odası, İstanbul Şubesi, İstanbul, 1995, s. 49-50.

³²⁵ Gündüz Ökçün, *a.g.e.*, s. 396.

³²⁶ *Cumhuriyetin 50. Yılında Karayollarımız*, T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1973, s. 30-36.

Şose ve Köprüler Kanunu, Bakanlığın gelirini arttırmak, yol işlerini bir plana oturtmak, iller tarafından yapımı mümkün olmayan toplu para ve teknik donanım, teknik personel gerektiren ve ekonomik-stratejik önemi olan ana yolların devletçe süratle bitirilmesi istenen “milli şose” ismiyle tanımlanan yolların doğrudan Bayındırlık Bakanlığı tarafından bitirilmesi amaçlanıyordu. Bunun dışında illerin içindeki yollar ve köyleri kasabalara bağlayan karayollarının yapımında ise, halkın yılın belirli günlerinde çalışarak yolların yapımına katkı sağlamaları amaçlanıyordu.³²⁷

Bu dönemde henüz devlet yolları bulunmadığından köy yollarına malzeme ve para ayrılamamaktaydı. Yol Mükellefiyeti Kanunu ile Mükellefiyet-i Bedeni Kanunu da çıkarılmıştır. Bu kanun ile köyleri il ve ilçelere bağlayan yolların yapılması için köyün, 18-60 yaş arası erkekleri vazifelendirilmiştir. Bu kanuna göre; bedenen altı gün çalışma ya da yıl da 4 Lira yol parası vermesi gerekiyordu.³²⁸ Köylülerin çoğu fakir olduğu için para yerine bedenen çalışmayı tercih etmişlerdir. Bu kanun sayesinde köy yollarının yapımında büyük aşama kaydedildi.³²⁹

Yol vergisi ne kadar başarıya ulaştı dersek sayılarla cevabı verelim: 1934 yılı istatistiklerine göre para vermeyi kabul eden mükelleflerin % 40'ı vergiyi öderken, % 60'ı tarafından vergi ödenmemiştir. Yollarda çalışmayı kabul eden köylülerden ise ancak % 45'i bedenen çalışmıştır. Köylüler de bir program dâhilinde çalıştırılmamış, bu nedenle istenilen sonuç alınamamıştır. Yol vergisi olarak toplanan paralarla yol yapımı dışında hastane, okul vb. yapılarak, özel idare bu paraları farklı işlerinde değerlendirmiştir.³³⁰

2.14. Köy Sağlığı ve Sıtma İle Mücadele

I. Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı Devleti askerleri sıtmadan çok çekmiştir. Ordu en büyük kayıplarını sıtma hastalığı nedeniyle vermiştir. Milli Mücadele yıllarında halkın çoğunluğu yiyecek, cephane, araç gereç kıtlığı yanında sıtma, tifo, verem vb. salgın hastalıklarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bu dönemde sağlık araç gereçleri çok yetersizdi. Hatta İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencilerinin çoğunluğu

³²⁷ *Cumhuriyetin 50. Yılında Karayollarımız...* a.g.e. s. 44.

³²⁸ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 43.

³²⁹ “Tire’de Yeni Yapılan Mektep ve Yollar”, (26 Şubat 1934). *Cumhuriyet*. Diğer basın organlarında da bu olay sıkça dile getirilmiştir.

³³⁰ Halit Arıoğlu, “Büyük Davamız Yol! Yol! Yol! ve Taşıt”, *Hep Bu Topraktan*, S.3, Nisan 1944, s. 19-20. Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 43-44.

Anadolu'ya geçerek halka sağlık hizmeti vermeye başlamıştı ancak bu bile yeterli olmamıştı. Bundan dolayı yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin önem verdiği konulardan biri de sağlık konusu idi.

Halkın sağlığını korumak, doğum oranını arttırmak, nüfusu çoğaltmak, ölümü azaltmak, salgın hastalıklarla (sıtma, frengi, tharom vb.) mücadele etmek, vatandaşların sağlıklı vücuda sahip olmasını temin etmek, sağlık hizmetlerinde kaliteyi arttırmak ve memleketin her köşesine kadar yaymak yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin sağlık politikalarının temelini oluşturmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduğunda sağlık personel sayısı oldukça azdır. 1923 yılı verilerine göre; memlekette 78 hastane, 6.517 hasta yatağı, 554 doktor, 4 hemşire, 136 ebe, 560 sağlık memuru, 69 eczacı ile 332 idare memuru bulunmaktaydı. Bu dönemde az nüfusa sahip ve dağınık bir yaşam süren köylerde ise sağlık kurumu açmak zordu açılan sağlık kurumlarında da bırakın doktor, hemşireyi sağlık memuru bile bulmak zordu. Buna bir çözüm bulmak isteyen Cumhuriyet hükümeti, sağlık hizmetlerini kırsal kesimlere götürmek amacıyla 1925 yılında çıkarmış bir kanun ile tıp fakültelerinden mezun olan öğrencilerine mecburi hizmet kanunu (tıbbanın hizmeti mecburisi hakkında) çıkartmış ve bu kanun 1937 yılına kadar yürürlükte kaldı.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ülkemizde 0-1 yaş arası bebeklerin ölüm oranları binde 137'dir. Köy çocuğu için doğumdan sonra yaşama şansı ise bu oran ilk bir yaşta binde 160'dır. Bebek ölümlerinin büyük çoğunluğu nedeni salgın hastalık olan sıtmadır. Çocuk ölüm oranlarının yüksek olmasında da sıtma hastalığının payı yüksektir. Sıtmaya yakalanan kadınlarda da düşük yapma çok görülmüştür. Köydeki kadınlar köy işlerinin yoğun olmasından dolayı neredeyse doğum zamanına kadar tarla işlerinde çalışır hatta çocuğunu tarla da dünyaya getiren birçok kadın vardır.

Bu dönemde köylerdeki en salgın hastalık sıtmadır. Sıtma hastalığı köy ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Çünkü tarla da çalışması gerekirken hastalıktan dolayı yatması üretimde düşüslere neden olmuştur. 1923-1925 yılları arasında memlekette yaşayan halkın yaklaşık % 70'i sıtma salgınına yakalanmıştır. İşin daha kötü tarafı sıtma hastalığı bu kadar yaygın iken birçok kasaba ve köyde yaşayan insanların sıtmaya gereken hassasiyeti göstermemiş olmasıdır. Çünkü köylü halk için sıtma kadar tehlikeli olan ve uzun yıllardır başlarına bela olan kolera, tifo, veba vb.

hastalıklar da başa beladaydı. Köyler sıtmadan kurtulmak için köylerini terk ederek yüksek yerlere göç etmek zorunda kalmışlar çünkü sıtmadan kurtulmanın çaresini bataklık haline gelen ovaları terk etmekte bulmuştur. Köylü sıtmadan kurtulmak için ilkel yöntemlere başvurmuştur. Cahilliğin kok gezdiği köylerde köylüler, imama okutmuş olduğu ipi koluna bağlamak, çalıya çaput bağlamak, gübre ile ısırılan yere pansuman yapmak vb. çarelere başvurmuştur.

Devlet bu dönemde sıtma ile mücadele konusunda önemli atılımlar yapmıştır. 1925'te İstanbul'da, Sağlık Bakanı Dr. Refik Saydam başkanlığında bir komisyon oluşturularak bir talimatname hazırlanmıştır. Memleket genelinde bu talimatnameyle sıtmayla mücadele bölgeleri kurulmuştur. 1925 yılındaki çalışmada iki temel ayrıma gidilmiştir. Birinci bölge sıtmanın yoğun olduğu bölgeler, ikinci bölge sıtmanın az olduğu bölgelerdir. Birinci bölgede Denizli, İzmir, Aydın, Muğla, İzmit, Adana, Maraş, Mardin, Samsun, Ordu, Trabzon, Çanakkale, Antalya, Mersin illeri yer almıştır.³³¹ 1944 yılında gelindiğine oluşturulan bölge sayısı 44'e ulaşmıştır. Bu dönemde birçok ilde sıtma enstitüleri açılmıştır. Sıtma hastalığı ağır olanlar içinde birçok ilde dispanser açılmıştır. 19 bölgede bulunan 33 il, 108 ilçe ve 4.614 köyde toplam 3.650.068 kişi üzerinde 151 doktor ve 563 sağlık memuru sıtma ile mücadele konusunda çalışmalar yapmıştır.³³² 1917-1925 yılları arasında İzmir'de % 72, Denizli'de % 90 sıtma hastalığına yakalanmıştır. Sıtma hastalığı sulu ve verimli ovalara sahip Adana, Aydın, Samsun, Manisa vb. illerde çok görülmüştür. Örnek olarak Aydın ilinde 1935 yılında 45.957 kişi, 1936 yılında ise 63.702 kişi sıtmadan dolayı tedavi altına alınmıştır.³³³

Sıtma ile mücadele kapsamında hastalığın ilacı olan kinin hükümet tarafından fakir halka bedava dağıtılmış ve köylere kadar sağlık memurları gönderilmiştir. Sıtma teşkilatı olmayan yerlerde sıtma hastalarını muayene etmek ve ilaçlarını verme konusunda belediye ve devlet hastanesi doktorları yükümlü kılınmıştır. Sıtmanın ilacı kinin yurtdışından ithal edilirken 1935'ten itibaren Kızılay tarafından yapılmış ve halka ücretsiz dağıtılmıştır.³³⁴

³³¹ Erdem Aydın, *Türkiye'de Sıtma Savaşı*, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Aralık, 1998, s. 11-12

³³² Türkan Çetin, a.g.t. s. 194.

³³³ Fatih TUĞLUOĞLU, "*Türkiye'de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)*", Türkiye Parazitoloji Dergisi, S.32, s.353-354.

³³⁴ Fatih TUĞLUOĞLU, a.g.m. s.355.

Sıtma hastalığı II. Dünya Savaşı yıllarında tekrardan artış göstermiştir. Tropicana tipi sıtma ülke genelinde etkili olarak ölümcül boyutlara ulaşmıştır. Bunun üzerine hükümet tekrardan sıtma ile mücadele konusuna ağırlık vermek zorunda kalmıştır. 1945 yılında sıtma ile mücadele konusunda bir kongre toplanmış, kongre sonucunda alınan kararların etkisiyle ilk olarak 1945 yılında “Sıtma İle Olağanüstü Savaş Yapılmasına Dair Kanun” adıyla bilinen 4707 sayılı geçici kanun çıkarılmış ancak bu kanun dokuz ay yürürlükte kalmıştır. 1946 yılında 4871 sayılı “Sıtma Savaşı Kanunu” yürürlüğe girmiştir.³³⁵ Bu döneme kadar Sağlık İşleri Genel Müdürlüğüne bağlı bulunan Sıtma ile Mücadele Bölgeleri ayrı bir Genel Müdürlüğe bağlanmıştır. Bölge sayısı ve personel sayıları arttırılarak sıtma ile mücadeleye önem verilmiştir. 1949 yılında 54 il, 301 ilçe, 12.543 köy olmak üzere toplam 9.616.676 kişi (6.403.475 kişi köylerde, 3.213.303 kişi şehir ve kasabalarda) sıtma konusunda gözetim altında tutulmuştur. Genel nüfus içinde sıtmaya yakalananların oranı 1945’te % 33, 1946’da %36, 1947’de %33, 1948’de %26’dır.³³⁶ Devlet sıtma ile mücadele konusunda vatandaşlardan ücret almamıştır. Bu yönüyle Türkiye, dünyada bu işi ücretsiz yapan birkaç devletten biri olmuştur. Bu dönemde dünya genelinde en fazla ölüme sebep olan hastalıkların başında sıtma gelmiştir. Uzun yıllar sıtma ile mücadele eden Türkiye Cumhuriyeti 1940’lı yıllarından itibaren bu hastalık ile mücadele konusunda önemli atılımlar yapmış ve bu hastalığı yenmiştir. Sıtma ile mücadele konusunda bataklık alanlara kavak ve söğüt dikilmesi, çeltik tarımı uygulamaları etkili olmuştur.

³³⁵ Erdem Aydın, a.g.e. s. 14.

³³⁶ Türkan Çetin, a.g.t. s. 195.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1930 - 1940 YILLARI ARASI KÖYLÜCÜLÜK POLİTİKALARI

3.1. Köye ve Köylüye Olan İlginin Artış Sebepleri

1923-1930 yılları arasındaki süreçte yeni Cumhuriyet rejiminin köylüler hakkındaki entelektüel ve pratik ilgisi, *köylü milletin efendisidir* olduğu söyleminin pek ötesine geçememiştir. Türkiye’de köye ve köylüye yönelik asıl ilgi, ortaya çıkan ekonomik ve siyasi gelişmeler nedeniyle 1930’lu yıllarda olmuştur. Bu ilginin ortaya çıkmasının ekonomik ayağını hükümetin ekonomi politikasındaki bir yön değiştirme oluşturmuştur. Cumhuriyetin ilk hükümetleri 1923-1930 yılları boyunca izlediği iktisat politikasında 1930 yılında bir değişime gitme ihtiyacı duymuştur. 1923-1930 yılları arasında Türkiye’nin takip ettiği ekonomi politikası, kalkınma ve modernleşmenin temel mekanizması olarak “*devlet desteğiyle bir yerli milli burjuvazi yetiştirilmesini*” görmesidir.³³⁷ Bu arada 1929 Dünya Ekonomik Buhranı da ekonomi politikasının değişmesinde çok etkili oldu. Ekonomik Buhran sonrasında devletçilik politikasına yönelmiştir.

Cumhuriyet yönetiminin 1930’lu yılların başından itibaren köye yönelmesi, bu noktada önem taşımaktadır. Türkiye hammadde ihraç eden bir tarım ülkesidir ve devletin olanakları belli ve sınırlıdır. Nüfusunun çoğunluğunu oluşturan köylü nüfusla, Türkiye’nin kendi kendine yetebileceği tek aktör tarım sektörüdür. O zaman gidilecek yer ve birey bellidir: *köy ve köylü*. Köy ve köylü, Cumhuriyet tarihi boyunca taşıdığı potansiyelle Cumhuriyet yönetiminin her daim ilgisini çekmeyi başarmıştır.

Toprağın göğsünden maden çıkarmak isteyenler toprağın derinliklerine kadar inerler. Bu amaç uğruna çok para ve emek harcarlar bunun gibi milletin ruhunun derinliklerinde gizli kalmış olan cevheri bulmak için köylere gitmek gerekir. Köylerde bulunan zenginlikleri işleyip milletin huzuruna sunmak gerekir. Köye yönelişe iten sebeplerin siyasi ayağı ise Cumhuriyet rejiminin ilk kurulduğu yıllardan beri sürmekte olan köylü kesimin rejimin içine dâhil edilmesi meselesiydi. 1930 yılında kurulan Serbest Cumhuriyet Fıkrası hareketi, Cumhuriyet yöneticilerine, bu sorunu daha ciddi olarak el atılması gereği hissettirdi. SCF hareketinin 3 ay gibi kısa bir süre içerisinde

³³⁷ Korkut Boratav, *a.g.e.* s.28.

halk tabanında özellikle köylülerde görmüş olduğu geniş ilgi köylü kitlelerin Cumhuriyet rejimine kazandırılması için birtakım önlemlerin alınması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.³³⁸

Bu dönemde köylüye ve köylülere yönelik ilgiyi anlatan birçok açıklama bulmak mümkündür. Atatürk'ün söylevleri başta olmak üzere, birçok resmi söylevde, köylerin gelişmesinin hükümetin en önemli görevi olduğu söylenmekteydi. Aynı zamanda Halkevlerinin köycülük şubeleriyle köylere verdiği önemde, özellikle Ankara Halkevi Dergisi Ülkü'de, Nusret Kemal Köymen gibi yazarların konu ile ilgili makalelerinde, devlet tarafından öğrenci ya da öğretmenlerin yaz tatillerinde köylere gitmelerinin teşvik edilmesi gibi yazılar değişen politikayı göstermesi açısından önemlidir. Basın hayatına baktığımızda Köycü yazarlar, köylüleri değişime açık ve asil insanlar olarak belirtmekte köy hayatını ve köylüleri yüceltmektedirler.³³⁹

Hem tarımsal üretimi kaliteli hale getirecek tarım tekniklerinin köylüye öğretilmesi hem de köylü halkın Cumhuriyet rejime dâhil edilmesini sağlayacak bir tedbir arayışlarına gidilmiştir. 1930'lu yıllarda köylü politikaları, bu dönemdeki hükümet programlarına da baktığımızda hem iktisadi hayatlarının düzeltilmesi hem de eğitim konularında köylülere yönelik hareketlerin yoğun olduğu bir dönemdir.

1930'lu yıllarda devlet köy ve köy işlerini birinci sıraya koymuştur. Devlet, yüzyıllardır ihmal edilmiş olan köyü ve köylüyü kalkındırma için öncelikle köy mektebi ve öğretmenleri meselelerini halletmeye çalışmıştır.

3.2. Tarımda Devletçilik Politikası ve Köylüye Etkileri

Devletçilik politikasına geçişte iç etkenler olarak şunları sıralayabiliriz. Kurduğu yeni Cumhuriyet devletiyle, Atatürk, 1920'li yıllar boyunca kurumsal ve yasal alanda köklü değişiklikler gerçekleştirdi. Ancak bunlar ekonomik alana tam olarak yansımada. Atatürk'ün İzmir İktisat Kongresi'nde savunduğu tam bağımsızlık ve hızlı kalkınma ilkeleri 1930'lu yıllara gelindiğinde tam olarak gerçekleşmemişti. Ekonominin başlıca sektörlerinde üretim ve gelirler düşmekte ve Türkiye'nin tarımsal ürünlerini sattığı ülkeler dünya ekonomik bunalımının etkisiyle azalmaktaydı. Bu

³³⁸ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *1929 Dünya Buhranında Türkiye'nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1983 s. 209.

³³⁹ M. Asım Karaömerlioğlu, *Türkiye'de Köycülük...* s. 285.

gelişme ülke içinde fiyat düşüşlerine, işsizliğe ve genel olarak ekonomik hayatın durgunluğa neden oldu. Devletin ihracatı arttırma girişimleri beklenen sonucu vermeyince, tarım ürün fiyatlarında düşüş olmuş, aşar vergisinin kaldırılmasına rağmen bu gelişmelerden olumsuz etkilenen köylülerimizin durumları kötüleşmiştir.³⁴⁰ Cumhuriyetin ilk yıllarının en önemli hedefi sanayiye yönelik tarımsal üretimin arttırılması olmuştur. Ticaret, bankacılık, vb. alanlarda elde edilen başarıların yanında tarımsal ürün fazlasının sanayi üretimine dönüştürülememesi başlıca sorundur. Özel teşebbüsün bu fazlayı sanayiye dönüştürmemesi ekonomik alanda devleti etkin olmaya zorlama başlamıştır.³⁴¹

Devletçilik politikasına geçişte dış etkenleri ise şöyle sıralayabiliriz. 1929 yılından itibaren başlayan Dünya Ekonomik Buhranının Batıda gelişmesi, daha çok liberal sistemi benimseyen ülkeler arasında bir güvensizlik duygusuna yol açmış ve bu güvensizlik duygusu da ülkelerin devletçi politikalara eğilimini arttırmıştır.³⁴²

1930'lu yıllardan sonra uygulanmaya başlayan devletçilik politikası ile devlet önemli atılımlar yaptı. Devletçilik, mevcut şartlar içinde devlet, ulus, ülke olanaklarının kullanımında, işletilmesinde, gelişmede, çağdaşlaşmasında, devletin ekonomik işlevine yön veren bir ilkesi olarak ülkenin kalkındırılmasında aktif rol oynamıştır.³⁴³ Sümerbank, Devletçiliğin bir gereği olarak, 3.6.1933 gün ve 2262 sayılı yasayla kuruldu. Sümerbank, bütün devlet işletmelerini devralmakla, yeni işletmeler kurmakla, kurulacak işletmelere ortak olmakla ve kredi sağlamakla yetkilendirilmiştir.³⁴⁴

1929 Dünya Ekonomik Bunalımının da etkisiyle devletçi bir sanayileşme modeli arayışına giren Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk beş yıllık kalkınma planını 1928 yılında uygulamaya koyan Sovyetler Birliğinin yakaladığı başarılar yakından takip edilmiştir. 1930'larda hükümet, Sovyetler Birliği ile temasa geçerek ilk incelemelere başlamıştır. Sovyetlerden gelen bir heyet ve Amerikalı uzmanların desteğiyle 1932 yılında taslağı oluşturulan, 1933 yılında kitap haline getirilen, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nı

³⁴⁰ Leyla Kaplan, Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hükümetin Milli Ekonomi Oluşturma Girişimlerine Bir Örnek, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/798/10201.pdf, s. 164.

³⁴¹ Yakup Kepenek - Nurhan Yenitürk, *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul, 1994, s. 54-56.

³⁴² Mustafa Aysan, "*Atatürk Ekonomi Politikası*", Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2000, s. 95-99.

³⁴³ Yücel Özkaya, *Altı İlke, Türkler Ansiklopedisi*, Yurt Yayınları, Ankara, 2002, s. 522.

³⁴⁴ İhsan Keser, *Türkiye'de Siyaset ve Devletçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1933, s. 97.

(1934-1938) 17 Nisan 1934’de resmen uygulanmaya konulmuştur.³⁴⁵ Ülkenin geleceğine yönelik büyük bir umut ve heyecan yaratan planda, Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı sadece sanayi sektörünü kapsamakta tarım ve hizmetler sektörünü hakkında bir şey yazmamaktadır. 1930’larda sanayi sektörünün Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) içindeki payı % 15 olduğu düşünülürse ekonominin yüzde %85’i oluşturan tarım ve hizmet sektörü bu plan dışında kalmıştır.³⁴⁶

Cumhuriyetin ilk yıllarında itibaren büyük çiftçilere yapılan desteklemeler özellikle devletçilik politikasının da etkisiyle birlikte, yerini yavaş yavaş destekleme alımları yoluyla Anadolu’daki küçük çiftçi ve köylü üzerine kaydırılmıştır. Üretimi arttırmak amacıyla köylü halktan alınan besi ve çekim hayvan vergileri düşürülmüştür. Ülkenin çeşitli yerlerine kurulan satın alma büroları ile köylüden buğday satın alma işlerine girişmiştir.

Tarımda devletçilik politikasının gereği olarak devlet, 1932 yılında buğday koruma kanunuyla buğday destekleme alımlarıyla başlayan teşvikler, 1938 yılında “*Toprak Mahsulleri Ofisi*” kurulmasıyla yeni bir boyut kazanmıştır. 1938 yılına kadar buğday alımları Ziraat Bankası aracılığıyla devlet tarafından yapılmıştır. Buğday Kanunu ile buğday piyasası düzenlenmek ve buğday fiyatlarını tanzim etmek maksadıyla üreticinin buğdayı devletin tespit ettiği fiyatlar üzerinden alıp satmasına izin vermiştir.

İleri teknoloji ve modern tarım, devlet eliyle getirilmeye çalışılmış, çiftliklerini ortakçılar eliyle parçalayarak işletme yolunu tercih etmiştir.³⁴⁷ Tarıma yönelik olarak 1933 yılında, tarım alanında memleketin ihtiyaç duyduğu ilim adamlarının yetiştirilmesi ve memleketin tarımsal üretim şartlarını incelemek maksadıyla Ankara’da “*Yüksek Ziraat Enstitüsü*” açılmıştır.³⁴⁸

³⁴⁵ Perihan Ünlü Soylu-Özlem Yaktı, “Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı”, *History Studies International Journal of History*, C.1, Özel Sayı Prof. Dr. Enver Konukçu Armağanı, 2012, s. 365-379.

³⁴⁶ Ahmet Beyarsalan, “Atatürk Döneminde Planlı Ekonomi, Atatürk Döneminin Sosyo-Ekonomik Sorunları”, Kayseri Erciyes Üniversitesi Atatürk Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, No:1, Ankara, 1982, s. 38.

³⁴⁷ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları, Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Derleyenler: Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Yurt Yayınları, Ankara, 1988 s. 89-90.

³⁴⁸ *Cumhuriyetin 16. Yıl Dönümünde Hitabeler ve Konferanslar*, Ulus Basımevi, Ankara, 1939, s. 81-88. Bu enstitü 1938 yılına kadar 480 mezun vermiş ve bu mezunlar enstitü bünyesinde ve Ziraat Vekâlet’inde görevlendirilmiştir.

Devletçilik anlayışına paralel olarak 1933 yılından sonra tarım ikinci plana atılmaya başlamışsa da tarım ve sanayinin birbirine destek olarak yürütülmesi planlanmıştır. CHP 4. Büyük Kongresi'nde (9 Mayıs 1935) konuşan Atatürk'e göre, sanayi ve tarımı destekleyecek tedbirler alınmalıdır.³⁴⁹

1923-1938 yılları arasındaki hükümetlerin programlarına baktığımız da her hükümet tarım kesimine önem vermiştir ve buna yönelik politikalar üretmeye çalışmıştır. Ancak bunlar tam olarak uygulanamamıştır. Örneğin 1923-1932 yılları arasında tarıma özel bir ağırlık verilmesine rağmen hükümet programlarının hiçbirinde tarım kesiminde toprak reformundan bahsedilmemesi enteresan bir konudur.³⁵⁰ 1937 yılında dönemin Başbakanı Celal Bayar'a göre; köylünün satın alma potansiyelinin artırılması ve köylerde tarımsal kalkınmanın gerçekleştirilmesi için geniş bir planlama hareketi başlatılmalıydı.³⁵¹

3.3. Tarımsal Kongreler

3.3.1. Birinci Türkiye Ziraat Kongresi (1931)

Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında tarıma yönelik politikalar sayesinde tarım iyi yönde ilerlerken, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye'yi de etkilemişti. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nce 1931 yılında ülkenin tarımsal meselelerini ortaya koymak ve var olan sorunlara çareler bulmak amacıyla Ziraat Kongresi yapılmasına karar verilmiştir. Bu Ziraat Kongresi 1930 yılında ülkenin sanayileşmesi için toplanan Sanayi Kongresi'nin bir bakıma bu kongrenin tamamlayıcısı olarak toplanmıştır.

5 Ocak 1931 yılında toplanan Ziraat Kongresinin hazırlıklarına 1930 yılı eylül ayında başlanmıştır.³⁵² Türkiye'nin her bölgesindeki ziraat odaları tarafından seçilerek kongreye gönderilen üyelerin yol ve Ankara'daki harcamalarının Özel İdarelerce karşılanması için İktisat Vekâlet'inden ziraat müdürlüklerine emir gönderilmiştir.³⁵³

³⁴⁹ *CHP 4. Büyük Kurultayı (Mayıs 1935)*, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayınları, Belgeler, Takım 2, Ankara, 1938, s. 11-12.

³⁵⁰ İsmail Arar, *a.g.e.* s. 20-90.

³⁵¹ *Başvekil Celal Bayar'ın 08.11.1937 Tarihli Program Nutku*, Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayınları, Takım 2, Ankara, 1938, s. 19-28.

³⁵² "Ziraat Kongresi Hazırlıkları", (13 Eylül 1930). *Milliyet*, "Ziraat Kongresi Hazırlıkları", (3 Aralık 1930). *Yeni Asır*,

³⁵³ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 78.

Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından yapılan kongrenin gündeminde şu konular yer almıştır.³⁵⁴

1. istihsal şartları	6. standart ve ambalaj meseleleri	11. iktisadi yollar
2. zirai kredi	7. muafiyetler ve teşvikler	12. zirai teşekküller
3. zirai vergiler	8. zirai asayiş	13. zirai kanunlar
4. fiyat teşekkülü	9. zirai tahsil ve zirai neşriyat	14. hayvancılık
5. satış teamülleri	10. nakliye tarifeleri	15. umumi meseleler

Ziraat odaları, çiftçilerin bu gündem çerçevesinde hazırlanmalarını sağlamak amacıyla mahalli kongreler düzenleyecekti. Mahalli kongrelerde her mıntıkanın belli başlı ziraat şubeleri, ayrı encümenleri (pamuk, üzüm encümeni vb.) şeklinde toplanacaklardı. Bu encümenler 15 ana başlık altında toplanan belli başlı sorunlar hakkında rapor hazırlayacaklardı. Bu raporların bilimsel nitelikte olmasına dikkat edilmiştir.

Türk tarımın sorunları ve bu sorunlara çareler öneren çok farklı konularda yüz yirmi tane rapor kongreye sunuldu. Tarımda son teknik gelişmeler, üretiminde verimi arttırma, ürün hastalıkları ve çözüm yolları, makineleşme, hayvancılık vergileri, (sütçülük, tavukçuluk, arıcılık ve ipek böcekçiliği vb.) tarımsal krediler, ziraat teşkilatı, ziraatta sigortacılık, sergiler, zirai istatistikler, zirai tahsil ve neşriyattan, kooperatifçiliğe kadar birçok konu masaya yatırılmıştır. Ayrıca tarım ürünlerinin pazarlanmasında önemli bir faktör olan Türk ürünlerinin dünya piyasalarındaki konumu ve rekabeti ile standart ve ambalaj konuları da tartışıldı. Kongreye katılan üyeler, meslek ve ihtisaslarıyla ilgili encümenlere ayrıldı. Kongrenin konuları 23 encümende görüşüldü.³⁵⁵ 7 Ocakta Encümenler, Başbakanlık, İktisat Vekâleti, Ziraat ve İş Bankaları'nda kendilerine ayrılan yerlerde toplandı.³⁵⁶ Kongre çalışmalarını 19 Ocak 1931 tarihinde konusu çevresindeki tüm raporları inceledikten sonra tamamladı.

³⁵⁴ 1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, C.1, Ankara, 1931, s. 8.

³⁵⁵ "Ziraat Kongresi", (3 Ocak 1931). *Anadolu*,

³⁵⁶ "Ziraat Kongresi, Encümenler Raporları Tatbik Ediyor", (7 Ocak 1931). *Anadolu*. "Ziraat Kongresi, Encümenler Raporları Tatbik Ediyor", (7 Ocak 1931). *Yeni Asır*.

Kongrede alınan kararlar İktisat Vekâletine bildirildi. Kongre sonucunda Rus katılımcılar, kongre üyelerine ziraat filmleri izletmişlerdir.³⁵⁷

Ziraat Kongresi ile 1920'li yıllar boyunca, Türk tarım politikalarına yön veren İzmir İktisat Kongresi ile karşılaştırıldığında belirgin farklar ortaya çıkar. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda devlet liberal politikalar izlemeye başlamış, Ziraat Kongresi'nde sunulan raporlarında istediği üzere devlet daha ön plana çıkmış ve devletçi politikaların izleneceğinin sinyalleri verilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, liberal politikaların devleti modernleştirememesi, çok partili hayata geçiş denemelerinin başarısız olması, menemen olayı vb. olaylar devleti bu politikalara yönelmeye mecbur bırakmıştır.

İktisat Kongresi'ne katılım dönemin şartlarına göre oldukça sınırlıydı. Kongreye katılanlar fen memurları, nazari iktisatçılar ve vilayet murahhasları olarak üç gruba ayrılmıştır. Büyük çoğunluğunu büyük arazi sahibi çiftçi, tüccar-çiftçi kesimi oluşturmuştur. Türkiye'nin asıl unsunu oluşturan, kendi toprağında çalışan küçük köylü veya çiftçi temsil edilmemiştir.³⁵⁸ Oysa 1930'lu yılların tarımda devletçilik politikalarının temelleri atıldığı dönemde Ziraat Kongresine ülke genelinden katılım gerçekleşti. Ziraat Kongresinin diğer bir özelliği de sunulan raporların konularının uzmanları tarafından hazırlanmış olmasıdır. İzmir İktisat Kongresinde tartışılan tarımın geri kalma sebepleri, o döneme kadar uygulanan yöntemlerin eksiklikleri, eksik el emeğinin yerine makineleşme, kredi sorunu, ziraat bankasının köylünün kredi ihtiyacı karşılması, köylünün eğitimi ile ilgili problemler Ziraat Kongresi'nde gündeme gelmiştir.³⁵⁹

Ülke tarımının tüm sorunlarını incelemesi bakımından, her bölgeden gelen üreticilerle toplanan Ziraat Kongresi, Cumhuriyet döneminde gerçekleşen ve tarım alanındaki ilk kongre olma özelliğini taşımaktadır. Ayrıca konunun uzmanları tarafından hazırlanan raporların devlet tarafından dikkate alınarak uygulanması açısından da önem taşımaktadır.

³⁵⁷ "Ziraat Kongresi Mesaisini Bitirdi", (21 Ocak 1931). *Anadolu*.

³⁵⁸ Türkan Çetin, *1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye'nin Tarım Politikasında Arayışlar Birinci Türkiye Ziraat Kongresi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, C.2, S. 6-7, Haziran 1996, s. 223

³⁵⁹ Türkan Çetin, *a.g.m.* s. 223-224.

Sanayi Kongresi ve Ziraat Kongresi ekonomik kalkınmanın bilimsel yöntemlerini belirlemeyi amaçlıyordu. Gerçekten bu iki kongrede alınan kararlar, 1933 yılında yayımlanan Birinci Sanayi Planı ve 1936 yılında yayınlanan İkinci Sanayi Planlarında uygulandı.³⁶⁰ Vedat Nedim Tör, Devletin öncülüğünde, planlı programlı bir millet ekonomisi fikrinin bu kongrelerde doğduğunu ifade etmiştir.³⁶¹

Muhittin Birgen ise ziraat kongresini başarısız bulmaktadır. Kongreyi üç açıdan eleştirmektedir. Kongrenin gündem konularının çok geniş olduğunu, Türk tarımını ilgilendiren hemen her sorunun tartışıldığını oysa kongrelerin ancak sınırlı konuları tartışarak sonuca bir ulaşması gerektiğini, kongrelerin parlamento meclisi olmadığını, kısa süre içinde toplanıp dağılmak zorunda kaldıklarına değinmiştir. Muhittin Birgen'in, bu konuda yanıldığı daha sonraki dönemlerde bir bölgenin çay üretiminde başarı sağlamasıyla anlaşıldı.³⁶² Ancak Birgen'in yazdıkları oylamalarda delegelerin psikolojisini açıklaması açısından önemlidir.

Ziraat kongresinde özellikle incir, pamuk, üzüm, zeytin konusunda raporlar sunulmuştur. Kongreye incir konusunda dört, üzüm konusunda üç, zeytin konusunda iki ve pamuk konusunda bir rapor sunulmuştur. Çalışmamız gereği Aydın ilinin inciri ile Kaliforniya incirinin karşılaştırması yapılmış ve incir üretimiyle alakalı sorunlar 16 başlık altında toplanmıştır.³⁶³ Aydın incirinin kalitesinin artırılması için önlemler alınmaya çalışılmıştır.

Ziraat Kongresi ile ilk defa halkın %80'e yakın bir bölümünü oluşturan köylünün sorunları ile çözüm önerilerini toplu halde gündeme getirdi. Tarım kesiminin sıkıntıları hükümete sunuldu. Ziraat Kongresi'nde sunulan raporlar 1931 yılında iki cilt ve toplam 2492 sayfa olarak "1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları" adıyla Ahmet İhsan Basımevinde Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti tarafından bastırıldı.³⁶⁴

3.3.2. Birinci Ankara Beynelmillel Ziraat Teknik Sergisi

Sanayi Kongresi öncesi açılan Sanayi Sergisi gibi Ziraat Kongresi ile birlikte uluslararası bir ziraat sergisi açıldı. Ziraat kongresiyle aynı gün İsmet Paşa tarafından

³⁶⁰ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 83.

³⁶¹ Vedat Nedim Tör, *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1976, s. 15.

³⁶² Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 80-81.

³⁶³ Türkan Çetin, *a.g.m.* s. 217.

³⁶⁴ *1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları...* s. 1

açılan sergiye Türk, Rus, Macar pavyonları (sergileri), bazı yabancı firmalar (Hofer Strans), Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti ile ülkenin çeşitli yörelerinden sanatkârlar ve ustalar katıldı.

Atatürk, sergiyi ziyaret etti ve büyük ilgi gösterdi. Aynı gün Rus Pavyon Müdürü, gazetecilere Rus Pavyonunu gezdirerek açıklamalarda bulundu.³⁶⁵ Macaristan sergiye 50 firma ile katıldı. Ziraat Teknik Sergisi Türkiye ile Macaristan arasındaki ekonomik ilişkilerin gelişmesi açısından da etkili oldu. Türkiye 5 Mayıs 1931 tarihinde açılacak uluslararası sergiye davet edilmiştir. Uluslararası sergiler, Türk ürünlerinin dünya piyasalarında tanınması ve pazar bulması açısından son derece önemliydi.³⁶⁶ Devlet, politika olarak dış pazarlara açılmak amacıyla sergiler düzenlemek ve yurt dışındaki sergilere katılmak, halkı israfla mücadele etmek, tasarrufa alıştırmak ve yerli malların kullanımını destekliyordu. Ziraat Teknik Sergisi, tarımsal alanda kullanılan son teknoloji, bilimsel tekniklerle yapılan tarımla verimin ne ölçüde arttırılabileceği, hayvancılıkta dünyadaki son gelişmeleri göstermesi açısından da önemlidir. Sergiyi gezen çiftçiler, resimler ve grafikler yardımıyla, Macaristan ve Rusya'nın ziraattaki verimlilik oranlarını Türk tarımı ile karşılaştırma olanağı buldular.³⁶⁷ Sergiyi günde yaklaşık 600 kişi gezmiştir. Sergide tarımsal ürünler ve makinelerin yanında sobalar, terazi, radyo gibi sanayi ürünlerinin de sergilenmesi bazı eleştirilere neden olmuşsa da sergi amacına ulaşmıştır.

3.3.3. Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi (1938)

1930'lu yıllarda tarım alanında devletin köye ve köylüye yönelik olarak yaptığı kongrelerden ikincisi ve Cumhuriyetin ilanının 15. Yıldönümüne denk gelen kongre "*Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi*"dir. Kongre, 27 Aralık 1938 tarihinde dönemin Başbakanı Celal Bayar kongrenin topraklarımızın canlandırılması,

³⁶⁵ "Gazi Hazretleri Sergiyi Ziyaret Buyurdular", (8 Ocak 1931). *Anadolu*. "Sergide Rus Pavyonu", (8 Ocak 1931). *Anadolu*.

³⁶⁶ "Türk – Macar Münasebeti", (3 Ocak 1931). *Cumhuriyet*. "Budapeşte Sergisine İştirak Ediyoruz", *Cumhuriyet*, 15 Şubat 1931. Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti bu dönemde iki dünya sergisine katıldı. Uluslararası Budapeşte ve Leipzig Sergisi. Bu sergiler dünyanın ilgi odağı olan Atatürk Türkiye'sini fotoğraflar, broşürler, grafiklerle dünyaya tanıtmak açısından önem taşıyordu. Bu sergiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Vedat Nedim Tör, a.g.e. s. 15.

³⁶⁷ "Yunus Nadi, Zirai İktisatta Hayvancılık", (18 Ocak 1931). *Cumhuriyet*.

kıymetlendirilmesi, Türk köylü ve çiftçisinin dinamik bir refaha ulaştırılması davası yolunda önemli bir adım olduğundan bahsetmiştir.³⁶⁸

Türk tarım politikaları bu kongrede çeşitli yönleriyle incelenmiştir. İl, ilçe ve köylerden katılan ziraatçılarla, bilim adamlarının sundukları raporlar A ve B serisi olmak üzere iki kitapta bir araya getirilmiştir.³⁶⁹ Kongreyi düzenleyen Tarım Bakanlığı'dır. Kongrede üretici köylü ile uzmanlar bir arada tarımsal problemlere çözüm yolları aramışlardır. Kongrede, pazar ve üretim araçlarının geliştirilmesi konuları üzerinde çok durulmuştur.³⁷⁰

Bu kongreyi 1931 yılındaki Ziraat Kongresinden ayıran bazı özellikler vardır. Bu kongrede uzmanların raporları daha ön plana çıkmıştır. Bu kongrede dünyadaki diğer ülkelerdeki tarımsal gelişmeler ana başlıklar halinde incelenerek bir rapor halinde sunulmuştur. Her iki kongre sonrasında yayınlanan raporlar incelendiğinde, bu fark daha belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.³⁷¹

Bu kongre, ilk kongreden daha kapsamlı olmasına rağmen, 1931 yılındaki Ziraat Kongresi'nde alınan kararlar, o dönemin şartları içinde var olan tarımda devletçilik politikasının da etkisiyle daha rahat uygulama alanı bulmuştur. Ancak 1938 yılındaki kongre de tartışılan konular ve alınan kararlar daha kapsamlı olsa da bir yıl sonra ortaya çıkan, ülkemizi etkileyen II. Dünya Savaşı tehdidi bu kararların uygulama alanını kısıtlamıştır.

3.4. Tarımda Makineleşme Hareketi

İlk olarak devlet, daha savaş biter bitmez tarlaları yanmış, harap olmuş, hayvanları ölmüş, evinden bir kol gücü eksilmiş zor durumdaki köylülerin üretimlerini arttırmak amacıyla bu hasarları tespit etme çalışmalarına başladı. Köylerde nakliye vasıtaları, kağrı arabaları, koşum ve öküz ihtiyacı olanlar Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne başvurarak bu ihtiyaçlarını karşılayabilmekteydi.³⁷²

³⁶⁸ "Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi", *Ülkü*, C.12, S.72, Şubat 1939, s. 545.

³⁶⁹ "Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi", a.g.m. s. 546.

³⁷⁰ "Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi", (26 Aralık 1938). *Ulus*.

³⁷¹ Türkan Çetin, *a.g.t.* s.85.

³⁷² "Köylerde Vesaiti Nakliye İhtiyacı", (6 1. Kanun 1923). *Yeniğün*. Hangi mahallin en çok kağrı arabasıyla, koşum, öküz ve mandaya ihtiyacı olduğunu nahiyeler hatta köylerden gösterilmek şartıyla miktarının bir hafta zarfında işarı Müdafaa-i Milliye Vekâlet'inden tamim olunmuştur.

Türkiye’de yapılan tarım, hayvanlar vasıtasıyla yapılan tarıma dayanıyordu. Ancak gerek I. Dünya Savaşı gerekse Milli Mücadele yıllarında bu hayvanlar savaşta kullanılmış ve birçoğu ölmüştür. Gerek dünya genelindeki yapı gerekse ülkenin gelir kaynaklarının büyük bir bölümünü tarımsal gelirler oluşturduğu düşünülürse, Cumhuriyet Hükümeti makineli tarıma geçme ihtiyacı hissetmiştir. 1920’li yılların başında tarımda makine kullanımı sadece pulluk cihazı ve motorlu pulluk kullanan büyük işletmecilerce yapılmaktaydı. Ülkede traktör sayısı oldukça düşüktü. 1924 yılında ülkede 506 traktörün 486’sı hükümet malı olarak kullanılmaktadır.³⁷³

Bu aşamada yabancı şirketler Türkiye’deki tarımda makineleşme hareketinde Türkiye pazarına girmek için harekete geçmişlerdir. Amiral Chester’in başında bulunduğu Amerikalı şirket ile Türkiye Cumhuriyeti, 1923 yılında Türkiye’nin araç-gereç, makine ihtiyaçlarının karşılanması için bir antlaşma imzalamıştır. Böylece tarımda makineleşmenin ilk adımı Amerika eli ile yapıldı. Yapılan antlaşmadan sonra ülkenin makine ihtiyaçlarının belirlenmesi için bir komisyon oluşturuldu. Yine getirilecek makinelerin ihtiyacı için de Eskişehir, Konya, Adana ve Edirne’de atölyeler açılmasına karar verildi.³⁷⁴ Ancak Chester projesi Amerikan şirketinin dağılması nedeniyle uygulanamamıştır.

Makine kullanan çiftçiler, 12 Nisan 1923’de çıkarılan kanunla yakıt, yağ ve diğer tarımsal girdiler üzerindeki gümrük vergilerinden muaf tutuldu. Adana Mebusu Zamir Bey Mecliste yaptığı konuşmada: *“Bu memlekete makine girmezse, yapmış olduğumuz ne kadar zaferler olursa olsun netice itibariyle iktisadi bir tehlike vardır. Binaenaleyh bugün en dar zamanlarımız da bize muavenet eden çiftçilerimiz himayeye pek muhtaçtır... Binaenaleyh, biz de bu topraktan azami surette istifade edeceğiz, bu istifadeyi de makineler temin edecektir...”*³⁷⁵ demiştir.

Traktör ve diğer makinelerin kullanıldığı akaryakıtlar konusunda çiftçiler lehine düzenlemeler yapılmıştır. 1923’te 200 olan traktör sayısı 1929 yılında 2000’e

³⁷³ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Devletçilik...* s. 83. Traktör sayıları ile ilgili rakamlar birçok araştırmacının yapıtında farklılık göstermektedir. Örneğin Toprak “Türkiye Tarımı ve Yapısal Gelişmeler” adlı makalesinde traktör sayılarını 1924 için 500, 1928 için 1200 ve 1948 için 1750 olarak vermektedir. Y. S. Tezel ise Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi adlı kitabında traktör sayılarının 1924’te 500 ve 1930’da 2000’i bulduğunu söylemektedir.

³⁷⁴ Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 356.

³⁷⁵ *TBMMZC D.1, İ.4, C.25, Ankara, 1961, s. 69-74.*

yükselmiş, traktör sayısı uygulamadan sonra artmıştır.³⁷⁶ Traktör ve tarım makineleri kuzeyden güneye doğru yayılmaya başlamış ülkenin belirli bölgelerinde toplanmıştır. 18 Mart 1924’de kabul edilen Köy Kanunu’nda devlet köylülerin makine alımları teşvik edilmektedir. Köy Kanununun ikinci fasıl, köy işleri bölümünün 14. Maddesi yapılması köylünün isteğine bağlı işler bölümü, 12. Fıkrasında “köye her türlü harman, orak, pulluk, makineleri almak” 13. Fıkra ise, “köyde; yağ ve peynir yapmak için makine alınmalı” maddeleri yer almaktadır.³⁷⁷

Devlet, tarım makinelerinin ithali dışında bunların bakım ve tamiri için atölyeler, makinist okulları açılması çalışmalarına başlamıştır. 1924’de askerlik yapanlara tarım tekniklerinin öğretilmesi için kanun çıkarıldı ve tarım okullarının geliştirilmeleri ile ilgili de başka bir kanun çıkarıldı. Devlet yine tarımsal araştırma merkezleri, deneme çiftlikleri, danışma kurulları kurma işlemini başlattı. 1925’te Atatürk, yerli pulluk üretmek amacıyla kendi çiftliğinde kurduğu bir atölyede üretime başlamıştır. Ayrıca Ziraat Bakanlığı 1924-1925 yılları arasında 200.162 TL değerinde 7.677 adet pulluk ithal ederek uygun ödeme koşullarıyla köylüye dağıtılmıştır.³⁷⁸ 912 kalbur makinesi alınarak köylünün tohumu ücretsiz temizlenmiştir. Çeşitli tarihlerde köylüye traktör, pamuk mibzerleri, pirinç harman makineleri ve çapa makineleri dağıtılmıştır.³⁷⁹

Devletin tarımda makineleşme hareketini destekleyen politikasının paralelinde basında da bu konuyu destekleyici makaleler yayınlanmıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi yazarlarından Mehmet Nihad Bey, ziraat makinelerini tanıtan makalesinde tarımda makineleşmeyi savunarak, tarımda kullanılan traktör, pulluk gibi çeşitli aletlerin teknik özelliklerinden, yararlarından ve oluşabilecek aksaklıklarla bunların çarelerini anlatarak çeşitli tarımsal makinelerin uygun bölgelerde uygulanırsa ülkenin yararına olacağını belirtmiştir.³⁸⁰

³⁷⁶ Şevket Raşit Hatipoğlu, *Türkiye’de Zirai Buhran*, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1936, s. 14.

³⁷⁷ *Köy Kanunu, Resmi Gazete, Kanun No: 42, K.T. 18/3/1924, Tertip 3, C.5, S.68, s. 336.*

³⁷⁸ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 104.

³⁷⁹ Yaşar Aksoy, *Kalpıklı Kalkınma*, Ümit Yayınları, Ankara, 1988, s. 129-130. Cumhuriyetin ilk yıllarında 3.099.260 kg tohum, 96.979 baş çift hayvan ve sonradan 408.714 TL’lik tohum ve tarım aleti dağıtılmıştır. Bundan başka Ziraat Vekâleti 1924-1925 seneleri bütçelerinden ayrılan 4.065.625 TL’lik taviz ödeneği ile korunan Ziraat Bankasının 131.031.187 TL’lik borç fonu ile desteklenen köylüler, bellerini doğrultarak, büyük bir çaba ile üretimi arttırarak, tarımsal sürece ivme kazandırmışlardır.

³⁸⁰ Mehmet Nihat, “Çiftçilere Dair Bir Mütalaa; Ziraat Makineleri”, (5 Haziran 1923). *Hâkimiyet-i Milliye*.

Ziraat ve Ticaret Gazetesi de, “*Toprağı geniş ve insanı az olan memleketimizde son senelerde işleyecek kolları daha ziyade eksildiği ve eski ziraat usullerimizle ecnebi mahsullerin karşısına çıkılamayacağı uyanık çiftçilerimize az çok takdir edildiği için ziraatta makine kuvvetinden istifadeye çok ehemmiyet verilmeye başlanmıştır*” diyerek tarımda makineleşme zorunluluğunu konusu üzerinde sıkça durmuştur.³⁸¹ Ayrıca ülkede tarımın gelişmesi için tüm arazi makinelerinin ve özellikle traktörün köye girmesi ve çiftçilerin öküzle çift sürmekten kurtulacağı savunuluyordu. Makineleşmeyi gerektiren sebepler gazetede nüfusun işlenecek araziye oranla az olması, makine ile toprağın daha derinden ve daha az masrafla işlenmesi daha çok iş gücü olarak gösteriliyordu. Bununla birlikte benzinle çalışan traktörlerin alımı sırasında ülkenin ekonomik yapısının da göz önünde bulundurulması görüşü savunuluyordu.³⁸² Memleketimiz ziraat memleketidir, makine ekmek ve su gibi gereklidir.³⁸³ Böylece basın yoluyla tarımda makineleşme için destek bulunuyordu.

Devletin tarımda makineleşme hareketinde muhalif sesler de yok değildi. Makine devrine bizim ziraatımız yirmi sene daha giremez. Yirmi yıl daha bu memleketin ziraatı, makine ziraatı değildir. Kendi makinesini kullanıp icabında tamir edemeyen ve daima çalışır durumda bulunmayan makine bizim gibi devamlı çalışacak memleketlerde makineleşmek kolay değildir gibi tartışmalar Meclis’te yaşanmıştır.³⁸⁴

Osmanlı Devleti döneminden kalma ziraat aletleri ilk olarak Ziraat Bankası’na devredildi, banka da ihtiyacı olan köylülere bu aletleri dağıtmıştı. Ayrıca devlet, Ziraat Bankası bütçesine birkaç yıl içerisinde 4 milyon lirayı, çiftçilere uzun süreli faizsiz kredilerle, çift, çubuk, tohum gibi ihtiyaçların sağlanması için vermişti.

1920’li yıllarda traktör kullanılması teşvik amacıyla devlet, traktör ve motorlu araç sahibi çiftçileri askerlikten muaf tuttu. Cumhuriyetin ilanından kısa bir süre sonra Ziraat Bankası 70 adet traktör almış, 40 tanesini çiftçilere dağıtırken 30 tanesini kendisi çalıştırmıştır. 1924’te sadece Anadolu’da 100 traktör satılmıştır.³⁸⁵

³⁸¹ Salih Zeki, “Memleketimizde Ziraat Makineleri Sınai ve Ticareti”, (5 Haziran 1925). *Ziraat ve Ticaret*.

³⁸² “Ziraatta Hayvanlarla Makinaların Mukayesesi”, (26 Teşrinisani 1925). *Ziraat ve Ticaret*.

³⁸³ Çiftçi Necati, “Milli Alatin Ziraiye Şirketi”, *Türk Sesi*, 9 Temmuz 1924.

³⁸⁴ *TBMMZC. D.2,İ.2, C.7, s. 125*.

³⁸⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927)*, Matbuat Müdüriyet-i Umumisi Neşriyat, İstanbul, 1927, s. 377.

Tarımda makineleşme hareketine rağmen, halkının büyük kısmı tarımla uğraştığı ülkede makine kullanımını oranı düşüktür. Halkın büyük bir kısmı eski sistem karasabanı kullanmaya devam etmektedir. 1927 Tarım Sayımına göre; Türkiye’de 1.187.007 adet karasaban vardır. Bu dönemde köylü aile sayısı 1.751.239 olduğuna göre her köylü ailesine ortalama 0.67 karasaban düşüyordu. Oysa aynı tarihte karasabana göre daha ileri bir teknolojiye sahip olan demir pulluk adedi ancak 210.794 adetti. Ziraat makineleri ise 15.711 gibi küçük bir orana sahipti.³⁸⁶

Devletin tüm çabalarına rağmen, ülkede makineli üretime geçme hareketinin bu kadar yavaş olmasının altında birçok neden bulunmaktadır. Konuyu ekonomik açıdan ele alırsak Türk köylüsünün bu dönemde modern araçları alamayacak kadar yoksul olması bunun en başta gelen sebeplerindendir. Köylü çoğu zaman ekeceği tohumlar için bile borç almak zorundaydı. Ayrıca bilgisizlik ve geleneklere bağlılıkta yeni teknolojilerin tarımda uygulanmasını engellemekteydi.³⁸⁷ Ayrıca makinelerin yedek parçalarının bulunması çoğu zaman şehirde dahi olanaksızdı. Olayı sosyal açıdan ele aldığımızda ise dönemin şartları içinde toprak mülkiyeti ve el emeğinin ucuz olması, makineli tarım hayatına geçişi zorlaştırmıştır.³⁸⁸

Makineli tarıma geçişte en istekli bölgeler Ege, Akdeniz ve Çukurova idi. Çünkü bu bölgelerde pazar için üretim yapılmaktadır. Bu bölgelerdeki 19. Yüzyılda başlayan makineleşme hareketi Cumhuriyet dönemi ile birlikte hızlanarak devam etmiştir. Bu bölgelerde büyük çiftlikler ile küçük köylüler arasındaki ilişkiler diğer bölgelere göre farklıdır. Bu bölgelerdeki köylüler, maraba ve ortakçı olmaktan çıkmış artık tarım işçisi durumuna gelmiştir. Buna karşın toprak mülkiyetinin feodal ilişkilere dayanan Doğu Anadolu’da makineli tarımın yapılmadığı yerdeki birkaç zengin beyin Batı Anadolu’dan özenerek aldıkları traktör ve makineler, bir köşede çürümeye terk ediliyordu. Bu bölgede iki neden tarımda makineleşmeyi engelliyordu. Birincisi, üretilen mallar kendi ihtiyaçları için üretiliyordu, pazar için değildi. Karasaban onlara yetiyordu, tarımda verimi arttıran traktörün onlar için çekiciliği yoktu. Çünkü bölgede ürün fazlaları, ya çürümeye bırakılıyor ya da yakılıyordu. İkincisi ise, el emeğinin ucuz olmasıdır. Karın

³⁸⁶ 1927 *Zirai Tahrir Neticeleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 123-124. İsmail Hüsrev Tökin, a.g.e. s. 42.

³⁸⁷ Emin Mutaf, *Türkiye Ziraatin de Hayvan Pulluğunun Bugünkü Durumu ve Yurdumuzun Belirli Yerli Pulluk Yapım Evlerinde Yapılan Pulluklar Üzerinde Tetkik, Zirai ve Ekonomik Bakımlardan Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara, 1953, s. 79.

³⁸⁸ İ. H. Tökin, a.g.e. s. 44. Sadık Artukmaç, a.g.e. s. 45.

tokluğuna, sabahtan akşama kadar güneş altında en kötü şartlarda çalışan geniş maraba kitlesi, modern tarım tekniklerinin kullanılmasının en büyük rakibiydi.³⁸⁹

Devlet tarıma dayanan ekonomiyi geliştirmek, tarım ürünlerinin miktarını ve kalitesini arttırmak amacıyla tarımda makineleşmeyi teşvik etmiştir. Bu yönde kanunlar çıkararak, köylülerin makineli tarıma geçmesi için gerekli kredileri çoğu zaman tüm olanakları zorlayarak verdi. Ancak çalışmalar birkaç bölge dışında yetersiz ve etkisiz kalmıştır. Nitekim tüm dünyada olduğu gibi 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının Türkiye'ye olumsuz etkisi tarımda makineleşme hareketlerinde duraklama yaratmıştır.

1930'lu yıllarda 1920'li yıllar kadar olmasa da makineleşme hareketi bir nevi devam etmiştir. 1931 Birinci Ziraat Kongresi'yle birlikte açılan Birinci Ziraat Teknik Sergisi'ne 99 yerli pulluk yapım imalatı katılmıştır. Yerli pulluk imalathanelerini gümrüksüz gelen ithal pulluklara karşı korumak amacıyla devlet, 26 Mart 1931 tarih ve 1797 sayılı Pulluk Kanunu kabul etmiştir. Bunun yanında İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933 yılında ilk kez bir pulluk sayımı yaptırmıştır. İlk olmasına rağmen bu sayım pek sağlıklı sonuçlar vermediği söylenmektedir. Pulluk kullanım oranı II. Dünya Savaşı'na kadar artmıştır. Bu tarihten sonra ise bir azalma görülür. 1940 yılında Tarım Bakanlığı'nın Neşriyat Müdürlüğü 5 Kasım 1941'de 47 sayılı bir bültene göre, 1940 yılındaki pulluk miktarı, çiftçi aileleri ve çiftçi hayvanı miktarına nispet edildiği takdirde, yaklaşık beş aileye ve altı çift hayvana bir pulluk düşmektedir. Yine bir çiftçi ailesine 1,1 çift çeki hayvanı düşmekte ve her çiftçi elindeki bu 1,2 çift hayvanla 4,2 hektar arazi işlemektedir. Buna göre bu yıllarda Türkiye'de çift hayvanlarının % 16,5'inin pulluk ve % 83,5'nin karasaban ile tarım yaptıkları verisi ortaya çıkmaktadır.³⁹⁰

1945 yılındaki nüfus sayımlarına göre Türkiye nüfusunun %75,4'ü köylerde yaşamakta ve bu yaşayan nüfusun %94,5'ide tarımla uğraşarak geçimini buradan sağlamakta olan halkın tarımda makine kullanım oranı yeterli seviyede değildir. Devlet adına bu yönde 1947 yılında Zirai Donatım Kurumu, Amerika ve İngiltere'den 2 milyon liralık tarım alet ve makineleri sipariş etmiştir.³⁹¹ Tarımda makineleşme hareketinde

³⁸⁹ İ.H. Tökin, *a.g.e.* s. 193-195.

³⁹⁰ Emin Mutaf, *a.g.e.* s. 65-66.

³⁹¹ "Çiftçilerimize Bol Miktarda Zirai Alet ve Makine Dağıtılacak", *Köy Postası*, S.33, Ocak 1947, s. 4.

dönüm noktası olarak, Demokrat Parti döneminde gerçekleşen Marshall yardımı kabul edilir. Bu yardımla makineleşme büyük oranda artış göstermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarımsal verimliliği artırma politikasında makineleşme kadar tarımsal alanların sulama projesi de önemli bir yer tutmaktadır. Yağmurun bol yağdığı yıllarda tarımsal ürünlerde sıkıntı olmuyordu, ancak yağmur yağmadığı kurak zamanlarda köylü büyük sıkıntı çekmektedir. Tarım ürünlerinin verimi düştüğü için doğal olarak devlette bundan etkilenmekte, özellikle kurak bölgelerde yağmura dayalı üretim nadas usulünün uygulanmasını ve tarımsal üretimde düşüşe neden olmaktadır. 1927-1928 yıllarında yaşanan kıtlıklar ve yağışların düşük olması sonucu devlet sulama sorununa çare aramaya karar vermiştir. 1929 yılının Mayıs ayında sulama işlerini düzenlemesi için hükümete, 100 milyon TL harcama yetkisi vermiştir. Ancak bu uygulamanın pek başarılı olduğu söylenemez.³⁹²

1936 yılında hükümet, yeni bir sulama projesi uygulamaya karar verdi. Meclis, dönemin hükümetine 31 milyon TL'lik harcama yetkisi verdi. 1941'de ise bu rakam 51 Milyon TL'ye çıkarıldı. 1948'de ise bu rakam 165 milyon TL'ye kadar çıkarılmıştır.³⁹³ 1938-1950 yılları arasında hükümet, sulama işlerine 150 Milyon TL harcarken, 1930'lu yılların sonunda sulanan toplam toprak 400.000 hektar civarındaydı. Toplam tarım alanları içinde bu oran % 8'lik bir kısmını oluşturmaktaydı.³⁹⁴

3.5. Köyün Hükümetler Programında ve Devlet Bütçesindeki Yeri

1923 – 1938 yılları arası tarımsal yapıyı ve gelişimi etkileyen etkenlerin başında tarıma yönelik politikalar gelmektedir. Cumhuriyetin ilanı ile ekonomik hayat yeni bir anlayışla ele alınmıştır. Bu devirde, milli ekonomi politikasının oluşturulmaya çalışıldığı ve ekonomik toparlanma hamlelerinin olduğu bir gerçektir.³⁹⁵ Bilindiği gibi 1923-1950 yılları arasında Cumhuriyet Halk Fıkrası tek başına iktidar olarak ülkeyi yönetmiştir.

1931 yılına kadar, Cumhuriyet Halk Fıkrası, tarım içinde olmak üzere iktisadi kalkınmayı liberal anlayışla yaparken, 1931'den sonra devletçilik anlayışına geçiş yapmıştır. 1920'li ve 1930'lu yıllardaki hükümet programlarını incelediğimizde,

³⁹² Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 360.

³⁹³ Hüseyin Sami Çoşar, "Sularımız ve Sulama Politikamız", *Ulus*, 27 Mayıs 1942.

³⁹⁴ Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 360.

³⁹⁵ Enver Ziya Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1981, s. 112.

Cumhuriyet başlarında hükümetlerin programları Cumhuriyetin kuruluşu, şekli ve memleketin siyasi gelişmeleriyle doğrudan alakalıdır. Cumhuriyetin ilk hükümetinin programlarına baktığımızda, halkın %80'i köylerde yaşadığı ve tarımla uğraştığı için programlarında tarıma yönelik politikalar görülmesi kadar doğal bir şey yoktur. Tarım ve köylüyü ilgilendiren birçok madde, 1. Fethi Okyar Hükümeti'nin programında bulunmaktadır. Tarımsal üretimin geliştirilmesiyle sanayi sektörünün sermayesi buradan karşılanacak ve böylelikle hem tarım hem de sanayi alanında kalkınma olacaktır. Burada devletin tarım toplumundan yavaş yavaş sanayi toplumuna geçişini sağlamak yönünde bir politikasının olduğunu da görebiliriz.

Tarımla ilgili politikalar hükümet programlarında sıkça yer almasına rağmen Devletçilik politikasının uygulanmaya başladığı 5. İsmet İnönü Hükümetine kadar, tarım alanında istenilen şekilde bir verim sağlamamıştır. 1930'lu yıllarda gerek bu dönemde artmaya başlayan köycü aydınlar ve köycülük söylemleri ile gerekse tarımda devletçilik politikasının köylere ve tarıma olan ilgiyi arttırdığını söyleyebiliriz.

Milli Mücadele devam ederken açılan TBMM'de, kurulan Bakanlıklar arasında İktisat ve Ziraat Vekâleti bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise tarımın iktisadi hayatın önemli bir parçasını oluşturması ve toplumda önemli bir yere sahip olmasından dolayı 1924 yılında köylü politikalarının gereği olarak Ziraat Vekâleti, İktisat Vekâletinden ayrılarak farklı bir bakanlık olarak kurulmuştur. Ancak Ziraat Vekâleti 1928 yılında dönemin hükümetinin aldığı kararla lağvedilmiştir. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımının Türkiye'ye olumsuz etkileri, tarım fiyatlarının düşmesi, köylünün hızla fakirleşmesi sonucunda devlet tarım alanında politikalara yönelme gereği hissetmiştir. Bunun sonucu olarak 1928 yılında lağvedilen Ziraat Vekâleti, tarımda devletçilik politikası ve 1931 yılında toplanan Birinci Ziraat Kongresi'nin sonucunda çıkan kararları uygulamak üzere 29 Aralık 1931 tarihinde tekrar kurulmuştur. Ziraat Vekâlet'inin emrinde "*Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü*", "*Baytar Umum Müdürlüğü*", "*Orman İşleri Umum Müdürlüğü*" oluşturularak ziraat, orman ve veterinerlik işleri de Ziraat Vekâleti bünyesine dâhil edilmiştir.

Ziraat Vekâleti bütçesinin devlet bütçeleri içindeki payı incelendiğinde, devletin köylüyü ve tarımı kalkındırma politikaları, köycülük söylemlerinin aksine, uygulamada bütçeden ayrılan payın az olduğu göze çarpmaktadır. Yahya Sezai Tezel, bunun

nedenini şöyle açıklamaktadır: “*bütçe politikasına bakıldığında hükümet, tarım sektörünü geliştirmeye, ulaştırma ve sanayi sektörlerini geliştirmekten daha az önem vermiştir. Kemalist yönetici kadronun iktidar dönemindeki sanayici iktisat politikasının şekillenmesinde Türk tarımı önemli bir rol oynamıştır.*”³⁹⁶

1926-1950 yılları arasında Ziraat Vekâletinin genel bütçe içindeki payı %1 ile %3 arasında değişmektedir. Sadece 1936 yılında % 4 pay ayrılmıştır. Tarım ve sağlık alanları 1950’ye kadar bütçeden en fazla % 4 pay almıştır. Eğitim alanı ise 1926’da % 4 iken 1950’de % 15’e kadar yükselmiştir. Savunma sanayisi alanı ile her zaman bütçenin çoğunluğunu oluşturmuştur. Hatta savunmaya ayrılan paylar daima her dönem fazla olduğu gibi, 1942’de yani II. Dünya Savaşı yıllarında biz savaşa girmesek de ayrılan payın % 66’ya kadar artış gösterdiği görülmektedir. Sadece 1932’de bu oran % 29’a düşmüştür.³⁹⁷ Türkiye dünya ki gelişmelerden dolayı hep kendini savunmaya ihtiyaç duymuştur. Halkının büyük çoğunluğu köylü ve tarımla uğraşan bir toplum açısından ayrılan paylar oldukça yetersizdir.

3.6. Umumi Müfettişliklerin Kuruluşu

Osmanlı Devleti’nde Umumi Müfettişliklerin ilk olarak ortaya çıkışı II. Abdülhamit dönemine denk gelmektedir. Berlin kongresinde, Doğu Anadolu’daki 6 İl’e (Diyarbakır, Erzurum, Van, Sivas, Mamuratül-aziz, Bitlis) ıslahat yapılması baskısı nedeniyle Osmanlı Devleti tarafından buraya bir Umum Müfettiş gönderilmiştir. Resmi olarak Umumi Müfettişliğin kurulması 1902 yılında yayınlanan bir kararname ile olmuştur.³⁹⁸ Osmanlı Devleti, I. Dünya Savaşı sonrasında Anadolu’da eski gücünü tekrar kazanabilmek için askeri alanın dışında idari konularda geniş yetkilerle donatılan bir kuruma ihtiyaç duymuştur.³⁹⁹ Bunun sonucu olarak Ankara’da TBMM açıldıktan kısa bir süre sonra 28 Nisan 1920’de “*Anadolu Fevkalade Müfettiş-i Umumi*” ismi ile kurulmuştur. Anadolu’da emniyet ve asayişin sağlanmak için kurulan bu müfettişlik.

³⁹⁶ Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 383.

³⁹⁷ Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 381.

³⁹⁸ Emin Çağdaş Bulut, “Devletin Taşradaki Eli Umumi Müfettişlikler”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD), Yıl:11, S.21, Bahar 2015, s. 85.

³⁹⁹ Tuğba Korhan, “Cumhuriyet Dönemi Umum Müfettişlikleri İle İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:4, S.7, Nisan, 2012, s. 135.

Damat Ferit Paşa Hükümetinin düşmesinden sonra, bu müfettişlikte ortadan kalkmıştır.⁴⁰⁰

Osmanlı Devleti'nin idari uygulaması olan Umumi Müfettişliğini Cumhuriyete devredilen mirası olarak kabul edebiliriz. Cumhuriyet kurulduktan sonra Umum Müfettişliği uygulaması uzun süre tartışılmış, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile kanuni alt yapısı hazırlanmasına rağmen, ancak o günkü koşullar içinde herhangi bir netice alınamamıştır.

1927 yılına gelindiğinde *Birinci Umum Müfettişliği* bölgesi, 20 Haziran 1927 günü ve 1164 sayılı kanunla Diyarbakır, Urfa, Mardin, Van, Elazığ, Bitlis, Hakkâri ve Siirt illerini kapsayacak şekilde kurulmuştur. Başına da İbrahim Tali Öngören Birinci Umum Müfettişi atanmıştır.⁴⁰¹ 19 Şubat 1934 yılında 2150 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla Çanakkale, Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli illerini içine alan *İkinci Umum Müfettişliği* kurulmuştur. Başına Kazım Dirik getirilmiştir. 6 Eylül 1935 yılındaki kararnameye göre, 25 Haziran 1927 tarih ve 1164 numaralı kanunun 1.maddesi gereğince Trabzon, Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı, Gümüşhane ve Çoruh (Artvin) illerini kapsayan *Üçüncü Umumi Müfettişlik* kurulmuştur. Başına da Tahsin Uzer getirilmiştir. 6 Ocak 1936 tarihinde ve 23823 sayılı kararname ile *Dördüncü Umum Müfettişliği* resmen kurulmuştur. Ardından 6 Haziran 1936 yılında Birinci Umum Müfettişliğinden ayrılan Tunceli, Bingöl, Elazığ illeri, Dördüncü Müfettişlik Bölgesini oluşturmuştur. Başına da Kolordu Komutanı Hüseyin Abdullah Alpdoğan atanmıştır.⁴⁰²

Umumi Müfettişlikler ile bölge halkının toplum güvenliği yanı sıra siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçları karşılanması, köylünün topraklandırılması, illerin imar faaliyetlerinin hızlanması planlanan için kurulan olağanüstü hal valilikleri olarak tanımlayabiliriz⁴⁰³

⁴⁰⁰ Cemil Koçak, *Umumi Müfettişlikler 1923-1952*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 44-45. İstanbul hükümetinin Anadolu'daki sarsılan otoritesini tekrar tesis etmek amacıyla oluşturduğu bu kurumun başına Zeki Paşa tayin edilmiştir.

⁴⁰¹ *Birinci Umum Müfettişlik Bölgesi*, Hazırlayan: I. Genel Müfettişlik, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939, s. 25-30. Kendisinden sonra Hilmi Ergenli, 1933 yılında bölgeye Umum Müfettişi olarak atanmıştır. Hilmi Ergenli'den sonra ise Abidin Özmen, bu görevi 1935 yılında devralmıştır. Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Doğan Kitap, İstanbul 1998, s. 226.

⁴⁰² Engin Çağdaş Bulut, *a.g.m.* s. 89-96.

⁴⁰³ Mahmut Goloğlu, *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*, Yol Yayınları, Ankara, 1974, s. 49-50.

Genellikle ülkenin doğusunda kurulan Umumi Müfettişliklerin çalışmaları, doğu illerinde kalkınma programları uygulamasında önemli bir işlevi yerine getirirken,⁴⁰⁴ aynı zamanda özellikle bölgede feodal yapının çözülmesini istemeyen ağalar ve şeyhler tarafından da sürekli engellendi. Bu feodal güçler bazen İslami, bazen mikro milliyetçiliği kullanarak yöreye devlet hizmetlerinin götürülmesini engelleyerek halkın aydınlatılmasının önünde engel oluşturmuşlardır.⁴⁰⁵

1936 yılında toplanan Umumi Müfettişlikler Kongresi'nde, Köy Sorunu Değerlendirmesi şöyledir:

“...Bundan sonra en mühim ve hakiki taksimat köylerdir. Fakat bizdeki köyler adedi çok, kendileri küçük ve evleri dağınıktır. Toplu köylerimizde Köy Kanunu tatbik edilen 22.000 köydür. Burada da Köy Kanunu tatbik olunuyor, olunmuyor. O da başka meseledir. Eğer Türkiye idare politikası köylüler üzerinde tavakkuf edip, köy teşkilatını ikmal etmezse yaptığı bütün ilerleme hamleleri, inkılâp yürüyüşleri, nakıs ve sakat kalır. Bu milletin isnat ettiği kuvvet köy kuvvetidir.

Eğer köylüyü, kendi agulisyonuna bırakırsak tarihten beri on bin senelik köydür. On bin senede ne kadar tekâmül edebilmişse, bundan sonra da o kadar tekâmül edebilir. Kalaba köyü tarihi bir yer olduğu halde ilerlemiş bir köy değildir. Bu köyleri dolaşmak insana bir hüznün verir. Civarımızdaki köyler aramıza sığınmıştır. On beş seneden beri tereddidi eseri göstermemişlerdir. Köylünün karakteri maziye merbutiyettir.

Hayvanların inkılâbı malumdur. Hâlihazırda maymunlar 1.000.000 sene sonra yine maymun kalacaktır. Köylü de böyle kalırsa tedenniye doğru gidecektir. İktisadi hareketlerde de ne inkişaf edecek ve ne de bir şey olacaktır. Bunlarda birçok asarını gördüğümüz fabrikalar gibi boşalacaktır. Köylüyü büyük bir kitleyi iktisadi, medeni bir unsur haline getirmesek İstanbul'da, Darıca'da ve Derince'de ki tuğla fabrikaları, Büyük Çekmedeki ecza fabrikası nasıl sönmüşse, Kayseri'deki fabrikanın da bacası tütmez olacaktır. Binaenaleyh dâhili pazarı arttırmak lazımdır. 4.000.000 halkı besleyen köylüyü komün haline getirmek zarureti vardır. Bu da kendi halinde olmaz. Devletin inkılap hamlesini köye kadar uzatmak lazımdır. Ne vakit başlanırsa güçlük o vakit hitama erecektir. 22.000 köydeki komün teşkilatınının 12 sene evvel yapılmış kanunla

⁴⁰⁴ “Umumi Müfettişlikler”, (13 Temmuz 1937). *Ulus*.

⁴⁰⁵ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 86.

tanzim ettik. Bunun haricinde kalan 20.000 dağınık köyümüz şark vilayetlerindedir. Bir de Üçüncü Umumi Müfettişlik sahil muntıkasıdır. Sahil muntıkası arazi noktasından bunu icap ettirir. Orta Anadolu'da dahi köyler dağılmaya başlamıştır. Konya'yı, Aksaray'ı gösterebiliriz.”⁴⁰⁶

III. Umum Müfettişi olan Tahsin Uzer, “Köylü karşısında, başlıca alakadar, üç vekâlet bulunur. Bunlardan birincisi Dâhiliye, ikincisi Maliye, üçüncüsü Nafia Vekâlet'idir. Doğu'da köylünün Ziraat Vekâleti'ni anlayacak hiçbir hali yoktur. Hâlbuki köylünün Ziraat Vekâleti ile olan daimi alakası münasebetiyle köylüyü, iş bu vekâlete sıkı bağlamak için lazım gelen tedbirlerin alınması elzemdir”⁴⁰⁷ diyerek Ziraat Vekâletinin köyler üzerinde etkisinin az olduğundan bahsetmiştir.

Birinci Umum Müfettişliğinde bulunan 893.303 nüfuslu 6.418 köyden 4.502'sinin nüfusları 150'den azdır. Geriye kalan 1.916 köyün yalnız 396'sında köy kanunu uygulanmakta 1.520 köyde kanun uygulanmamaktadır. Köy Kanunu uygulayan köylerin toplam nüfusları 115.500'dür. Köy kanunun uygulanmadığı 1.520 köy yalnız muhtar, imam ve korucu gibi aylıklı kişiler için para toplamaktadır. 273.600 nüfusu olan bu köylerin senelik giderleri 198.838 liradır. 1.916 köyde kişi başına 64 kuruş düşmektedir. İkinci Umum Müfettişliğinde bulunan 1.284 köyden, 158'nin nüfusları 150'den azdır. Köy kanunu uygulayan ve bütçe yapan 552.753 nüfuslu 1.126 köyün senelik gelirleri 1.413.224 liradır. Bunun 937.440 lirası köylülerden salma şeklinde toplanmaktadır. 1.126 köyde kişi başına 255 kuruş düşmektedir. Üçüncü Umum Müfettişliğinde bulunan 278.720 nüfuslu 1.874 köyün 1.138'inin nüfusu 150'den azdır. Köy kanununu uygulaması gereken 736 köyden 314'ünde kanun uygulanmaktadır. Bütçe yapan 108.400 nüfuslu 422 köyde yalnız teşkilat giderlerini karşılayan 56.520 nüfuslu 414 köyün senelik gelirleri 109.633 liradır. 414 köyde kişi başına 66 kuruş düşmektedir.⁴⁰⁸

Tarımı geliştirmek ve köylünün refah seviyesini arttırmak amacıyla Birinci Umumi Müfettişlik bölgesinde yapılan işler şu şekildedir. Bölgede uygun yörelerde meyveciliği geliştirmek amacıyla, meyve ağacı fidanları dağıtıldı. Bölgenin

⁴⁰⁶ *Umumi Müfettişlikler Konferansında Görüşülen ve Dâhiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları İle Rapor ve Hülâsa*, Başvekâlet Matbaası, Ankara, 1937, s. 209.

⁴⁰⁷ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 82.

⁴⁰⁸ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 87.

ağaçlandırılmasına hız verildi.⁴⁰⁹ Bölgede köylüler arasında arıcılığı geliştirmek için kovanlar dağıtılmakla beraber zararlı hayvanlarla mücadele işine ve çekirge mücadelesi, domuz avı mücadelesi vb. faaliyetler yapıldı.⁴¹⁰

İsmet İnönü, çevrenin özelliklerine, hassasiyetlerine ve ihtiyaçlarına en iyi cevap veren kanunun uygulandığını söylemiştir.⁴¹¹ 1930’lu yıllarda olağanüstü yetkilerle donatılmış bu müfettişlikler bölgenin süratle kalkındırılması, illerin imar edilmesi ve hükümetin iskân politikasına uygun faaliyetlerde bulunmasını sağlamışlardır. Müfettişlikler, idari görevleri yanında, özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesindeki isyanların bastırılmasında askeri görev üstlendiği gibi genel asayişin sağlanmasında görev üstlenmişlerdir.

Türkiye genelinde kurulmuş olan Umum Müfettişlik Teşkilatlarına ilişkin ödenekleri, müfettişlikler hukuken var olmasına rağmen 1948 yılı bütçesinde yer verilmemiş, 1948’de yılında fiilen, 1952’de Demokrat Parti tarafından tamamen yürürlükten kaldırılmıştır.

3.6.1. Bir Köy Adamı Kazım Dirik ve Yaptıkları

Trakya’da kurulan Umumi Müfettişliği, köycülük alanında önemli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmaların köye yönelik olmasında köy sevdalısı bir kişiliğe sahip olan Umumi Müfettiş Kazım Dirik’in önemli bir yeri vardır.

Kazım Dirik’in daha İzmir Valiliği yıllarında İzmir’de köylere yönelik çok büyük çalışmalar yapmıştır. İzmir’de yolların ve köprülerin yanında köy kanunundan yararlanarak köy yolları yapımına başlamıştır. Birkaç sene içerisinde güzel yollarla birbirine bağlanmayan kaza, yolundan otomobil ve kamyon geçmeyen köy yolu bırakılmamıştır. İzmir’de hemen hemen okulsuz köy bırakmamıştır. Köyleri sık sık ziyaret etmiştir. Köy okulu inşaatı, köy yolları, tavuk ve arı istasyonları, köy odaları, kooperatif işleri, ziraat işleri başlıca işleri olmuştur. Kazım Dirik, İzmir Valiliği⁴¹²

⁴⁰⁹ *Güney Doğu Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, Birinci Umumi Müfettişlik tarafından neşrolunmuştur. Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1939, s. 400.*

⁴¹⁰ *Güney Doğu Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi... a.g.e. s. 390.*

⁴¹¹ *TBMMZC.. Devre, 5, Cilt: 7, 1935, s. 3.*

⁴¹² Mehmet Ali Keskin, *İzmir Valileri (Kurtuluşa Kadar Aydın Valileri) 1390-1992*, Memleket Matbaacılık, İzmir, 1992, s.84-86. Onun için İzmirli “Ayrancı Paşa” derledi. Bu lakabı yüzüne söyleyebilen köylülere hiç güvenmez, aksine böyle çağrılmaktan bazen çocukça bir sevinç duymuş. Zira o halkla iyi ilişkiler kurmuş, İzmir’i sadece koltuğundan yönetmekle kalmamış, köylünün ayağına kadar gitmiştir. Köylü sofralarında bulunmuş, misafir olduğunda “ne isterseniz paşam” diye soranlara “ayran

döneminde de ziraat kursları açarak köylünün yetiştirilmesinde önemli bir işlevi yerine getirmiştir.⁴¹³

Umumi Müfettişlik görevine geldiğinde ilk işi Trakya köylerini kalkındırmaya yönelik çalışmalara hız vermek olmuştur. Bu amaçla yaptığı işlerden ilki, Trakya Umumi Müfettişliğinde “*Köy Büro*”su teşkilini kabul eden 25 Aralık 1935 tarih ve 2883 sayılı kanuna dayanarak köy bürolarını oluşturmuştur. Bu bürolar aracılığıyla gerçekleştirilecek olan, “*Trakya'nın 5 yıllık Köy Kalkınma Programı*” hazırlandı. Trakya Umumi Müfettişi Kazım Dirik, Vali ve Kaymakamlara göndermiş olduğu yazıda kalkınma plan ve programın dışında tek bir köyün bile bırakılmayarak köylere önem verilmesini istemiştir.⁴¹⁴

Yine aynı yazıda köylülerden yol, okul vb. hizmetlerde yardım istenirken, köylünün tarlasında çalışmadığı günlerde iş verilmesine ve köylüyü bıktırmadan gücünden fazla maddi ve emek gücü istenmemesini istemektedir. Program, *sağlık işleri, bayındırlık, kültür, tarım ve ekonomi* olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. 1936 – 1940 yılları arasında her yıl için dört ana başlıkta toplanan işler belli bir programa bağlanmıştır. Bu program uygulandığında Cumhuriyetin ideal köy tipi gerçekleştirilmiş olacaktı. Programın diğer bir amacı da, “*Trakya'nın ağaçlama planı ve ağaçlandırılmasında kararlaştırılan esaslar*” bölümüdür. Trakya'nın ağaçlandırılmasında üç prensip kabul edilmiştir. Buna göre göçmen evlerinin bahçelerine meyveli fidan verilmesi (1935 yılında müfettişliğe bağlı dört ilde altı bin göçmen evi yaptırılmıştır), üç nehrin geçtiği Trakya bölgesinde kavaklık ve söğütlük yetiştirilmesi ve kurak alanların meşe, ceviz, akasya, çam vb. ağaçlarla ağaçlandırılması projeleridir.⁴¹⁵

Kazım Dirik, İzmir’de olduğu gibi, Trakya’nın birçok yerinde alt yapı işlerine büyük önem vererek yollar ve köprüler, birçok köy ve kasaba yolu onun zamanında şekillenmiş, göçmenler için köyler, halkın vakit geçireceği parklar, bahçeler inşa

verin bana” demiştir. Bunun için adı “Ayrancı Paşa”dır. İsmi yörenin çehresini değiştiren faaliyetleri sebebiyle İzmir ve civarındaki birçok yapıya, yol, köprü ve caddeye verilmiştir.

⁴¹³ Necmettin Emre, “İzmir Valisi Kazım Dirik ve Eserleri”, *Fikirler*, S.272-275, 30 Haziran 31 Temmuz 1944, s. 1-3.

⁴¹⁴ *Trakya'nın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936, s. 16.

⁴¹⁵ *Trakya'nın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı... a.g.e.* s. 32. Özellikle doğa sevgisini halka aşılması onun göze çarpan bir özelliğiydi. Bunun için başta Pehlivan köyü olmak üzere birçok yerde ağaçlandırma çalışmalarına hız verdi. Şu an Pehlivan köyü’ de bulunan Akasya ormanı onun zamanından en diri hatıradır.

ettirmiştir. Müfettişlik bölgesinde ihtiyacı olan köylülere buğday dağıtılmıştır.⁴¹⁶ Yine 1937’de içinde hazine arazileri bulunan toprakların muhacir ve topraksız köylülere dağıtılması için karar çıkarılmıştır.⁴¹⁷ Trakya Umum Müfettişliği yaptığı önemli işlerden biri de 1939 yılında kendi bölgesi içerisinde bir “*Toprak Anketi*” yaparak köylülerin durumunu ve topraksız köylüleri belirlemek olmuştur.⁴¹⁸ Trakya Umum Müfettişliği köy bürosu tarafından 1937 yılında yapılan köycülük faaliyetlerinden birisi de her köyün sicilini çıkartmak olmuştur. Köy kütüğü adı verilen ve bir nevi monografik anket niteliğindeki sicil defterleri Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Çanakkale’ye gönderilerek orada köy öğretmenleri ve köy kâtipleri tarafından toplanan veriler Umum Müfettişliğe gönderilmiştir.⁴¹⁹ Müfettişlik Köy Bürosu Şefi Selahattin Kandemir tarafından köy kütüklerine dayanarak, Trakya bölgesindeki köylü işletmelerin özelliklerini ortaya koyan bir çalışma bulunmaktadır.⁴²⁰ Köy büroları arasında en başarılıları, Trakya Umum Müfettişliği yöresinde bulunanlardır. Bu başarıda Kazım Dirik’in payı oldukça büyüktür.⁴²¹

Trakya Umumi Müfettişliği ayrıca, ayda bir çıkarılan “*Köylünün Yükselmesi İçin*” isimli dergiyi köylere parasız olarak dağıttirmiştir. Dergide Cumhuriyetin ideali olan köy kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla, bilimsel yöntemle tarım, modern köy evleri, köy tipi gibi çeşitli konularda yazıların yanında Trakya Umum Müfettişliği hakkında bilgiler vermektedir.

3.7. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı

Kırsal bölgelere çağdaş bir görünüm kazandırmak amacıyla Cumhuriyetin ilk yıllarında köyleri tek tip yaparak kalkındırmak için bir proje yarışması açılmıştır. Belki de İdeal Cumhuriyet Köyü Planı da bu yarışmaya katılan tasarımlardan biriydi. Bunu bilmemekteyiz. Bu yarışma için hazırlanan rapor, köy evleri ve köy yerleşmesi sorununa devletin bakış açısını gösteren güzel bir örnektir.

⁴¹⁶ T.C.B.C.A. 52 19 14.

⁴¹⁷ T.C.B.C.A. 76 55 5.

⁴¹⁸ 1939 *Toprak Anketi, Köylünün İşlediği Toprağın Vücut Nevileri*, TC. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsniyat Matbaası, İstanbul, 1941. Trakya Umumi Müfettişliği Bölgesinin 1310 Köyünde yapılmıştır.

⁴¹⁹ “Trakya’da Köylü İşletmeleri”, *Köye Doğru*, 15 Kasım 1940, S.11-12, s. 17-18.

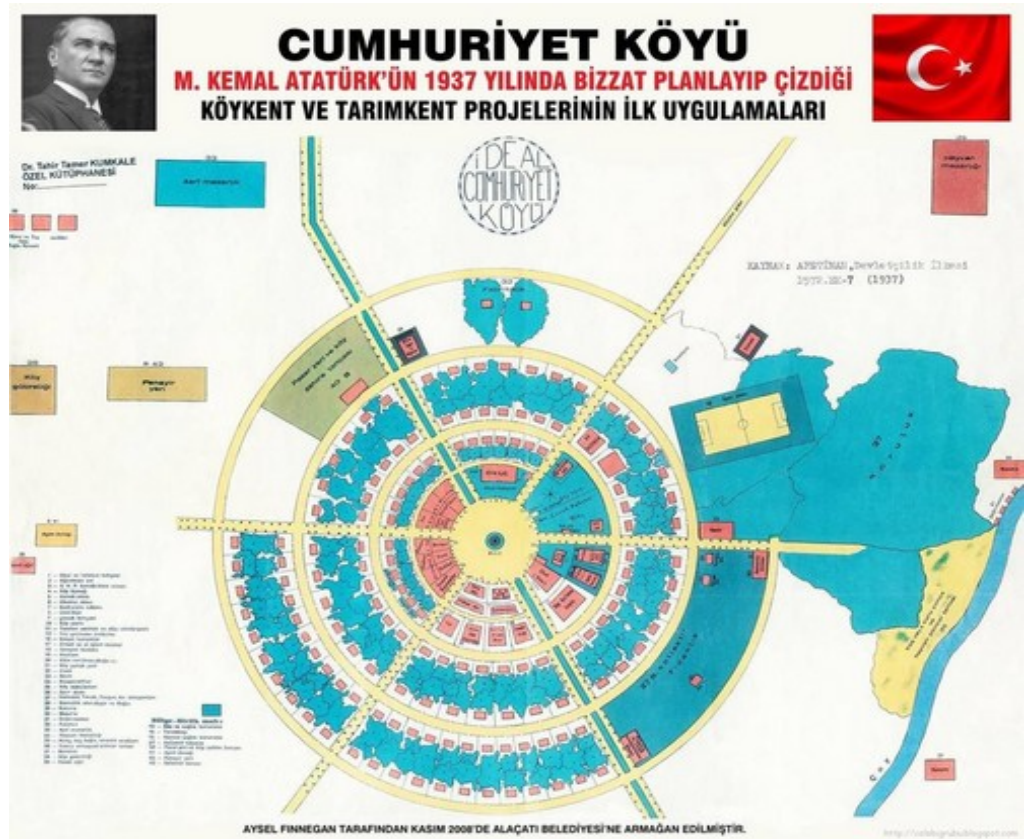
⁴²⁰ Selahattin Kandemir, “Trakya’da Köylü İşletmeleri Üzerinde Bir Tetkik Denemesi”, *İnsan*, 1 Şubat 1938, S. 9, s. 708-720.

⁴²¹ *Trakya’nın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı*, ... s. 25-40.

Afet İnan'a göre İdeal Cumhuriyet Köyü Planı tahminlerine göre 1935-1937 yılları arasında çizilmiş olabileceğinden bahsetmiştir. Bu plan ilk olarak 1972 yılında basılan Prof. Dr. Afet İnan'ın “Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933” başlıklı kitabında İdeal Cumhuriyet Köyü Planı, kitabın ekler kısmında 7. sıra numarası ile yer almıştır.⁴²²

Köyler için geliştirilen ve bazı yerlerde uygulamaya geçen İdeal Cumhuriyet Köyü Planını bizzat Atatürk'ün eliyle çizmiş olduğu yönünde çeşitli söylentiler vardır. Çünkü dönemin lideri Atatürk'ün onayı olmadan böyle bir plan yapılması söz konusu değildir. Hatta kendisi İstanbul Polonezköy civarındaki Cumhuriyet Köyü'nü defalarca ziyaret ederek konunun takipçisi olmuştur. Bütün bunların başından beri Atatürk tarafından bir değişim ve modernleşme planı olarak ele alındığını ve uygulandığını göstermektedir.

Şekil 1: İdeal Cumhuriyet Köyü Planı⁴²³

⁴²² www.cumhuriyetkoyu.com.tr, (15.05.2012).

⁴²³ Afet İnan, “Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Sanayi Planı 1933”, TTK Yayınları, Ankara, 1972, Ek: 7.

İdeal Cumhuriyet Köyü planı incelendiğinde de aşağıdaki tabloda görüleceği üzere 44 ünite yer almaktadır. Ancak 44. Ünite boş olarak gösterilmiştir.

Tablo 17: İdeal Cumhuriyet Planı içerisinde yer alan üniteler⁴²⁴

1.Okul ve tatbikat bahçesi	12.Köy Gazinosu (Radyolu)	23. Revir	34.Hayvan Mezarlığı
2. Öğretmen evi	13. Ebe ve Sağlık Korucusu	24. Kooperatifler	35.Kireç, taş, tuğla, kiremit ocakları
3.CHP Kurağı (Halkodası)	14.Tarımbaşı	25. Köy Dükkânları	36. Yonca ve hayvan pancar tarlası
4. Köy Konağı	15.Hayvan ve Sağlık Korucusu	26. Spor Alanı	37. Koruluk
5. Konuk Odası	16.Sosyal Kurumlar	27. Damızlık Tavuk, Tavşan,Arı İstasyonu	38.Köy Gübreligi
6. Okuma Odası	17.Ziraat ve Elişleri Müzesi	28. Damızlık Ahır (Aygır ve Boğa)	39. Fenni ağıl
7. Konferans Salonu	18.Gençler Kulübü	29.Kanara (mezbaha)	40. Pazar yeri ve köy zahire loncası
8. Otel-Han	19. Hamam	30. Mandıra	41. Aşım (Hayvan çiftleşmesi) Durağı
9. Çocuk Bahçesi	20. Etiv Makinesi	31. Değirmenler	42. Panayır yeri
10. Köy Parkı	21. Köy ve Yunak Yeri	32. Fabrika	43. Selektör Binası
11. Telefon Santrali	22. Cami	33. Asri Mezarlık	44. -

Atatürk tarafından çağdaş, çevreci bir köy yaratma amacı ile yapılmış bu proje daire şeklinde bir yerleşim planına sahiptir. Köy konağı, cami, okul, sağlık ocağı, otel, han, çocuk bahçesi ve fabrika dâhil 43 yapının bulunduğu planın köyün tam ortasında anıt vardır. Merkezinde küçük daire ve etrafında gittikçe genişleyen dört daire şeklinde olan proje, dört parçalı köy planı ve dışa doğru giden altı yol bulunmaktadır. Köy meydanı merkezin hemen sağında, köy parkı köy meydanının içindedir. Köy parkı ve çocuk bahçesinin çevresinde oyun yeri, telefon, itfaiye, çeşme, havuz, tuvalet göze çarpmaktadır. Ayrıca planda sosyal tesisler, terzi, bakkal ve berber gibi mekânlar yer almaktadır. Planın sağında en dış çemberden dışa doğru açılan alanda çok geniş koruluk vardır. Koruluğun sonundaki çayın kenarında değirmenler, güneyde ise yaş ve kuru yonca ile hayvan pancar tarlası vardır. Planın sol üst köşesinde asri mezarlık, sağ üst

⁴²⁴ Serdar Şahinkaya, “İdeal Cumhuriyet Köyü, Cumhuriyeti Kuranların Tahayyülüne Bir Örnek”, *Mülkiye*, C.XXIV, S.225, s. 43-44.

köşesinde hayvan mezarlığı ile kireç ve taş ocaklarına yer verilmiştir.⁴²⁵ Dönemin şartları düşünüldüğünde modern bir köy tipi düşünülmüştür.

Aslında bu plan İstanbul Polonezköy’de bulunan Cumhuriyet Köyü’nde kısmen uygulandığı söylenebilir. Trakya bölgesinde bu plana uygun köyler olduğunu da biliyoruz. Cumhuriyet köyünde daire şeklinde bir yapı vardır.⁴²⁶

10 Kasım 1938’de Atatürk’ün vefatından sonra birçok çalışma kesintiye uğramıştır. İdeal Cumhuriyet Köyü Planı da bunlardan bir tanesidir. Nedeni bilinmemekle beraber bu plan sonraki dönemlerde herhangi bir şekilde ele alınmamıştır. Nedeni siyasi mi ekonomi mi bilinmez ama büyük olasılıkla Atatürk öldükten sonra köye ve köylüye yönelik onun heyecanını devlet önemli ölçüde yitirmiştir. İdeal Cumhuriyet Köyü planı da bunun önemli parçası idi, ancak Atatürk’ün ölümünden sonra gerek II. Dünya Savaşı etkileri gerekse çok partili yaşama geçtikten sonra köylüye verilen önemin azalması sonucu bu plan rafa kaldırılmıştır.

3.8. Köy Büroları

Cumhuriyet dönemine kadar adet ve ananelere göre idare edilen köylerde, Köy Kanunu ile bir anda her şeyin değişmesi beklenemezdi. Köy Kanunu’nun yedinci maddesi ile devlet, köylere kendi kendilerini idare etme yetkisi vermişti. 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nun 90. Maddesiyle de köyün hükmi şahsiyeti de onaylanmıştır. 1924 yılından itibaren köy idareleri, Köy Kanunu hükümlerine dayanarak köylere ait işleri kendileri yapmış, idare makamları da bu işleri takip etmiştir.

Devlet Köy Kanunu pratikte bir şeyleri başarmış ama uygulamaya geçirme konusunda sıkıntılar yaşamış ve köyde istediği dönüşüm hareketini gerçekleştirememiştir. Devlet, 1931 yılında bir pilot bölge seçerek İzmir’de köy bürosu kurmuş ve olumlu sonuçların alındığı görülmüş, ülkenin diğer yörelerinde de yaygınlaştırılması için çalışmalara başlanmıştır. Devlet ile köylü arasındaki iletişimi hızlandırmak amacıyla 1936 yılında İçişleri Bakanlığı 14.09.1936 tarih ve Mahalli İdareler 45/175 numara ile illere gönderdiği bir tamim ile de 1937 yılından itibaren

⁴²⁵ Ömer Atabeyoğlu, “Atatürk’ün Kırsal Kalkınma Projesi “İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi’nin Mekân Kuramları Açısından Değerlendirilmesi”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, C.18, S.2, 2017, s. 178-179.

⁴²⁶ www.cumhuriyettarihi.com.tr. (24.05.2012).

faaliyete başlamak üzere Vilayetler Muhasebe-i Hususiye kadrosuna birer Köy Bürosu teşkilatı ilavesini istedi.⁴²⁷ 1936 yılında oluşturulan 14.1.1938 tarih ve 3314 numaralı sayı ile geliştirilen köy büroları buldukları ilçelerde ve köye gönderdiği memurlar vasıtasıyla köylünün meselelerinin çözülmesi için çalışmalar yapmıştır. Devlet bu teşkilat ile köy kanununun köylerdeki uygulanış şeklini ve kanunun esas amacını oluşturan köy kalkınma meselesini yakından takip ve kontrol etmeyi düşünmüştür.⁴²⁸ Köy bürolarının görevleri birincisi köy işleri, ikinci köy bütçeleri olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır.⁴²⁹

Köy bürolarında görev yapacak kâtipler için il merkezlerinde kurslar düzenleniyordu. Örneğin; Bursa'da Vali Refik Koral'ın emriyle açılan iki haftalık kursa 75 kişi katılmıştır. Merkez kazasına bağlı nahiye ve köy büro kâtiplerinin kursa katılmaları zorunluydu. Bu kurslar önemliydi, köy bürosu memurlarının yetişmiş uzman kişiler olması, köy işlerinin daha hızlı yapılmasını sağlıyordu. Köylerde düzenli bir hesap usulü ve çalışma tarzı oluşturmak köy bürosunun görevleri arasındaydı.⁴³⁰

1944 yılında İzmir'de merkez kazası köylerinde hakiki bir kalkınma temini için köy adamları yetiştirmek üzere "Köy Muhtar ve Kâtipleri" kursu açılmıştır. Köy kalkınmasına hizmet etmek, köy muhtar ve kâtiplerinin bilgilerini arttırmak ve köy kanununun tatbikini kolaylaştırmak amacıyla İzmir Halkevi salonunda İzmir kazasına bağlı 57 köy için 4 Aralık 1944'te başlayarak 10 gün devam eden bir kurs açılmıştır. Kursu merkezin 4 köyü ile Karşıyaka, Bornova, Buca, Cumaovası, Değirmendere nahiyeleri köy kâtipleri kursuna namzet olarak devama mecbur tutulmuşlardır. Her köyün bir kâtip namzeti göndermesi arzu edilmişse bu gerçekleşmeyen durumlarda nüfusları 500'den yukarı köylerin kesinlikle, küçük köylerin birleşerek bir kâtip namzeti göndermeleri istenmiştir. Şehir, kasaba ve köylerden köy yazı ve hesap işlerini öğrenmeye ve köy kâtibi olmaya hevesli orta ve ilkokul mezunlarından kursa iştirak etmek isteyenler masraflarını kendileri tarafından karşılanmak üzere kursa kabul edilmişleridir. Kursu katılan muhtarlar yerlerini birer vekil bırakacaklardır. Kursu köylerden mecburi olarak katılanlara köy sandıklarınca 250'şer kuruş yevmiye

⁴²⁷ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 91.

⁴²⁸ M. Hilmi Vural, "Vilayet ve Kaza Köy Büroları Nasıl Kuruldu?", *Köye Doğru*, Yıl:2, S.30, 15 Eylül 1941, s. 14.

⁴²⁹ M. Hilmi Vural, *a.g.m.* s. 14.

⁴³⁰ "Köy ve Büro Kâtipleri için Vilayet Merkezinde İki Hafta Süren Bir Kurs Açıldı", *Köy*, Yıl.1, S.10-11, Temmuz 1939, s. 184-185.

verilmiştir. Kurs sonunda köy kâtip namzetleri gösterilen derslerden⁴³¹ imtihana tabi tutulmuştur. Kazananlara ehliyetname verilerek kendi köyüne veya mıntikasına kâtip olarak gönderilmiştir.

Buna benzer bir kursta Kuşadası'nda Muhtar ve Köy Kâtipleri Kursu adı altında açılmıştır. Bu kursun amacı, Köy Kanunu çikalı çeyrek asır olsa da bunu tatbik eden Köy Muhtarı ve üyelerinin kanunu hemen hemen hiç bilmemeleri ve yanlış anlamalarıdır. Köy Kanununun verimli olabilmesi bilhassa muhtar, kâtip ve üyelere uygulamalardan örnekler vererek öğretilmesinin zaruri hale gelmesindedir. Muhtarlık kursu herhangi bir ilim verme iddiasında değildir. Burada amaç sadece köy idarecilerine uygulamada gerekli olan bilgileri vermek, Köy Kanununun bütün kanun ve devlet dairelerinin köyden istediği işleri ayrıntıya girmeden basit ve pratik şekilde öğretmektir. Kursta Mahalli idareler, Köy idareleri ve tarihçesi, Köyün idari taksimatındaki yeri ve tarifi, Köy sınırları ve ihtilafların hal yolları konuları üzerinde konuşmalar yapılmıştır. ⁴³² Örnek olarak 7 Eylül 1944 tarihinde köy adamlarının kanuni bilgilerini arttırmak amacıyla açılan bu kursa İzmir'in Bergama ilçesinden 78 köylü genç katılmıştır.⁴³³

Köy Büroları buldukları yörelerde köylülere çeşitli konular hakkında bilgi veren kitaplar çıkarmışlardır. Kısa broşür niteliğinde olan bu bilimsel yöntemler ile tarım, hayvancılık, sağlıklı beslenme, Cumhuriyet devriminin köye getirdikleri gibi konuları kapsamaktadır. Bunun dışında köy büroları ise aylık dergi yayınlıyorlardı.⁴³⁴ İzmir Valiliğine bağlı köy bürosunun çıkarmış olduğu İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi buna en güzel örnektir.

3.9. Köy Birlikleri

İçişleri Bakanlığı tarafından 1939 yılı Haziran ayında köylülerin birlikte yapması gereken konuların düzene sokulması amacıyla çıkarılan bir kararname ile *Köy Birlikleri* adı verilen bir kurum kuruldu. Zaten 442 sayılı Köy Kanununun 47. ve 48. Maddeleri köy

⁴³¹ "İzmir'de Köy Kursları Devam Ediyor", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S. 7, 1. Kanun 1944, s. 11-13.

⁴³² "Kuşadasında Muhtar ve Köy Kâtipleri Kursu", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Mart 1948, S.46, s. 9-12.

⁴³³ Rıdvan Kipur, "Köycülük Haberleri", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.5, 1. Teşrin 1944, s. 18.

⁴³⁴ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 93.

birliklerinin kurulmasına müsaade etmektedir.⁴³⁵ Devlet tarafından köylere götürülen bir takım hizmetler, sınırdaş olan köyler arasında ortaklaşa oluşturulan heyetler tarafından toplanan paralar ile yapılıyordu. Bu paraların toplanması sırasında yolsuzluklar yapılıyor ve halktan fazla para alınarak bir takım kişilerin cebine aktarılıyordu. Köylünün en büyük şikâyetlerinden birisi olan bu soruna çözüm bulmak amacıyla devlet, Umumi Müfettişliklere ve Valiliklere gönderilen bu tamim ile köylerin ortaklaşa yapacakları işlerde paranın toplanması sırasında bir takım yolsuzluklar olduğu ve bu yolsuzlukları önlemek ve köy ihtiyar heyetlerini denetlemek amacıyla *Köy Birlikleri* teşkilatını kurmuştur. Köy Birlikleri ile halkın köy hizmetlerine katılmasının kolaylaştırılmasına çalışılmıştır.⁴³⁶ Köy birliklerinin kurulmasının amacı ise ortaklaşa yapılacak işlerle ilgili köy meclislerince oluşturulacak heyetlerin sürekli kontrol altında bulundurularak halkın şikâyetlerini önlemektir.⁴³⁷

Köy Birlikleri, birlik başkanı, birlik encümeni ve birlik meclisi gibi oluşumlardan müteşekkildir. Kuruluş tarihi eski olmasına rağmen yeterince kurumsallaşamamış ve paravan bir kuruluş olmaktan kurtulamamıştır. Bu köy birlikleri 2005 yılında çıkarılan bir yasa ile özel bir yasaya kavuşturulmuş ve adı Köye Hizmet Götürme Birlikleri olmuştur. Bu yasa ile her ilçede birlik kurulması zorunlu hale getirilmiştir. Ayrıca İçişleri Bakanlığı tarafından 2005 yılında köylerin desteklenmesi amacıyla KÖYDES Projesi başlatılmıştır.⁴³⁸

3.10. Halkevleri

Yapılan inkılâplar halka zamanında ulaşmadığı gibi, halk tarafından yeterince algılanamıyordu. Atatürk'ün yaptığı yurt gezilerinde, ülkede hala padişahlığın sürdüğü sananlar Atatürk'e padişahım diyenler bulunmaktaydı. Bu durum halk ile yönetenler arasındaki kopukluğun net göstergesiydi. Atatürk'te 1930 yılında çıktığı yurt gezilerinde bu kopukluğu yakından görerek iyice fark etmiş⁴³⁹ ve bir birtakım çareler

⁴³⁵ Muhammed Sarı, *a.g.m.* s. 529.

⁴³⁶ Erdi Batur, "Köy Birlikleri ve Toplumsal Kalkınma", *Türk İdare Dergisi*, Yıl:45, S.345-346, Kasım-Aralık, Ocak-Şubat 1973-1974, s. 3-13.

⁴³⁷ *Köy Birlikleri ve Bu Teşekkülün İfa Ettiği Mana*, Yeni Van Matbaası, 1944.

⁴³⁸ Mahmut Esen, "Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ve Köydes Projesi", *İdarecinin Sesi*, Mart-Nisan 2011, s. 58-61. http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/144/58-61%20mahmut%20esen.pdf, (Erişim Tarihi: 25.01.2014).

⁴³⁹ Mehmet Serhat Yılmaz, "Atatürk'ün Kastamonu Gezisi ve Şapka İnkılâbı", *Kastamonu Eğitim Dergisi*. C.13. No: 1, Mart 2005, s. 223-232.

bulma yoluna girmiştir ki bunlardan birisi hatta en önemlisi Halkevleri hareketi olmuştur.

Halkevlerinin kuruluşunun başlangıç noktasının 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı olduğunu söyleyebiliriz. Bu ekonomik bunalım, 1923-1929 yılları arasında ekonominin yükünü fakir ve cahil halka yükleyen politikalar, köylü ile yönetici sınıfın kaynaşmasını engellemiştir. Tüm bu nedenlerden ötürü Dünya Ekonomik Bunalımının sorunları karşısında iktidar politika değişikliğine gitmiştir. Serbest Fırka deneyiminden sonra, 1930'ların ilk yıllarında, Cumhuriyetin ilk yıllarına oranla politikalarda devletleşme ve sertleşme dönemine girildi.

Türk Ocaklarının kendini 1931 yılında feshetmesinden sonra altı ilke ve bu altı ilkeye dayanan bir program ile Türk Ocakları'nın bütün malvarlığının CHF'ye devrinin kabul edildiği CHF'nin III. Büyük Kongresi toplanmıştır.⁴⁴⁰ Asıl sorun Türk Ocakları kapatıldıktan sonra onun yarattığı boşluğun ne şekilde doldurulacağıydı.

Türk Ocağı bir davanın Türkcülük davasının hareket noktasıydı. Onun ülküsü ırkının, tarihinin düşman kuvvetleriyle boğuşmak ve yaşama hakkını kurtarmaktı. Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanmasından sonra Türk Ocakları, Türk'ü kendine bağladı ve kendine getirdi. Fakat bu kendine bağlanan ve kendine gelen Türk'ü, kendinde oldurmak, onu yalnız kendisi için değil, kendi içinde yaşayan en ileri ve en üstün insan hayat ve kıymeti için verimli ve yaratıcı bir kuvvet haline getirmek lazımdı. Yeni Türk dünyasını kuracak, bu dünyayı destekleyen yeni fikir ve hayat kaynaklarını açacak yeni bir hamleye ihtiyaç bulunmaktaydı.⁴⁴¹ Basında çıkan haberlerden bunu görmek mümkündür. Gençlerin ve halkın eğitilmesi bunu resmi hale getirmek gerekiyordu. Yeni devletin eğitim ve kültür alanındaki amacı halkın köylü-şehirli fark etmeksizin eğitilmesiydi.⁴⁴² Halkevlerinin açılması teklifi 1931 tarihli CHF'nin III. Büyük Kongresi'nde gündeme getirilmiş oy birliği ile kabul edilmiştir. Bu kararla birlikte halkı eğitmeyi, inkılâpları kısa zamanda ülkenin en uzak köşelerine kadar ulaştırması

⁴⁴⁰ Yavuz Özdemir-Elif Aktaş, "Halkevleri (1932'den 1951'e)", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, S.45, Erzurum, 2011, s. 236.

⁴⁴¹ Ziya Somar, "Halkevlerinin Yıldönümü Münasebetiyle", *Fikirler*, S.242-243, 15 Şubat 1943, s. 1-2.

⁴⁴² Fay Kirby, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, (Çev. Niyazi Berkes), Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 103.

planlanan halkevlerinin kurulması resmiyet kazanmıştır.⁴⁴³ Halkevleri milleti ve cemiyeti bir çatı altında toplayacak kurum olarak düşünülmüştür.⁴⁴⁴

Cumhuriyet yönetiminin yerleşmesi için atılan adımlardan biri olan Halkevleri, halkı modern bilgilerle tanıştırmının yanı sıra sağlıklı nesilleri yetiştirerek gençleri zararlı alışkanlıklardan uzak tutmak, halkı modernleştirmek, cahilliği yenmek, milliyetçi, laik halkçı fikirleri aşlamak, demokrasi, halkçılık vb. kavramları halka kazandırmak, halk arasındaki imtiyazları ortadan kaldırmak gibi önemli aktif roller üstlenmesi planlanmıştır.

Halkevlerinin açılışı için hazırlıklara başlanmıştır. Halkevlerini kurma görevi Reşit Galip'e verilmiştir.⁴⁴⁵ Yapılan hazırlıklar sonucunda ilk Halkevleri hareketi 19 Şubat 1932 tarihinde 14 il merkezinde açılmıştır. Bu merkezler Eminönü, Ankara, İzmir, Bursa, Diyarbakır, Eskişehir, Samsun, Konya, Denizli, Çanakkale, Aydın, Bolu, Afyon ve Malatya'dır. Aslında bunlar resmi açılışa kadar hazırlıkları tamamlayabilen halkevleridir. Trabzon, Antalya, Kocaeli, Edirne, Kayseri, Gaziantep, Van, Kütahya, Ordu, Tekirdağ, Bilecik, Giresun, Silifke, Sinop, Kastamonu, Kırklareli, Rize, Şebinkarahisar, Zonguldak ve Yozgat'taki Halkevleri ise 19 Şubat tarihine yetişmeyip 24 Haziran 1932 tarihinde açılan halkevleridir. Eklenen bu yeni 20 ev ile birlikte Halkevlerinin sayısı 1932 Haziranı itibariyle sayıları 34'e yükselmiştir.⁴⁴⁶ 34 halkevinde 1932 yılında 299 konferans verilmiş ve bu halkevlerinin 1932 yılındaki üye sayıları 17.968 kişiyi bulmuştur.⁴⁴⁷ Halkevlerinin kuruluş yıldönümünde yani 19 Şubat 1934 günü 25 Halkevi daha açılmıştır.⁴⁴⁸ 1948 yılına gelindiğinde ülke genelinde 569 Halkevi ve 4261 Halkodası açılmıştır.⁴⁴⁹ Halkevleri halkçılık, devletçilik, cumhuriyetçilik,

⁴⁴³ Neşe Gürallar Yeşilkaya, *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, Şubat 2003, s. 38.

⁴⁴⁴ Orhan Özacun, *Halkevlerinin Dramı, Kebikeç*, Sayı: 3, 1996, s. 89.

⁴⁴⁵ Saadet Tekin, "Dr. Reşat Galip ve Üniversite Reformu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S.2, 1992, s. 179-212. Dr. Reşat Galip Eylül 1932'de Maarif Vekilliği'ne getirilmiştir. 1934 yılında geç yaşta ölmüştür. 1933 yılındaki Üniversite Reformunda etkin bir rol oynamıştır.

⁴⁴⁶ Nurcan Toksoy, *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Kitabevi, Ankara, 2007, s. 36.

⁴⁴⁷ T.C.B.C.A. 490.01/846.346.1.

⁴⁴⁸ Zeki Arıkan, "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu Dergisi*, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, C.6, S.23, 1999, s. 270.

⁴⁴⁹ Vedide Baha Pars, "Halkevlerinin 18. Yıldönümünde", *Fikirler*, Seri 33, Mart 1950, s. 1.

laiklik, inkılapçılık ve milliyetçilik için çalışmakta olan bir kurum olarak tanımlanmıştır.⁴⁵⁰

Atatürk vefatına kadar birçok Halkevini ve Halkodasını ziyaret etmiş ve sosyal ve kültürel devrim yaptıklarını düşündüğü evlerin çalışmalarını yakından izlemiştir.⁴⁵¹ Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fıkrasının Genel Yönetim Kurulu kararı ile açılmaktaydı. Halkevinin açılma talebi il yönetim kurulu tarafından merkeze iletilir ve Fıkra Genel Yönetim Kurulu'nda olumlu bir karar çıkar ise faaliyetlere başlanırdı. Halkevleri Talimatnamesinde vatandaşların alakasını çekmek için ve herkese gidebilmek için halkevleri bünyesinde dokuz şube kurulmuştur. Bu dokuz şubeden en az üç şube oluşturulursa halkevi kurulmasına izin verilmektedir.⁴⁵² Bu şubeler;

- 1- Dil ve Edebiyat Şubesi
- 2- Güzel Sanatlar Şubesi
- 3- Temsil Şubesi
- 4- Spor Şubesi
- 5- Sosyal Yardım Şubesi
- 6- Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi
- 7- Kütüphane ve Yayın Şubesi
- 8- Köycülük Şubesi
- 9- Tarih ve Müze Şubesi

Tablo 18: Halkevleri Şube İsimleri⁴⁵³

CHF Halkevleri Talimatnamesi (1932)	CHP Halkevleri Öğreneği (1935)	Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)
Dil, Edebiyat, Tarih	Dil, Tarih, Edebiyat	Dil ve Edebiyat
Güzel Sanatlar	Ar	Güzel Sanatlar
Temsil	Gösteri	Temsil
Spor	Spor	Spor
İçtimai Yardım	Sosyal Yardım	Sosyal Yardım

⁴⁵⁰ *Halkevleri*, CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul, 1963, s. 10.

⁴⁵¹ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara. 1973, s. 340-341.

⁴⁵² Zeki Arıkan, *a.g.m.*, s. 261.

⁴⁵³ *CHF Halkevi Talimatnamesi(1932), CHP Halkevleri Öğreneği(1935), Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)*

Halk Dershaneleri ve Kurslar	Halk Dershaneleri ve Kurslar	Halk Dershaneleri ve Kurslar
Kütüphane ve Neşriyat	Kitapsaray ve Yayın	Kütüphane ve Yayın

1932 tüzüğünde yer alan şekliyle böyle olan şubelerin bazılarının isimleri 1935 ve 1940 tüzüklerinde değiştirilmiştir.

En az 25 üye ile kurulan bu şubeler halkın kaynaşmasına, eğitilmesine, yeni Türk harflerinin köylere kadar ulaştırılmasına yönelik çalışmalarının sıra tarih ve dil konularında da bilimsel çalışmalar yapmıştır.⁴⁵⁴ Siyasal bir kurum olarak düşünülmeyen halkevlerinin tüm faaliyetleri halka açıktır. Kütüphane veya okuma odasının oluşturulması halkevinin açılma şartlarından biridir.⁴⁵⁵ Şube çalışmaları şube komiteleri vasıtasıyla yürütülmekteydi. Üye sayısı yirmi beşten elliye kadar olan şubeler üç, elliden fazla olan şubeler beş kişilik şube komiteleri seçilmekteydi.⁴⁵⁶ Şube komite üyelikleri ve şube başkanlığı seçimleri iki yılda bir ve gizli oyla yapılmaktaydı. Yapılan seçimlerde şube komite üyesi olabilmek için seçime katılan üyelerin en az üçte biri kadar oy almak şartı getirilmişti. Her şubenin doğal başkanı Halkevi Başkanı olmakla birlikte, Halkevi Başkanı'nın olmadığı zamanlarda Şube Komite Başkanı, şube toplantılarına başkanlık edebilmektedir. Her Halkevi şubesi seçimlerden sonra yaptığı ilk toplantıda yıllık çalışma programını hazırlayarak Halkevi İdare Kuruluna sunar. Kurulun onayından geçen program uygulamaya konulur.⁴⁵⁷

Talimatnamede farklı demesine rağmen Halkevlerinin yönetimlerine baktığımızda CHF ile olan bağlantıları göze çarpmaktadır.⁴⁵⁸ Parti ile Halkevleri arasında her yerde olduğu gibi yönetim alanında da yoğun bir irtibat vardır. Hatta Halkevlerinin en çok eleştirildiği ve kapatılmasında parti ile Halkevlerinin bu yakınlığı etkili olmuştur. CHF il başkanlarının aynı zamanda halkevleri başkanı oldukları

⁴⁵⁴ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara 2004, s. 355. Bazı küçük kasaba ve nahiyelerde, hatta köylerde buna imkân bulunmadığı için Halkevi açılmamıştır.

⁴⁵⁵ Nurcan Toksoy, *a.g.e.* s. 42.

⁴⁵⁶ T.C.B.C.A. 490.01/847.353.3; *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, s. 5.

⁴⁵⁷ T.C.B.C.A. 490.01/847.353.3; *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*, s. 5-7.

⁴⁵⁸ Işıl Çakan, *Konuşunuz, Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı Söz*, İstanbul 2004, s. 84. 20 Nisan 1940 tarihinde "*Halkevleri idare ve Teşkilat Talimatnamesi*" değiştirilerek, Parti-Halkevi ilişkisi güçlü bir şekilde tanımlanmıştır. Teşkilat Talimatnamesinde, "Halkevleri, Cumhuriyet Halk Fırkasının kültür açısından amaçladığı gayeleri temin için açılmış birer kültür yurdu mahiyetinde olup, müstakil birer şahsiyeti hukukiye teşkil etmezler" denilerek bu hususa açıklık getirilmiştir. Ayrıca, CHP prensiplerine karşı gelenlerin cezalandırılacağı öngörülerek, Partiye Halkevi disiplin ilkeleri kaynaştırılmıştır. Bu gelişmelerle Halkevlerinin, CHP'nin siyasi ve kültürel örgütü olduğu netleştirilmiş ve Partinin ideolojisi halka bu kurumlarda anlatılmaya çalışılmıştır.

görülmektedir.⁴⁵⁹ Bazı aydınlar tarafından CHF'nin 1939'dan sonra buralarda verilen uygulamaları yoğun şekilde eleştirmişlerdir.⁴⁶⁰ Ayrıca halkevleri her sene sonundan yıl içinde gerçekleştirdikleri faaliyetleri CHF Genel Sekreterliğine düzeli olarak rapor etmişlerdir.

Türk insanın ekim evi⁴⁶¹ olarak planlanan Halkevlerinin giderleri buldukları bölgenin parti örgütüne karşılanırdı. Halkevi hiçbir şekilde kendilerine gelir bulmak için çalışmazdı.

Halkevlerinin nicelik ve nitelik bakımından en hızlı dönemi 1932-1940 yılları arasındadır.⁴⁶² Büyük illerin hemen hepsinde Halkevi zaten açılmış ancak küçük bölgelere gidilememişti. Bundan dolayı küçük kesimlere ise halkevleri gibi görev yapan daha az masraflı halkodaları kurma yoluna gidilmiştir.⁴⁶³

1932-1940 arasındaki dönemde Halkevlerinin tamamında 9.050 konser, 23.750 konferans, 7.850 film gösterisi, 970 sergi ve 12.350 temsil kamuya sunulurken, toplam üye sayısında ise %506 artış olmuştur. 1932'de Halkevleri kitaplıklarından 149.949 vatandaş faydalanırken, 1940'ta sayı 2.557.853'e çıkmıştır. Halkevleri kurslarından yararlanan vatandaş 1932'de 900, 1940'ta ise 48.000 olmuştur.⁴⁶⁴

Halkevlerinin bir merkezi olmamasına rağmen, merkez olarak Ankara Halkevi kabul edilmiştir. Halkevlerinin hepsi aynı verimlilikte çalışmamaktadır. Bazı Halkevleri çok başarılı çalışmalar yaparken bazıları da hiç verimli olmamıştır.⁴⁶⁵

Halkevlerinin yayın organları dergilerde önemli bir faaliyet alanıdır. Halkevlerinin çıkardığı dergi sayısı 50 idi. 1950'de ise bu sayı 20'lere kadar düşmüştür. Bunların içinde en önemlisi ve iz bırakını Ankara Halkevi dergisi *Ülkü*'dür.⁴⁶⁶ *Ülkü*,

⁴⁵⁹ Cemil Koçak, *Geçmişimiz İtina ile Temizlenir*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s. 116.

⁴⁶⁰ Anıl Çeçen, *Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri*, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000, s. 396-406.

⁴⁶¹ Cevdet Nasuhi, "Halkevlerinin Çatısı Altında", *Ülkü*, C.1, S.3, Nisan 1933, s. 194.

⁴⁶² Tevfik Çavdar, "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C.4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1983, s. 880.

⁴⁶³ Şerafettin Zeyrek, *a.g.e.* s. 28-31.

⁴⁶⁴ Oğuz Temizhan, "Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 11-32.

⁴⁶⁵ Ayşe Durukan - Türkan Ulusu Uraz, "Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları", *İTÜ Dergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım*. C.7, S.1, 2009, s. 38-49.

⁴⁶⁶ M. Bülent Varlık, *Ülkü: Halkevleri Mecmu'ası*, Kemalizm, İletişim Yayınları, C.2, İstanbul, 2002. s. 268-271. Adı bizzat Mustafa Kemal tarafından konulan derginin çıkış amacını ve neleri içereceğini Recep (Peker) ilk sayıda yer alan "Ülkü Niçin Çıkıyor?" Başlıklı yazısında; "Ülkü, karanlık devirleri arkada bırakarak şerefli ve aydınlık bir istikbâle giden yeni neslin heyecanını beslemek, cem'iyetin kanındaki

Halkevlerinin merkezi yayın organı olmakla birlikte ilk yayımlanan dergi değildir. Halkevleri tarafından yayımlanan ilk dergi Ağustos 1932 çıkarılan Eskişehir Halkevi Dergisi'dir. Sonraki adı Porsuk Dergisidir.⁴⁶⁷

Halkevleri çıkarmış oldukları dergilerin satışından ve sosyal yardım amaçlı düzenlenen etkinlikler ve gezilerden gelir elde etmiş ve bütçelerine katkı sağlamıştır. Halkevine yapılacak olan bağışlar Halkevi İdare Kurulunun kararı ile kabul edilirdi. Hazırlanan ayrı bir talimatnameyle, halkevlerinin bütçe usulü, uygulanması ve bütçenin kontrolü CHF Genel İdare Kurulu tarafından düzenlenmiştir.

Tablo 19: Halkevlerinin çıkarmış olduğu dergiler⁴⁶⁸

Dergi Adı	İli	Dergi Adı	İli	Dergi Adı	İli	Dergi Adı	İli
Görüşler	Adana	İnanç	Denizli	Fikirler	İzmir	4 Eylül	Sivas
Taşpınar	Afyon	Karacadağ	Diyarbakır	Erciyes	Kayseri	Ocak	Urfa
Yeşilirmak	Amasya	Edirne	Edirne	Konya	Konya	Bozok	Yozgat
Ülkü	Ankara	Altan	Elazığ	Gediz	Manisa	Kara Elmas	Zonguldak
Türk Akdeniz	Antalya	Yeni Türk	Eminönü	İçel	Mersin		
Çoruh	Artvin	H.B. Haberleri	Eminönü	Yeni Milas	Milas		
Altın Yaprak	Bafra	Atayolu	Erzurum	Muğla	Muğla		
Kaynak	Balıkesir	Porsuk	Eskişehir	Ülker	Niksar		
Burdur	Burdur	Başpınar	Gaziantep	İnan	Trabzon		
Uludağ	Bursa	Aksu	Giresun	19 Mayıs	Samsun		
Çorumlu	Çorum	Ün	Isparta	Direnaz	Sinop		

inkılâb 'unsurlarını ısıtmak, ileri adımlarını sıklaştırmak için... Ülkü, bu büyük yola katılanlar arasında kafa birliği, gönül birliği ve hareket birliğini yapmak için... Ülkü, millî dile, millî târihe, millî san'atlara ve kültüre hizmet için... Ülkü, bütün bu gayelere hizmet yolunda çalışan Halkevlerinin rûhündeki harâreti yazı vasıtasıyla yaymak için... çıkıyor. Ülkü, Şubat 1933 ile Ağustos 1950 arasında çıkarılmıştır. Bu dergide çıkan yazılar parti ideolojisini açıklama ve yorumlama yönünden önemlidir. Ülkü dergisinde köy, halk bilgisi ve antropoloji sürekli biçimde odak konuları oluşturmuştur. Bununla birlikte Ülkü'nün politikası ve görüşleri editöründen de etkilenmiştir. 1936 yılına kadar CHP Genel Sekreteri Recep Peker, Ülkü'nün editörlüğünü yürütmüştür. Peker döneminde Ülkü hızlı modernleşmeyi destekleyen radikal inancı dile getirirken, 1936'dan 1941'e kadar editörlük yapan Fuat Köprülü döneminde didaktik ve tarihi bir özellik kazanmıştır. 1941'den sonra ise derginin editörlüğünü yazar ve sanatçı kimliğine sahip olan Ahmet Kutsi Tecer üstlenmiştir. Tecer zamanında ise derginin içeriği edebiyat ve sanat konularının dâhil edilmesi ile birlikte zenginleştirilmiştir.

⁴⁶⁷ Ömer Faruk Huyugüzel, "Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevlerini Rolü", *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.23, 1999, s. 394.

⁴⁶⁸ Ömer Faruk Huyugüzel, *a.g.m.* s. 391-400.

II. Dünya Savaşı sonrasında çok partili yaşama geçişten sonra Demokrat Parti'den sonra Halkevleri tartışılır bir sorun haline gelmiştir. Çünkü Halkevleri zaten CHP'nin yan kuruluşları gibi görünmekte ve bu konuda eleştiri almaktadır. Çok partili yaşama geçtikten sonra Halkevlerine olan maddi yardımlar önemli oranda kesilmiştir.⁴⁶⁹

DP'nin iktidar olmasından sonra Halkevleri tartışması şiddetlenmiş ve Halkevlerinin kapatılmasına sebep olan kanun 1951 tarihinde mecliste kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁴⁷⁰ Evlerin kapanmasından sonra mal varlıkları 1949 yılında tekrar açılan Türk Ocakları'na verilmiş, bir kısmı hazineye devredilmiştir.⁴⁷¹ Üzerinde ne kadar tartışma yapılırsa da Atatürk devrimlerinin topluma benimsetilmesinde, köylü-şehirli arasındaki farkın kapanmasında ve eğitimin gerçekleştirilmesinde görevlerini yerine getiren Halkevlerinin, kapatılma kararı alındığında ülke genelindeki Halkevi sayısı 478'dir.⁴⁷²

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yasa iptal edilerek, Halkevlerinin yeniden örgütlenmesine izin verilmiştir. Yeniden örgütlenmelerine izin verilmesine rağmen ne devlet ne de parti olarak CHP Halkevlerine eskisi gibi sahiplenmemiştir. Halkevleri yaklaşık 20 yıl süren bu ikinci aşamada faaliyet açısından eski etkinliğini gösterememiştir. Uzun yıllar Halkevleri tarafından sürdürülen halk eğitimi çalışmaları, günümüzde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı Halk Eğitim Merkezleri tarafından yürütülmektedir.⁴⁷³

3.11. Halkodaları

Halkevleri ile köylere yeteri kadar inilememiştir. İnkılapların küçük yerleşim yerlerine kadar ulaştırması için de köylerde ve küçük il ve ilçelerde teşkilatlanamayan

⁴⁶⁹ Şerafettin Zeyrek, a.g.e. s. 109.

⁴⁷⁰ Necdet Sakaoğlu, a.g.e. s. 98. Necdet Sakaoğlu; "1952'de Demokrat Parti iktidarınca Halkevlerinin kapatılması, binalarına ve birikimlerine el konulup tasfiye edilmesi, eğitim tarihimizin acı bir yarasıdır" diyerek yaygın eğitim ve Türk devriminin toplum geneline yaygınlaştırılmasının önünün alındığı konusuna değinir.

⁴⁷¹ Zeki Arıkan, a.g.m. s. 279. Ne garip tesadüftür ki 1932 yılında da kapatılan Türk Ocaklarının malvarlıkları Halkevlerine devredilmiştir.

⁴⁷² Kadir Ulusoy-Bahattin Demirtaş, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halkevleri ve Millet Mektepleri", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı, C.29, Ankara, Temmuz 2009, s. 1201.

⁴⁷³ Tefik Çavdar, a.g.m. s. 883-884.

Halkevlerinin yerine 1940'lardan sonra, köy ve kasabalarda “*Halkodaları*” adıyla teşkilatlanması kararlaştırılmıştır.⁴⁷⁴

Ülke nüfusunun büyük çoğunluğu küçük kasaba ve köylerde yaşamasına rağmen her Halkevinin faaliyet alanı buldukları şehirleri kapsamamaktadır. Halkevleri köycülük şubeleri, çevresindeki uzak yakın demeden bütün köylere gitmektedirler. Şehirden gelen Halkevi köycülük şubesi yetkilileri nasıl köyde uzun süre kalamıyorsa, köyden şehre gelen köylülerde şehirde uzun süre kalamıyordu. Aynı zamanda Halkevleri, çevresindeki bütün köylere ulaşmakta bir takım zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle köye devlet hizmetlerini tam anlamıyla götürmek amacıyla Halkevlerine bağlı olarak bu işlevleri yerine getirecek bir kurum olarak Halkodaları kuruldu. 1939 yılında yirmi maddeden oluşan Halkodaları talimatnamesi hazırlanmış ve 19 Şubat 1940 tarihinde yüz kırk bir Halkodası faaliyetlerine başlamıştır.⁴⁷⁵

Halkodaları idare ve çalışma disiplini açısından Halkevlerinden farksızdır. Kuruluşta Halkodalarına bir takım kolaylıklar sağlanmıştır. En az elli üyenin bulunduğu bir yerde uygun bir bina ve bütçe hazırlanırsa Halkodaları açılabilirdi. Bina bir salonla bir okuma odasından ya da yalnızca salondan ibaret olabiliyordu. Salonlardan hangi kurumların faydalanabileceği, okuma salonuna hangi kitapların alınacağı, hangi toplantıların yapılacağı gibi konular ayrıntısıyla talimatnamede verilmiştir. Halkodaları talimatnamesi, Halkevleri talimatnamesinin benzeridir. Çünkü Halkodaları Halkevlerinin birer nüvesidir. Hizmet ve gaye bakımından aralarında fark yoktur.⁴⁷⁶ Halkodalarının partiye kayıtlı veya devlet memuru olmak şartı, üç ile yedi kişi arasında bir yönetim kurulu oluşturularak başkanı aralarından seçiyorlardı. Başkan ve yönetim kurulu üyesi olabilmek için Partiye kayıtlı veya devlet memuru olma şartı aranıyordu. Başkan idari ve mali işlerde bulunduğu yerin Parti teşkilatıyla, kültürel çalışmalarda ise

⁴⁷⁴ Esat Öz, *Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Gelişimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1992, s. 113. Cemil Koçak, *Türkiye’de Milli Şef Dönemi(1938-1945)*, İletişim Yayınları, C.II, Ankara, 2003, s. 104. Harf inkılabının etkisiyle Cumhuriyet Halk Fıkrasının 9 Mayıs 1935 yılındaki kurultayında Arapça kökenli “Fıkra” kelimesi bire bir Fransızca karşılığı olan “Parti” ile yer değiştirdi. Kurultayda alınan karar ile Cumhuriyet Halk Fıkrası (CHF) artık bu dönemden sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) olarak kabul edildi.

⁴⁷⁵ Şerafettin Zeyrek, *a.g.e.* s. 183. *C.H.P. Halkevleri-Halkodaları 1932-1942*, TBMM Kütüphanesi, Yer No: 74002107, s. 45. 1940 Yılı Halkodaları verilerine bakıldığında 141 Halkodasının 13.909 üyesi vardır. Halkodalarından 645.720 kişi faydalanmış, 1264 konferans, 3242 konuşma ve 145 aile toplantısı etkinliği düzenlenmiş, 16120 kitabı 96017 kişi okumuş, Halkodasında 27 sergi açılmış ve 419 temsili kukla ve karagöz oyunları oynanmış,

⁴⁷⁶ *C.H.P Halkevleri-Halkodaları 1932-1942...*, s. 17.

Parti Genel Sekreterliği ile temasa geçiyordu.⁴⁷⁷ Halkodaları yapmış oldukları faaliyetleri altı ay da bir Genel Sekreterliğe rapor ediyorlardı.

Tablo 20: 20 Şubat 1949 yılı Halkevi ve Halkodalarının illere göre sayısı⁴⁷⁸

İller	Halkevi	Halkodası	İller	Halkevi	Halkodası
Afyon	11	77	İzmir	22	174
Ağrı	4	18	Kars	7	123
Amasya	3	48	Kastamonu	12	51
Ankara	10	117	Kayseri	7	128
Antalya	10	58	Kırklareli	11	94
Aydın	15	21	Kırşehir	6	38
Bahkesir	10	141	Kocaeli	12	43
Bilecik	7	94	Konya	29	187
Bingöl	3	28	Kütahya	11	159
Bitlis	3	11	Malatya	5	544
Bolu	8	38	Manisa	15	86
Burdur	5	138	Maraş	6	61
Bursa	8	80	Mardin	7	27
Çanakkale	7	92	Muğla	7	41
Çankırı	4	44	Muş	3	31
Çorum	4	66	Niğde	5	131
Çorum	6	24	Ordu	6	55
Denizli	20	117	Rize	3	90
Diyarbakır	6	14	Samsun	8	89
Edirne	8	35	Seyhan	4	68
Elazığ	4	62	Siirt	2	19
Erzincan	4	54	Sinop	4	10
Erzurum	5	114	Sivas	7	79
Eskişehir	5	62	Tekirdağ	3	77
Gaziantep	6	47	Tokat	6	63
Giresun	7	105	Trabzon	11	149
Gümüşhane	5	74	Tunceli	3	55
Hakkâri	1	7	Urfa	6	18
Hatay	6	26	Van	3	16
İçel	7	75	Yozgat	7	49
İsparta	11	64	Zonguldak	10	80
İstanbul	17	26			
			TOPLAM	478	4322

⁴⁷⁷ Halim Baki Kunter, "Halkevleri ve Halkodaları", *Ülkü*, S.15, Ankara, Mart 1948, s. 3-5.

⁴⁷⁸ Zeki Arıkan, *a.g.m.*, s. 280.

Halkodaları, Cumhuriyetin ilanından 16 yıl, Halkevlerinin açılmasından 7 yıl sonra kurulmuştur. Halkodalarının kurulmasında başka nedenlerde vardır. Halkevlerine olan talebin köylerde daha da yaygınlaşmasından sonra köylüler, kendi bölgelerinde de Halkevlerinin açılmasını talep ettiler. Köy eğitimliği kurumunun ve köylere yaygınlaşmasının ardından köye götürülen eğitimin görevini ara bir kurum olan Halkodaları üstlenmiştir.⁴⁷⁹ Halkodalarının bir başka yararı ise gelecekteki Halkevlerinin çekirdeğini oluşturmalarıdır. Nitekim ilk kurulan Halkevleri hariç sonradan kurulan birçok Halkevi, başlangıçta Halkodası olarak kurulmuştur. Halkevlerinin ve Halkodalarının ilga edilme tarihi olan 1950'de 4.322 Halkodası bulunmaktaydı.⁴⁸⁰

Tablo 21: Halkevlerinin ve Halkodalarının Yıllara göre dağılımı⁴⁸¹

Açıldığı Yıl	Her Yıl Yeniden Açılan Halkevi	Yıllara Göre Halkevi Mevcudu	Odadan Eve Çevrilen	Her Yıl Açılan Halkodası	Yıllara Göre Halkodası Mevcudu
1932	14	14	-	-	-
1933	41	55	-	-	-
1934	25	80	-	-	-
1935	23	103	-	-	-
1936	33	136	-	-	-
1937	31	167	-	-	-
1938	43	210	-	-	-
1939	163	373	-	-	-
1940	6	379	141	141	1940
1941	2	383	2	59	198
1942	3	389	3	22	217
1943	4	394	1	15	231
1944	3	406	9	143	365
1945	17	438	15	2338	2688
1946	1	455	16	1396	4068
1947	-	463	8	110	4170
1948	-	469	6	97	4261
1949	-	474	5	50	4306
1950	-	478	5	21	4322

⁴⁷⁹ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 114.

⁴⁸⁰ Tevfik Çavdar, *a.g.m.* s. 882, Cavit Orhan Tütengil, *Köycülük Üzerine, 75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s. 207.

⁴⁸¹ Zeki Arıkan, *a.g.m.* s.281.

1951	408	-	70	4392	-
1952	70	-	-	70	-
TOPLAM	478			4322	

Tablo 22: Halkevlerinin Şubelerine Kayıtlı Üye Sayıları (1933-1935)⁴⁸²

Toplam Üye Sayıları			
Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1933	2626	31915	34541
1934	4054	45761	49815
1935	4725	50273	54998

Tablo 23: 1932–1940 Yılları Arasında Halkevi Üyelerinin Mesleklere Ve Cinsiyete Göre Dağılımı⁴⁸³

Yıl	Avukat	Doktor	Öğretmen	Tüccar	Çiftçi	İşçi	Güzel Sanatlar	Diğer Meslekler	Bayan	Erkek	Toplam	Halkevi Sayısı
1932	152	392	3182	1105	1120	1743	551	9723	1392	16576	17.968	34
1933	295	639	4374	2365	2983	3339	871	16974	2629	32629	34.541	55
1934	457	1009	5870	4450	5053	6677	1359	22039	3893	45922	49815	80
1935	631	1068	7733	6826	19505	8429	3536	6960	4725	50.273	54.998	103
1936	--	--	--	--	--	--	--	--	6198	69230	75428	136
1937	--	--	--	--	--	--	--	--	6005	98325	104.330	167
1938	--	--	--	--	--	--	--	--	6215	130.320	136.535	210
1939	1146	1265	10495	--	12843	14207	5560	55618	18140	82994	101134	197
1940	1525	1508	15580	--	18925	18994	9124	67367	13655	119396	133.051	379

3.12. Halkevlerinde Köycülük Şubesinin Faaliyetleri

Halkevlerinin faaliyetlerini yoğun olarak sürdürdüğü yıllarda Türkiye nüfusunun 4/3'ü köylerde yaşamaktadır. Bundan dolayı köy ve köylüler Halkevleri için ihmal edilmemesi gereken bir unsurdur. İlerleme ve yükselme yollarından biri de milletin özüne ve karakterine candan dokunmaktı ve bundan dolayı halka köye ve köylüye ulaşmak şarttı. Halkevleri Çalışma Talimatnamesi, 104-112 maddeleri Köycülük Şubesinin çalışma esaslarından bahsetmektedir. Köycülük şubesinin amacı; köylerin

⁴⁸² Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülusalari, Ulus Basımevi, Ankara, 1936, s. 194.

⁴⁸³ Gönül Türkan Demir, Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri ve Çankırı Halkevi, Berikan Yayınevi, Ankara, 2018, s. 65.

kültürel, sosyal, sağlık ve ekonomik gelişmelerine ve köylü ile şehirli arasında karşılıklı sevgi ve saygı hislerinin kuvvetlenmesine çalışmaktadır.⁴⁸⁴

Halkevleri bünyesinde kurulmuş olan 9 şube kolundan biri de Köycülük Şubesi idi. Halkevlerinin her şubesi kendi konularındaki işleri görür ve yürütürken muhakkak köylüyü birinci planda düşündüğü halde bir de ayrıca köycülük şubesi açarak köylü ile yakınlık kurmak, her yeni ve güzel şeyi baştan köye götürebilmek için Halkevleri çalışmaları arasında köycülüğe ayrı ve önemli bir yer verilmiştir.⁴⁸⁵ 1933 yılında Halkevlerinin Köycülük Şubesinin 2908 üyesi bulunmaktadır. 1940 tarihine gelindiğinde 379'u bulmuş olan halkevlerinin 317'sinde köycülük şubesi aktif olarak yer almaktadır.⁴⁸⁶

Tablo 24: Köycüler Şubesi 1933-1935 Yılları Arası Üye Sayısı⁴⁸⁷

Köycüler Şubesi			
Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1933	110	5923	6033
1934	407	8928	9335
1935	348	10246	10594

Gene aynı talimatnamede, Halkevlerin sık sık köylere gitmeleri, belirlenen bir köyü alarak bu köyün gelişimi için ellerinden gelebilecek tüm çabaları harcamaları bir yöntem olarak ileri sürülmektedir. Okulu olan köylerde öğretmenler, en yakın kentteki Halkevinin köydeki temsilcisi gibi hareket ederek, Halkevi ile köy arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini sağlamaktaydı. Bütün köy öğretmenleri hayat ve bağlılıklarını köylünün yükselmesine ve bahtiyarlığına kendilerini vermiş olduklarından Halkevi köycülük şubesinin tabii üyeleridir.⁴⁸⁸ Zengin ve temiz Türk köylerinin oluşturulması, Halkevlerinin önde gelen prensibi olarak kabul edilmiştir. Köycülük Şubesi, Halkevlerinin diğer şubeleriyle çalışma işbirliği yaparak olanaklar elverdiğince köylüyü okutmak, gidilen köylerde 15 günde bir yazı bilmeyen köylülerin mektuplarını yazmak

⁴⁸⁴ C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942... s. 15.

⁴⁸⁵ Halkevi 1932-1935 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, 1935 Halkevleri Yayını, s. 114.

⁴⁸⁶ Sevilay Özer, a.g.m. s. 312.

⁴⁸⁷ Halkevlerinin 1933-35 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları... s. 178-185.

⁴⁸⁸ 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ..., s.114. Talimatnamede ayrı bir maddede belirtildiği gibi birçok Halkevleri Köycülük Şubeleri çok isabetli bir düşünce ile köy öğretmenlerini şubelerinin tabii üyesi ve hatta köyde Halkevlerinin bir nevi delegeesi saymakta ve onlar vasıtasıyla köylerle daimi teması muhafaza etmiştir(Burdur ve Niğde Halkevi gibi). Hatta bunlar vasıtasıyla kendilerinin henüz gidemedikleri köylerde görmüş ve kalmış oldukları köylerin tecrübeleriyle faydalı olduğunu gördüklerini tedbirleri aldırın haftanın muayyen gecelerinde köy toplantıları yaptırabilen Halkevleri de olmuştur (Kocaeli Halkevi gibi).

ve sosyal yardım şubesinin desteğiyle hasta köylülerin sağlık ve bakım vb. kurumlarındaki tedavilerinde kılavuzluk etmek, alil ve acizlere, hele de harpten dönen köylülere, şehit köylülerin aile ve öksüzlerini korumaya ve bunların şehirdeki işlerini takip etmek ile güç ve imkânsız işlerini kolaylaştırmaya ve sonuçlandırmaya çalışmak⁴⁸⁹ köycülük şubesinin görevleri arasındadır.

Ankara Halkevinin yayınevi organı olan *Ülkü Dergisi*'nin hemen her yazısında köycülük konusunda yazılar yer almaktadır. Halkevlerinin köycülük şubelerinin yaptığı çalışmalara "*Halkevi Postası*" başlığı verilmektedir. Dergide özellikle Nusret Köymen'in yazıları ağırlıkta ve önemlidir.

Halkevlerinin köylüyü aydınlatan ve ilgilendiren neşriyatlarına en büyük yardımı yapan Cumhuriyet Halk Partisinin köylüye armağanı olarak 15 günde bir neşredilen *Yurt* gazetesidir. Bütün köylerde okuma odalarında veya meydanlardaki uygun bir yerde evvelce hazırlanmış muhafazalar içinde köylülerin okumasına hazır bulunması Halkevleri köycülük şubelerinin en çok dikkat ettikleri hususlardan biri olmuştur.⁴⁹⁰

Köycülük şubeleri köylü geceleri vb. etkinlikler ile köylere yönelik olarak yoğun çalışmalar gerçekleştiriyorlardı.⁴⁹¹ CHP'nin 50 vilayet kongresinin halkın istediği dilekler konusunda yaptığı tespitlerde, köylülerin Halkevlerinden yaşamakta oldukları yerde sinema gösterisi, konuşma saati vb. ayrılması yönünde istekleri vardı. Halkevleri köycülük şubesi üyeleri özellikle bahar aylarında havaların ısınmaya başlamasıyla birlikte köylere geziler düzenliyorlardı. Köy gezilerindeki ana amaç köylüye fikir vermeli malzeme almalı, inanç vermeli azim almalı, umut vermeli şevk almalı, öğreteceği şeyler kadar öğreneği bir şeyler olduğunu bilerek çalışmaktır.⁴⁹² Köy gezilerine otomobil, kamyon, bisiklet hatta atlar ile gidilmekteydi.⁴⁹³ Halkevlerinde

⁴⁸⁹ *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ...*, s.114. C.H.F. Halkevleri Halkevleri Talimatnamesi, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, 1932, s. 20.

⁴⁹⁰ *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ...*, s.127.

⁴⁹¹ "Zonguldak'ta Köylü Günü", (14 Temmuz 1937). *Ulus*.

⁴⁹² *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ...*, s.117.

⁴⁹³ *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ...*, s. 122. Bu köy gezileri için mümkün olan bütün vasıtalarından faydalanılırdı. Bafra ve Malatya Halkevi atlarla, Boyabat ve Mardin gibi Halkevleri yaya ve diğer birçok Halkevleri de kamyonlar ve bisikletler ile yola çıkmakta idi. Adana Halkevi gibi emrinde her zaman bir kamyon bulunduran köycülük şubeleri de vardı. Bergama ve Tokat Halkevleri köy gezilerini hafta da ya da 15 günde bir muntazam şekilde yapmıştır. Konya ve Sinop Halkevleri ise Ziraat Bankası, Ziraat Vekâleti, Sıhhat Vekâleti memurları gibi zaten köyleri gezmek ve şehri köye götürmek aynı zamanda resmi vazifesi de olan arkadaşları şube üyeleri seçmekte ve onların köy dertleri ve işleriyle

toplam 1765 köy gezisi düzenlenmiş ve bu gezilere 153.173 kişi katılmıştır.⁴⁹⁴ Bu geziler her cumartesi ve Pazar günleri halkevlerinin her şubesinden en az bir kişinin katıldığı 12'şer kişilik gruplar halinde yapılıyordu.⁴⁹⁵ Günde birkaç köy dolaşılıyordu. Köylerin kalkınması yönünde köylere giderek halkın dertlerini dinleyen Halkevleri kısa zamanda başarı kazanmıştır.

Köylere yapılan gezilerde her meslekten (Doktor, ziraatçı, edebiyatçı, sanatçı vb.) birkaç kişinin olmasına dikkat edilmiştir. 1932-1935 yılları arasındaki verilere bakıldığında; Afyon, Diyarbakır, Maraş, Muş, Elazığ, Mardin, Bolu, Aydın, Çanakkale, Muğla, Kütahya, Düzce, Bartın, Konya, Sivas, Tekirdağ, Samsun, Denizli, Isparta, Giresun Halkevleri Köycülük Şubeleri köy gezilerini faydalı yapan Halkevleridir.⁴⁹⁶

Halkevi Köycülük Şubesi köye gittiklerinde şunları yapıyorlardı:

- Köylere gidilir gidilmez köy meydanında köylüler toplanırdı. Köylünün günlük yaşantısında uygulayacağı bilgiler öğretici nitelikte köylülere aktarılmaya çalışılırdı. Ziraatçılar köylüye kendi uzmanlık alanlarında bilgiler verirlerdi. Ekim usulleri, verimi artırma, haşerelerle mücadele gibi.
- Köy eğitmeni veya öğretmeni ve köyün muhtarı ile görüşülerek fikir alışverişinde bulunur ve köyün ilerlemesine ve ihtiyaçlarına ilişkin görüşmeler yapılırdı.⁴⁹⁷
- Gezilere katılan doktor, diş hekimleri hastalara muayene, tedavi ve ilaç dağıtılmasını sağlıyorlardı. Köy meydanında uygun bir odada hastalar muayene edilir ve sağlıkla alakalı köylülere bilgilendirme yapılırdı.
- Halkevi köycülük şubesi üyeleri, dilekçe günü düzenleyerek köylünün devlet daireleriyle olan işlerinde onlara yardımcı oluyorlardı. Bu tür devlet işleriyle ilgili köyden şehre gelen köylüye yardımcı oluyorlardı. Halktan varsa dilek ve istekleri yazılı olarak alınıyordu.
- Köylerdeki başarılı öğrencileri şehirlerdeki okullara yerleştiriyorlardı. Seyyar kitaplıklar oluşturarak şehirdeki halk okuma odalarını köylere taşıyorlardı.⁴⁹⁸

ilgilenmelerini, resmi kurumlarına olduğu kadar Halkevi arkadaşlarına da haber getirmelerini ve hesap vermelerini temin etmişlerdir.

⁴⁹⁴ "1940 yılı Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları", *Ülkü*, C.17, S.97, Mart 1941, s. 71-72

⁴⁹⁵ "Halkevlerinde Okuma Odaları-Halkevleri Çalışmaları-Halkevi Neşriyatı", *Ülkü*, C.13, S.76, Haziran 1939, s. 365-368. Sevilay Özer, *a.g.m.* s. 309.

⁴⁹⁶ *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, ..., s.125.

⁴⁹⁷ "Ankara Halkevinin Bir Ayda Yaptıkları", *Ülkü*, C.6, S.31, Eylül 1935, s. 319.

Köylünün okuma-yazma bilmeyenler için on beş günde bir mektup yazma günü düzenliyorlardı. Köycülük şubesinin çalışma planına giren köylere sık sık gidilerek her köyün öğretmenine bırakılan dilekler defterine⁴⁹⁹ not edilen dertler ve işler toplanmaktaydı.

- Köyde kurdukları seyyar sahnelerde köylüyle yönelik temsiller oynuyorlardı.⁵⁰⁰ Yerel türküleri plaklara kaydedip, koşmaları deftere yazarak folklorik kültürün ortaya çıkarılıp toplanmasını sağlıyorlardı. Seyyar sinema ve projeksiyon makineleriyle sağlık, tarım vb. konulardaki filmleri izlettiriyorlardı. Böylece görerek öğrenme yolunu tercih ediyorlardı.⁵⁰¹
- Yayın alanında da köylülerin faydalanması amacıyla köylünün anlayabileceği dilde köy ziraatı, köy sağlığı ve köy yaşamı hakkında broşürler, kitaplar yayınlıyorlardı.⁵⁰² Bu yayınların önemli bir kısmı köylüye bedava dağıtılıyordu. Ayrıca köye yönelik duvar gazetesi ve dergiler çıkarıyorlardı.⁵⁰³ Köylülere tarım ve tarımdaki hastalıklarla alakalı kitaplar bilgilendirme kitapları dağıtılıyordu.⁵⁰⁴
- Köylü kadınlara halkevi kadın üyeleri tarafından temizlik, çocuk bakımı, ev işleri gibi konularda bilgilendirme yapılıyordu.

⁴⁹⁸ “Muğla Halkevi köylerde bile okuma odaları açmıştır” *Ülkü*, C.12, S.69, Ocak 1939, s. 457. *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, ..., s. 125. Köylerde her zaman için Halkevinden bir parça ve iz demek olan okuma odalarını, toplanma yerlerini, Cumhuriyet meydanlarını tertipleyen ve kuran Halkevi çoktur. Bunların başında Bursa, Antalya, Ankara, İzmir, Zonguldak, Balıkesir, Antep, Eskişehir, Halkevleri gelmiştir.

⁴⁹⁹ Sıtkı Şükrü Pamırtan, “Köy Davamız”, *Fikirler*, S.248-249, 30 Haziran 1943, s. 26.

⁵⁰⁰ “Köylü ile Temas” Adana Halkevi “istiklal” piyesi oynadı”, *Ülkü*, C.13, S.77, Temmuz 1939, s. 463. *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, ..., s. 124. Köycülük Şubeleri, bu gezilerde köyle alakalı çalışmada bulunmayı isteyen diğer şube üyelerinin de katılımını sağlamaktadır. Gerede, Kütahya ve Urfa Halkevleri temsil oyunları konusunda başarılı çalışmalar yapmıştır.

⁵⁰¹ “*Trakya Köyleri İçin Berlin’den Sinema ve Projeksiyon Makineleri Getirildi*”, *Ulus*, 15 Nisan 1938. Ayrıca 50 tane akümülatörleri en az 15 gün süren büyük köylere radyo ısmarlandı. “Yedinci Büyük Kurultayda Halkevleri ve Halkodaları”, *Ülkü*, III. Seri, C.1, S.12, Aralık 1947, s. 17. “Onuncu Enternasyonal Fuarında İzmir Halkevi”, *Fikirler*, C.9, S. 205, 1 Eylül 1940, s. 1.

⁵⁰² *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, ..., s.126. Bursa Halkevinin 24 köye 1200 kitap ve mecmua dağıtmış, Ankara Halkevinin muhtelif ziraat ve hayvan yetiştirme usullerine ait çok faydalı 7 broşürü hemen hemen bütün köyelerine yollamış, Silifke, Sinop, Aydın, Çorum ve Çankırı Halkevlerinin yerel mahsulleri yetiştirme ve hastalıktan koruma için en açık dille anlatmaya çalışan broşürler bastırılıp dağıtmışlardır.

⁵⁰³ Sevilay Özer, *a.g.m.* s. 309. Bursa Halkevi tarafından çıkarılan Köylüye Salık dergisi bu tür faaliyetlere örnek gösterilir. Broşürlere ise Ekrem Rüştü, *Sütçülük* Ankara 1933, M. Cemal, “*Hayvan Yemleri*” Ankara 1933 vb.

⁵⁰⁴ Nafiz Sahir, “Halkevi Köycülük Kolunun Köylüler Müsahabası”, *Fikirler*, C.9, S.206, 15 Eylül 1940, s. 4-5. Sıtkı Şükrü Pamırtan, “Cumhuriyette 20 Yıllık Köylü Hareketleri”, *Fikirler*, S.256-257, Birinci Teşrin 1943, s. 33. Örnek olarak Dr. Sıtkı Şükrü Pamırtan’ın “Köy Veterineri” adındaki eseri bastırılarak köylülere ücretsiz dağıtılmıştır.

- Köylerde toprak bayramı düzenleyerek ağaç dikilmesini teşvik ediyorlardı. Orta oyunlar, at yarışı, cirit atma, güreş gibi sportif faaliyetler düzenliyorlardı.
- Köylülerin şehirlerde toplu buldukları mahalli pazar günlerinde Halkevinde köylü geceleri düzenliyorlardı.
- Köylülerimizin yerli mallarımızı tanımaları ve onların taşıdıkları kıymet ve dayanaklığını ilk bakışta anlayabilmek için Halkevlerinin tertip ettikleri seyyar sergilerle köylülere gösterilmiştir.⁵⁰⁵
- Köye her gidişte köyün derdine yeni bir deva, sevincine yeni bir müjde, kafasına yeni bir bilgi, kalbine yeni bir inanç götürmek ve beraberinde mutlaka bir şeyle gitmek ana şarttır. Götürülen yeniliği köylülerin içine alınan intibai kendi içine sindirmek köy ziyaretçisinin arzusudur.⁵⁰⁶

Halkevlerinin Köycülük şubeleri, kısacası köylünün gözü ile görmeyi, dili ile konuşmayı, kulağı ile işitmeyi, kalbi ile yaşamayı amaçlamıştır.

Örnek verecek olursak; İzmir Halkevinin Köycülük Şubesi 3 Mart 1940 günü Kızılbahçe köyüne gitmiştir. Burada köy okulu ziyaret edilerek köy çocuklarının köyden kopmadan, köy işlerinden hiç yüz çevirmeden okumalarının öneminden bahsedilmiştir. Yanlarında getirdikleri veteriner köy hayvanlarını kontrol etmiş ve köylüye hayvan beslenmeleri hakkında bilgi vermiştir. Ayrıca halkevinin sekiz kişilik mandolin grubu köylülere müzik ziyafeti sunmuştur.⁵⁰⁷

Halkevleri köycülük şubesi çalışanları sağlık ve sosyal yardım takımı,, bayındırlık takımı, iş kovalama takımı, kültür takımı, imece takımı, ekin öğüt takımı⁵⁰⁸ olmak üzere altı ayrı alanda iş bölümü yapmışlardır.

1940 yılı nisan ayında CHP Umumi İdare Heyeti, Halkevlerinin idaresi ve çalışmalarına ait iki talimatname hazırlamıştır. Bu talimatnamelerde köycülük şubeleri ile ilgili dikkat çekici konular yer almaktadır.

Bu maddeleri gerçekleştirmek için Halkevlerinin önünde iki yöntem vardır: ilki, halkevi köycülük şubesi üyeleri uygun mevsimlerde köylerde hazırlanacak kır bayramlarına gidilmesi, ikincisi köylüler özellikle şehre yakın olanlar sık sık ve çok

⁵⁰⁵ C.H.P. Halkevleri ve Halkodalari 1932-1942,... , s. 15.

⁵⁰⁶ 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ..., s. 116.

⁵⁰⁷ "Köycülük Kolumuz", *Fikirler*, C.9, S.198, 15 Şubat 1940, s. 16.

⁵⁰⁸ Sevilay Özer, *a.g.m.* s. 309.

olarak Halkevi genel müsamerelerine çağrılmasıdır. Böylece köylüyü kalkındırma yolunda köylü ile şehirli arasındaki bütünleşmeyi sağlama yolunda önemli adım atılmış olmaktadır.⁵⁰⁹

Talimatnamede ayrıca Halkevlerinin diğer sekiz şubesinin köycülük şubesi ile ortak çalışma yürütmesini istemektedir. Bu yönde 1940 Talimatnamesinde Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi'nden köylü hakkında köylülerin giyimini sağlamak ve köylerde uygun el ve tezgâh sanatlarının kurulmasını istemiştir.⁵¹⁰

Ankara, Uşak, Antalya, Aksaray ve Bursa Halkevleri bazı köylere damızlık hayvan tedarik etmiştir. Kütahya, Erzurum ve Isparta Halkevleri de köylerde o döneme kadar bazı sebze ve hububatın iklime pek müsait olmamasına rağmen denenmemiş olan ürünlerin yetiştirilmesine ön ayak olmuşlardır. Ankara, İnegöl, Denizli, Maraş Halkevleri de bazı köylerin temiz içecek su ihtiyaçlarını karşılamıştır. Manisa Halkevi köylere gezici doktor ve ebe çıkartmıştır. Erzincan ve Konya Halkevleri köy kooperatiflerini geliştirerek, köy hesabına arazi ektirmek suretiyle köy sandıkları kurmuş ve köyleri zenginleştirmiştir.⁵¹¹ Halkevleri köycülük şubelerinin çalışmaları bütünlük içinde değerlendirildiğinde, köylüler için ehemmiyetli hizmetler götürdüğünü, bunun yanında Halkevlerinin köycülük şubesi dışında yer alan diğer bazı şubelerinden köylülere yönelik politikalarının olduğunu bahsedebiliriz. Örnek olarak İzmir Halkevi'nin Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, civarlarında mevcut olan mahalli şartlara göre halk arasında yayılmaya ve yerleşmeye ve bilhassa köylülerin giyimini sağlamaya yarayan tezgâh sanatlarının geliştirilmesini mühim vazifelerinden saymıştır.⁵¹² Bilecik, Bartın, Eskişehir, Giresun, Konya, Kastamonu, Sivas, Erzincan, Rize, Şebinkarahisar, Kütahya, Afyon, Antalya Halkevleri, köylü işlerine bakan bürolar

⁵⁰⁹ Nusret Köymen, "Halkevleri Köycülüğünün Daha Verimli Olması Hakkında Düşünceler", *Ülkü*, C.13, S.73, s. 27-29.

⁵¹⁰ Kemal Turan, "Halkevleri Çalışmalarında Bazı Yeni Esaslar", *Ülkü*, C.16, S.93, Kasım 1940, s. 100. Yine talimatnamenin ikinci maddesinde önerilen Halkevlerinde öğretilecek el ve tezgâh sanatlarının "*bilhassa köylünün giyimini sağlamaya müsaid*" olması istenmektedir. Böylece köylü toprak işleri olmayan yağışlı günlerde evde giyimine yarayacak işlerle meşgul olacaktı. Tezgâhların arttırılmasının istenmesinin bir nedeni de II. Dünya Savaşı'nın ağır koşullarıdır.

⁵¹¹ *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, ..., s.125.

⁵¹² "Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi", *Fikirler*, C.10, S.217, 1 Mayıs 1941, s. 25.

teşkil etmişler ve heyetler seçmişlerdir. Köylüler buralara başvurmakta isteklerini yazdırıp şehirdeki işlerini kovalamada işin yöntemini öğrenmekteydiler.⁵¹³

İlk zamanlar köye yapılan bu ziyaretler köylüler tarafından alakayla ve samimi olarak karşılanmıştır. Ancak ziyaretlerin pek çoğu CHP Genel Merkezinin emirlerinin yerine getirilmesi doğrultusunda olduğundan köylülere telkin, teskinden öteye geçememiştir. Cavit Orhan Tütengil'de halkevlerinin köycülük şubelerinin istenilen hedefe ulaşamadığını, buna etken olarak Anadolu köylerinin küçük olmasını ve halkevlerinin bürokratik bir fikriyatla idare edilmesinin rolü olduğunu vurgulamaktadır.⁵¹⁴

3.13. Ege Bölgesi Halkevleri (İzmir-Denizli-Aydın)

Ege bölgesi bilindiği üzere adını Ege denizinden almıştır. Ege bölgesinde İzmir, Denizli, Aydın, Manisa, Uşak, Kütahya, Muğla, Afyon illeri yer almaktadır. Bizim konumuz olarak Ege bölgesinde İzmir, Denizli, Aydın illerinin Halkevleri faaliyetlerini inceleyeceğiz. Önemli kültür merkezi olan bu illerde çok sayıda halkevi açılmıştır. CHP tarafından 1950 yılında yayınlanan son halkevi verilerine göre İzmir'de 22, Denizli'de 20, Aydın'da 15 Halkevi açılmıştır. Türkiye genelinde 478 halkevinin 79'u yani %16'sı Ege Bölgesinde kurulmuştur.

3.13.1. İzmir Halkevi

İzmir'de açılan ilk halkevi İzmir Halkevi'dir. İzmir il sınırları içinde toplam 22 halkevi açılmış ve faaliyette bulunmuştur. İzmir Halkevi 19 Şubat 1932 tarihinde resmen açılmış ve faaliyetlerine başlamıştır. Gerek yayımladıkları dergiler, gerekse kültürel alandaki kayda değer çalışmalarıyla İzmir, Karşıyaka, Bergama,⁵¹⁵ Ödemiş,⁵¹⁶

⁵¹³ 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ..., s. 127. Kütahya Halkevi raporunda “şehre gelen köylüler dinlemek ve akıl almak için Halkevine uğrar oldu” yazmaktadır. Köylülerin şehre daha sık gelmesini, şehri tanınmasını, köylü şehirli kaynaşmasını, köylü ve şehirli diye bir ayırım olmayıp bütün milletin sınıfsız kaynaşmış bir kitle olduğunu anlatmayı Halkevleri her fırsattan faydalanmayı amaçlamışlardır. Milli bayramlarda ve temsillerde köylüleri davet etmekten, Pazar için şehre gelen köylülere şehirde kaldıkları gecelerde eğlenceler ve şöenler tertip etmeye kadar her türlü çareye başvurulmuş ve çok iyi neticeler alınmıştır. Köylülere şehirde bir eviniz var mesajı verilmeye çalışılmıştır.

⁵¹⁴ Cavit Orhan Tütengil, *Türkiye'de Köy Sorunu*, Kıtış Yayınları, İstanbul, 1969, s. 93.

⁵¹⁵ “Bergama Halkevinin Nisan 1944 Çalışma Cetveli”, *Fikirler*, S.272-275, 30 Haziran -31 Temmuz 1944, s. 20

⁵¹⁶ Günver Güneş, *Modernleşme Sürecinde Ödemiş Halkevinin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.XXI, S.63, Kasım 2005, s. 977. 1934 yılında kayıtlı 465 üyesi bulunan Ödemiş Halkevinin iki yılsonunda üye sayısı 500'ü aşmıştır.1936 yılında 9 gösteri, 4 sinema gösterisi, 4 konferans, 1 spor gezisi, 7 köy gezisi ile faal bir yıl geçiren Ödemiş Halkevi 42 kadın üyesi ile kadınların

Urla ve Tire'deki halkevleri adlarından sıkça söz ettiren birer kültür kurumu olmayı başarmışlardır. Ödemiş Halkevinin Köyüçülük Şubesi “Her hafta bir köye” isimli bir slogan bulmuş bu slogan kısa zamanda etkisini göstermiştir.⁵¹⁷ İzmir Halkevi daha açıldığı ilk günlerden itibaren, talimatnamede belirtilen tüm alanlarda çalışmıştır.⁵¹⁸ *Yeni Asır, Halkın Sesi ve Anadolu* ile faaliyetlerini İzmirliyle duyurmuştur.

İzmir Halkevi tarafından 1 Temmuz 1940 Pazar günü Lozan zaferinin yıldönümü münasebetiyle köylüler halkevine davet edilerek o gün yapılan büyük törende yer almışlardır. Halkevlerinin 10. Yılı geri kaldığında İzmir Halkevi Köyüçülük Şubesi, 10 yıl içinde şunları yapmıştır: 60 köy gezisi tertip edilmiş, bu gezilere 1772 üye iştirak etmiş ve bu gezilerde 270 hasta köylü muayene edilerek fakir hastaların ilaçları da halkevi tarafından temin edilmiştir. Köylere yapılan geziler esnasında genel olarak günün meseleleri ve ayrıca köy kalkınması, sağlık, ziraat ve hayvan hastalıkları hakkında 51 konuşma yapılmış ve bu konuşmalarda 1557 köylü yurttaş bulunmuştur.⁵¹⁹

en yoğun faaliyet gösterdiği Halkevleri arasında yer almıştır. 1938 yılının ilk altı aylık döneminde Manisa, Adana, Artvin Halkevleri ile birlikte Ödemiş Halkevi yaptıkları çalışmalar göz önünde bulundurularak en başarılı Halkevleri arasında gösterilmiştir.

⁵¹⁷ “Ödemiş Köylerinde Kalkınma”, *Yeni Asır*, 19 Aralık 1947.

⁵¹⁸ Mustafa Özseri, “Ege Bölgesi Ege Bölümü Halkevleri ve Yayın Çalışmaları”, 2002 Yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Düzenlenen Halkevlerinin Kuruluşunun 70. Yıldönümü Anma Programında Sunulan Bildiri, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10213.pdf>, s. 402-403.

⁵¹⁹ Kemal Özertem, “X. Yıldönümü Münasebetiyle İzmir Halkevi Çalışmaları”, *Fikirler*, S.226-227, İkinci Kanun-Şubat 1942, s. 25-26. Derginin bu sayısında İzmir Halkevinin diğer şubelerinin 10. Yılı yapmış oldukları tek tek yazılmıştır. Ayrıca İzmir Halkevi Köyüçülük Şubesi, 28 Temmuz 1940 tarihinde Kavaklıdere köyüne gitmiş ve eşek arısı kapanı götürülmüştür. Köylülere hediye edilen bu kapanın nasıl kullanılacağı gösterilmiş ve ziraat, hayvancılık bilgileri üzerine faydalı bilgiler sunulmuştur. 4 Ağustos 1940 tarihinde Pınarbaşı köyüne gidilmiş, köylülere düşman tayyarelerine ve paraşüt kıtalarına karşı alınacak tedbirler ile beşinci kol propagandası yapan müfsit (Ortalığı karıştıranlar) insanlar görüldüğü zaman derhal hükümete haber verilmesi için milli ve vatan konuşmalar yapılmıştır. 22 Eylül 1940 tarihinde Seydi köyüne gidilmiştir. Köylülere düşman tayyarelerine ve paraşüt kıtalarına karşı alınacak tedbirler izah edilmiş, beşinci kol propagandası yapan müfsit (Ortalığı karıştıranlar) insanlar görüldüğü takdirde hükümete haber verilmesi anlatılmıştır. 29 Eylül 1940 tarihinde Cuma Ovası ve Gaziemir köylerine gidilmiştir. Mustafa Rahmi Balaban ve Dr. Sıtkı Şükrü Pamırtan tarafından köy meydanlarında toplanmış olan asker ve köylülere Cumhuriyetin nasıl kazanıldığını ve milli istiklalın kıymeti anlatılarak Atatürk ve Milli Şefin istiklal harbine ait yüksek hatıraları canlandırılmıştır. 6 Ekim 1940 tarihinde Değirmendere köyüne gidilmiş ve dünya hadiseleri karşısında millî birliğimizin uyanık bir cephe teşkil ettiği söylenmiş ve düşman tayyareleri ile paraşütçü kıtalarına ve beşinci kol propagandalarına karşı alınacak tedbirler izah edilmiştir. 28 Ekim 1940 tarihinde kız öğretmen okulu talebeleriyle birlikte Pınarbaşı köyüne gidilmiş ve Uyanış piyesi temsil edilmiş, Cumhuriyetin 17. Yıldönümü şerefine büyük bir bayram günü yaşamışlardır. 26 Kanun Sani 1941 tarihinde Kızılbahçe köyüne gidilmiş ve Doktor Lebit otuz hasta muayene etmiş, ilaç alınmayacak derecede fakir olanların bir kısmının ilaçları köy sandığı tarafından aldırılmıştır. 3 hastanın ilacı da Halkevi tarafından İzmir’den alınıp gönderilmiştir. Ziraat Muallimi Lütfü kış işleri hakkında bilgi vermiştir. Öğretmen Resmiye Boysan köy bayanları ile genel temizlik üstüne konuşmalar yapmıştır. Öğretmen Rahmi Balaban tarafından dünyanın son durumunda tarla da çalışma vatana borcumuz hakkında konuşulmuş, köy türküleri çağırılmış, milli oyunlar oynanmıştır. 9 Şubat 1941 tarihinde Narlıdere köyüne gidilmiş, öğretmen resmiye Boysan çocuk bakımı ve köy hıfzıssıhhası hakkında konuşmuştur. 16 Mart 1941’de Cumaovası köyüne gidilmiş, Baytar (Veteriner) Sıtkı Şükrü hasta hayvanları muayene etmiş, hayvan bakımı hakkında konuşmalar yapmış ve

Bergama Halkevi köy gezilerini hafta da ya da 15 günde bir muntazam şekilde yaparak Türkiye Halkevleri arasında adından söz ettirmiştir.⁵²⁰ 1942 yılında İzmir Halkevi Köycülük şubesi 22 köy gezisi düzenlemiş, 235 kişi geziye iştirak etmiş, köyde 256 insan ve 146 hayvan muayene edilmiş, 10 adet zirai, 12 adet veteriner konuları üzerinde konuşmalar yapılmış, toplamda 4400 köylüye ulaşılmıştır. Ayrıca 11 yıl içinde 20 köyün kalkınması için çalışmıştır. Bu köyler: Narlıdere, Balçova, Alurca, Sancaklı, Yamanlar, Çiğli, Şemikler, Bostanlı, Örnek Köy, Pınarbaşı, Kavaklıdere, Naldöken, Işıklar, Altındağ, Tahtalıköy, Cumaovası, Seydiköy, Kilizman, Arapçıköy, Yeniköy'dür. Bu köylerden Karşıyaka nahiyesindeki eski Dedebaşı köyü örnek köy olarak seçilmiştir. Bu köy mezbahası, pazarı, köy konağı ve daha birçok kalkınma eseriyle Cumhuriyetin örnek bir köyü olmuştur.⁵²¹ İzmir Halkevi'nin diğer bir şubesi olan Sosyal Yardım Şubesi diğer Halkevi Şubelerinden ayıran bir özelliği ise Nazilli Basma Fabrikasına İzmir'den vasıflı işçiler göndermiş, bir bakıma günümüzdeki İş-kur gibi çalışmıştır.⁵²²

1933 yılında İzmir Halkevi Köycülük Şubesi, Bornova ziraat mektebinde 40 köy öğretmenini yirmi gün süreyle misafir etmiş ve burada öğretmenlere, uzmanlarınca ziraat, sağlık, toplum bilimi ve ilmi dersler verdirmiştir.⁵²³ İzmir Halkevi Köycülük Şubesi, yeni ziraat metotlarının köylere ve köylünün ayağına pratik şekilde 8-10 günlük kurslar ile götürüleceğine inanmıştır. Buna göre de 14 Nisan 1940'ta yapmış oldukları köy ziyaretinde yanlarında Ziraat Vekâletinden işin uzmanlarını da alarak köylülere zeytin, arı ve meyve ağaçları hakkında bilgiler vermişlerdir. Ziraat Vekâletinden gelen uzmanlar köylülere zeytin budama konusunda kurs vermiş ve köylerde elaman yetiştirmiştir.⁵²⁴

köylülere cephe gerisinde vazifeleri nelerdir konusunda fikir alışverişinde bulunmuştur. Küçük talim silahıyla yüz fişek aile nişan atışı yaptırılmıştır. 27 Nisan 1941 tarihinde Doğanlar köyüne gidilmiş ziraatçı tarafından bağ bakımı ve göktaş hakkında bilgilendirme yapılmış, meyvelerin kıymetlendirilmesinin önemi anlatılmıştır. 25 Mayıs 1941 tarihinde Kavaklıdere köyüne gidilmiş sıtmal 17 kişiye doktorun tavsiyesi dâhilinde sıtma ilacı dağıtılmış ve ilacın nasıl alınacağı anlatılmıştır. Ziraatçı tarafından ağaç bakımı üstüne konuşma yapılmış ve yakınlarında bulunan ziraat mektebinden istifade etmelerinin kendileri için ne kadar faydalı olacağı anlatılmıştır. Haziran 1941'de Pınarbaşı köyüne gidilmiş, okulun sıtmal çocuklarına sıtma ilacı verilmiş, öğretmen Rahmi Balaban Milli ahlak köyleri hakkında konuşmuştur. Köycülük Komitesi, *Fikirler*, C.10, S.217, 1 Mayıs 1941, s.28-29.

⁵²⁰ *103 Halkevi Geçen Yillarda Nasıl Çalıştı*, ..., s. 122.

⁵²¹ Sıtkı Şükrü Pamirtan, *Cumhuriyette 20 Yılı... a.g.m.* s.33.

⁵²² "Halkevi Amele Gönderecek", (17 Mart 1938), *Anadolu*,

⁵²³ *İzmir Halkevi Açıldığı günden beri*, İzmir: CHF İzmir Halkevi, 1933?, s. 17.

⁵²⁴ Rahmi Balaban, "Köylerde Ziraat Kursları", *Fikirler*, C.9, S.200, 15 Mayıs 1940, s. 5.

1940'lı yıllarda Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün yurt genelinde 10.000 Halkodası açılması yönündeki arzuları üzerine yurdun her tarafında olduğu gibi İzmir'de de halkodası sayısını arttırmak üzere faaliyetler yapılmıştır. Köylerde ilk hamle olarak açılan halkodaları sayısı 50'yi geçmiştir. Halkodası çalışmalarıyla birlikte İzmir'in bütün köylerinde müşterek köy yolları ve vilayeti komşu il ve ilçelere bağlayan köy yolları üzerine çalışmalar başlamıştır. Bu yol yapımları esnasında köylünün imece usulü yardımları da olmuştur.⁵²⁵ Çalışmalar sonucunda İzmir'de merkezde, Bornova nahiyesinde 2, Karşıyaka nahiyesinde 1, Değirmendere nahiyesinde 1 halkevi olmak üzere 3, Cumaovası nahiyesinde 2'si merkez kazasında 1 Halkevi ve 5 Halkodası, Kemalpaşa kazası köylerinde 5, Çeşme'de 3, Menemen'de 6, Tire'de 5, Kuşadası'nda 1, Foça'da 3, Bergama'da 25, Bayındır'da 5, Urla'da 3, Dikilil'de 3, Ödemiş'te 5, Torbalı'da 10, Karaburun'da 2 olmak üzere Halkodası açılmıştır.⁵²⁶

İzmir Halkevi 1932-1935 yılları arasında Halkevi Açıldığı Günden Beri, Halkevi İçtimai Yardım Şubesi Broşürü, Yeni Psikoloji ve Pedagojoloji, Türk Ulusallığı, Tokadi Zade Şekip, İzmir Şairleri Antolojisi isimli broşür kitaplar yayınlamıştır.⁵²⁷ İzmir'de Bergamalı Profesör olarak tanınan eğitimci aynı zamanda Fikirler dergisinin de yazarı olan Mustafa Rahmi Balaban tarafından birçok eser dilimize aktarılmıştır.

İzmir Halkevinin dergisi Fikirler isimli dergidir. Eski Millî Eğitim bakanlarından Mustafa Necati Bey'in önemli katkılarıyla 1927 Haziranında yayımlamaya başlamıştır. Fikirler, 1927 - 1950 tarihleri arasında tam 370 sayı çıkmış ve 23 yıl boyunca yayın hayatını sürdürmüştür. Dergi, 1 Ocak 1929'a kadar 30. sayısı eski harflerle, 31. Sayıdan itibaren de yeni harflerle neşredilmiştir. İzmir Halkevinin yayın organı Fikirler İzmir'de en uzun soluklu bir dergidir. Dergi, İzmir kültür hayatında önemli yere sahiptir. Fikirler Dergisi, dönemin İzmir Valisi Avni Doğan'ın teşvik ve desteğiyle 1936'da çıkan 133. sayıdan sonra İzmir Halkevi bünyesine katılmıştır. Fikirler Dergisi dışında Urla Halkevinin çıkardığı Ocak, Tire Halkevinin çıkardığı Küçük Menderes ile ilk üç sayısı İzmir Vilayet Merkezi tarafından 4. Sayıdan itibaren İzmir Halkevi tarafından

⁵²⁵ Rıdvan Kıpural, "Köycülük Haberleri",... s. 17-18.

⁵²⁶ "Köylerimizde Yeniden Açılacak Halkodaları", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S. 7, 1. Kanun 1944, s. 15.

⁵²⁷ 103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ..., s. 137.

yayımlanan Güzel Günler isimli dergiler vardır.⁵²⁸ Bu dergiler araştırmacılar için İzmir tarihiyle alakalı önemli birer kaynaktır.

3.13.1.1. İzmir’de Köycülük Dergisi

Ege Bölgesinin en büyük şehri konumunda bulunan İzmir’de Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan köye yönelik hareketinde istinaden köylerin kalkınmasına büyük önem verilmiştir. Bu minvalde 1944-1950 yılları arasında toplam 65 sayı olmak üzere İzmir Valiliğinin Köy Bürosu tarafından “*İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*” adında dergi çıkarılmıştır. Derginin ilk sayısı Haziran 1944 tarihinde yayımlanmıştır. Bu derginin ortaya çıkmasında köyün ve köylünün kalkınmasını isteyen dönemin İzmir Valisi Şefik Refik SOYER’in büyük katkısı olmuştur. Derginin ilk sayfasında yayınlanma amacı olarak; “*Büyük Türk İnkılabı, tekâmülünde hiç durmadan devam ediyor. Türkiye Cumhuriyeti nüfusunun yüzde seksenine varan köylümüzün ve köyü idare eden müesseselerin her an biraz daha verimli ve programlı çalışması bu devrimin feyizlerinden birini teşkil etmektedir.*”

Vilayetlerde bulunan Köy Bürolarının çalışma mevzuları arasında şu iki ödev başta gelir:

- 1- Köy idarelerinin yazı ve hesap işlerini düzenlemek ve kanun tatbikatını sağlamak için köy muhtar ve kâtiplerinin ve köy adamlarının yapılacak toplantı ve açılacak kurslarla programlı ve metotlu çalışmalarını temin etmek, bu unsurların bilgi ve müsameresinin artırarak geriliklerini gidermek ve kendilerini faydalı hale getirmek
- 2- Köy idarelerine ve köylüye duyurulması lazım gelen nizamname, talimatname ve kararnameleri, Vekâletler ve Vilayet yayımlarını zamanında köylere kadar ulaştırarak tertipleri almak.⁵²⁹

İzmir Valisi Şefik Refik SOYER göreve başlamasından kısa bir süre sonra çıkartmış olduğu derginin ilk sayısında kaleme aldığı “Vilayetin Köycülük Yayımları” adlı

⁵²⁸ Mustafa Özseri, *a.g.m.* s. 409-412.

⁵²⁹ “İzmir’de Köycülük”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.1, Haziran 1944, İzmir, s. 1.

yazısında derginin çıkma amacı belirttikten sonra yapılması gerekenleri kaleme almıştır.⁵³⁰ Yazısının bir bölümünde “... Köylerin sınırlarının çizilmiş olması, her köyde mutlak bir köy konağı yaptırılması, köy Cumhuriyet alanının en münasip bir yerde meydana getirilmesi ve buraya bayrağımızın şanına layık direklerin konulması, bu meydandan köyün çaprazlama yollarının geçirilmesi, meydanın ve yolların tesviye ve kaldırılmasını köy içme suyunun sağlık şartlarına uygun şekilde emniyete alınması, sulamada kullanılacak suların hark ve idaresinin düzenlenmesi, köy okulu vs. resmi binaların yaptırılması, köyü en yakın idare merkezine bağlayan yolun açılması, yolların kavşak yerlerine levhalar konulması, köyün ve yollarının ağaçlandırılması, köy temizliğine ve sağlığına dâhil tedbirlerin alınması ve aynı zamanda köye gelir temin ederek orta malı meydana getirilmesi. İş bu hizmetler sıra ile takip edebilmek için gerek inşa ve gerek idare işleri bir programa ve plana bağlanmalıdır” demiştir.

Derginin ilk sayısında ayrıca Şefik Refik SOYER tarafından kaleme alınan Köy bütçesi hakkında, Köy Harç Tarifesi, Müşterek Köy İşlerinin Yürütüm Tarzı, Altı Aylık Köy İş Cetvelleri, Köy Okuma Odası Masrafı, İzmir’de Köycülük Dergisine konulacak yazılar, İzmir’de Köycülük Dergisi için derlenecek faydalı bilgiler, Köylerde evlenme işlerinin düzene konulması, Köy sağlığı, Hayvan hastalıkları, Aşçılık gibi konuları ilgilendiren yazılar yer almıştır. Köylüye öğüt niteliğindeki bu tür yazılar derginin ilerleyen sayılarında da vardır.

Bu dergi İzmir’in bütün köylerine köyle ilgili kanun, nizamname, talimatname, kararname ve köylüyü ilgilendiren genel konular hakkında bilgi vermek, köylünün okumaya hevesini arttırarak, köylüye ziraat, sağlık, içtimai, iktisadi, teknik ve kültürel nasihatlerde bulunarak yol göstermektir. Dergi daha çok köy sosyolojisi üzerinde durarak köylüye yol göstericisi olmaya çalışmıştır.

Konuları itibariyle bayındırlığa müsait olan İzmir köylerinde Şefik Refik SOYER’in Valiliğinden sonra köy işlerinde gözle görülen değişiklikler olmuştur. Valiliğin tamiminden sonra köylerde büyük bir çalışma ve imar hareketi başlamıştır. Yalnız merkezin dört köyünden üçünde büyük salonlu köy konakları, birinde beş

⁵³⁰ Şefik Refik Soyer, “Vilayetin Köycülük Yayımı”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.1, Haziran 1944, İzmir, s. 2-5.

dershaneli muazzam kargir okul yapılmak üzere planlar hazırlanmıştır.⁵³¹ Bununla birlikte İzmir'in bütün köyleri içinden 32 tanesi Örnek Köy⁵³² olarak belirlenmiştir.

3.13.2. Denizli Halkevi

Denizli Halkevi 19 Şubat 1932'de açılan ilk 14 Halkevi arasında yer alır. Denizli'nin Halkevi açılışında C.H.F. Denizli Milletvekili olan Necip Ali KÜÇÜKA'da yer almıştır.⁵³³ Halkevinin açılışından 15 Mart 1932 yılında yapılan seçime kadar Denizli Halkevi işlerini yirmi beş gün boyunca Denizli Milletvekili Necip Ali Bey yürütmüştür. Yapılan ilk seçim sonucunda Denizli Halkevinin ilk başkanı Fahri AKÇAKOCA olmuştur. Aynı gün şube komite seçimleri de yapılmıştır.⁵³⁴ Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra taşınır taşınmaz tüm mal varlıkları Halkevlerine aktarılmıştır. Bunun sonucu olarak da Denizli Halkevi etkinliklerini bir yıl boyunca

⁵³¹ Rıdvan Kipural, "Örnek Köy Meselesi", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.2, Temmuz 1944, s. 2. Kargir: Herhangi bir amaçla kullanılmak üzere, ağaç çatmaların arası harç, taş ve tuğla parçaları ile doldurularak yapılan kapalı ve içi gerekli şekilde bölmeli yapı ya da bina anlamına gelmektedir.

⁵³² "İzmir Vilayetinde Örnek Köyler", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.6, 2. Teşrin 1944, s. 31. Örnek Köyler şunlardır: Narlıdere, Özbek, Yeli, Tarasça, Ulucak, Değirmendere, Güzelhisar, Soğancı, Yayaköy, Çamavlu, Ayasköy, Yeniköy, Salihler, Demirtaş, Ören, Bağarası, Kozbeyli, Çiftlik, Kermiyan, Zeytinler, Pınarbaşı, Örnek Köy, Kahrat, Küçük Kale, Mahmutlar, Sığacık, Ürkmez, Ergenli, Çırpı, Burgaz, Güzel Çamlı, Belevi.

⁵³³ Süleyman İnan, "Denizli'deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.25-26, 2000, s. 135. Denizli Halkevi kuruluşundan kapanmasına kadar geçen süre zarfında başkanlık yapanların isimleri; Necip Ali KÜÇÜKA (1932), Fahri AKÇAKOCA (1932-1935), Esat KAYMAKÇI (1935-1942), Nail KÜÇÜKA (1942-1943), İbrahim CENGİZ (1943-1946), Kemal AYBAR (1946), Himmet AKIN (1946-1951). Denizli Halkevinin açılışı bugünkü Denizli Lisesi olan o günkü adıyla Muallim Mektebinin salonunda yapılmıştır. Halkevlerinin açıldığı diğer tüm illerde olduğu gibi açılış törenlerine bir parti veya devlet yetkilisinin katılmasının öneminden dolayı Denizli'nin Halkevi açılışında C.H.F. Denizli Milletvekili olan Necip Ali KÜÇÜKA da yer almıştır. Halkevinin açılışından 15 Mart 1932 yılında yapılan seçime kadar Denizli Halkevi işlerini 25 gün boyunca Denizli Milletvekili Necip Ali Bey yürütmüştür. Yapılan ilk seçim sonucunda Denizli Halkevinin ilk başkanı Fahri AKÇAKOCA olmuştur. Aynı gün şube komite seçimleri de yapılmıştır. Türk Ocaklarının kapatılmasından sonra taşınır taşınmaz tüm mal varlıkları Halkevlerine aktarılmıştır. Bunun sonucu olarak da Denizli Halkevi bir yıl boyunca Türk Ocağının Çaybaşı'ndaki binasında sürdürmüş akabinde 1933 yılından kapanışa kadar günümüzde belediye binası olarak kullanılacak binaya taşınmıştır.

⁵³⁴ Süleyman İnan, *a.g.m.* s. 136. Denizli Halkevi kuruluşundan kapanmasına kadar geçen süre zarfında başkanlık yapanların isimleri; Necip Ali KÜÇÜKA (1932), Fahri AKÇAKOCA (1932-1935), Esat KAYMAKÇI (1935-1942), Nail KÜÇÜKA (1942-1943), İbrahim CENGİZ (1943-1946), Kemal AYBAR (1946), Himmet AKIN (1946-1951). Buna göre şubelere: Dil Tarih ve Edebiyat Şubesi (Orta Mektep Tarih Muallimi Kemal Bey), Güzel Sanatlar Şubesi (Orta Mektep Resim Muallimi Sırrı Bey), Temsil Şubesi (Muallim ve Orta Mektep Müdürü Sacit Bey), Spor Şubesi (Cumhuriyet Savcısı Münir Bey), Sosyal Yardım Şubesi (Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Müdürü doktor Cevdet Bey), Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi (İlk Tedrisat Müfettişi Celal Bey), Kütüphane Ve Neşriyat Şubesi (Memleket Hastanesi Röntgen Mütahassısı doktor Tevfik Bey), Köycüler Şubesi (Mektupçu Sait Bey), Müze ve Sergi Şubesi (Muhasebe-i Hususiye Müdürü H. Avni Bey).

Türk Ocağının Çaybaşı'ndaki binasında sürdürmüştür.⁵³⁵ Akabinde 1933 yılından kapanışa kadar günümüzde belediye binası olarak kullanılacak binaya taşınmıştır.⁵³⁶

Denizli'de toplam 20 halkevi açılmış ve ilk açıldığı sıralarda bağlı üye sayısı 334'tür.⁵³⁷ Denizli Halkevinde 9 şubenin de tamamı açılmıştır. Denizli merkezde açılan halkevi dışındaki ilçe halkevlerinin ne çeşit çalışmalar yaptığına dair bilgi sahibi olamadık. Denizli halkevi nitelikli temsiller vermesi, sportif etkinliklerde bulunması ve İnanç dergisini çıkarması bile kayda değer bir durumdur.

Denizli Halkevinin çıkardığı yayın organı aylık-sürelili olarak çıkan “*İnanç*” isimli dergidir.⁵³⁸ Bu dergi Dil ve Edebiyat Şubesi tarafından yayımlanmıştır. İnanç isimli dergi 1937-1946 yılları arasında aksayan ve birleşik yayınlanan birkaç sayı dışında kesintisiz olarak çıkmıştır. Dergi toplamda 106 sayıdan ibarettir.⁵³⁹ İnanç isimli derginin ilk sayısı Mart 1937 olarak çıkmıştır.⁵⁴⁰ Dergi her ay 700 adet basılmış olmakla birlikte sayfa sayısı 17 ile 50 arasında değişmektedir.⁵⁴¹ İnanç daha çok kültür-sanat ağırlıklı bir dergidir. İnanç Dergisi, diğer Halkevlerinde olduğu gibi ticari bir amaçla değil kültürel bir amaçla basılmıştır. Bundan dolayı derginin yazarlarına ücret ödenmemiştir.⁵⁴² Dergi her ne kadar ticari bir amaç gütmemiş olsa da baskı, kâğıt, mürekkep, dağıtım vb. harcamalar için belirli bir fiyat konmuştur. Derginin 1-22 arasındaki sayısı 10 kuruştan, 23-94 sayıları 12.5 kuruştan, 95-106 sayıları ise 15 kuruştan satılmıştır. İsmi İnançoğulları Beyliğinden alan dergi Denizli'de kültürel alandaki eksikliği giderdiği gibi *Denizli'nin inancını anlatan İnanç Dergisi, Denizli*

⁵³⁵ Tahir Kodal, *a.g.e.* s. 159.

⁵³⁶ Harun Akçam, *Halk Kültürünün İnşasında Denizli Halkevleri ve İnanç Dergisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak, 2012, s. 30.

⁵³⁷ Süleyman İnan, *a.g.m.* s. 22-24.

⁵³⁸ Burhan Saraçoğlu, “Mecmuanın Adını Niçin İnanç Koyduk”, *İnanç*, S.1 Mart 1937, s. 3-4. Derginin *İnanç* ismini alması tarihi bir isimden kaynaklanmaktadır. İnanç ismi 1313-1317 yılları arasında eski adı Ladik olan Denizli'de hüküm sürmüş olan “İnançoğulları Beyliği”nden almıştır.

⁵³⁹ Ata Lütfi Özdil, “20 Yılda Denizli'nin Basın ve Yayın İşleri”, *İnanç*, S.80, 1943, s. 49.

⁵⁴⁰ Necip Ali Küçüka, “İnanç”, *İnanç*, S.1, Mart 1937, s. 1-2. Derginin İl sayısında yazısı bulunan Denizli Milletvekili Necip Ali KÜÇÜKA, dergi adı olan İnanç'ın sadece Denizli'ye hizmet etmiş bir kişiyi hatırlatmadığını; aynı zamanda Atatürk'ün inkılap hareketlerine iman(inancın) bir ifadesi olduğunu belirterek şöyle demiştir: “*Bir ülküye sadakatle bağlanmak itibarıyla Denizli, Atatürk'ün ilk emir ve irşadına itaat etmiş ve inanmış bir memleketidir*”.

⁵⁴¹ Süleyman İnan, *a.g.m.* s. 125. 1947 yılında Ankara Halkevinin yayın organı olan Ülkü Dergisinin bundan böyle sadece Ankara'nın değil yurt genelinde tüm Halkevlerinin yayın organı olması kararı alınmasından sonra CHP Genel Sekreterliğinden gelen maddi yardımda kesilmiştir. Zaten güç koşullarda ayakta durmaya çalışan İnanç dergisi 106 sayı sonunda yayın hayatı son bulmuştur.

⁵⁴² Süleyman İnan, “Denizli Halkevi Dergisi İnanç (1937-1946), Pamukkale Üniversitesi”, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.15, 2004, s. 125.

halkının duygu ve fikriyatını sulayan nehir”⁵⁴³ olan dergi Denizli yerel tarihi açısından önemli bir kaynaktır.

Denizli’de eğitim ve kültür hayatını canlı tutmaya çalışan Denizli Halkevi’nin 1938 yılına kadar, 128 konferans, 8 konser, 76 temsil verildiği gibi 19 halk türküsü, bestelenmiştir. Bu etkinliklere toplam 212.495 kişi iştirak etmiştir. Dil seferberliği kapsamında öztürkçe kelime derlenmiş ve 2.490 fiş dil kurumuna gönderilmiştir.⁵⁴⁴ Ayrıca dil, müzik ve folklor çalışmalarıyla Denizli’nin kültürel değerlerini Denizlilere tanıtmaya çalışmıştır.⁵⁴⁵

Konumuz olan köy politikaları ekseninde Denizli Halkevinin Köycülük Şubesinin faaliyetleri inceleyelim. Tüm Türkiye’de olduğu gibi Denizli’de nüfusun büyük çoğunluğu köylerde yaşamakta idi. 245.068 kişi olan nüfusun 202.603 kişisi köylerde yaşamakta idi.⁵⁴⁶ Bundan dolayı Denizli Halkevi, Köycülük Şubesi aktif çalışmıştır. İnanç Dergisinin ilk sayısında Evimiz Komitelerinin İlk Altı Aylık Çalışma Programları başlıklı bölümünde köycülük komitesinin görevlerini şu şekilde belirtmiştir:⁵⁴⁷

- 1- Üye yazmak
- 2- Meyveli meyvesiz ağaç dikmenin faydasının çok büyük olmasından her yıl ağaç dikme günü olarak bir gün ayırmak ve yıldan başlayarak o günü ağaç bayramı kabul ederek köyün bütün halkı şenlikle ağaç dikmek. Köyün mümessili köyünde dikilen meyveli meyvesiz ağaç miktarını, dikimini ve aynı zamanda yabancı ağaçları aşulamakta faydalı bulunduğu bunlardan da ne kadar aş yaptırdığı halkevi köycüler komitesine yazı ile bildirmek.
- 3- Su arıklarını temizlemek için ve bentleri onarmak, vaktinde ekim ve dikimin bu sulardan istifade edilebilmesini temin için gereken bir günün tayini ile o sudan istifade eden arazi sahipleri ve köylünün toplanmasıyla eğlence ve toplantı yapılarak arıklar eğlencesi olarak kabul etmek.

⁵⁴³ Zeki Ülkü, “İnanç’ın Kolları”, *İnanç*, S.38, Nisan 1940, s. 2-3.

⁵⁴⁴ Ahmet Akşit, “Halkevi”, *İnanç*, S.20, 1. Teşrin 1938. s. 33-40.

⁵⁴⁵ Tahir Kodal, *a.g.e.* s.159.

⁵⁴⁶ Tahir Kodal, “Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına Göre Denizli’nin Nüfus Yapısı”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.15, S.15, Denizli, 2004, s. 66.

⁵⁴⁷ “Evimiz Komitelerinin İlk Altı Aylık Çalışma Programları”, *İnanç*, S.1, Mart 1937, s. 12-16.

- 4- Bahar gününün münasip birinde başak bayramı yapmak, programımıza dâhil olmakla hangi gün yapılacağı ve nerede yapılması münasip olacağı kestirilmesiyle hangi köyün bu işe öncü olması lazım geldiğini tayin etmek.
- 5- Köy yollarının birbirine ve kasabaya eklenmesi çok faydalı olmakla bu yollardan en önemlilerinin başlanması için hangi aylarda çalışmak lazım olduğunu kestirmek ve her köyün yol yapmak için neye ihtiyacı olduğunu o köy mümessili tarafından komiteye bildirmesini sağlamak.
- 6- Hangi köylerde mektep yoktur ve yapabilecek köyler hangileridir. Hususi muallim isteyen köyler hangileridir, bunları tespit etmek.
- 7- Hangi köylerde ne gibi eski eserler vardır. O köy mümessilinin komiteye haber vermesini sağlamak.

Köycülük şubesinin amaçlarından biri de köylülerin şehirlere göç etmeyip kendi toprağında kalarak onu verimli şekilde işlemesidir. Denizli Halkevinin en yararlı faaliyetlerden biri kışın şehre gelen ve kalmak zorunda kalan köylüler için uygun ve ucuz kalacak yer temin etmeleri olmuştur.⁵⁴⁸ Köylülerin köycülük şubesiyle daima temasını sağlamak için köylerde temsilci seçilmiştir. Ancak bu temsilci seçme Denizli merkezde 94 köyden 70 tanesinden temsilci seçilirken fakat bu uygulama ilçelerdeki köylere kadar yayılamamıştır.⁵⁴⁹ 1938 yılına kadar köycülük şubesi, 7 köyün birleşik suları temin edilmiş, köylere sıhhi öğütler içeren 8 broşür çıkarılmış ve dağıtılmıştır. Köylere 2.250 mevcutlu bir kütüphane tesis edilmiştir. 4 köyde tarım usulleri gösterilirken, 3 köyde de avcılar ve ağaç dikme bayramları yapılmıştır.⁵⁵⁰

Denizli Halkevi bazı köylerin içecek temiz su yokluğuna da çare bulmuştur.⁵⁵¹ Denizli Halkevi Köycülük Şubesi 1938 yılı çalışma programında evlerin kireçle boyanması, tuvalet çukurlarının ve su birikintilerin örtülmesi, ölü hayvan leşlerinin köy dışına götürülmesi, gübreliklerin köy dışında bulunması, ahırların evlerden ayrılması, gibi öğütler⁵⁵² bulunmaktadır.

1936 ve 1937 yılları Köycüler şubesinin en etkin olduğu yıllardır. Köycülük şubesi, köylü ile devlet arasındaki işlerde köylülerin mahkeme, nüfus, evlenme işleri,

⁵⁴⁸ Süleyman İnan, *Denizli'deki Halkevleri...* s. 147.

⁵⁴⁹ Süleyman İnan, *Denizli'deki Halkevleri...* s. 147.

⁵⁵⁰ Ahmet Akşit, *a.g.m.* s. 33-35

⁵⁵¹ *103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı, ...*, s. 125.

⁵⁵² *Köycüler Komitesi Köylerde*, Yeni Basımevi, Denizli, 1937. s. 31

tapu işlemleri vb. konularda 573 adet dilekçenin ücretsiz yazılmasında yardımcı olmuştur.⁵⁵³ Bu işlemlerin şehre yabancı olan köylüler için çok önemli ve çok şey ifade etmektedir.

Denizli Halkevinde Köycülük Şubesinin yanında diğer şubelerinde Denizli köyleriyle alakalı faaliyetlerde bulunmuşlardır. *Sosyal Yardım Şubesi*; Denizli merkez köyleri ile ilçe merkez ve köylere geziler düzenlemiş ve halkın sağlığı üzerine konuşmalar yapılmış ve köylülere bu konuda nasihatlerde bulunulmuştur.⁵⁵⁴ Köyde hasta olanlar ücretsiz olarak muayene edilmiş, reçeteleri yazılarak ilaçları temin edilmiştir. Özellikle dönemin hastalığı olan sıtmaya karşı “*kinin (sülfatı)*” dağıtılmıştır. Halkevi tarafından yaptırılan kahvehaneler ve meydanlıklar gibi yerlere asılan duvar gazetelerinde daha çok sağlıklı alakalı yazılar bulunmuştur. Bununla birlikte spor şubesi de köylere zarar veren yaban domuzlarına karşı avcılık seferberliği başlatmıştır. 2 Mayıs 1937 Pazar günü Denizli'nin merkezi köylerinden Eskihisar (Laodikya)'da başak bayramı yapılmıştır.⁵⁵⁵ Denizli'ye yakın köylerden Gerzile köyüne giden yol yaptırılmıştır. Ayrıca Selçuklu Devleti'nden kalma Akhan isimli kervansaray restore edilip köylülerin hizmetinde kullanılmak üzere misafirhane haline getirilmiştir.⁵⁵⁶ Pamukkale, Karahayıt ve Akköy'de termal suların kullanılmasıyla alakalı teşebbüsler Köycülük Şubesi sayesinde yapılmıştır. Halk içinde şifalı sular olarak bilinen bu sular hakkında 1934 yılında bilimsel incelemeler yapılmıştır. Akabinde 1937 yılında hamam, banyo ve havuzlar bu köylerde inşa edilmeye başlamıştır.

Devlet ile halk arasındaki bağları güçlendirmek ve yapılan inkılap hareketleri kısa sürede tabana yaymak isteyen CHP yönetimi ilk etapta il merkezlerinde kurulmuş bulunan Halkevlerinin ilçelere hatta kasaba ve köylere kadar ulaşmasını amaçlamaktaydı. Böylece her vatandaşa ulaşılabilecekti. Bu amaç doğrultusunda Denizli Halkevinin açılmasından 4 sene sonra ilçe teşkilatları kurulmaya başlamıştır. 1939 yılına geldiğimizde Denizli'nin merkez, ilçe ve kasabalarında 20 Halkevi kurulmuştur.

⁵⁵³ Süleyman İnan, *Denizli'deki Halkevleri...* s. 149.

⁵⁵⁴ *Köycüler Komitesi Köylerde...* s.31.

⁵⁵⁵ Gıyasi Şarman, *Halkevi Çalışmalarından Başak Bayramı*, (4 Mayıs 1937). Denizli. Böyle bir bayramın ilk önce Eskihisar da yapılmasında, bu köyün birçok köyün ortasında bulunması ve Denizli merkeze yakın bir köy olması etkilidir.

⁵⁵⁶ “Denizli Halkevinden Haberler”, (21 Şubat 1937). *Ulus*,

Köye ve köylüye bir seyyah merakı ile gidilmeli, aynı zamanda vatandaş gayretiyle çalışılmalı idi. Ancak zaman içinde bütün Halkevlerinde olduğu gibi Denizli Halkevi de ilk yıllarında görülen heyecan ve coşku yerini giderek sıradanlığına bırakmıştır. 1948 yılında Denizli’de 20 Halkevi, 116 Halk Odası bulunmaktadır. Halk Odası sayısı 1950 yılına gelindiğinde 117’ye çıkmıştır. Devletten tarafından Halkevlerine ayrılan ödeneklerin, sayıları artan Halkevleri ve Halkodalarına paylaştırılması Halkevlerini para bakımından zor durumda bırakmıştır. Bu gelişmeler ışığında Halkevi örgütlerinin gelir getiren faaliyetlerde bulunmalarına izin verilmiştir. Denizli Halkevi’nin salonu da özellikle nikâh ve nişan törenleri için kullanılmaya başlanmıştır. Bundan başkan bütçe açığını kapatmak için paralı piyesler oynanmıştır.⁵⁵⁷

3.13.3. Aydın Halkevi

Aydın Halkevi ilk defa 14 merkezde açılan halkevlerinden biridir.⁵⁵⁸ Halkevinin açılmasında dönemin Aydın Milletvekili olarak Adnan Menderes’in emeği geçmiştir. Aydın Halkevi’nin açılışından 4 Mart’a kadar geçen sürede Halkevleri işlerini Adnan Menderes yürütmüştür.⁵⁵⁹

Aydın ilk faaliyete başlayan Aydın Halkevidir.⁵⁶⁰ Daha sonra 1933’te Nazilli Halkevi, 1935’te Söke Halkevi açılmıştır. Uzun süre bu üç halkevi faaliyet yürütmüştür. 20 Şubat 1945 tarihine kadar Aydın’da toplam 15 Halkevi ve Halkodası açılmıştır. Aydın, Nazilli, Söke halkevleri yayın, konferans, temsil vb. çalışmalarıyla dikkat çekmiştir.⁵⁶¹ Aydın’da ilk müze Aydın Halkevi bünyesinde açılmıştır.

Aydın Halkevi kuruluşundan 1937 yılına kadar 5 yıllık sürede 242 toplantı yapmış ve bu toplantılara 2.065 kişi katılmıştır. Şube genel heyetlerinin toplantı sayısı 186, katılanların sayısı 3034’tür. Komite heyetlerinin toplantılarının sayısı 738,

⁵⁵⁷ Talat Öner, “Halkevleri Temsil Repertuarı”, *İnanç*, S.100 Kasım 1945, s. 1.

⁵⁵⁸ Adil Adnan Öztürk, “Halkevleri ve Aydın Halkevi”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, C.31, S.182, 1999, s. 108.

⁵⁵⁹ Müslime Güneş, *Adnan Menderes ve Halkevleri*, Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C.XII S.25, Güz, 2012, s. 145-146. *Aydın Halkevi Broşürü*, Nefaset Matbaası, İzmir, 1933, s. 7-9.

⁵⁶⁰ *Aydın Halkevi Broşürü*... s. 11-12. Daha sonra Halkevi üyeleri tarafından kolların seçimi yapılmıştır. Dil ve Edebiyat Şubesi: Hulusi Erdoğan Bey, Güzel Sanatlar Şubesi: Şevki Niyazi Bey, Necmiye Hanım, Şefik Bey, Zeki Bey, İrfan İzzettin Bey, Temsil Şubesi: Hüseyin Avni Bey, Tuğrul Bey, Orhan Alim Bey, Spor Şubesi: Danyal Bey, Şükrü Bey, Sinan Bey, Sosyal Yardım Şubesi: Nafiz Bey, Mazhar Bey, Sedat Bey, Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi: Fakir Bey, Hayri Bey, Muharrem Bey, Kütüphane ve Yayın Şubesi: Asaf Kenan Bey, Seyfi Bey, Fuat Bey, Köycülük Şubesi: Ethem Ruri Bey: Nusret Bey, Hüsamettin Bey, Tarih ve Müze Şubesi: Namika Hanım, Osman Bey, Burhanettin Bey seçilmiştir.

⁵⁶¹ Mustafa Özseri, *a.g.m.* s.404

katılanların sayısı 2.059'dur. Bu süre zarfında halkevinde 70.219 kişinin katıldığı 178 gösteri, konferans, söylev ve konser ile 17.340 kişinin katıldığı 171 muhtelif kongre, şölen, nişan, nikâh, balo, çaylı dans etkinlikleri düzenlenmiştir. Halkevinin açtığı İstiklal Marşı, Onuncu Yıl Marşı, caz, mandolin, bando, keman, piyano, dikiş-nakiş, Almanca, Fransızca okuma kurslarına 32.859 kişi katılmıştır. 1932 - 1937 yılları arasında Aydın Halkevine 17 resmi bayramda yirmi binden fazla kişi iştirak etmiştir.⁵⁶² Aydın, Nazilli ve Söke Halkevleri tarafından açılan okuma-yazma kurslarına 1938 yılı sonuna kadar köylü, kentli 32.029 kişi iştirak etmiştir.⁵⁶³ Kursu katılanlar kurs sonunda belgelerini almıştır.

Aydın Halkevi Köycülük şubesi 1932 yılında 61 üye ile faaliyetlerine başlamıştır.⁵⁶⁴ Aydın'da bulunan Halkevleri köycülük ve sosyal yardım şubeleriyle köye yönelik çalışmalar yapmıştır. Bu şubeler aracılığıyla köylülerin çağdaş medeniyet seviyesine çıkarılması, cahillikten kurtarılması, sağlık ve sosyal hayat koşullarının iyileştirilmesi, köy kitaplıklarının oluşturulması, yeni alet ve makinelerin köylere girmesi, modern ziraat yapılması gibi konularda köylülere rehber olarak yardımda bulunmuştur. 1932-1938 yılları arasında Aydın Halkevi, Nazilli Halkevi ve Söke Halkevi Köycülük Şubesinin faaliyetlerine baktığımızda Halkevleri Çalışma Talimatnamesinde belirtildiği gibi hareket etmişlerdir. Aydın'da bulunan Halkevleri çevrelerinde bulunan köylere geziler düzenlemiş, bu gezilerde köylülere yardımda bulunmuş ve ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bütün Halkevlerinde olduğu gibi Aydın Halkevinin yapmış olduğu bu köy gezilerine doktorlar, öğretmenler dışçiler, veterinerler, ziraatçılar vb. meslek kolları ile köylülerin dertlerini dinleyecek Halkevi yöneticileri katılmıştır.⁵⁶⁵ Aydın Halkevi köylere 68 gezi düzenlemiş ve bu gezilere 886

⁵⁶² "Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevi Çalışmaları", (29 I. Teşrin 1937). *Aydın*.

⁵⁶³ Özkan Sevinç, *Atatürk Dönemi Aydın'da Eğitim (1928-1938)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Aydın, 2016, s. 100.

⁵⁶⁴ Adil Adnan Öztürk, *a.g.m.* s. 113. 1932 yılında Umurlu, Ovaeymir, Arapkuyusu ve Tahtacı köylerinde tetkik geziler yapılmış, zirai, iktisadi ve içtimai konular üzerinde konuşmalar yapılmıştır. Yine 1933 yılında Aydın merkez kazasına bağlı Baltaköy, İmamköy, Işıklı, Çeştepe, Tepeceik, Kadıköy ve Sıralar köylerine gidilmiş, tarımla ilgili çeşitli konferansların yanı sıra bayrak saygısı, yurt sevgisi hakkında konferanslar verilmiştir.

⁵⁶⁵ "Halkevinde Köycülük Gecesi" (27 Nisan 1938). *Aydın*, , "Evvelki Günkü Köy Gezisi" (14 Eylül 1938). *Aydın*. "Halkevi Köycülük Şubesinin İkinci Köy Gezisi" (20 Eylül 1938). *Aydın*. Doktorlar hastaları, ebeler doğum yapan kadınları muayene ederek reçeteler yazmıştır. 1938 yılı eylül ayında Aydın Halkevi köycülük şubesi üyeleri Söke, Işıklı, Arapkuyusu, Ahırköy ve Kızılcaköy'ü dolaşarak heyette bulunan doktorlar 61 hastaya bakmıştır. Bundan bir hafta sonra doktorlar, Kadıköy, Ova Emiri, Yeniköy, Çeştepe ve Tepeceik köylerinde birçok hastayı tedavi ederek ilaç yazmıştır. Dış doktorları da 10 kişinin

kişi katılmıştır. Nazilli Halkevi köylere 10 gezi düzenlemiş ve bu gezilere 390 kişi katılmıştır. Söke Halkevi ise köylere hiç gezi düzenlememesi dikkat çekicidir. Toplamda 78 köy gezisine 1276 kişi katılmıştır.⁵⁶⁶ Ayrıca aydın Halkevi'nin İdare Heyeti yapmış olduğu haftalık toplantılarda köylerin ve köylülerin sorunlarını görüşerek çözüm bulmaya çalışmıştır.⁵⁶⁷ Aydın Halkevinde 1936 yılında her Salı günü saat: 09.00'dan 12.00'ye kadar Halkevine başvuran, harp malulü, malül, şehir ana-baba ve çocukları ile yoksul köylü ve vatandaşların dilekçelerini bedava yazma etkinliği düzenlenmiştir.⁵⁶⁸ Aydın Halkevinin Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi 15 Şubat 1938 tarihinde açılan ve mart ayı başlarında biten zeytincilik kursu düzenlemiş, yaklaşık on beş gün süren kurs sonunda yapılan sınavı başarıyla tamamlayan 4 öğretmen, 27 usta ve 12 çırak ziraat vekâleti belgesi almaya hak kazanmıştır.⁵⁶⁹ Aydın Halkevi Halk Dershaneleri ve Kurslar Şubesi, kuruluşunun birinci yılı etkinliği kapsamında Aydın'ın çevre ilçe ve köylerinde halk dershaneleri, merkezde Almanca, Fransızca dil kursları açmış ve bu kurslara 12.472 kişi katılmıştır.⁵⁷⁰

1938 yılı başlarında Aydın Halkevi bir Halkevi Tral isimli dergi çıkarmak istemiş ancak çıkartılamamıştır.⁵⁷¹ Halkevlerinin öğüt kitapları konusunda önemli adımlar atmıştır. Türkiye'de yayımlanan eserlerin hemen hiç biri halka ve köylüye hitap etmiyordu. Ege halkevleri içinde özellikle Aydın ve İzmir Halkevleri tarım ve hayvancılık üzerine önemli eserler kaleme almışlardır. Köylünün anlayacağı bir dille yazılan, incircilere, tütüncülere, pamukçulara, hayvan yetiştiricilerine yönelik olarak yazılan bu kitaplar basit ve resimli kitap olarak basılmışlardır. Aydın Halkevi tarafından köylülere yönelik olarak; Mehmet Lütfi Bilgen'in Şap Hastalığı ve Hayvanlarımızı Koruma Çareleri eseri, Nadir Birvan'ın İncircilere Öğüt eseri, Celal Şevket'in Pamuk Ekicilere Öğüt eseri, H. Ünsal'ın Zararlı Kuşlardan Karga, Saksagan ve Serçe ile Eşek Arılarının Mücadelesi İçin Öğütlerimiz eseri ve Celal Şevket'in Pamuklarımızı Niçin ve

dişlerine bakarak 3 kişinin dişlerini çekmiştir. Ziraat konusunda köylüler bilgilendirilerek tarımda bilinçli olmaları önerilmiş ve "pamuk ekicilerine öğüt" isimli broşür ücretsiz olarak köylülere dağıtılmıştır. Köylerdeki temizlik ve ışık sorunu çözülmüş, kimsesiz köy kadınlarının işleri takip edilmiş, kimsesiz öğrencilere kitap, ders malzemesi ve para yardımıyla bulunulmuştur. Köylerde tiyatro oyunları sergilenerek böyle sosyal etkinliklerden yararlanma imkânı olmayan köylülerin sosyalleşmeleri sağlanmıştır.

⁵⁶⁶ Adil Adnan Öztürk, *a.g.m.* s. 112-113. Özkan Sevinç, *a.g.t.* s. 85.

⁵⁶⁷ "Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevi Çalışmaları", (29 I. Teşrin 1937). *Aydın*. "Köycülük Şubesi Gezileri Sürüyor", (01 II. Kanun 1938). *Aydın*.

⁵⁶⁸ Adil Adnan Öztürk, *a.g.m.* s. 113.

⁵⁶⁹ "Halkevinde Zeytincilik Kursu Bitti", (02 Mart 1938). *Aydın*.

⁵⁷⁰ Adil Adnan Öztürk, *a.g.m.* s.112.

⁵⁷¹ "Halkevi Mecmuası", (11 II. Kanun 1938). *Aydın*. "Halkevi Mecmuası" (04 II. Kanun 1938). *Aydın*.

Nasıl İyileştireceğiz eserleri sunulmuş ve ücretsiz dağıtılmıştır. Aydın, İzmir, Bergama ve Manisa halkevleri yöresel tarzda çalışmalar yapmışlardır. Aydın ve Turgutlu halkevleri düzenledikleri konferansların metinlerini yayımlama yoluna gitmişlerdir.

Aşağıdaki tablolarda İzmir-Aydın-Denizli illerinin Halkevleri ve açılış tarihleri verilmiştir.

Tablo 25: İzmir Halkevleri ve Açılış Tarihleri⁵⁷²

İZMİR HALKEVLERİ	
Halkevinin Adı	Açılış Tarihi
İzmir Halkevi	19 Şubat 1932
Urla Halkevi	24 Şubat 1933
Bergama Halkevi	22 Şubat 1934
Ödemiş Halkevi	22 Şubat 1934
Tire Halkevi	22 Şubat 1934
Bayındır Halkevi	20 Şubat 1938
Çeşme Halkevi	20 Şubat 1938
Dikili Halkevi	20 Şubat 1938
Karşıyaka Halkevi	20 Şubat 1938
Kemalpaşa Halkevi	20 Şubat 1938
Kınık Halkevi	20 Şubat 1938
Kiraz Halkevi	20 Şubat 1938
Menemen Halkevi	20 Şubat 1938
Adagide Halkevi	19 Şubat 1939
Bademiye Halkevi	19 Şubat 1939
Birgi Halkevi	19 Şubat 1939
Kaymakçı Halkevi	19 Şubat 1939
Bornova Halkevi	21 Şubat 1943
Buca Halkevi	21 Şubat 1943
Torbalı Halkevi	21 Şubat 1943
Kuşadası Halkevi	24 Şubat 1946
Seferhisar Halkevi	Açılış Tarihi belli değil

⁵⁷² Mustafa Özseri, a.g.m. s. 403.

Tablo 26: Denizli Halkevleri ve Açılış Tarihleri⁵⁷³

DENİZLİ HALKEVLERİ	
HALKEVİ	AÇILIŞ TARİHİ
Denizli Halkevi	19 Şubat 1932
Acıpayam Halkevi	23 Şubat 1936
Sarayköy Halkevi	21 Şubat 1937
Tavas Halkevi	21 Şubat 1937
Buldan Halkevi	20 Şubat 1938
Akalan Halkevi	19 Şubat 1939
Babadağ Halkevi	19 Şubat 1939
Bekilli Halkevi	19 Şubat 1939
Çal Halkevi	19 Şubat 1939
Çivril Halkevi	19 Şubat 1939
Güney Halkevi	19 Şubat 1939
Hançalar Halkevi	19 Şubat 1939
Honaz Halkevi	19 Şubat 1939
Kale Halkevi	19 Şubat 1939
Kızılca Halkevi	19 Şubat 1939
Kızılhisar Halkevi	19 Şubat 1939
Nikfer Halkevi	19 Şubat 1939
Süller Halkevi	19 Şubat 1939
Yeşilyuva Halkevi	19 Şubat 1939
Zeyve Halkevi	19 Şubat 1939

⁵⁷³ Mustafa Özseri, *a.g.m.* s. 405.

Tablo 27: Aydın Halkevleri ve Açılış Tarihleri⁵⁷⁴

AYDIN HALKEVLERİ	
Halkevi Adı	Açılış Tarihi
Aydın Halkevi	19 Şubat 1932
Nazilli Halkevi	23 Şubat 1933
Söke Halkevi	22 Şubat 1935
Çine Halkevi	20 Şubat 1938
Bozdoğan Halkevi	19 Şubat 1939
Germencik Halkevi	19 Şubat 1939
Horsunlu Halkevi	19 Şubat 1939
Karacasu Halkevi	19 Şubat 1939
Kılavuzlar Halkevi	19 Şubat 1939
Sultanhisar Halkevi	19 Şubat 1939
Umurlu Halkevi	19 Şubat 1939
Yenipazar Halkevi	19 Şubat 1939
Kuyucak Halkevi	25 Şubat 1945
İncirlioiva Halkevi	Açılış tarihi belli değil
Sümer Halkevi	Açılış tarihi belli değil

3.14. Köy Eğitim Kursları

1930'ların ortalarına gelindiğinde, Türkiye'de yaklaşık 40 bin köyden 37 bininde okul yoktu. Var olan okullarda kendilerinden beklenen işi yapmamaktaydı. Çalışan 13 bin ilkokul öğretmenin 7 bini şehir ve kasabalarda idi. Bu orana göre 40 bin köye 6 bin öğretmen düşüyordu. Geriye kalan 34 bin köy, Cumhuriyet rejiminin getirdiği eğitim imkânlarından faydalanamıyordu. Köylerin 1/7'si eğitim alamamaktadır. Nüfusunun 11 milyona yakını köylerde yaşayan bir ülkede, okuma

⁵⁷⁴ Mustafa Özsarı, *a.g.m.* s. 404.

çağındaki şehir çocuklarının 1/14'ü okula giderken, köylerde ise bu oran 1/39 civarındadır.⁵⁷⁵ 11 milyon nüfusun ancak % 2'si okuma-yazma biliyordu.⁵⁷⁶

Bir köy öğretmenin başarılı olabilmesi için kendine yol gösterecek rehberlere ve bunları başarabilecek yetenekleri gösteren bir eğitime ihtiyaç vardı. Yoksa köyde kendisinden beklenen kalkındırma hareketini gerçekleştiremezdi.⁵⁷⁷

Mustafa Kemal Atatürk, ordudaki çavuşlardan yararlanmak suretiyle, köylerde eğitim sorunun çözümlenebileceğini düşünmektedir. Hatta köye eğitilerek gönderilecek bu çavuşlara “*eğitmen*” denilmesini de kendisi istemişti.⁵⁷⁸ Eğitmen sözcüğü rastgele ortaya atılmış bir terim değildir. Eğitmen, sırf bambaşka bir kaynaktan devşirilmiş olduğu için ve az mesleki eğitimi olduğu için değil, başlıca işlevinin çocuk okutmaktan ziyade eğitim oluşu sebebiyle öğretmenden farklı kabul edilmektedir.⁵⁷⁹

İlk olarak deneme mahiyetinde bir kurs açılmasına karar verildi. Bu iş için uygun kişiler bulmak üzere Eskişehir, Kayseri, Çorum, Yozgat ve köylerinde bakanlıkça bir inceleme yaptırıldı. İncelemenin ardından, Ankara köylerinden askere gelen erler toplanarak kursa tabi tutuldular. Bu adayların okuma yazma biliyor olması gerekiyordu. Hatta okuma yazmayı orduda öğrenenler bile eğitmen adayları arasına seçildiler. Eğitmen adaylarında, okuma yazma bilmenin dışında, köylüye rehberlik edebilme, köy hayatını bütünüyle yaşayarak bilmiş ve köye bağlanmış olmaları, köyde yapacağı işler dolayısıyla karşılaşılabilecek zorlukları yenebilecek güçte olmaları, köye sade ancak modern bir hayatı getirebilmek için bıkmadan çalışma, köyün yazgısıyla kendi yazgısı ve bunlarla devletin geleceğinin birbirine bağlı olduğunu bilerek çalışma gibi niteliklerin⁵⁸⁰ bulunmasına dikkat edilmekteydi.

⁵⁷⁵ Osman Halit, “Cumhuriyet’te Halk Terbiyesi”, *Ülkü*, C.2, S.10, Kasım 1933, s. 290.

⁵⁷⁶ Nusret Kemal, “*Köy Seferberliğine Doğru...*” s. 358.

⁵⁷⁷ Mustafa Ergün, *Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Köy Eğitmeni Yetiştirme Kursları*. Öğretmen Okullarının 160. Yılı. Ankara, 2008, s. 70. 1934 yılında Cumhurbaşkanlığı Muhafız Kıtasından bir paşanın köyden gelen erlere okuma-yazma öğretmedeki gayretleri ve buradan terhis olanların köylerde okuma-yazma öğretmeye başlamaları ve biz zamanlar Prusya ordusunda da askerde eğitilen askerlerden terhis olunduktan sonra öğretmen olarak yararlanma uygulamasının başarılı olduğu örneğinden yola çıkarak, 1936 yılında Çankaya Köşkü’ndeki bir toplantıda 32 bin küçük köyün eğitim sorununu çözümlenmesinin zorluğundan söz açan Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan’a Atatürk, askerliğini çavuş olarak yapmış köylülere faydalanılmasını tavsiye etmiştir.

⁵⁷⁸ İsmail Hakkı Tonguç, “Köy Terbiyesi ve Köy Enstitüleri 2”, *Ulus*, 15 Ağustos 1940, s. 2.

⁵⁷⁹ Fay Kirby, *a.g.e.* s. 113. “Büyük Kültür Seferberliğine Girişiyoruz”, (5 Mart 1937). *Tan*.

⁵⁸⁰ İsmail Hakkı Tonguç, *Köyde Eğitim*, Devlet Basımevi, İstanbul, 1938, s. 188-189. *Ulus* 29 Ekim 1936 Ankara’nın merkez kazasına bağlı köylerden 79 erbaş çağrılmış, ayrıca Tunceli’nden katılanlar olmuştur.

İlk eğitimci kursu Eskişehir'e bağlı Çifteler bucağındaki Mahmudiye Köyü'nde açıldı. Ancak kursun uzmanlar tarafından hazırlanmış bir programı, kurs kitapları, bir yönetim tarzı vb. yoktu. Çıkan sorunların çözümü kursa katılan yönetici ve öğretmenlerce hemen orada kararlaştırılıyordu. Çeşitli kaynaklarda “*Köy Kalkınma Kursu*”, “*Asker Muallim Kursu*”, “*Çavuş Kursu*”, “*Köy Terbiyecileri Kursu*” gibi türlü isimler verilmiştir.⁵⁸¹ Kursu katılan adayların sayıları hakkında kaynaklarda tutarlık göstermemekle beraber altı yedi aylık kursta aşağı yukarı 80 kişiye eğitimci kursu verilmiştir. Bu kurs süresince eğitimci adayları, modern tarım tekniklerinin uygulandığı Mahmudiye Çiftliği'nde yani işin içinde yetiştirildiler. Bu ilk eğitimci kursu programını, Kültür Bakanlığı Dergisi'ndeki bir raporda açıkça belirtilir. Kurstaki erler 8-10 kişilik gruplara ayrıldılar. Grubun başında öğretmen okulu mezunu, köylerde öğretmenlik eden bir öğretmenle, birer tarım okulu mezunu ziraat memuru vardır.⁵⁸²

Eğitmenler bir yandan teorik dersler alırken, diğer yandan ileride gidecekleri köyde köylülere tarlada, bağda, bahçede hatta evde yardımcı olmak, yani köyün ve köylünün yaşam seviyesini yükseltmek için gerekli olan bilgileri iş içerisinde öğrenmişlerdir. Eğitimci adayları yaklaşık 6-7 aylık bir kursa tabi tutulmuşlardır.⁵⁸³ Kursların masrafları Maarif ve Ziraat Vekillerinin bütçelerinden karşılanmıştır.

Bu kursun ilk yarısı sonunda başarılı olanların % 80'i diplomaları, Ankara'da tüm Bakanların katıldığı bir törenle verildi.⁵⁸⁴ Kursun ardından eğitimci, Ankara'nın köylerine stajyer eğitimci olarak atanıp faaliyetleri izlendi. Bu stajyer öğretmenlerden 33 kişi kendi köyüne, 22 kişi yakın köylere, 24 kişi yabancı köylere atamaları

⁵⁸¹ Falih Rıfkı Atay, “Köy Terbiyecileri”, (19 Sontesrin 1936). *Ulus*. “Mektebin Vazifesi”, (22 Aralık 1936). *Ulus*.

⁵⁸² Çiğdem Erdem, “Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte “Dönüşüm”ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak “Köy Eğitimci Kursları”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C.10, S.3, 2008, s. 193-194. Kursun tedrisatı gayet ameli bir şekildedir. Gruplar her sabah kursun büyük otobüs ile işyerlerine dağıtılırlar. Bir grup çayır biçer, bir grup ot balyası yapar, bir başka grup pullukla tarla sürer, bir grup ağıllarda atçılık veya koyunculuk dersi görür. Ameli dersler işin icabına göre birkaç saat devam ettikten sonra tarlada, çayırdaki, ağılda, makine başında nazari derslere başlanır. Derelerin kenarlarındaki söğüt ağaçlarının altında toplanılarak okuma-yazma ve yurt-yaşama bilgisi derslerine devam edilir....Bu faaliyetlerden başka erlere Ankara inşaat usta okulu öğretmen ve talebeleri tarafından inşaat işleri de öğretilmektedir”. Raporu incelemeye devam ettiğimizde, kurstaki eğitimci sırasında eğitimci adaylarına, mikroskop kullanarak mikropların gösterildiğini -ve tabi ki eğitimci hayatlarında ilk kez karşılaştıkları bu olay karşısında ne kadar şaşkınlıklarını-, ya da eğitimci gözleri önünde koyunlar üzerinde otopsi yapılarak koyunların ve diğer hayvanların iç organlarının eğitimciye gösterildiğini öğreniyoruz

⁵⁸³ Sevilay Özer, *a.g.m.* s. 303.

⁵⁸⁴ Mustafa Ergün, *a.g.m.* s. 73.

yapılmıştır. Eğitimcilerin buldukları köyler 5-9 köy bir bölge olarak ayrılmak suretiyle 11 bölgeye bölünmüştür.

TBMM’de 1 Kasım 1936 tarihinde konuşma yapan Mustafa Kemal Atatürk, bu teşebbüsle alakalı olarak İlköğretimde amaçlarının genel olmasını bir an önce gerçekleştirerek sonuca varmak ancak aralıksız önlemler almakla ve bunu metodik olarak uygulamakla gerçekleştirebileceğini ve bu konuda ısrarlı olunması gerektiğini bununla birlikte ilköğretimin yaygınlaşması için sade ve kolay uygulanır önlemler alınması yönünde düşüncelere sahiptir.

Mahmudiye’deki ilk eğitimci kursu denemesinden olumlu sonuçlar alınması üzerine eğitimci kursları uygulamasına devam edilmiş ve 11 Haziran 1937’de 3238 sayılı “*Köy Eğitimcileri Kanunu*” ve 7 Temmuz 1939 tarihinde de 3704 sayılı “*Köy Eğitimcileri Kurslarıyla Köy Öğretmen Okullarının İdaresine Dair Kanun*”un mecliste kabul edilmesiyle, bu denemeye yasal dayanak sağlanmış ve ülke çapında yaygınlaştırılmıştır.⁵⁸⁵ Köy Enstitülerinin kurulmasıyla beraber köy eğitimci kursları, o bölgedeki köy enstitülerine bağlanarak faaliyet göstermeye devam etmişlerdir.

Çifteler Mahmudiye eğitimci kursunun başarısı üzerine Eğitim Bakanlığı yetkilileri Ankara’nın Çubuk, Ayaş, Polatlı; Afyon’un Aziziye (Emirdağ), Erzincan’ın Kelkit, Tercan, Pasinler kazalarında, Eskişehir, Kars, Edirne ve Kırklareli çevresindeki köylerde eğitimci kursları için askerliğini çavuş veya onbaşı olarak yapmış, ilkokul mezunu, zeki, karakterli yetişkin öğrenciler aramaya başladılar. 18 Nisan 1937’de Eskişehir, Kars, Edirne, Erzincan ve Kocaeli’nde eğitimci kursu açılmasına karar verilmiştir. 1938’de İzmir, Kastamonu, Eskişehir, Kars, Edirne, Erzincan, Kocaeli, Kayseri, Manisa ve Malatya’da 11 eğitimci kursu açıldı. Eskişehir kursu Mahmudiye ve Hamidiye köylerinde iki yerde birden çalışıyordu. Bu kursların en büyükleri Eskişehir Mahmudiye ve İzmir Kızılçullu kursları idi. Eğitimci kurslarındaki öğrenci sayısı 1939’da 2000’e yükseltilmiştir.⁵⁸⁶

Köy eğitimcileri, daha sonra açılacak olan köy enstitülerinden mezun olacak köy öğretmenleri gibi az maaş alıyorlardı. Eğitimciler asıl geçimlerini, Ziraat Bakanlığı’nın kendilerine temin edeceği küçük topraklarında, tarımsal üretim yaparak kazanacaklardı.

⁵⁸⁵ Necdet Aysal, “Anadolu’da Aydınlanma Hareketi’nin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.9, S.35, Mayıs-Kasım 2005, s. 272.

⁵⁸⁶ Mustafa Ergün, a.g.m. s. 75.

Köy enstitülerine bağlı faaliyet gösteren köy eğitmen kursları 1946 yılı sonrasında bir takım düzenlemelere tabi olmuştur. Bu düzenlemeler kursların kapatılmasına kadar gitmiştir. 1947 yılında açılan 12. Dönem eğitmen kursu sonuncu kurs olmuştur. Böylelikle 1947 yılına kadar kurslardan 29'u bayan olmak üzere 8675 eğitmen yetiştirilerek köylere gönderilmiştir. 7090 köyde eğitmenli okul açılmıştır.⁵⁸⁷ Böylece küçük köylerin okur-yazarlık sorunu kısa zamanda az masrafla kısmen çözüme kavuşturulmuştur.

Eğitmen kursları, köyleri yüzyılların karanlığından kurtarmak için bir ümit, eğitmenler de *köye ışık taşıyacak köylüler* olarak düşünülmüştü. Asıl hedef köy öğretmenini geniş olanaklar içinde uzun vadede yetiştirmektir. Bu nedenle 1937-1938 eğitim-öğretim yılında İzmir-Kızılcıllu ve Eskişehir Çifteler'de, 1938-1939'da Lüleburgaz-Kepirtepe, 1939-1940'da Kastamonu-Gölköy'de 4 tane köy öğretmen okulu açılmıştır.⁵⁸⁸ Bu okullarda Köy Enstitülerinin hazırlıkları yapılmıştır. Köy Enstitüleri yasası ile de bu okullar Enstitü adını almışlardır.

3.14.1. Eğitmenlerin Köyde Yaptıkları

Yurt gazetesine göre eğitmen, köy kanunu uygulamak, bir cümle ile ideal köyü oluşturmak ve devletin köy için düşündüklerini gerçekleştirmek için hazırlanıp köye gönderilmektedir.⁵⁸⁹

Köy eğitmen kursunu başarıyla tamamlayan eğitmenler, geldikleri köylere ya da köyelerine yakın civardaki diğer köylerde eğitmen açığı olması durumunda bu köylere "*Köy Eğitmeni*" sıfatıyla geri dönüyorlardı. Eğitmenler, köylerde ilkökul 1. Sınıfta öğrenim görecek çağdaki çocukları toplayıp, bu öğrencileri 3 yıllık bir eğitimden geçirdikten sonra tekrar başa dönerek, yeni bir grup çocuğa 3 yıl boyunca eğitmenlik yapıyorlardı. Köy eğitmenlerine, 3 yıllık eğitimde yardımcı olacak üç öğretim kılavuzu (Birinci Yıl, İkinci Yıl, Üçüncü Yıl Öğretim Kılavuzu) gönderiliyordu.⁵⁹⁰ Bu kılavuzlar incelendiğinde birer talimat niteliği taşır. Eğitim sürecinde yapılacaklar bu kılavuzlarda yer alır. Bununla birlikte eğitmenin de yetersiz kalacağı konular göz önünde

⁵⁸⁷ Mustafa Aydoğan, *Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar*, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1997, s. 31.

⁵⁸⁸ Saadet Tekin-Şükran Aykanat, "Cumhuriyeti Aydınlatma Projelerinden Köy Enstitüleri ve Çoklu Zekâ", *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:11, S.XXXVIII, Aralık 2018, s. 572-573.

⁵⁸⁹ "Köyde Eğitmen", (1 Ocak 1937). *Yurt*.

⁵⁹⁰ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s.30

bulundurularak, eğitimcilerin eksiklerini gidermek amacıyla adına gezici başöğretmen denilen bir kurum oluşturulmuştur. Eğitimciler kurslarında 10 kişilik kümelerin başı olan öğretmenler, eğitimciler köylere atanınca 10-15 eğitimci köyden oluşan bölgeye gezici başöğretmen atamaları yapıldı.⁵⁹¹ Zamanla bölgeye gelen öğretmen de gezici başöğretmenin sorumluluğu altına girdi. Gezici başöğretmenler köyleri sık sık dolaşır, eğitimci ve öğretmenlerin sorunlarını halleder aynı zamanda onları denetlerdi. Öyle ki başarısızlıktan dolayı o köydeki eğitimci ve öğretmen kadar gezici başöğretmen de sorumluydu.

Aritmetik, Yurt ve Yaşama Bilgisi, Okuma-Yazma dersleri gibi teorik derslerin, yanında her yıl öğrencilerin seviyelerine göre işlenecek dersler arasında konulmuştur. Pazar günleri hariç her gün bir saat yani haftada altı saat tarımsal faaliyetlere ayrılmıştır. Köy okullarında verilen eğitimi şehir ve kasabalardaki okullarda verilen eğitimden ayıran nokta budur. Ziraat faaliyetleri arasında mevsime ve mahalli şartlara göre hayvan bakımı, arıcılık, kümes hayvanları yetiştirme, fidancılık ve meyvecilik, bağcılık, sebzeçilik, tarla ziraatı, sütçülük vb. işler yaptırılır. Bu faaliyet okulun bahçesinde, ahır ve kümeste cereyan edebilirdi.⁵⁹²

Köy çocuklarına dört işlem ile okuma-yazmanın yanı sıra bir köylünün öğrenmesi gereken bilgilerin öğretilmesi, yoğun biçimde tarım ve hayvancılık gibi üzerinde durulması gereken bir konudur. Anlaşılacağı üzere, köylerde şehirdekinden farklı köye özel eğitimle, köyde yaşayan bir öğrencinin iyi bir öğrencinin yanı sıra iyi bir köylü olması hedeflenmektedir.

Eğitimcinin görevi bunlarla sınırlı değildir. Eğitimci köy çocuklarının eğitimi yanı sıra köyde tarım öncülüğü yapmak, fidanlık, kuru, meyve bahçeleri kurulmasına önderlik etmek, temizlik hastalıklarından korunma konularında köylüleri eğitmek, köy eğitimcinin sorumluluğundadır.⁵⁹³

Eğitimin bu yönü, bize köyde ve köye göre verilen bu eğitimin okulsuz ve öğretmensiz köy çocuklarına, okuma-yazma ile dört işlem öğretme meselesi olmadığı, köyün geleceğini ilgilendiren bir projeye karşı karşıya olduğumuzu göstermektedir.

⁵⁹¹ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 35.

⁵⁹² Mustafa Ergün, *a.g.m.* s. 74-75.

⁵⁹³ Feridun Bayram, *Eğitimciler, Öğrenmeyi Öğretme Ustaları*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s. 36.

Böylece bir taşla iki kuş vurulmuş, eğitmenin kişiliğinde köye yalnız bir okul öğretmeni değil, modern ziraat yolları ve modern istihsal aletlerinin girmesi de sağlanmış oluyordu.⁵⁹⁴

Bir eğitmen, eğitim çağındaki köy çocuğunun ve köydeki yetişkinlerin eğitiminde, sağlığında, tarlasını ekip biçmesinde, nerede yatacağında, bayram kutlamasında yani kısacası yaşamın hemen her alanında etkin bir rol üstlenmekle görevlendirilmektedir. Aslında köyü kültürel, sosyal ve ekonomik olarak kalkındırması eğitmenden beklenmekteydi. Eğitmenler, kendilerine verilen bu sorumluluğu yerine getirmek için olanca güçleriyle çalışmışlardır. Ancak bu çabalar istenilen seviyede köyü dönüştürmeye yetmemiştir. Zaten Cumhuriyet yöneticileri de 1930'lu yılların başında başlayan köycülük projelerinden çok partili yaşama geçtikten sonra vazgeçmişlerdir.

Ancak gerek köy eğitmenleri projesi gerekse eğitmen projesinin daha kapsamlı ve planlı uygulaması olan köy enstitülerinden sonra köyler, köy formatında köylü olarak kalacak ama asla bu köy eski köy olmamıştır. Eğitmenin öncülüğünde köylü bir nebze de olsa kalkındırılması planlanmıştır. Bu işi 1940 yılından sonra köy enstitülerinden mezun olan köy öğretmenleri daha da ileriye götürmüşlerdir.

⁵⁹⁴ E. Howard Wilson – İlhan Başgöz, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Milli Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara, 1968, s. 168.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1940 - 1950 YILLARI ARASI KÖYLÜCÜLÜK POLİTİKALARI

4.1. II. Dünya Savaşı Yıllarında Tarım ve Köylü

Türkiye, II. Dünya Savaşına katılmamış olsa da bundan etkilenmiştir. II. Dünya Savaşı öncesinde Türkiye muhtemel bir savaşa karşı hazırlık yapmamıştı. Bunun da en önemli nedeni, Osmanlı'nın son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında halkının savaş koşulları içinde yaşamasıydı. Gerek I. Dünya Savaşı gerekse Milli Mücadele yıllarında yorgun ve bitkin düşen halk, 1923 yılında Atatürk'ün önderliğinde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti ile yeni bir dönem başlamıştır. Atatürk, halkın yaralarını sarmaya başlamış ve ülkeyi çağdaş medeniyetler seviyesine çıkarmak amacıyla bir dizi devrim hareketlerine girişmişti. Yeniden yapılanma ile kendine yeni gelmeye başlayan halkı, savaşa sokmak pek akıllıca bir davranış değildi. İsmet İnönü'de öyle yaparak devleti savaşın dışında tutmayı başarmıştır. Ülkemiz bir savaş ihtimali dahi olsa o dönem koşulları içinde her yönüyle yoksul, yetersiz ve eksikti.

Türkiye Cumhuriyeti 1930'lu yıllarda her ne kadar sanayileşme hareketine girişmişse de 1940'lı yıllarda halkın %24,4'ü şehirlerde (4.346.249 kişi), %75,6'sı köylerde (13.474.701 kişi) yaşamakta ve tarımla uğraşmaktaydı. 1940 yılı nüfus sayımına göre yaklaşık 18 milyon olan toplam nüfusun 13 milyona yakını kırsal kesimde yaşamaktadır.⁵⁹⁵

Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar II. Dünya Savaşına katılmamış olsa da, Türkiye Cumhuriyeti ve Türk köylüsü bundan derin etkilenmiştir. Yetişkin nüfusun bir milyonun askere alınması, öküzlerin orduya müsadere edilmesi, savaş koşullarında ordunun ve şehirlerin yemek ihtiyacının karşılanması köylüyü zor durumda bırakmıştır. Tarımsal üretim alanında da büyük düşüşler görülmüştür. Örneğin; buğday üretimi 1938'den 1945'e %49, hububat ise %52 oranlarında düşüş göstermiştir.

⁵⁹⁵ *Yıllara ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezleri ve Belde / Köy Nüfusu, Genel Nüfus Sayımları-ADNKS, TÜİK, www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (20.10.2018).*

4.2. Milli Korunma Kanunu

Türkiye Cumhuriyeti savaşta her ne kadar taraf devlet olmasa da savaşın soğuk yüzüyle karşılaşınca, savaş koşullarına ayak uydurmak maksadıyla bir rapor hazırlamıştır. Bu rapor 26 Ocak 1940 tarihinde “*Milli Koruma Kanunu*” olarak yasalaşmıştır. Hükümete olağanüstü hallerde ulusal ekonomi ve savunma ile ilgili önlemler alma görev ve yetkisini veren yasa II. Dünya Savaşının yarattığı tehlikelere karşı hükümetin çalışmalarını kolaylaştırmak amacıyla çıkartılmıştı. Bu kanuna işlerlik sağlayabilmek amacıyla, alınacak kararları hazırlamak, alakalı bakanlıklar arasındaki işbirliğini temin amacıyla da bir de “*Koordinasyon Heyeti*” kurulması kararlaştırılmıştır.⁵⁹⁶ Başbakan veya ilgili bir bakanın başkanlık edeceği, Ekonomi, Maliye, Ticaret, Tarım ve Ulaştırma bakanlıklarının katılımıyla kurulan heyet 1940 yılının Şubat ayında çalışmalarına başlamıştır.

Milli Korunma Kanunu'nun uygulanmalarında ve yürürlükte kaldığı sürece alınan bütün iktisadi politikaların yönlendirilmesinde, doğrudan doğruya karar alma ve uygulama işlevini yerine getirmektedir. Milli Korunma Kanunu, hükümete ekonomik konularda birtakım düzenleme ve gerektiğinde müdahale etmesi yetkileri vermiştir. Milli Korunma Kanunu, sanayi tarım, taşımacılık, madencilik, ticarete ait önemli maddeleri ve üretim-tüketim denge hareketlerini kontrol altına alacak esasları içermekle birlikte zamanından ihtiyaçlarından ve koşullarından meydana gelen, olağanüstü hallerde ekonominin şartlara göre düzenlenmesini sağlamak amacıyla çıkartılan kanundur.⁵⁹⁷

Milli Korunma Kanunu yemek ihtiyacı ve halkın çoğunluğunun geçim kaynağı olan tarımsal hayatın geliştirilmesi tarımsal birçok hükümlerde içermektedir. Kanunun 40. Maddesinde hükümete tarıma müsait 8 hektar ve daha fazla toprak sahibi olan her köylü bu toprakların yarısına tahıl ekme mecburiyeti getirilirken buna bağlı olarak 41. Maddesinde ekilmekte olan her 4 hektar toprak için bir çift öküz milli müdafaa mükellefiyetinden ayrı tutulmuştur. 37. Maddesinde ise kendi işlerini aksatmamak kaydıyla, tarımda çalışabilme gücüne sahip her Türk vatandaşını hükümet, adresine 15

⁵⁹⁶ Sefer Şener, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.7, Ocak 2004, s. 76-77.

⁵⁹⁷ Sefer Şener, a.g.m. s. 77.

km mesafe içerisinde bulunanlara gerekli görüldüğü durumlarda münasip ücret karşılığında tarım işlerinde çalıştırabileceği hükme bağlanmıştır.⁵⁹⁸

Milli Korunma Kanunu ile üretilen her türlü ürüne el koyma yetkisi ile ürünün ihracatı ve ithalatı artık izinle yapılacak, fiyatların kontrolü devlet tarafından sağlanacak, tarımsal faaliyetlere yönelik olarak başka iktisadi tedbirler alma yetkisini de hükümete tanımıştır.⁵⁹⁹

Yapılan tüm bu düzenlemelerde devletin ön plana çıkarıldığını ve ülkede devletçilik politikasının devam ettiğini gösterir. Çıkarılan bu kanuna tüm vatandaşların samimiyetle uyması gerektiği ısrarla üzerinde durulan konulardan biridir.

4.3. Tarımsal Üretim (Ekim) Seferberliği

II. Dünya Savaşı ile birlikte bütün dünyada olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti'nde de tarımsal üretim azalmış kıtlıklar baş göstermeye başlamıştı. İşte böyle bir ortamda devlet çıkardığı kanunlar ile yeni tedbirler almaya başladı. Kıtlık olmasını engellemek, ordunun ve sivil halkın ihtiyacını karşılamak amacıyla ülkede bir ekim seferberliği başlatıldı.

Ekim seferberlikleri kapsamında 1941 yılında okul bahçelerine patates dikilmesi ve buğday yetiştirilmesi, köylerin dışında şehirlerdeki boş arazilere bile ekim yapılması gibi tedbirler alınmıştır. Örneğin “İstanbul’da ziraat seferberliği” başlığında verilen haberde, İstanbul içindeki boş arazilerin ve toprağa uygun bitkilerin tespit edilerek, ekim seferberliğine hız verildiği yer almaktadır. Basında konunun uzmanı kişiler halkın anlayacağı bir dille çeşitli ürünlerin dikim, bakım ve hasat işlemleri hakkında makaleler yazmışlardır.⁶⁰⁰ Devlet yazılı basın haricinde, ekim seferberliğini önemini anlatan bir dizi konferanslar düzenlemiştir. Hükümetin seçtiği uzman kişiler ülkenin dört bir yanına dağılarak, halkı bu konuda aydınlatmak ve topraktan daha fazla verim almak için yapılacakları anlatmak için gezilerde bulunmuşlardır. Bu uzmanların yaptığı gezilere halkın ilgisini arttırmak amacıyla basında şu haberlerde yer almaktaydı: “*Hükümet*

⁵⁹⁸ “*Milli Korunma Kanunu*”, *Kanun Numarası 3780, Kabul Tarihi 18 Ocak 1940, Resmi Gazete 26 Ocak 1940, Sayı: 4417, Tertip 3 Cilt: 21, Sayfa: 274-284.* Bu Kanun: 16.9.1960 tarih ve 5/322 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla uygulamadan kaldırılmıştır.

⁵⁹⁹ M. Selçuk Özkan-Abidin Temizer, “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Karaborsacılık”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.2, S.9, 2009, s. 320

⁶⁰⁰ Mısır Ekimi (20 Şubat 1942), Darı Ekimi (21 Şubat 1942), Patates Ekimi (22 Şubat 1942), Ekim ve Çiftçi (24 Şubat 1942), *Ulus*, gazetesinde Ekim Seferberliği yazıları hemen her gün çıkar.

merkezinden aranıza dağılan profesörler, doçentler, mütehassıslar bu verimi almak için konuşacaklar onlara kulak verin yeter!”⁶⁰¹

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, ekim seferberliği hakkında şunları söylemiştir: “...Türk köylülerinden isteğimiz üretim artırmaya çok önem vermeleri çünkü memleketin ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamalıyız” demiştir.⁶⁰² İsmet İnönü konuşmasının bir bölümünde ise küçük el sanatlarının desteklenmesi ve Türk köylüsünü bir tezgâh sahibi yapma konusuna dikkat çekmiştir. Ülkede sanayileşmeye yönelik çalışmalar yapılırken bir yandan savaş ekonomisinin bir uzantısı olarak küçük el sanatlarını desteklemiştir. Bu köylünün boş vakitlerinde ülke ekonomisine katkı sağlamasının yanında bir milli müdafaa vasıtası olarak görülmekteydi.⁶⁰³ Bu amaçla 17 ile örnek dokuma tezgâhları ve çıkırıklar gönderilerek, bazı bölgelerde gezici ehliyetli ustalarla kurslar açılmıştı.

Ekim seferberliği hakkında Ulus gazetesinde çıkan şu yazı durumu çok güzel ifade etmektedir: “fazla istihlal, bir kazanç davası olmaktan çoktan çıkmıştır. O bir milli müdafaa, o bir varoluş ve var kalış davasının adıdır.”⁶⁰⁴

Tablo 28: İzmir’de 1941-1942 senelerinde muhtelif toprak mahsullerinden ne kadar sahanın ekildiği buralardan elde edilen mahsul miktarları aşağıya çıkarılmıştır.⁶⁰⁵

Yıl	Hububat		Bakliyat		Tütün		Pamuk	
	1941	1942	1941	1942	1941	1942	1941	1942
Ekim Sahası	8173364	8120373	422878	429044		79652	327538	326678
Alınan Mahsul	68278988	3821750	336734	248923		61783	194101	212694

⁶⁰¹ Kemal Zeki Gençosman, “Rençberle Başbaşa”, (3 Mart 1942). *Ulus*.

⁶⁰² Şevket Raşit Hatipoğlu, “Ziraat İşlerimiz”, *Ülkü*, C.1, S.4, 16 Kasım 1941, s. 20.

⁶⁰³ Samet Ağaoğlu, “Köylü ve Tezgah”, *Ülkü*, C.1, S.4, 16 Kasım 1941, s. 7-8.

⁶⁰⁴ “Ekim Seferberliği”, (3 Mart 1942). *Ulus*.

⁶⁰⁵ Emin Demren, “Ziraatla Mücadele”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.10, Mart 1945, s. 30.

4.4. II. Dünya Savaşı Yıllarında Tarımsal Hayat ve Devlet Politikaları

Türkiye, II. Dünya Savaşına katılmamasına rağmen, savaşın ve savaş ekonomisinin bütün güçlüklerini yaşamıştır. Var olan yeni şartlar Türkiye’de kapsamlı ve zamanın ihtiyaçlarına yönelik tarım politikası arayışlarına yönelmesine neden olmuştur. Türkiye ekonomisi açısından önemli tarım politikası değişikliklerinin yaşandığı dönem ise 1938-1946 yıllarıdır. Ülke gelirlerinin büyük kısmı savunmaya harcadığı gibi çalışma ve üretme çağındaki gençlerin askere alınması hem üretimi hem de tüketimi derinden sarsmıştır.

Bundan dolayı hükümet tarafından ilk defa Aralık 1940 tarihinde, zaruri olarak hububat ürünlerinin devlete satılması ve ürünlere el koyma işlemleri gibi devletin piyasalara müdahalesini gerektiren çeşitli yollara başvurulmuştur. Devlet, çıkardığı kanunla ilk olarak, kişilerin ellerinde bulunan tarımsal ürünlerini bildirim yükümlülüğüyle birlikte bedelini ödemek şartıyla, devletçe ürünlere el koyma yetkisi tanınmıştır. Ayrıca hükümet sadece devlete zaruri satış ve bildirim yükümlülüğü ile yetinmeyip piyasadaki fiyatı da kendisi belirleme yoluna gitmiştir.⁶⁰⁶ Çıkarılan kararname ile köylülerin karınlarını doyurmak, hayvanlar için yemlik ve toprağa tohumluk için ayrılan payları hariç hububatlarını kararname ile belirlenen fiyatlarla Toprak Mahsulleri Ofisi’ne satmaları şart koşulmuştur. Toprak Mahsulleri Ofisi bulunmayan şehir ve kasabalarda ise köylüler istedikleri yere satış yapabilecekti. 1941 yılında 17 ilde başlayan uygulama daha sonra 39 İl’i kapsamış ve ardından 1942 yılında tüm illeri içine almıştır.⁶⁰⁷

Köylülerin ellerindeki ürünleri devlete vermemek için saklama yoluna gittikleri de olmuştur. Hatta hükümetin çıkarmış olduğu kararnamelere büyük tepki göstermiştir.

Hükümetin kanun ve kararnamelerle yapmaya çalıştığı düzenlemeler köylünün geniş bir kesimi tarafından tepki ile karşılanmıştır. Devletin payı olan ürün için jandarma ile birlikte köye giden görevliler zengin çiftçilerin, muhtarın veya toprak ağalarının evlerinde kaldıkları için hep bu kişiler kayırılmıştır. Sonuçta uygulamadan en fazla zarar gören hep küçük ve orta ölçekli köylü ve çiftçiler olmuştur. Küçük çiftçiler eldeki ürünlerini devlete verirken toprak ağaları ve zenginler ise sakladıkları ürünleri

⁶⁰⁶ Şevket Pamuk, *a.g.e.* s. 41.

⁶⁰⁷ Sefer Şener, *a.g.m.* s. 80.

tüccarlara satarak karaborsa oluşturmuşlardır. Türkiye genelinde tahıl ürünlerinin fiyatı ortalama 7.10 kuruş iken Toprak Mahsulleri Ofisi fiyatı 6 kuruş olmuştur.⁶⁰⁸ Bu da ülkede karaborsacılığı arttırmıştır.

Buğday fiyatlarında yaşanan yükselme şehirlerde ekmek sıkıntısına neden oldu. Devlet bunun üzerine yeni kararname çıkarılma isteği duydu ve ekmek alımı karne ile olmaya başladı.⁶⁰⁹ Karne ile satışı başlanan ekmek, fazla ve haksız karne dağıtımına engel olmak, her bölgenin ihtiyaçlarını ayrı ayrı belirlemek ve satışı yasak bütün ürünlerin gizli satışına mani olmak üzere “*Halk Dağıtım Birlikleri*” kurulmuştur.⁶¹⁰

Başbakan Refik Saydam’ın iki döneminde de hükümet, fiyatları denetim altında tutma ve ürünlere el koyma politikası izlemişse de, yapılan bu politikalar geçici fayda sağlamışsa da hiçbir zaman kesin çözüm olamamıştır. Onun döneminde istifçilik, karaborsa ve enflasyon artmıştır. Hükümet, çiftçiyi memnun edebilmek için buğday alım fiyatlarına zam yapmıştır. Nitekim 1941 yılında bir kilo buğday satışından çiftçi eline 8,5 kuruş geçerken, 1942 yılında 25,5 kuruş, 1943 yılında 56,4 kuruş geçmeye başlamıştır. Fiyat artışına rağmen buğday üretimi düşmüştür. Refik Saydam hükümeti dönemine göre, Şükrü Saraçoğlu Hükümeti döneminde köylü biraz olsun rahatlamıştır diyebiliriz.

Ayrıca Hükümet, 12 Şubat 1937 tarihinde çiftçileri makineli tarıma alıştırmak için kurulan Zirai Kombinalardan II. Dünya Savaşı yıllarında tarımsal üretim yapmasını sağlayarak, buğday fiyatlarını düşürmeyi amaçlamıştır. Zirai Kombinalar Kurumu elindeki 300 traktörlük makine parkı ve Milli Korunma Kanunu’nda kendisine sağlanan 10 milyon lira ile genellikle kurak olduğu için ekilmeyen 1.164.150 dönümlük alanda 13 işletme kurmuştur. Bunlar; Ankara’da Polatlı ve Bala - Samsun’da Gelemen - Niğde’de Kocaş - Konya’da Altınova, Başkuyu, Gözlü ve Özden - Urfâ’da Ceylanpınar - Sivas’ta Ulaş - Amasya’da Gökhöyük - Kırşehir’de Malya ve Çiçekdağı çiftlikleridir. Bu çiftlikler savaş döneminde ekili alanların %1’ini oluşturuyordu. Toprak Mahsulleri

⁶⁰⁸ Sefer Şener, *a.g.m.* s. 80.

⁶⁰⁹ Sabit Dokuyan, “İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yaşanan Gıda Sıkıntısı Ve Ekmek Karnesi Uygulaması”, *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5, Ankara, Bahar 2013, s. 193-210.

⁶¹⁰ M. Şelcuk Özkan-Abidin Temizer, *a.g.m.* s. 320.

Ofisi'ne köylünün teslim ettiği buğday 300 bin ton iken, bu işletmeler yılda 100-150 bin ton hububat üretmişlerdir.⁶¹¹

4.5. Devlet çiftlikleri

Köye yönelik ekonomik anlamda çiftçinin makine ihtiyacını karşılamak amacıyla ilk olarak 1928 yılında kurulan tohum ıslah istasyonlarına yenileri eklenmiştir. Bu istasyonlar türlü hava ve toprak şartlarına göre, ülkenin değişik özellik gösteren bölgelerinde kurulmuştur. Bu istasyonların amacı iyi vasıfları tohumları üretip çiftçilere dağıtmaktı. Tohum dağıtımını yanında çiftçinin üretime yönelik ihtiyaçlarına da cevap vermiştir. Ancak bu istasyonların bilimsel çalışmalarda elde ettiği tohumluklar çiftçinin ihtiyacını karşılayacak oranda değildi.⁶¹²

Bundan dolayı 1940'lı yılların sonunda Tohum Islah İstasyonları 2-3 bin ton tohum üretebiliyorlardı. Bu dönemde köylüye gerekli olan tohum ise 300 bin tona yaklaşıyordu. İşte devlet bunu gerçekleştirebilmek için *Devlet Çiftliklerini* kurmuştur. Milli Korunma Kanunu'nun çıkarılmasından sonra 477 sayılı Koordinasyon Heyeti kararıyla Tarım Bakanlığı'na boş devlet arazilerinde devlet adına üretim yapma yetkisi verilmiştir. Kurulan devlet çiftlikleri, çeşitli ziraat dallarında çalışarak (tarla kültürleri, hayvancılık, ziraat sanatları, tarla kültürleri, bağ ve bahçecilik vb.) en yeni araçlarla ve bilimsel yöntemlerle üretim yaparak buldukları bölgedeki çiftçilere örnek olmuşlardır. Köylüler buldukları bölgelerdeki çiftliklerin üretimlerindeki verimi yakından görmüş ve fikirlerinin değişmesinde olumlu katkıları olmuştur.⁶¹³

Devlet çiftlikleri ıslah edilen tohumları, fidanları, hayvanları buldukları bölgenin çiftçilerine değiştirme yoluyla dağıtıyorlardı. Tohum ıslah istasyonlarının geliştirdiği tohumları, bu çiftliklerde üreterek köylüye hizmet amaçlanıyordu. Bu dönemde dağıtılan tohumluk gerçi çok azdı. Buna karşılık tohum ıslah istasyonları, 3.000 ton tohumluk ürün dağıtmışlardır.⁶¹⁴ Bununla birlikte zirai kombinalar, tohum ıslah istasyonları ve devlet çiftlikleri birleştirilerek 1950 yılında Devlet Üretim Çiftlikleri adı altında ayrı bir kurum oluşturmuşlardır.

⁶¹¹ İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Devletçilik Dönemi...* s. 49.

⁶¹² Türkan Çetin, a.g.t. s. 128.

⁶¹³ Türkan Çetin, a.g.t. s. 129.

⁶¹⁴ "Devlet Çiftlikleri", *Ziraat Dergisi*, Yıl.4, S.46, Kasım 1943, s. 12.

4.6. Yüzde 25 Sistemi

II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye’de uygulamaya konulan diğer bir kararname ise Şükrü Saraçoğlu Hükümeti tarafından 15 Temmuz 1942 tarihinde çıkarılan ve tarihte *Yüzde 25 Sistemi* olarak da bilinen “*Hububat Mahsulünden Muayyen Nispetlerin Satın Alınması Hakkında Karar*”⁶¹⁵ adlı kararnamedir.

Yüzde 25 uygulaması ile hububat ürünlerinin tamamına değil de, belli bir kısmına hükümet tarafından el konulması politikası izlenmiştir. Bu yöntem baktığımızda o dönem uygulanan el koyma şeklinin halka zarar vermeyecek şekilde hafifletilmesidir. Ürünü devlet tarafından alınan vatandaşın elinde kalan ürünü satması ayrıca karar altına alınmıştır.⁶¹⁶

Başlangıçta hububatın yüzde 25 sistemine göre belirli oranlarına el konulacağı, geri kalan kısımların ise serbest satılacağı düşüncesi çiftçiler arasında, devletin tarım üzerindeki müdahalesinin az olacağı yönünde kanaat uyandırmışsa da, ancak fiyatların önceki dönemlerdeki tespit edilen fiyatlar üzerinden olması, çiftçiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bundan dolayı köylü ürettiği malı devletten saklamaya başlamıştır. Buna şöyle bir örnek verecek olursak; 1943’de serbest piyasada 100 kuruşa kadar satılan bir buğdayın devletin kurumu olan TMO tarafından 19,5 kuruşa alınması gibi.⁶¹⁷ Devletin ürünü ucuza elde etmeye çalışması ve köylünün elindeki ürünlerini saklaması ülkede istifçiliği ve karaborsacılığı arttırmıştır.

Uygulamaya konulan yüzde 25 sistemi en çok küçük çiftçi ve köylüyü derinden etkilemiştir. Çünkü köylü elde ettiği ürünün % 25’ini devlete vermekte, %20’sini bir sonraki seneye tohumluk ayırırken, ancak kalan % 55’ini kullanabilmektedir. Örnek olarak büyük çiftçi, 500 dönümden 40 ton ürün alsa bunun yüzde 25’i 10 ton yapar, % 20’si tohumluktan 8 ton o ayrılır geriye kalır 22 ton serbest kullanmak için. Küçük çiftçi ise 50 dönümden 5 ton dersek herhalde açıklamış oluruz. Bununla birlikte devlet birde

⁶¹⁵ Sefer Şener, *a.g.m.* s. 83.

⁶¹⁶ Sefer Şener, *a.g.m.* 83. Yüzde 25 uygulaması ile üretim miktarı 50 tona kadar olan üreticilerden bu cins hububatın her birinden yüzde 25’inin, üretim miktarı 100 tona kadar olan üreticilerden bu cins hububatın her birinden yüzde 35’inin ve üretim miktarı 100 tonu geçenlerden, 50 tona kadar olandan yüzde 25’inin, 50-100 ton arasında yüzde 35’inin, 100 tondan fazlasının yüzde 50’sinin bedeli peşin ödenerek saptanan fiyatlar üzerinden devletçe satın alınması kararlaştırılmıştır.

⁶¹⁷ Reşat Aktan, *Türkiye İktisadı*, SBF Yayınları, Ankara, 1978, s. 327-329.

yüzde 25 sistemi ile borçlanan köylüye hububatı kendi vasıtalarıyla alım yerlerine götürme şartı da getirmiştir.

Uygulanmak istenen yüzde 25 sistemi istenilen neticeleri vermemiştir. Devletin serbest piyasanın çok altında ücretle buğday satın alınması köylünün tepkisini çekmiştir. Devlet, yüzde 25’lik kendine ait payı alana kadar köylünün her türlü hububat alışverişini de yasaklamıştır.⁶¹⁸ Bununla birlikte bu dönemde buğday ve ekmek sıkıntısı baş göstermiş ve ekmek fiyatlarında artış görülmüştür.

Bununla birlikte ülkede 1943 yılında bir hububat krizi yaşanmıştır. Hükümet bu krize çare olarak Milli Korunma Kanunu’na dayanarak yeni bir kararname yayınlamıştır. Bu kararname ile hükümet hem tahıl ürünlerine el konulacak miktarı arttırmış, hem de baklagilleri yüzde 25 sistemi içine dâhil etmiştir. Bu kararname ile mercimek, nohut, fasulye, börülce ve bakla üreten köylüler bu mahsullerin yüzde 25’ini devlet hissesi olarak belirli bedel karşılığında devlete teslim zorunlu kılınmıştır.

Bu dönemde yüzde 25 sisteminden istediği sonucu alamayan devlet, Milli Korunma Kanununa dayanarak yeni bir kararname yayınlamıştır. Köylü üzerinden almadığı vergi oranını, zenginlerden almak için Varlık Vergisi’ni çıkarmıştır.

4.7. Toprak Mahsulleri Vergisi

Milli Korunma Kanunu’na dayanarak önce yüzde 25, daha sonra Varlık Vergisi kanunlarını yürürlüğe koyan hükümet, gerek II. Dünya Savaşının etkisiyle ülkede ortaya çıkan kıtlık sorununa çözüm bulmak gerek ekonomik kazanç sağlamak amacıyla 7 Haziran 1943 tarihinde 168 ret oyuna karşın 283 kabul oyuyla 4429 sayılı “*Toprak Mahsulleri Vergisi*”ni yürürlüğe koymuştur.⁶¹⁹ Böylelikle II. Dünya Savaşı yıllarında toprak mahsulleri vergisi ile tarımsal gelir yeniden mükellefiyet altına alınmıştır. Bu kanunla ülkede yetiştirilen tüm toprak ürünleri bu verginin kapsamı içine alınmıştır. Bu verginin koyulmasına gerekçe olarak devlet, II. Dünya Savaşı’na katılmasa da ona karşı almış olduğu savunma tedbirlerinde meydana gelen zorlukların ülke halkı üzerinde eşit olarak dağıtılmasını göstermiştir.

⁶¹⁸ Şevket Pamuk, *a.g.e.* s.104-107.

⁶¹⁹ Şafak Ertan Çomaklı, Fatih Koç, Kürşad Emrah Yıldırım, “Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi, Toprak Mahsulleri Vergisi”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, C.4, No:2, 2012, s. 63-64.

Toprak Mahsulleri Vergisi, ürün olarak toplanan ve tüm tarım mahsullerine uygulanan bir vergi türüdür. Toprak Mahsulleri Vergisi oranı, Yüzde 25 kanunu kapsamına giren baklagillerde %8, diğer ürünlerde %12 olarak alınması kararlaştırılmıştır. Bununla birlikte hükümet, bu %12'lik oranı %8'e indirme konusunda yetkili kılınmıştır. Toprak Mahsulleri Vergisi bazı ürünlerde nakdi bazı ürünlerde aynı olarak alınmıştır. Vergiler, pamuk, buğday, mısır, arpa, çavdar, yulaf, nohut, fasulye, mercimek, bakla, börülce, bezelye, zeytin, çeltik vb. ürünlerden aynı olarak, alınamayan diğer ürünlerden ise nakdi olarak alınmaktaydı. Bununla birlikte devlet kuruluşlarının bahçelerinde, cezaevlerinde vb. yerlerde yetiştirilen ürünlerden vergi alınmamaktadır.⁶²⁰

Bu kanunun şöyle bir özelliği vardır. Kanunu'na göre, üretici ürünü hasat etmeden önce tahmini şekilde ne kadar hasat elde edeceğini devlete beyan etmek zorundadır. Bunda da üretici ve köylü zor durumda kalabilmektedir. Çünkü tahmin ettiği hasat ile elde edilen hasat birbirini tutmayabilir. Bu durumda mağdur köylü olmaktadır. Deyim yerindeyse köylü bu vergiyi yiyeceği üründen ve tohumundan ödemek zorunda kalmıştır. Devlet ise bildirim zorunluluğu ile ortaya çıkacak açıklarda köylüye hesap sorabilme hakkı kazanmakla birlikte vergi yükümlüsüne hiçbir itiraz hakkı da tanımamıştır. Bu vergi çeşidinde de Yüzde 25 sistemi gibi köylünün ürünlerini teslim yerlerine kendisi götürmesi kuralı vardı. Böylece köylü vergi dışında başka bir yükümlülük altına da sokulmaktaydı.

Verginin ilk yılında, vergi alımlarında düşüş yaşanmasından dolayı hükümet Toprak Mahsulleri Vergisinde değişikliğe gitmek zorunda kalmış ve 4429 sayılı Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun kabulünden on ay sonra yeni bir düzenleme Meclis'e sunulmuştur. Buna bağlı olarak yeni kanun Nisan 1944 yılında kabul edilmiştir.⁶²¹ Yeni kanunla bütün ürünlerden alınan vergi %10 oranında tespit edilmiştir.

Bazı kesimler tarafından bu oranın %10 şeklinde olması ve gerek ürünün yarısının gerekse paranın yarısının toplanması aşar vergisinin geri getirildiği yönünde yorumlara neden olmuştur. Hatta köylü üzerinde olumsuz etkileri meydana gelmiştir. Hükümet bu vergiyi tam olarak aşara benzetmemek ve köylü üzerindeki kötü etkiyi silmek için bu verginin toplanması sırasında Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi İltizam sistemini kurmamıştır. Başbakan Şükrü Saraçoğlu ise bu yorumlara TBMM'de yaptığı

⁶²⁰ Şafak Ertan Çomaklı, Fatih Koç, Kürşad Emrah Yıldırım, *a.g.m.* s. 67-68.

⁶²¹ *TBBMZC* Devre 7, I Cilt 9, 49 İnikat 1944.

konuşmasında şöyle demiştir: “...Biz bu toprak mahsullerinden aldığımız vergiyi eski aşara benzetmemek için elimizden gelen bütün gayreti sarf etmiş bulunuyoruz.”⁶²²

Yeniden hazırlanarak yürürlüğe konulan bu kanunla her il ve ilçede, vali ve kaymakam başkanlığında bir vergi tahmin komisyonu oluşturulmuş ve Toprak Mahsulleri Vergisi’ni belirleyecek bir “Ehl-i Vukuf Heyeti” oluşturulmuştur. Bu heyet yörenin en yüksek mülki amiri tarafından atanmıştır.⁶²³ Kanun her ne kadar yenilenmiş olsa da üretici ve köylüye vergi konusunda itiraz hakkı tanımamıştır.

Bu kanun Mecliste tekrar tartışmaya açıldığında, dönemin yazarları Türkiye tarımının küçük üretici köylüye dayandığını ve köylünün kendi ihtiyacına yetecek kadar üretim yaptığını söylüyorlardı. Hatta Karadeniz kıyısındaki bazı illerin kendi yıllık ihtiyaçlarını dahi üretmediklerini bundan dolayı bazı bölgelerin vergiden muaf tutulmasını öneriyorlardı. Esat Tekeli makalesinde; “şüphesiz çok haklı ve adilane bir yola gidilmiş ve vergi mevzuu olan bu gelirlerin asgari geçinme haddine tekabül eden kısmının vergiye tabi tutulmamasını emreden vergi esaslarına da uygun hareket edilmiş olurdu” demektedir.⁶²⁴ Bu konu Mecliste tartışılmış ancak mahsulün vergisinin bir kere de değil, harman yapıldıkça kısım kısım alındığı için mahsulün tamamının tespiti ile bundan muafiyet haddinin indirilmesinde güçlük olacağı gibi, bazı yolsuzluklara neden olacağı endişesiyle muafiyet haddinden vazgeçilmiştir.⁶²⁵

Selahattin Demirkan’a göre; “Demek istiyoruz ki hükümet herhalde asgari bir had tayin ederek yerine göre bir kısım cüce işletmelerinden ya daha az vergi almalı veyahut hiç almamalıydı fikrindeyiz. Mesela; Şile, Çatalca, Beykoz, Yalova ve diğer kazalarda ormanlık ve çorak yerlerde yaşayan kömürcü, oduncu köylülerden bazı ailelerin beş on dönümlük tarlalarından kaldırdıkları mahsuller kendilerinin ancak iki üç aylık ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu gibi köylüler senenin geri kalan aylarında ya

⁶²² Esat Tekeli, “Toprak Mahsulleri Vergisi”, *Türk Ekonomisi*, Yıl:1, S.1, 1943, s. 25.

⁶²³ Sefer Şener, *a.g.m.* s. 90. Kanununun 12. Maddesinde geçen Tahmin Komisyonu: il merkezlerinde Valinin, İlçe merkezlerinde kaymakamların başkanlığında olmak üzere; 1. Mahallin en büyü mal memuru, 2. Ziraat Müdürü veya memuru, yoksa ziraat muallimi, o da yoksa çiftçi mallarını koruma meclisince kendi azası arasından seçilecek bir zat, 3. Memurlar arasında en büyük mülkiye amiri tarafından seçilecek bir zat, 4. Vilayet umumi meclisi daima encümenince vilayet umumi meclisi azasından seçilecek bir zat, 5. Belediye encümenince belediye azaları arasından seçilecek bir zat, 6. Ziraat odası, ziraat odası bulunmayan yerlerde ticaret odası, o da yoksa belediye encümenince ziraat erbabı arasından seçilecek iki zat. 4. ve 5. bentlerde yazılı olan azalar tercihen ziraat erbabı arasından seçilir.

⁶²⁴ Esat Tekeli, *a.g.m.* s. 26.

⁶²⁵ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 133.

hükümet kapısına gelerek yardım istemişler yahut varını yoğunu satıp kara borsadan un satın almışlardır."⁶²⁶

1943-1946 yılları arasında yürürlükte kalmış olan Toprak Mahsulleri Vergisi'nden devlet, savaş dönemindeki masrafların belirli bir bölümünü buradan karşılarken, ürün şeklinde de alındığı için ordunun ve büyük şehirlerin iâşe ihtiyacının da karşılanmasında katkı sağlamıştır. Devlet, bu vergiden yaklaşık 250 milyona yakın bir gelir elde etmiştir. Üç ürün dönemi uygulamada kalan bu vergi türü, II. Dünya Savaşının da sona ermesinin etkisiyle 23 Ocak 1946 yılında yürürlükten kaldırılmış ve küçük köylü üzerindeki yük kalkarak köylü rahat nefes almıştır. Üç yıl yürürlükte kalan bu vergi nedeniyle her sene mükelleflerin borcu artmıştır. Vergisini ödeyemeyen vergi yükümlülerinin %15-20'si bir sonraki senede vergisini ödeyemediğinden bir sonraki yıla da vergi borçlusu olarak girmiştir. Vergi 1946 yılında kaldırılmış olmasına rağmen mükelleflerin geçmiş dönemlerdeki borçları silinmemiş, bu konuda vergi artığı sorununu tartışma konusu olmuştur.

Toprak Mahsulleri Vergisi'nin çıkarılmasındaki amaçlardan biri de 1942 yılında çıkarılan ve tarım dışındaki kesimlerden toplanan ve zamanında çok eleştirilen Varlık Vergisi'ne benzer vergiyi tarım kesimine uygulayarak vergilerin halktan eşit alındığı yönünde kanaat oluşturulması olmuştur.⁶²⁷ Bu vergi çeşidi büyük çiftçi küçük çiftçi arasında ayırım yapılmadan toplanan bir vergiydi. Toprak Mahsulleri Vergisi, aşar vergisinin kaldırılmasından sonra ilk kez tarıma yönelik büyük çapta ilk ve dolaysız bir vergi olarak önem taşımış ve piyasa için üretmeyen küçük ve yoksul köylünün üzerinde büyük bir yük oluşturmuştur.⁶²⁸ Bundan dolayı savaş nedeniyle daha güç duruma düşen ve sadece geçimi kadar üretim yapan küçük köylüyü çok zor durumda bırakmıştır.

Baktığımızda Cumhuriyetin ilk yıllarında köylünün sırtındaki büyük yük olan aşarın kaldırılmasından sonra ilk defa böyle bir vergilerin II. Dünya Savaşı yıllarında alındığını görüyoruz. Başta büyük toprak sahipleri olmak üzere tarım üzerine uygulanan bu vergi politikaları büyük eleştiri almıştır. Gerek Varlık Vergisi, gerek tarım vergileri CHP'ye olan muhalefetin yükselmesine neden olmuş, hatta diyebiliriz ki bu gelişmeler

⁶²⁶ S. Demirkan, *a.g.m.* s. 3-4.

⁶²⁷ İzzettin Önder, *a.g.e.* s. 149.

⁶²⁸ Şafak Ertan Çomaklı, Fatih Koç, Kürşad Emrah Yıldırım, *a.g.m.*, s. 64.

DP'yi doğurmuştur. Büyük toprak sahiplerinin desteğinin yanında küçük köylünün de desteğini alan DP daha sonraki dönemde iktidar olmuştur.

4.8. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu (Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması Kanunu)

Topraksız çiftçinin toprak sahibi kılınması, bu çerçevede sosyal ve iktisadi yapıda köklü değişikliklerin yapılması fikri I. Dünya Savaşı öncesinden itibaren özellikle batılı toplumlarda tartışılmaya başlanmıştır.⁶²⁹ Geçmiş şanlı bir milletin toprağında, emeği topraktan çıkararak ancak işlediği toprağın sahibi bulunmayan, başkalarının toprağını işleyen topraksız çiftçilerimiz vardı. Bunları, emekle işledikleri, alın terleriyle suladıkları ve bütün ömürlerini adadıkları topraklara sahip kılmak gerekiyordu.

Diğer devletlere göre Türkiye’de toprak reformu çalışmaları çok geç başlamıştır. Her zaman dillendirilen topraksız köylüyü topraklandırma konusu düşüncelerde kalmış ne dönemin politikacıları ne de aydınları tarafından yeterince ciddiye alınmamıştır. Devlet, ilk olarak 1929 yılında çıkarmış olduğu bir yasa (*Şark Manatıkı Dâhilinde Zürraa Tevzi Edilecek Araziye Dair Kanun*) ile toprak dağıtımını yapmıştır.⁶³⁰

Hem 1920’lerde hem de 1930’larda büyük arazi sahiplerinin elinde toprakların bir kısmının ekilmediği, buna karşılık Anadolu’da pek çok topraksız köylü ailesinin bulunduğu bir durumda sıkça tartışma gündemine giren ve çeşitli vesilelerle, yer yer de farklı gerekçelerle kısmen uygulanan toprak reformu denemeleri, 1930’larda dünyada ekonomik buhranla birlikte, sanayileşmenin gıda maddeleri üretimi ve hububatın ülke içi kent pazarlarına aktarımını zorunlu kıldığı ve hububat üretiminin gerileme dönemine girdiği bir süreçte yeniden gündeme gelmiştir.⁶³¹

Fakir ve topraksız köylünün durumu üzerinde sık sık konuşmalar yapan Mustafa Kemal Atatürk’e göre, çiftçiye ve köylüye toprak dağıtılması ve Türk köylüsüne işleyebileceği kadar toprak sağlamak konusu hükümetin devamlı takip etmesi gereken

⁶²⁹ Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy Var Uzakta*, İstanbul, 2006, s. 120.

⁶³⁰ Ö. L. Barkan, *a.g.e.* s. 454.

⁶³¹ Ç. Keyder, Ş. Pamuk, *1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu üzerine Tezler*, Yapıt, S.8, Aralık-Ocak 1984-84, s. 56.

bir uygulamadır.⁶³² Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliğinin yayınladığı 9 Temmuz 1945 tarihli yazıda, bu şerefli hizmeti Meclis başarmış, köylüyü milletin efendisi yapacak önlemler arasında onun kendi toprağına kavuşmasını da amaç edinmiştir. Kanun, önce CHP programında yer almış, sonra 1937 Şubat ayında Anayasa'ya girmiş, 1945 yılı baharında kanun şekline dönüşmüştür.⁶³³ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, köylünün kalkındırılması konusunu bizim hayatımızın en önemli unsuru diyerek köylüyü okur-yazar ve en önemlisi toprak sahibi yapmanın en büyük arzuları olduğundan bahsetmiştir.⁶³⁴ Celal Bayar'da hükümet programını 8 Kasım 1937'de okurken çiftçiyi topraksız bırakmamak, ucuz ve kaliteli ürünleri üretmek milli ekonomimizin temeli olacağını belirtmiştir.⁶³⁵

1930-1935 yılları arasında hububat üretiminde büyük düşüş yaşanması, tarım reformu sorununu gündeme getirmiş, ancak 1936 yılındaki %50 oranındaki artış sorunun aciliyetini ortadan kaldırmıştır. 1945 yılında reformun yeniden gündeme gelmesinde, II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye tarımının yediği büyük darbenin etkisi olmuştur.⁶³⁶

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, tasarısının gerekçesinde toprağın büyüklüğü çeşitliği ve verimliliğinin millet hayatı için ehemmiyetli olduğu belirtilmekte bütün bunların milletin gelişmesine olanaklar sağladığı, ancak olanakların gerçekleştirilmesinin gerçekte mülkiyet kavramına bağlı olduğu belirtilmektedir.⁶³⁷

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1935 yılında onaylanan yeni parti programına “*her Türk çiftçisini yeterli toprağına sahibi kılmak, çiftçiyi toprak dağıtmak için gerekli yasaları çıkarmak lüzumludur*” maddesi eklenmiştir.⁶³⁸ Recep Peker bu Kurultay'da yaptığı konuşmada durumu Türk köylüsüne toprak dağıtma işine yeni programımızda yer verilmeli demiş ve eğer gerekirse Teşkilat-ı Esasiye Kanunu da diğer yasalar gibi bu amaç çerçevesinde değiştirilebilir sözlerini ilave etmiştir. Nitekim 1935 yılında “İşkân

⁶³² Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi (KSBD)*, Yıl 10, C.10, S.19, Sonbahar 2018, s. 651.

⁶³³ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.*, s.649.

⁶³⁴ “İsmet İnönü”, *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.37, Haziran 1947, s. 12.

⁶³⁵ Kadir Başer, “1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye'de Toprak Dağılımı ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.38, Ekim 2013 s. 211.

⁶³⁶ Ç. Keyder, Ş. Pamuk, *a.g.m.*, s. 55.

⁶³⁷ Süleyman İnan, “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, *Journal of Historical Studies (Boğaziçi Üniv. Atatürk İlk.ve İnk. Tar. Ens.)* S.3, 2005, s. 47.

⁶³⁸ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.*, s. 651.

ve Toprak Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu kanuna göre, batıdan doğuya ve doğudan batıya göç eden ailelere toprak dağıtılması öngörülmüş ancak uygulamada bu kanun da çok başarılı olmamıştır. Toprak Kanunu çalışmaları daha sonra Tarım Bakanlığı’nın yetkisine verilmiş, kanun “*Zirai Islahat Kanunu*” adı altında geliştirilmeye çalışılmıştır.⁶³⁹

Tablo 29: Türk köylüsünün toprak mülkiyeti konusunda, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu öncesindeki durumu⁶⁴⁰

1937 – 1943 Yılları Arası Dönüm Başına Çiftçi Aile Sayısı	
Dönüm	Çiftçi Aile Sayısı
1 ile 10	244,828
10 ile 20	161,380
20 ile 30	124,514
30 ile 40	92,222
40 ile 50	75,313
50 ile 75	112,720
75 ile 100	74,914
100 ile 200	88,355
200 ile 500	31,886
500 ile 1000	40,104
1000 dönümden fazla	1,876

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunuyla hedeflenen önemli bir amaç, kitlelerin rejime kazandırılması meselesidir. Halkının % 80’i köylerde yaşayan bir kitlenin rejime kazandırılmaması inkılapları da yarıda bırakıyordu. Bilindiği gibi kitleler inkılaba katılmadıkça inkılaplar ayakta kalamazdı. 1930’larda Köycü yazarlarında ifade ettiği gibi Türk Milletinin en güzel karakterleri köylerde bulunur. Ancak köyler Cumhuriyet kurulduğundan bu yana hak edilen değeri kazanamamış, gerici olarak adlandırılmış ve köylülerin rejime kazandırılmasında sıkıntılar yaşanmıştır. Köylü kesim Cumhuriyet

⁶³⁹ Asım Karaömerlioğlu, *Orada Bir Köy...* s. 120-122. Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.*, s. 651.

⁶⁴⁰ Erdal İnce, “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, C.5, S.13, Güz, 2006, s. 64.

rejiminin getirdiği değişikliklere en güç ve en geç boyun eğendir.⁶⁴¹ İşte bu ortamda bu kanunla yoksul ve topraksız köylülere toprak verilerek köylülerinde rejime kazandırılmasına çalışılmıştır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ile toprağın az sayıda büyük toprak sahibinin elinde toplanmasını engellemek, küçük çiftçinin toprak ihtiyacını karşılamak, dağınık tarım arazileri birleştirmek gibi hedefler gerçekleştirilmek istenilmiştir.

1944'te devlete ait toprakların köylüye dağıtılması hususunda devam eden çalışmalar kapsamında bir nizamname hazırlanmıştır. Nizamname gereği 116.013 çiftçiye 477.507 dekar toprak dağıtılmıştır. 1940 -1945 yılları arasında Maliye Bakanlığı Arazi Tevzi Komisyonları tarafından yapılan çalışmalarda, uygulama yapılan köy sayısı 622, topraklandırılan aile sayısı 57.214, dağıtılan arazi miktarı dönüm başına 973,689, borçlandırma bedeli ise 12.901.035.76 Liradır.

4.8.1. Kanun Çalışmaları ve 17. Madde Tartışmaları

Toprak reformu konusunda esas atılımlar 1930'lu yıllarda olmuş, 1930 yılında Arazi Tevzi Kararnamesi çıkartılarak devlet arazisinin bir kısmının dağıtılması düşünülse de ancak uygulamaya geçilememiştir. 1930'lu yıllarının sonunda ortaya çıkan II. Dünya Savaşıyla birlikte toprak reformu çalışmaları rafa kaldırılmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun II. Dünya Savaşının bitmesine takiben Meclis gündemine gelmesi de bir yandan bu çalışmaların II. Dünya Savaşı yıllarında da devam ettiğini göstermektedir.

Toprak reformu, 1937 yılının ilkbaharında gündeme gelen Anayasa değişiklikleri ile ilgili görüşmelerde de önemli bir yer işgal etti. Çiftçilerimizi bu ülke için aktif ve hayırlı bir eleman yapmak ve onlardan önemli bir gelir elde etmek için, senin benim toprağında çalışmak mantığından kurtarmalı, kendisini kendi topraklarına benimsetmeliyiz ilkesi, benimsenmiş ve Şubat 1937 yılında toprak dağıtılması Anayasadaki yerini almıştır.⁶⁴²

Yasal olarak toprak reformuna giden yolu açmak için anayasada yapılması gereken değişiklik 1937 Şubat'ında gündeme getirildi ve bazı büyük toprak sahiplerinin

⁶⁴¹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C.2, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010, s. 320.

⁶⁴² Asım Karaömerlioğlu, "Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun Hikâyesi", *Birikim Dergisi*, S.107, Mart 1998, s. 38.

muhalefetine rağmen değişiklik teklifi Mecliste kabul edilmiştir. Anayasa değişikliğinde yapılacak düzenlemenin hedefleri şöyle ifade edilmiştir;

- Ülkede topraksız çiftçi bırakılmamalı.
- Bir köylü ailesine yetecek toprağın hiçbir neden ve suretle bölünmesine izin verilmemeli.
- İşletebilecekleri arazi genişliğini ve toprağın bulunduğu bölgeleri nüfus yoğunluğuna ve toprak verimine göre büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin toprakları sınırlandırılmalı⁶⁴³

II. Dünya Savaşının ardından "Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocakları Kurulması" hakkında Tarım Bakanlığı tarafından hazırlanan kanun, hükümet tarafından 17 Ocak 1945 tarihinde Meclise sunuldu. Kanun tasarısının incelenmesi için İçişleri Tarım, Bütçe, Adalet, Ekonomi, Maliye, Ticaret ve Anayasa komisyonlarından seçilen dört üye ile bir "Geçici Komisyon" kuruldu. Bu komisyonda büyük toprak sahipleri (Emin Sazak, Cavit Oral, Halil Menteşe ve Adnan Menderes gibi) vardır. Büyük toprak sahipleri de vardır. Üç aya yakın bir zaman çalışarak 45 toplantı yapmış olan bu komisyonun başkanlığını İzmir Milletvekili Recep Köken, sözcülüğünü Aydın Milletvekili Adnan Menderes yapmıştır.⁶⁴⁴ Komisyon çalışmaları sonrası Toprak

⁶⁴³ Yahya Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 381.

⁶⁴⁴ Erdal İnce, *a.g.m.* s. 67. Özellikle toprak verilecek olan köylü ve kendisinden fazla toprağı alınacak toprak ağaları, Başbakan Şükrü Saraçoğlu'nun teklifi ile oluşturulan alt kurulun çalışmalarını yakından takip etmişlerdir. Toprağı olmayan ya da yetmeyen çiftçileri ve çiftçilik yapmak isteyenlere yönelik büyük bir açılım olarak değerlendirilen bu yasa, ülke topraklarının sürekli işlenmesi amacındaydı. Tasarısının mecliste görüşülmesine başlanmamış olmasına karşın bu yasa, gerek milletvekillerce gerekse kamuoyunda tartışılan gündem konularının en başında yer almıştır. T.C. Tarım Bakanlığı, Toprak Reformu Kanun Tasarısı ve Gereğesi, Ankara 1965. Kanun tasarısının gerekçesinde; "Bir milletin üremesi, iktisatça gelişmesi ve kuvvetlenmesi, her şeyden önce, o milletin vatan olarak benimsediği arazinin genişliğine; çeşitliliğine ve yarayışlılığına bağlıdır..."

Arazinin genişliği, çeşitliliği ve yarayışlılığı, milletin gelişmesi için, sadece birer malzemedir, arazi bu halleri ile yalnız ve yalnız bir temin eder. Bu imkânların gerçekleşmesi büyük ölçüde, arazinin millet kişileri arasında paylaşılması şekline, daha doğrusu elverişli bir mülkiyet rejiminin ve bünyesinin varlığına bağlıdır... Arazinin işletilmesi rejiminin içtimai tesirleri de gözden uzak tutulmayacak kadar büyüktür. Arazinin sahipleri tarafından işletilmesini ana prensip sayan bir işletme rejimi toprağına bağlı, köklü, kendi mülküne dayanır müstakil bir çiftçi kalabalığı yaratır. Bu çiftçi kalabalığı her çeşit içtimai sapkınlıklara karşı durur...

Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığı ortakçılıkla arazi işletme şekli bugün de sürüp gitmektedir... Bu şekil işletmeye en ziyade büyük arazi mülklerinde rastlanmaktadır. Haddizatında ortakçılıkla işletme şekli iptidai bir işletme şeklidir. Bu şekil işletmede arazi onun sahipleri tarafından işletilmez, başkaları tarafından işlenir. Diğer bir ifade ile arazi işleyenler, işledikleri araziye temellik etmezler...

Hâlbuki arazinin hakkıyla işlenip mamur bir hale gelebilmesi için, ona onu işleyenlerin temellük etmeleri gerekir... Ortakçılıkla işletmenin hâlihazırdaki şekli hem mülk sahipleri, hem ortakçılar, hem de millet iktisadi menfaatleri bakımından zararlıdır. Bu sistem kendi içinde, Türkiye ziraatının teknik, iktisadi ilerlemesini köstekleyen bütün engel kuvvetleri toplamaktadır..." denilmekteydi.

Kanunu'nu görüşmek günü olarak, meclisin açılış günü 5 Mart 1945 belirlenmiştir. Meclis 5 Mart 1945 günü açılmış ve Toprak Kanunu görüşmeleri 9 Mart 1945 günü başlamasına rağmen Seyhan Milletvekili Cavit Oral, bu kanunun milletvekillerince derinlemesine etüt edilebilmesi için kanun görüşmelerinin 14 Mayıs 1945 gününe ertelenmesini teklif olarak sunmuştur. Bu teklif oybirliği ile Mecliste kabul edilmiş ve görüşmeler ertelenmiştir.⁶⁴⁵

Oluşturulan bu komisyon yaptığı çalışmaların sonucunda bir rapor hazırlamıştır.⁶⁴⁶ Komisyon hazırladığı raporla hükümet tasarısının maddelerinde iki önemli değişiklik yapmıştır. Bu değişikliklerden birincisi, hükümet tasarısında toprağın bölünmemesi esasına dayalı olarak temellendirilen çiftçi ocağı kurumunun tasarıdan çıkartılmasıdır. Bu komisyon raporunda imzası bulunan 32 üye içinde Adnan Menderes, Emin Sazak gibi dönemin büyük toprak sahiplerinin bulunduğu 9 üye muhalefet şerhi koymuştur.⁶⁴⁷

⁶⁴⁵ "Toprak Kanunu Mecliste", (20 Ocak 1945). *Cumhuriyet*.

⁶⁴⁶ *TBMM Geçici Komisyon Esas no:1/386 Karar No:2*, S.97, 3 Mayıs 1945, s. 11. Komisyona göre, pazar için üretim yapanlar büyük oranda orta büyüklükte işletmelerdir ve tasarının asıl amacı da bu tip işletmelerin sayısını artırmak olmalıdır. Tasarı bu şekliyle yasalastığı takdirde kişi başına düşen ortalama arazi büyüklüğü 60 dönümden 65 dönüme çıkacaktır ki, bu bir reform anlamına gelmemektedir ya da reform amacına ulaşmamış olacaktır ve Türkiye ekonomisinin ihtiyaçları bu yolla karşılanamaz. Ayrıca reformun uygulanmasında bir diğer güçlük de özellikle Karadeniz'in belirli illerinde ve başka bazı bölgelerde dağıtılacak arazi yoktur. Komisyon, bu savını Orta Anadolu'da yapılan Ziraat Bakanlığınca yayınlanmış bir etüde dayandırmaktadır. Bu çalışmaya göre, "iki yüz dönümle bin dönüm arası mülklerin yüz ölçüsü bazı kazalarda mevcut bütün toprak mülkleri yüz ölçüsünün % 6,9'unu, bin dönümden yukarı mülkler ise % 01'ini teşkil etmektedir". Bu hesaba göre, iki yüz dönümden yukarı mülklerin yüz ölçüsü genel toplamın % 7'si demektir". Bunun karşısında nüfusu az olan illerde büyük oranda boş toprakların bulunması, çiftçiyi "topraklandırma davasında daha esaslı tedbirler alınmasının gerektiğini göstermektedir". Bu tedbir, bir iç iskân politikası olabilir, ancak bunun mali külfetinin yanında halkın direnciyle karşılaşmak da olasıdır, ancak eğer topraklandırma meselesi radikal bir çözüme kavuşturulmak isteniyorsa, bu direnç ve mali külfeti göze almak gerekecektir. Bunun yanında, ülkemizde ekilen araziden çok daha büyük bir oranda ekilmeyen arazi mevcuttur ve çok az bir masrafla mera veya çayır olarak duran bu topraklar, hayvancılığa zarar vermeksizin, tarıma açılabilir. Diğer taraftan, sulama işlerinin başlatılması ya da artırılması verimi de artıracaktır.

Komisyon raporuna göre; yasa tasarısının zirai kalkınmaya hizmet edeceği fikri doğru değildir. Zira bunda en temel işlevi görececek olan Çiftçi Ocağı kaldırılmıştır. Oysa zirai kalkınma davasında sadece toprak dağıtmakla çok şey yapılmış olmaz. Bu mevzuda bilhassa memleketimiz için önde gelen diğer ihtiyaçlar bulunduğu açıktır. Çiftçimizin her türlü donatımı ve zirai kredi davası ve bunların başında gelenlerdir. Bunun yanında raporda çiftçinin zirai donatım açısından çok zayıf olduğuna ve fiyat politikalarının çiftçiyi ezdiğine ve maliyetlerin yüksek olmasına değinilmekte, fiyat makasının çiftçi aleyhine açılmasının geçimlilik üretimi arttırdığına, böylece pazar için üretimin gerekli koşullarının ortadan kalktığına işaret edilmektedir. Bunlara önlem olarak, Zirai Donatım Kurumu'ndan verilecek olan kredi ve finansman meselesine hükümetin el atması ve uygun bir fiyat politikası hayata geçirmek zorundadır.

⁶⁴⁷ Ecehan Balta, "1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu: Reform Mu Karşı Reform Mu", *Praksis Dergisi*, S.5, Ankara, 2002, s. 290. Komisyonda bulunan bu otuz iki üyeden dokuz tanesi geçici komisyon raporuna muhalefet şerhi koymuş (A. Menderes, S. Sağiroğlu, N. Göktepe, E. Sazak, T.C. Berker, A.

Çiftçiye Toprak Dağıtılması ve Çiftçi Ocaklarının Kurulması Hakkında Kanun Tasarısı, hazırlıklarında geçici alt komisyon tarafından *Çiftçi Ocakları* bölümü çıkartılarak *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu* olarak gündeme alınmıştır.⁶⁴⁸

Kanunun en çok tartışma yaratan bölümü son anda kanuna dahil edilen 17. maddesi oldu. Bu madde hükümete, 50 dönümden daha büyük toprakların, o toprağı işleyen topraksız ya da az topraklı işçiler, ortakçılar ve kiracılara dağıtılmak üzere kolayca kamulaştırılabilmesi imkânını veriyordu. Toprakları dağıtılanlar kendi seçtikleri yerde dağıtılmaya değer görülen miktarın üç katı kadarını alabilecekler, kalan topraklar onu işleyenlere dağıtılacaktı.⁶⁴⁹

Hükümetin çiftçi ocaklı tasarısı değiştirilince İsmet İnönü ve çevresi kanuna 17. maddeyi eklediler. Bu madde ile hükümet bir yandan yoksul köylünün gönlünü almak, diğer yandan yeni doğmakta olan büyük toprak sahibi muhalefeti topluma göstermek istemiştir. Bunda amaç köylünün sosyal ve ekonomik durumunun kötüleşmesinde sorumluların büyük toprak sahipleri olduğu algısı uyandırmak ve onları halkın önüne koymaktır.

Komisyonun raporunun ardından tasarı meclise geri gönderilmiştir. Mecliste, bu tasarı hakkında ilk görüşme 14 Mayıs 1945 gerçekleştirilmiş ve üzerinde en çok tartışılan konu 17. Madde olmuştur. Tasarayı siyasi, kültürel, ekonomik ve sosyal yönlerden değerlendiren birinci gruptaki aydın ve memurlar 17. Maddeye destek verirken, ekonomik ve teknik yönden inceleyen büyük toprak sahibi ikinci grup milletvekilleri karşı çıkmıştır. 17. maddeyi destekleyenlerin çoğu köylü ile büyük toprak sahipleri arasındaki münasebetlerin tekrardan düzenlenmesini savunmuşlardır.⁶⁵⁰

Cavit Oral'a göre hükümetin son anda yaptığı bir hamleyle 17. Maddenin komisyon tarafından kabul edilmesi, kanunun tüm içeriğini boşaltmıştır. Oral'a göre, köylü tarımına dayalı Türkiye'de tarımın geliştirilmesiyle birlikte, toplumun toplumsal

Sungur, A. İnan, Ş. Tugay, T.B. Balta), dört üye oylamanın yapıldığı toplantıda bulunmamış (Dr. H. Diker, H. Çoruk, C. Tüzel ve Ş. Ergun) 19 komisyon üyesi ise, raporu olduğu gibi kabul etmiştir.

⁶⁴⁸ A. Karaömerlioğlu, *a.g.e.*, s. 122. Erdal İnce, *a.g.m.* s. 66.

⁶⁴⁹ *TBMMZC, D.7, C. 17 – 18*, (Mayıs – Haziran 1945), s. 222.

⁶⁵⁰ Süleyman İnan, *a.g.m.* s. 49. Bu konuda Gaziantep Milletvekili M. Canpolat şöyle demektedir. “*Dünya bilmelidir ki biz.. Toprağı turnakları ile deşen, alınının teri ile sulayan... Türk köylüsünü, üzerinde kendisinin ve ecdadının kan ve emek döktüğü ve dökeceği topraklarda köle olarak bırakamayız.*”

ölçekli sarsıntılardan korunması ve Türk milletinin süratle çoğalması ve ülkede yaşayan göçebe insanları süratle birleştirmek gerekçeleriyle de böyle bir kanuna ihtiyaç vardı.⁶⁵¹

Yine büyük toprak sahiplerinden İzmir Milletvekili Halil Menteşe, tasarının iki hükmü içerdiğini düşünmektedir. Birincisi topraksız köylüye toprak dağıtmak, ikincisi ise Medeni Kanun'un tesis etmiş olduğu mülkiyet rejimini tasfiye edip, bunun yerine yeni bir rejim koymak ve memleketin bünyesinde yeni bir mülkiyet rejimi ihdas etmektir. Oysa ona göre; hükümet otoritesi karşısında bir toplumsal tazyik gündemde değildir, asıl tehlike bütün memleketin kamulaştırma tehdidi altına girmesi ve demokrasinin devlet düzeninin temeli kasabalarda yaşayan ancak gelirini tarımdan sağlayan orta sınıfın yok edilmesidir. Menteşe, bu nedenlerle kanuna karşı çıktığını beyan etmiş ve toprak sorununun çözümü için *Toprak Satın Almak Şartıyla İkrizat Kanunu* adı altında bir kanunla toprak satın almak isteyen çiftçilere Ziraat Bankası tarafından uygun koşullarda kredi verilmesi önerisini sunmuştur.⁶⁵²

Eskişehir Milletvekillerinden Yavuz Abadan ise, Kanunun iki temel amaç güttüğünü bunlarında sosyal adaleti gerçekleştirmek ve iktisadi refahı sağlamak olduğunu belirtmiştir.

17. Madde Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun en kritik maddesidir ve bundan dolayı üzerinde sert tartışmalar yaşanmıştır. Nitekim Aksoy'a göre, "*İlk kabul edilen şekliyle ve hele çok meşhur olan 17. maddesiyle köklü bir toprak reformuna esas olabilecek hükümler getirmekteydi...*"⁶⁵³ Muhalefet gerçek varlığını 17. Madde görüşülürken görülmüştür. Meclis görüşmelerinde hedef alınan Tarım Bakanı, Milli Şef İsmet İnönü'den yardım almak zorunda kalmıştır. Konuya müdâhil olan İsmet İnönü, "*Toprak reformu istemeyen parti benim partim olamaz*" mesajı yollamıştır.⁶⁵⁴ 17. Madde üzerinde Mecliste görüşmeler devam ettiği esnada 1 Haziran 1945 tarihinde Kütahya Milletvekili Alaaddin Tiridoğlu meclise 321 kişinin imzasıyla sunulan önerge tartışmalara yol açmıştır. Başta Adnan Menderes olmak üzere büyük toprak sahipleri tarafından bu öneri şiddetle eleştirilmiştir. Menderes, toprakların sahipleri tarafından düzenli işletilmesine bakılmadan, büyüklüğü 50 dönümü geçen toprakların kamulaştırılmasına karşı çıkmıştır.

⁶⁵¹ Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 388.

⁶⁵² Ecehan, *a.g.m.* s. 292.

⁶⁵³ Suat Aksoy, *100 Soruda Toprak Meselesi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970, s. 63.

⁶⁵⁴ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, C.1-2, İstanbul, 1977, s. 494-495.

Adnan Menderes'e göre, Türkiye'de toprak meselesi diye bir sorun yoktur. Ona göre çiftçilerin en büyük ihtiyacı tarımda makineleşme ve tarımsal kredi konusudur. Mesele köylünün az para kazanması ve ürünün çok ucuza gitmesidir. İstendiği takdirde ekilebilir topraklar üç katına çıkartılabilirdi.⁶⁵⁵ Adnan Menderes, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun ziraatı sadece köylülere bırakmakta, köylü ile şehirli arasında aşılmaz setler çekmektedir. Bu yasa tasarısı Hitler rejiminin iskân kanunu olan Erhhof Yasası'nın kopyası olduğu ve bu kanunla asıl amaçlanan köylü kesimin şehirlere gelmesini engellemek, bu insanların şehirlilere dokunmayacak durumda kalmalarını devam ettirmek olduğu yönünde eleştiriler yapmıştır.⁶⁵⁶

Başta Adnan Menderes olmak üzere büyük toprak sahibi bir grup milletvekilinin itirazlarına karşın madde bu şekliyle 4 Haziran 1945 tarihinde mecliste kabul edilmiştir.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Büyük Millet Meclisi'nin 11 Haziran 1945 tarihindeki birleşiminde 455 üyeli Mecliste oy kullanan 345 milletvekilinin tamamının oyunu alarak ilk şekliyle yasalaşmıştır. Oylamaya katılmayanların sayısı 104, boş oy kullananların sayısı 6'tır.⁶⁵⁷ Aynı gün TBMM'ye verilen bir önerge ile Çiftçiyi toprak sahibi kılacak kanununun kabul ve tasdiki tarihinden sonraki ilk Pazar gününün her yıl bütün yurttan toprak bayramı olarak kutlamasına karar verilmiştir. Adnan Menderes, Refik Koraltan, Cavit Oral, Recep Peker, Emin Sazak başta olmak üzere bazı isimler mazeretsiz olarak oylamaya katılmamıştır. Bunlarda Recep Peker bir sonraki dönem Başbakan, Cavit Oral ise aynı dönemde Tarım Bakanı olmuştur. Kanunun Meclisten geçmesinden altı ay sonra da Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan birlikte DP'yi kurmuşlardır.

4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 63. Maddesini dayanılarak Tarım Bakanlığınca hazırlanmış ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilmiş olan "Çiftçiyi Topraklandırma Tüzüğü"nü yürürlüğe konulması, Bakanlar Kurulunun 20 Mayıs 1947 tarihli toplantısında karara bağlanmıştır. Tüzük 8 bölüm ve 69 maddeden oluşmuştur.⁶⁵⁸

Tüzüğün yürürlüğe girmesiyle, Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun kabulünden sonra kurulan Toprak Komisyonları fiilen kanunu uygulama yetkisine sahip olmuştur.

⁶⁵⁵ Y. Sezai Tezel, *a.g.e.* s. 329, Ö. L. Barkan, *a.g.e.* s. 460.

⁶⁵⁶ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.* s. 657. Erdal İnce, *a.g.m.* s. 66.

⁶⁵⁷ *TBMMZC D.7, C.19, 15 Haziran 1945, s. 232-235.*

⁶⁵⁸ *TBMMZC D.7, C.19, 15 Haziran 1945, s. 213-231.*

Akabinde Eskişehir-Tire- Denizli-Sarayköy-Antalya-Serik-Malatya ve Urfa'ya Toprak Komisyonları gönderilmiştir. Bunlar bir taraftan devlete ait araziye ölçmekten başka teknik işler, nirengi (bir yerin haritasını çıkartarak, araziye üçgenlere bölmek), poligon, alım, tersimat (çizim) ve yüz ölçümü işlerine büyük önem vererek çalışmaya başlamışlardır. Toprak Komisyonun yaptığı nirengi işleri arasında, toprağa işaretler koyma, bu nokta ve bazlarının ölçülüp hesaplanması, poligon işleri arasında nokta tesisi ve poligon kenarlarının ölçülmesi, alım işleri arasında birçok noktalardan alım yapılması ve bunun bildirilmesi, devlet ve kişilere ait parsellerin ayrılması, çizim işleri arasında da paftaların açılması, adaların resmi vb. gibi biri diğerinden çok daha önemli işlerin yürütülmesi yönüne gidilmiştir.⁶⁵⁹

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu ancak 25 Mayıs 1947 tarihinde Bakanlar Kurulu kararıyla yürürlüğe girmiştir. Ancak bu tarihe gelindiğinde siyasi irade de büyük arazileri kamulaştırmak isteği ortadan kalkmıştır. II. Dünya savaşı sonrasında ortaya çıkan çok partili siyasi yaşam ve Türk topraklarına karşı Sovyetler Birliği tehdidi gibi siyasal, ekonomik ve sosyal politikalar bu değişimde etkili olduğu söylenebilir. Bunun da göstergesi olarak Raşit Hatipoğlu'nun yerine, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'na zamanında muhalefet olan Cavit Oral'ın Tarım Bakanlığı'na getirilmesidir.⁶⁶⁰ Sonucunda da 17 Kasım 1947 tarihinde CHP kurultayı, hükümete gerektiğinde küçük çiftlikleri bile kamulaştırma yetkisi veren 17. Madde kaldırılmış ve uzun tartışmalara neden olan bu madde uygulamaya koyulamamıştır. 17. Maddenin Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundan çıkarılmasından sonra Kanunun büyük toprak bölgeleri için 5000 dönüm ve dar toprak bölgeleri için 2000 dönümlük arazileri kamulaştırma sınırı olarak tespit eden hükmü uygulamada kalmıştır.⁶⁶¹ Devlete ait olup da fazla verimli olmayan topraklar 1947 yılından itibaren çekimser bir şekilde uygulanmaya başlasa da, bu kanunla topraklar köylülere dağıtılmıştır.⁶⁶²

17. maddeye daha önce karşı çıkanlar ve kaldırılmasını savunanlar iktisadi açıdan haklıydı. Büyük toprakların bölünüp dağıtılması ile ne tarımsal üretimde bir artış sağlanabilir, ne de makineleşme gerçekleştirilebilirdi. Diğer yandan -sosyal açıdan- geniş çapta kamulaştırmaya gitmeden de tam bir toprak reformu gerçekleştirilemezdi.

⁶⁵⁹ Salih Korur, "Toprak Bayramı", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.37, Haziran 1947, s. 4.

⁶⁶⁰ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.* s. 446. Karaömerlioğlu, *a.g.e.* s. 125.

⁶⁶¹ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.*, s. 658.

⁶⁶² Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.*, s. 660.

Kanunun uygulama sonuçlarına göre, topraklandırılan aile başına 50 dönüm toprak düşüyordu. Dağıtılan toprakların çoğunluğunu kıraç ve susuz mera topraklarının oluşturduğu da dikkate alınır; çiftçi ailesi, yıllık geçimini sağlayamaz ve bir yıl sonra üretime devam edebilecek gelire sahip olamazdı.⁶⁶³

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, siyasi plânda birbirine bağlı iki amaç gütmüştür. Bu amaçlar şöyle ifade edilebilir: Büyük toprak sahiplerinin gücünü kırmak ve mülkiyet dağılımını, üretim artışını da sağlayacak biçimde yeniden düzenlemektir. Kanun çıkarılırken hem mülkiyet dağılımını yeniden düzenleyerek pazarlanan ürün fazlasını artırmak amacı güdülmüş, hem de siyasi ve sosyal gerekçelerle hareket edilmiştir.⁶⁶⁴

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gündeme geldiği andan itibaren orta köylülük üzerine gelişme temasının yoğunluğunu ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun küçük köylü lehine bir düzenleme halini aldıktan sonra, yine tek parti yönetimi tarafından kanunun uygulanması görevinin büyük toprak sahibi Cavit Oral'a verilmesi ortada bir çelişki meydana getirmiştir.⁶⁶⁵

Ülkemizde toprak reformu çalışmaları radikal değil, muhafazakârdır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, ekonomik olmaktan çok siyasi oy kaygılarıyla hazırlanmış olsa da asıl amaç o dönemde yeni çıkmaya başlayan ve çok sayıda büyük toprak sahibinin yer aldığı parti içi muhalefeti zor durumda bırakmaktır. Onlara göre kanunun hedefinde ekonomi bulunmamaktadır. Çünkü o dönemde fakir köylünün en çok gereksinin duyduğu toprağını sürece hayvanlarıdır. Onlara göre bu kanun radikal bir atılım olduğu kadar Tek Parti döneminin siyasi anlayışına ters düşmüştür. Fakirlik, topraksızlıktan değil, topraksızlık, fakirlikten kaynaklanmaktadır.⁶⁶⁶ Köy kanunun köylere sağlayabileceği yararlar, köylü kesimin plana tam olarak dâhil edilememesi ve devlet eliyle tepeden inme bir şekilde yapılmasından dolayı yararlı olamamıştır.⁶⁶⁷

II. Dünya Savaşından sonra köylünün iktisadi durumu uygulanan devlet politikaları nedeniyle kötü durumdaydı. Devlet uzun süredir gündemlerinde olan toprak reformu çalışmaları sonucunda yoksul köylüye toprak dağıtarak onlarla barışmak

⁶⁶³ Ömer Lütfi Barkan, *a.g.e.* s. 459-544. Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.* s. 658-659.

⁶⁶⁴ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.* s. 655.

⁶⁶⁵ Çağlar Keyder – Şevket Pamuk, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler...* s. 60.

⁶⁶⁶ Çağlar Keyder – Şevket Pamuk, *a.g.m.* s. 61-62. Erdal İnce, *a.g.m.* s. 61.

⁶⁶⁷ Asım Karaömerlioğlu, *Bir Tepeden Reform...* s. 46.

istemiştir. Örnek olarak Tarım Bakanlığı Aydın Söke ilçesinin Ak- Yeniköy sahasında devlete ait 1091 dekar zeytinliği talip olan 21 köylüye dağıtmıştır.⁶⁶⁸ İzmir Tire'de 185 çiftçi aileye 4736 dönüm, Ödemiş'te 320 çiftçi aileye 4736 dönüm, Torbalı'da 151 çiftçi aileye 3883 dönüm, Bayındır'da 97 çiftçi aileye 2000 dönüm arazinin tapuları verilmiştir.⁶⁶⁹ Bu kanun ekonomik ve sosyal kaygılardan çok siyasi kaygılar sonucunda ortaya çıkmış ve bu nedenle tam olarak uygulanamamıştır.

1950'de yapılan ziraat sayımına göre, ortalama olarak bir çiftçi ailesine düşen arazi parçası sayısı yaklaşık 7'dir. Çiftçi ailelerinden ancak yüzde 5,4'ünün işletmeleri tek parça halindedir. İşletmeleri 7 den fazla parçaya bölünmüş ailelerin oranı yüzde 32,9, 10 ve daha fazla arazi parçasına sahip olan ailelerin oranı da yüzde 22,6'dır. Bu verilere bakıldığında Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa ihtiyaç olduğu aşikârdır.⁶⁷⁰

Çiftçiyi Topraklandırma Kanuna göre topraklar, *Büyük Arazi*, *Orta Arazi*, *Küçük Arazi*, *Çiftçi Ocağı Arazisi*, olmak üzere dört ana bölüme ayrılmıştır. *Büyük Arazi*; 5000 dönümü geçen arazi tipi, *Orta Arazi*; 500 dönüm ile 5000 dönüm arasındaki arazi tipi, *Çiftçi Ocağı Arazisi*; 30 dönümden aşağı 500 dönümü geçemeyen arazi tipi, *Küçük Arazi*; 30 dönüme kadar olan arazi tipi olarak belirlenmiştir.⁶⁷¹

Sahipsiz topraklar, köylülerin ortak malı olarak kullandıkları toprakların ihtiyaç fazlası bölümleri, kamu işlerinde kullanılmayan tapulu veya tapusuz topraklar, kuruyan göller ve bataklıklar ile nehirlerin doldurulması ile elde edilen topraklar kanuna göre dağıtılacak araziler kısmında yer almıştır.⁶⁷²

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince, 1947 yılından itibaren 1950 yılı sonuna kadar dört yıllık süre içinde toplam 1,463.833 dönüm toprak dağıtılmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince kurulan bir toprak komisyonunun bir yılda toprak dağıtımını yaptığı ortalama köy sayısı 1947-1950 yıllarında 9.18, 1951- 1960 döneminde 5.27'dir. Bir yılda toprak komisyonları tarafından yerli halka dağıtılan arazi genişliği ise, 1947-1950 yılları arasında ortalama 21.527 dönüm, 1951-1960 yılları

⁶⁶⁸ "Söke'de 1091 Dekar Zeytinlik Dağıtılacak", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.35, Nisan 1947, s. 4.

⁶⁶⁹ "Köylünün Toprak Bayramı", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.59, Nisan 1949, s. 11-12.

⁶⁷⁰ Mehmet Doğan, *Tarih ve Toplum: Türkiye'de Toprak Meselesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1977, s. 274.

⁶⁷¹ Erdal İnce, *a.g.m.* s. 65. *Cumhuriyet* 7 Mart 1945.

⁶⁷² Erdal İnce, *a.g.m.* s. 65.

arasında ortalama 21,969 dönümdür.⁶⁷³ Toprak komisyonları tarafından bir yılda mera tahsisi yapılan ortalama köy sayısının 1947-1972 döneminde 2.74 olmasına karşılık, 1947-1950 döneminde 0.63, aynı oran 1951-1960 döneminde ise 2.16'dır. Göçmenlerden çiftçi olanlara kanunun 34. maddesine dayanılarak toprak dağıtılmıştır. 1947-1972 döneminde 1.423 köyde, 13.149 göçmen ailesine ortalama genişliği 59,95 dönüm olan toplam 793.405 dönüm arazi dağıtılmıştır.⁶⁷⁴

Çiftçiyi Topraklandırma Kanuna göre dağıtılacak arazinin hangi şartlarda ve nasıl kullanılması gerektiği belirlenmiştir. Buna göre topraklarını üst üste üç yıl bakmayarak atıl durumda bırakanlar, arazilerini ekip biçmedikleri tespit edilenler hakkında yasanın 12. maddesine istinaden toprak çiftçiden alınıp kamulaştırılabilmektedir. Ayrıca 21. madde de toprak sahibi olmak için askerliğini yapma şartı aranmıştır. Ancak ülke içindeki askerlik çağı gelmemiş kişilerinde evli ve aile geçindirdikleri düşünüldüğünde uygulamanın ne kadar hatalı olduğu görülebilir.⁶⁷⁵

Tablo 30: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince 1945-1972 Yılları Arasındaki Topraklandırma Çalışmaları ve Maliyetleri⁶⁷⁶

Özellik	Miktar
Topraklandırılan Aile Sayısı	446,817
Dağıtılan Toprak Miktarı (Dönüm)	22,054.178
Çalışan Eleman Sayısı	1,500
Dönüm Başına Maliyet	20 Lira

⁶⁷³ Duran Taraklı, *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, ODTÜ Yayınları, Ankara, 1976, s. 161.

⁶⁷⁴ Durak Taraklı, *a.g.e.* s. 165-170.

⁶⁷⁵ Erdal İnce, *a.g.m.* s. 65.

⁶⁷⁶ Duran Taraklı, *a.g.e.* s. 163.

Tablo 31: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu gereğince 1945-1952 Yılları arasında Topraklandırmada Çalışmaları ve Krediler⁶⁷⁷

Yıl	Aile Sayısı	Toplam Kredi Miktarı (TL)	Aile Başına Kredi Miktarı (TL)
1947	2,034	443,810	218.19
1948	2,435	545,565	224.05
1949	7,893	1,833 720	232.32
1950	7,921	1,333 130	168.30
1951	3,457	775,100	224.21
1952	2,072	501,530	241.69
Toplam	25,812	5,432 675	-

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun 47. Maddesine göre Ziraat Bankasında oluşturulacak özel fonda Toprak dağıtanlara kuruluş-onarma ve çevirme kredileri verileceği öngörülmüştür. Banka bu kredilerden kuruluş ve onarma kredileri için 25 yıl, çevirme kredisi için 3 yıl vade tanıyacaktı. Banka tarafından verilecek kredilerin yıllık faiz oranı %5'in üstünde olmayacaktı. Kanun, çiftçiye dağıtılan toprakların işlenebilmesini de mümkün kılan bir kredi politikası uygulamasını da dikkate almıştı. Ancak, topraklandırılan çiftçilere verilen krediler de yetersiz kalmıştır.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tüm ülke genelinde olduğu gibi ilk yıllarda Batı Anadolu topraklarında bu kanun bir bayram havasında karşılanmıştır. Bu bayram kutlamaları esnasında köylerde muhtarlar tarafından nutuklar okunmuştur. Bu nutuklardan birinde İzmir Pınarbaşı Muhtarı şöyle demiştir; “ *Toprağın kıymetini ancak onu hakkıyla kıymetlendiren bilir. İşte bizde bütün topraklarımızı bu kanun sayesinde en verimli şekilde kıymetlendireceğiz. Bu toprağı kanlarıyla sulayan ve canları değerine kazanan 18 milyonun 14 milyonu gibi köylü olan asker kardeşlerimize layık kardeşler gibi bu toprağı, dünyanın en güzel cennetine benzeyen toprağımıza bağlanalım...*

⁶⁷⁷ Mehmet Kayıran, Mustafa Yahya Metintaş, *a.g.m.* s. 661-662. 1947-1950 döneminde 20,283 çiftçi ailesine toplam 4,176 225 Lira kredi dağıtılmıştır. Bu dönemde dağıtılan krediler ise çiftçi ailesi başına ortalama 190 lira civarındadır. 1951-1952 yıllarında ise topraklandırılan çiftçi ailesi sayısı ve verilen kredilerin 1949-1950 yıllarına göre önemli ölçüde azaldığı görülmektedir. Aile başına yaklaşık 51,6 dönüm kıraç olmak üzere ve ortalama 7 parça toprak dağıtılmış olduğu da hatırlanırsa, 1947-1950 yıllarında 190 Lira kredi ile topraklandırılan çiftçilerin işletmelerini çevirebilmeleri imkânsızdır. Bu yüzden topraklandırılan ailelerin (ÇTK'nın önleyici hükümlerine rağmen) dağıtılan topraklarını kiraya ve ortaklığa vermiş oldukları ya da elden çıkarmak zorunda kaldıkları tahmin edilebilir. Banka tarafından kredi verilen çiftçi ailelerinin topraklandırılan ailelere oranı %20 civarındadır. Bu oran da çiftçilerin kendilerine dağıtılan toprakları elden çıkarmalarında önemli ölçüde etkili olmuştur.

Köylüler; Artık çalıştığınız emek verdiğiniz toprakların meyvelerini kendi elimizle toplayacaksınız... Kabul edilen yeni kanunla topraksız vatandaşlara toprak veriliyor. Toprak sahibi olacak hemşerilerimizden yurt adına bu vatan parçalarını en verimli şekilde işletmelerini isteriz. ”⁶⁷⁸ Ancak bu kutlamalar ve nutuklar kanun yeterince uygulanmadığı için yıllar içinde unutulmuştur.

1973 yılında “*Toprak ve Tarım Reformu Yasası*” çıkarılana kadar Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu yaklaşık 28 yıl uygulama alanında kalmıştır. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, yasa olarak Türk köylüsüne katkısı olduğu söylenemez. Ancak meclisteki kanun görüşmeleri esnasında tek parti yönetiminin politikaları ser bir şekilde tartışılmış ve sorgulanmıştır. Kısacası CHP dışında kurulacak partinin lider kadrosunu da ortaya çıkarmıştır. Bu kanun görüşmelerinde Adnan Menderes kendini göstermiştir. DP'nin kurulmasıyla da Türkiye tek partili düzenden çok partili hayata geçiş yapmıştır.

4.9. Köy Enstitüleri

Köy Enstitüleri konusuna geçmeden, enstitüler kurulmadan önceki köylerin durumu hakkında biraz bilgi verelim. 1930'lı yılların sonlarında, 40.000 köyün 35.000 bininde ilkokul yoktur. Kentlerde ilkokul çağındaki çocukların %75'i okutulabilirken, köylerde bu oran %25'de kalmıştır. Üstelik köylerdeki okulların çoğu üç yıllıktır. Hem bu hem de köylerde üst eğitim kurumları olmadığından köy çocuklarının ortaöğretime geçebilme imkânları yoktur. 7-16 yaş grubundaki çocukların kentlerde %64'ü okur-yazar iken bu oran köy nüfusu içinde %22'dir. 7 ve üst yaştaki nüfusta okuma oranı köylerde %12, kentlerde %45'tir. Genel nüfusun köylerde ancak %10'u okur-yazar, kentlerde %36'dır. Nüfusun %80'i köylerde iken ilkokul öğretmenlerin ancak yarısı köylerdeki.⁶⁷⁹ Türkiye genelinde erkeklerin %31'i okur-yazar iken kadınların ancak %10,5'i okur-yazardı. Köylerde bu oran erkekler için %16 kadınlar için %4 civarındadır.⁶⁸⁰ Rakamların gösterdiğine göre devlet köydekilerin okumaları için gerekli fırsat ve olanakları hazırlamamış, sistem köyler aleyhine olmuş bu nedenle köydeki eğitim sorununun halledilmesi gerekmiştir. Okullu köylerin Türkiye dağılımı incelendiğinde ise Ege Bölgesindeki köylerin %24'ünde okul olduğu halde Doğu

⁶⁷⁸ “Toprak Bayramı Heyecanla Kutlandı”, *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.13, 1 Haziran 1945, s. 9-10.

⁶⁷⁹ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 39-40.

⁶⁸⁰ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 43.

Anadolu bölgesinde köylerin ancak %5’inde okul vardır. Hakkârinin 107 köyünün hiçbirinde okul yoktur. Siirt’in 479 köyünün 4’ünde, Bingöl’ün 292 köyünün üçünde okul vardır. Ege bölgesinde 1.945 köylüye bir okul düştüğü halde Doğu Anadolu Bölgesinde 5.502 köy nüfusuna bir okul düşmekteydi. Aşağıdaki tabloda Ege Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi Köy ve Köy Okulu Sayıları karşılaştırmalı olarak verilmiştir.⁶⁸¹

Tablo 32: Ege Bölgesi ve Doğu Anadolu Bölgesi Köy ve Köy Okulu Sayıları⁶⁸²

EGE BÖLGESİ			DOĞU ANADOLU BÖLGESİ		
İl Adı	Köy Sayısı	Okullu Köy Sayısı	İl Adı	Köy Sayısı	Okullu Köy Sayısı
Kütahya	751	100	Malatya	773	79
Afyon	480	125	Elazığ	590	27
Denizli	420	110	Tunceli	373	3
Muğla	349	98	Bingöl	292	3
Aydın	459	89	Erzurum	1.012	83
İzmir	641	293	Muş	325	4
Manisa	883	140	Siirt	479	4
Toplam	3.983	955	Bitlis	237	3
			Kars	777	65
			Ağrı	538	17
			Van	510	5
			Hakkari	107	-
			Erzincan	484	24
			Toplam	6.501	333

Eğitim öyle bir sihirli değnektir ki: bir milleti çağdaş uygarlık seviyelerine yükselttiği gibi, bir milleti felakete, cahilliğe ve yoksulluğa da terk edebilir.⁶⁸³ Köy Enstitüleri yakın tarihimizin en çok ses getiren ve üzerinde çok tartışılan eğitim hamlelerinden biridir. Vatanın kurtulmasında büyük katkısı olan, daha sonra kabuğuna çekilen köylü cahil kalmış ve cumhuriyet devrimlerinin dışında kalmıştır. Devlet, başta Mustafa Kemal Atatürk olmak üzere köylünün her yönden modern hale getirilmesi için çalışmalar yapmış ve bu çalışmalar 1930’lu yıllarda başlayan köycü söylem ile daha da

⁶⁸¹ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 41-42.

⁶⁸² Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 42.

⁶⁸³ *Atatürk Söylevi ve Demeçleri I-III... s. 198.*

artarak uygulamaya konulmaya başlanmıştır. Köye yönelik hamleler Köy Enstitüleri ile zirve yapmıştır. Köy Enstitülerinin asıl amacı Türk köyünü ve köylüsünü eğitim yoluyla canlandırmaktır. Köyün canlanması yalnızca modern üretim yöntemleriyle tarımsal üretim ve verimin artırılması değil, aynı zamanda cahil durumda bulunan köylünün kendisinin bilgilerle donatılması ve eğitilmesidir. Bu amaca yönelik olarak köy okulu çıkışlı, sağlıklı çocuklardan öğretmen, sağlıkçı, ebe, tarımcı, sanatkâr vb. meslek sahibi yetiştirilmesi amaçlanmıştır.

Milli Mücadelenin başarıyla sonuçlanıp devletin yönetim şekli 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyetçilik olarak benimsendikten sonra devletin önündeki önemli sorunlarında birisi de kurtuluş mücadelesinde devletine sayısız yardım ve fedakârlıkta bulunan köylünün durumuydu. Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda halkın % 80'i köylerde yaşamakta ve ilkel tarım yöntemlerini kullanmakta aynı zamanda köylülerin yaklaşık % 90'ı okuma yazma bilmekten yoksundu.

Bu dönemde köy ve köylünün eğitimi sorununun üç önemli boyutu vardı. *Birincisi*; köylerde bulunan öğretmen ve okul sayısı çok azdı. Bu doğu ve güneydoğu illerinde daha belirgin olarak görünüyordu. *İkincisi*; köylere giden öğretmenlerin niteliği ile ilgilidir. Klasik öğretmen okullarında okuyan ve şehirlerde yetişen öğretmenler ne kadar iyi niyetli olsalar da atandıkları köylerde uyum sorunu yaşıyorlar, köylere kendilerini kabul ettiremiyorlar ve köylülerle yabancılaşmaya başlıyor ve köyden bir an önce kaçmaya çalışıyorlardı. *Üçüncüsü*; yeni kurulan Cumhuriyet rejiminin bu yeterli mali kaynaklara sahip olamamasıydı. Yeterli ekonomik gücü olmadığı için köylerdeki eğitim sorunu çözecek gücü yoktu. Okullar yapamıyor ve okullara giden öğretmenlere yeterli maaş veremiyordu vb. bu gibi nedenler köylünün eğitimini etkiliyordu.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra eğitim sisteminin yeniden düzenlenmesi yeni cumhuriyetin önde gelen konuları arasında bulunmaktaydı. Genel nüfus içerisinde zaten az olan okuma yazma oranı, Türkiye genelindeki 40 bine yakın köylerde de çok az olması devleti bu konuda arayışlara yönlendirmiştir. Devletin bu konudaki ilk önemli adımı Tevhid-i Tedrisat kanunu çıkarmak ve öncelikle eğitim-öğretimi birleştirerek Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlayarak eğitim konusundaki ikiliği ortadan kaldırmak olmuştur. Bu kanundan sonra devrimler hız kesmeden devam etmiştir. 1926'da Köy Muallim Mektepleri açılmıştır. 1 Kasım 1928 tarihinde çıkarılan Latin Harflerinin

kabulü ile yeni bir dönem başlamıştır. O döneme kadar Arap harfleriyle yazıp okuyan nesil, bir anda cahil kesim olmuştur. Bu konuda devlet yeni harflerin halka öğretilmesi konusunda millet mekteplerini açmış ve bütün halk burada sil baştan eğitime tabi tutulmuştur.

Cumhuriyet ilan edildikten sonra girişilen devrim hareketlerinde başarı sağlanmış, ancak halkın bağımsızlığını kazanmasında büyük rolü bulunan Türk köylüsü bu devrimlerin dışında kalmıştır. Cumhuriyet yöneticileri 1920’li yılların sonunda yapılan devrimlerin bir ayağının eksik olduğunu görürler. 1930 yıllarda köylü veya köycü söylem olarak nitelendirilen köye gitme, köylüyü kalkındırma hareketine girişilmiştir. 1930’lar ise bir Köycü söylem ve köye yönelik hareketlerinin yoğun olduğu bir dönemdir. Bu dönem Halkevlerinin kuruluşuyla başlayan ve 1935 yılında Köy Enstitülerinin bir deneyi niteliğinde olan Eğitimci projesi ve bunun sonucunda 1940 yılında yasalaşan Köy Enstitüleri ile Köy eğitimi konusunda devlet atılımlar yapmıştır.

Öncelikli olarak İsmail Hakkı Tonguç, kendisinden önce yapılanları değerlendirip ayrıntılı bir Türkiye köy incelemesi yapmıştır. Yapmış olduğu bu incelemeler sonucunda, öğretmen, eğitimci, sağlıkçı, korucu ve tarım teknikerleri bulunmayan köyleri hayal ettiği yirmi yıllık bir plan taslağı hazırlamıştır.⁶⁸⁴

Köyü ve köylüyü eğitime konusunda devlet, 1924 yılında Türkiye’ye gelen Amerikalı Eğitimci John Dewey’den faydalanmıştır. John Dewey *yaparak öğrenme* kuramının kurucusudur. Aynı zamanda o eğitim hareketinin başarıya ulaşabilmesi için eğitim hizmetlerinin mutlaka köye götürülmesini ve eğitimin oradan başlamasını savunmuştur. Baktığımızda kurulan Köy Enstitülerindeki öğrenciler eğitimlerini yaparak öğrenme metodunu üzerine kurmuşlardır. Köy Enstitüleri kurulduğu zaman Dewey, Köy Enstitüleri için “*Hayalindeki okullar Türkiye’de kurulmuştur*” demiştir. Köy Enstitülerinin muhteşem bir buluş olduğunu belirten Amerikalı eğitimci Dickerman ise Türk eğitim sisteminin bu kurumları geliştirmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁶⁸⁵ Bireylerin çalışmalarına göre iş ve güçlerini arttırmak, herkes için ve herkese ait bir

⁶⁸⁴ Pakize Türkoğlu, *Tonguç ve Enstitüleri*, Yapı Kredi Yayınları, 1997, s. 112.

⁶⁸⁵ Ali Arayıcı, *Kemalist Dönem Türkiye’sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, Ceylan Yayınları, İstanbul, 1999, s. 248.

eğitim sistemi uygulamak, topraklarımızı ve toprak insanı köylüleri gerektirdiği şekilde geliştirmek ve onu gerekli yararlı bilgilerle donatmak amaçlı bir sistem kurulmalıydı.

Köy Enstitüleri sadece köylüyü okuma yazma öğretmek için değil, her yönden cahil olan köylüyü eğitmek ve muasır medeniyetler seviyesine çıkarmak için kurulmuştur. Hamdi Olcay'ın deyimiyle Köy enstitüleri köy davasının mayalandığı bir teknedir⁶⁸⁶ diyebiliriz. Birinci Eğitim şurası'nda köylünün eğitimde yalnızca köylüye okur-yazar yapan bir eğitim kurum olmaktan ziyade köylüyü her bakımdan eğitecek, geliştirecek ve seviye atlatacak bir kurum olmasına karar verilmiş ve yeni açılacak olan kurumlara Köy Enstitüleri adının verilmesi kararlaştırılmıştır.

Bütün varlığını ve yaşamasını, toprağa, havaya, mevsimlere göre ayarlamaya mecbur olan köylü hayatıyla, var olan okulun çatışması gayet normaldi. Hangi teşkilat olursa olsun hayatın zaruretlerine uyduğu oranda yaşardı. Bundan dolayı Köy Enstitüleri, her şeyden önce köyü odağına alan yani okul köyün her ihtiyacını karşılayan ve gerektiğinde ona her türlü önderliği yapabilen bir kurum olmalıydı.

Tahir Baykurt'a göre, "*Köy Enstitüleri ve Eğitim Kursları memleket kalkınmasında ve ilköğretim davasının çözümlenmesinde en kısa ve en kestirme bir yol oldu. Çoğu okur-yazar olmayan yüzyılın gerektirdiği bilgi ve alışkanlıklarla donatılmamış memleketin ihtiyaçlarına, dertlerine gerçeklerine dayanarak eğitilmemiş bir millet olarak gayri uzun zaman bekleyemezdik.*"⁶⁸⁷

Köy Enstitülerini bir köylü ve köye öğretmen yetiştirme projesine indirgemek bu deneyimin güncelliğini baştan ortadan kaldıran bir yaklaşımdır. Kaldı ki bu projenin mimarı ve miyarı (ölçüsü) olan İ.H. Tonguç, asıl amacının bundan ibaret olmadığını ısrarla vurgulamıştır.⁶⁸⁸

İ. H. Tonguç'un köy ve köylü sorunu ile köy enstitülerine bakış açısıyla iktidarın bakış açısı birbirinden oldukça farklıdır. Tonguç, köyün kurtuluşunun ancak tarımın canlandırılması ve bilinçlendirilmesi gözüyle bakmaktadır. Köylü öyle kalkındırılmalı,

⁶⁸⁶ Hamdi Olcay, "Köy Enstitülerinin Dördüncü Yıldönümü", *Ülkü Milli Kültür*, C.6, S.63, 1 Mayıs 1944, s. 10.

⁶⁸⁷ Tahir Baykurt, "Niçin, Eğitim Kursları ve Köy Enstitüleri," *Fikirler*, S.25-26, Temmuz-Ağustos 1949, s. 42-46.

⁶⁸⁸ İsmail Hakkı Tonguç, *Köyde Eğitim...* s. 166.

canlandırılmalı ve bilinçlendirilmeli ki, onu hiç kimse kendi çıkarına göre bir yerlere çekip köylüleri köle gibi kullanmasın amacındadır.

Köy Enstitülerinin bir diğer yararı ise burada okuyan ve ufku açılan köylü gençlerin bir kısmının yazar olmasıyla köy edebiyatının canlanmasıdır. Bu konuda köy enstitüleri önemli bir rol oynamıştır. Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı eseri bu konuda ilk eserdir. Akabinde Talip Apaydın, Fakir Baykurt, Dursun Akçam gibi isimler yazdıkları eserler ile köy edebiyatına katkıda bulunmuşlardır.⁶⁸⁹ Köy edebiyatında köy gerçeği ilk kez köy kökenli gençler tarafından dile getirilmiştir.

Osmanlı Devleti döneminde Ziya Gökalp önderliğinde başlayan halka doğru gitmek, köyü canlandırmak ve köyün güzelliklerini ortaya çıkarmak anlayışla birlikte edebiyatta köy akımı başlamıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra da köye yönelik devam etmiş hatta 1930'lu yıllarda köycü söylemler çoğalmıştır. Cumhuriyetin çeşitli dönemlerinde Türkiye'de köyler, köy sorunu, köy hayatı konularında birçok devlet yetkilisi, yazar, araştırmacı rapor ya da eser yazmıştır. Bu eserler akademik nitelikten uzak olsa da köy hayatıyla alakalı bize bilgi vermesinden dolayı önemlidir. Bu eserlerden bazıları şunlardır: Nusret Köymen'in "Köycülük", Rukneddin Fethi'nin "Doğu Köylerinde", Hasan Raşit Tankut'un "Köylerimiz Bugün Nasıldır, Dün Nasıldı, Yarın Nasıl Olmalıdır", Mehmet Nuri Alpay, "Köy Davalarımız ve Köyün İçyüzü", Mahmut Makal'ın "Bizim Köy", Fikret Otyam'ın "Gide Gide", Selahaddin Demirkan'ın "İlmi ve Ameli Köycülük", Mehmet Ali Şevki'nin "Kurna Köyü", Cavit Orhan Tütengil'in "Türkiye'de Köy Sorunu", İbrahim Yasa'nın "Hasanoğlan Köyü" vb. birçok eser yazılmıştır.⁶⁹⁰

4.9.1. Köy Enstitülerinin Kuruluşu

Cumhuriyetin kuruluşuyla başlayan köye hizmet çabaları gerek köye hizmet götürmenin zor olması gerekse köye götürülen hizmetlerin köylünün yapısına uymaması nedeniyle yarım kalmıştır. Köylüler ülke nüfusunun % 80'ini oluşturmasına rağmen, Cumhuriyetin ilanının üzerinden 10 yıl geçmiş ancak köylü bir türlü demokrasi hareketlerine katılamamıştır. Bununla birlikte köylü halkın eğitim seviyesini de oldukça

⁶⁸⁹ Erol Çankaya, "Köy Edebiyatı ve Türk Edebiyatında Köye "İçerden" Bakış Doğuşu, Etkileri, Sonuçları", *Turkish Studies*, Volume 8/4, Spring 2013, s. 473.

⁶⁹⁰ Serdar Sağlam, "Türkiye'de Köyle İlgili Uygulama ve Çalışmalar ile Türk Sosyolojisindeki Yansımaları", *Sosyoloji Konferansları* No:53, 2016-1, s. 226-232.

düşüktür. 1940 yılı nüfus sayımı verilerine göre okuryazarlık oranı % 24,55'tir. Nüfusun % 75,45'i okuryazar değildir. Ülkedeki toplam erkek nüfusunun % 36,20'si okuryazar, % 63,80'i okuryazar değildir. Ülkedeki kadınlarda okuma yazma oranı % 12,92 iken okuma yazma bilmeyen % 87,08'lik kesim bulunmaktadır.⁶⁹¹ Köylerde var olan okul sayısı yok denecek kadar azdı. Bu okullara şehirlerden giden öğretmenler köy yaşamına ayak uyduramamakta, başarılı olamamakta ve geri dönmekte bundan dolayı eğitim yarıda kalmaktaydı. Köy insanının sorunu sadece eğitim değildi, köylü ilkel yöntemlerle tarım yapmakta, bulaşıcı hastalıklarla mücadele edememekte ve yoksulluk içinde hayatını sürdürmekteydi. Kısacası her yönden yoksun ve yoksul bir kesim barındırıyordu.

40.000 köyün 35.000'inde okul yoktu, olanların çoğu da üç sınıflı idi. Okula gidenler, okula gitmesi gerekenlerin %20'si kadardı. Öğretmene sadece sınıf içinde bilgi aktarma görevi verilmişti. Öğretilenler, köy yaşamını ilgilendirmediğinden, o yaşamı değiştirmeye yaramadığından kullanılamıyor ve unutuluyordu. Okul köye bir farklılık getirmemiş ve okullu köy ile okulsuz köy arasında fark oluşturamamıştı. Yıllar geçmesine rağmen hala 5.000 köyde okul olup 35.000 de yoksa köyün kalkınmasında faydalı olabilecek kurum haline getirmek için yeni yollar bulunması gerekiyordu. 1935 yılından sonra bu yönde adımlar atılmaya başlanmıştır.⁶⁹²

İşte bu ortamda 1935 yılında Atatürk çok önem verdiği ilköğretim sorununu çözmek amacıyla kendi güvendiği bir kişi olan asker kökenli Saffet Arıkan'ı Milli Eğitim Bakanı yaptı. Saffet Arıkan'da güvendiği İsmail Hakkı Tonguç'u ilköğretim müdürü yapmış ve böylece köy ve köylünün eğitimde yeni bir dönem başlamıştır. Hazırlıkları Saffet Arıkan döneminde başlatılan ilk olarak 1937 yılına uygulamaya konulan eğitimler projesinin başarılı olmasıyla, 1940 yılında yasal şeklini alan köy enstitüleri bugün bile hala durumu ve konumu tartışılmakta olan ve Cumhuriyet döneminin belki en fazla ses getiren kurumlarından biri oldu. 17 Nisan 1940 tarihinde kabul edilen 3083 sayılı Köy Enstitüleri Kanunu'na göre tarım alanlarına elverişli toprakların bulunduğu yerlerde köy öğretmeni ve köy işlerine yarayacak diğer memurların yetiştirilmesi amacıyla Köy Enstitüleri açılmasına karar verilmiştir (Madde

⁶⁹¹ Cinsiyet ve Yaş gruplarına göre nüfus, İstatistik göstergeler, 1923-2009, TÜİK, www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist (12.10.2018).

⁶⁹² Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 17.

1).⁶⁹³ Bu maddeden anlaşıldığı kadarıyla Köy Enstitülerinin görevi sadece köye öğretmen yetiştirmek değil onunla birlikte ayrıca sağlık memurları, tarım teknikeri ve diğer meslek elemanları yetiştirmektir.

1937’de Eskişehir ve İzmir, 1938’de Kırklareli, 1939’da Kastamonu köylerinde birer köy öğretmen okulu açılmıştır. Burada ileride sayıları çoğalacak ve adları Köy Enstitüleri olacak kurumların düşünülen programları kısmen uygulanmış ve başarılı sonuçlar vermiştir. 17-23 Temmuz 1939 yılında gerçekleştirilen 1. Eğitim Şurasında alınan kararlar Köy Enstitülerin kuruluşunda önemli bir aşamadır.⁶⁹⁴

19 Haziran 1942 tarihli ve 4274 sayılı Köy Okulları ve Köy Enstitüleri Teşkilat Kanunu ile köylerde öğretmenli köy okulları, eğitmenli köy okulları, öğretmenli ve eğitmenli köy okulları, resmi ve parasız okullar, pansiyonlu ve pansiyonsuz bölge köy okulları, köy bölge meslek kursları ve akşam okulları şeklinde sınıflandırılmıştır.⁶⁹⁵ Bu

⁶⁹³ *Köy Enstitüleri Kanunu*, Resmi Gazete Sayı 4491, s. 13682.

⁶⁹⁴ *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s. 95. Sait Dinç, “*Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I. Milli Eğitim Şurası (17-23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları*”, http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/sait_dinc_I_milliegitim_surasi.pdf. Bu şura esnasında Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel:”...Kati olarak inanıyoruz ki köylümüzün tahsilini ve maişetini daha yüksek dereceye vardığımız gün, milletimizin her sahada kudreti, bugün güç tasavvur olunacak kadar yüksek ve heybetli olacaktır. Hakikatin en belîğ ve en veciz ifadesi olan bu yüksek direktifi maarif sahasında tahakkuk ettirmek sizin, bizim, hepimizin milli borcu ve milli şerefimizdir. Arkadaşlar; ilköğretim köylere girmesi yolunda ilk yapılacak iş, realiteyi olduğu gibi görmek, onun apaçık gösterdiği vaziyetten ümitsizliğe düşmeksizin icap eden tedbirleri almak ve tatbik etmektir. Köy hayatının kendine mahsus şartlarını göz önünde bulundurmadan köyde eğitim işini şehir hayatına kıyas ederek tanzim ederek tanzim etmenin sakatlığını, tecrübe bize fiili surette göstermiştir. Köy öğretmenini; köyde doğmuş, büyümüş, köy hayat şartlarını yakından duymuş gençler arasından seçip köy hayat şartlarının canlı olarak yaşadığı öğretmen okullarında yetiştirmeyi prensip olarak ele almış bulunuyoruz. Bu prensibe göre iki seneden beri muhterem selefim Saffet Arıkan’ın himmetiyle kurmuş olduğumuz köy öğretmen okulların, köy öğretmenliği davasını en iyi surette epeyce mesafe kat etmiş bulunmaktadır. Bu öğretmen okullarında yetişecek öğretmenler, Cumhuriyet devrinin zaruretini duyurduğu kalkınma hareketinin yorulmaz ve idealist yapıcıları olacaktır. *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1973, s. 95.

⁶⁹⁵ *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz...*, s. 40-41. Mustafa Aydoğan, a.g.e. s. 31-33. Öğretmenli, Eğitmenli Köy Okulları: Yetişen öğretmen sayısı çoğaldıkça köylere öğretmenli okullar açıldı. Köyün büyüklüğüne göre okullarda 1-2-3-4-5 öğretmen çalışabiliyordu. Bunlar yeni yasaların gereği olan programları uyguladılar. Bazı okullarda hem öğretmen, hem eğitmen olabilirdi. Bunlara öğretmenli-eğitmenli okullar deniyordu. Bu okullarda eğitmen kendi yöntemiyle öğretmen kendi yöntemiyle programını yürütürdü. Pansiyonlu Veya Pansiyonsuz Bölge Köy Okulları: Eğitmenli okullarda 3. Sınıfın sonuna kadar okumuş çocukların 4. ve 5. Sınıfları okuyabilmeleri için eğitmenli okulların çokça bulunduğu bölgelerin uygun bir köyünde açılmışlardır. Bunlar hem buldukları köylerin normal okulu oluyordu hem de yakın eğitmenli köylerden gelen çocukların. Bazı köyler, çocukları sabah gelip akşam dönemeyecek kadar uzaktaysa, böyle köylerin çocukları hafta içinde yatılı kalabiliyordu. Düzenleme ona göre ayarlanıyordu. Bölge okulunun alım gücü bağlı köylerdeki bütün çocuklar için yeterli olmadığı düşünülürken oluşturulacak bir sınav ile en yetenekliler seçiliyordu. Hali vakti yerinde olan aileler çocuklarının giderlerini kendileri karşılardı. Yoksullardan katkı istenmezdi. 1944 yılında 258 bölge okulu birden açılmıştır. Bölge okulları zamanla bölgenin kültür merkezleri olmaları planlanıyordu. Akşam Okulları, Köy ve Bölge Meslek Kursları: Eğitmen veya Köy Enstitüsü mezunu öğretmen atanan her yerde okulla birlikte akşam okulları da açılırdı. Bu okulların açılışı isteğe bağlı değil zorunlu idi. Böylece okul

Türk köyünün modernize edilmesi maddeleri olan bir kanun olarak adlandırılabilir. Bir bakıma köyü bütünü ile ele almaya çalışan ve işin ruhunu kavrayan ilk kanundur. Bu kanun ile köy okulu adeta köy hayatının hem mihrakı hem de onun ihtiyaçlarına göre kendi çalışmalarını ayarlayan bir kurum olarak düşünülmüştür.

Köy için farklı bir okul tipi, değişik görevleri olacak okul tipi kararlaştırılınca bu görevi üstlenecek, işinde başarılı olacak öğretmen yetiştirilmesi gündeme gelmiştir. Her işin başı öğretmendir. Öğretmen iyi olmazsa okul da, öğrenci de iyi olamaz. Bu düşüncüler ışığında önce Köy Eğitimleri Kanunu, arkasından Köy Enstitüleri Kanunu çıkartılmıştır.⁶⁹⁶

Köy Enstitülerinin kuruluş amacı, köylerde bulunan cehalet ve fakirlikle mücadele ederek, köylerin ekonomik, sosyal ve kültürel yapısını eğitim kanalıyla düzenleyerek gelişmeler sağlamaktır.⁶⁹⁷ *Köylüyü köyde eğitmek ve eğitilen köylü çocuğunu köye eğitici olarak göndermek ve köylünün eğitimini yükseltmek* işte köy enstitülerinin kuruluş felsefesi budur. Bu şekilde bir uygulama dünyanın başka hiçbir ülkesinde olmayan ve Türkiye'ye özgü bir uygulamadır.

Enstitülere köy ilkokullarının bütün dönemlerini okumuş ve mezun olarak bitirmiş sağlıklı ve uygun köylü çocukları seçilerek alınır. Enstitülerde tahsil süresi asgari 5 yıldır. Enstitülere kabul edilenler sağlık sebebi hariç başka sebeple enstitüden ayrılırsa veya çıkarılırsa okudukları süre masrafları kendilerinden veya kefillerinden alınırdı. Köy enstitülerinden mezun olan öğretmenler gittiği yerde yirmi sene çalışmak

dışı kalmış ama okur-yazar olmayanların bu eksiklikleri giderilmiş oluyordu. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranını düşürmenin başka yolu da yoktu. Bu akşam okulları sayesinde 1940-1945 yılları arasında okur-yazar olmayanların sayısı azaldı. Köy ve Bölge Meslek Kursları hem zorunlu öğrenim yaşını 16'ya çıkarıyor hem de çalışan nüfusu tarım dışına kaydırma amacı güdüyordu. Kurslar ancak izinle, uygun koşul ve elemanlar hazır olunca açılabilirdi. Genelde bucak merkezleri ve bölge okulları olan köyler uygun yerler sayılırdı. İlkokullardan sonra öğrenime devam edemeyen yaşı 16'dan küçük olanlar için devam zorunluluğu vardı.

⁶⁹⁶ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 27. Köy okulunda çalışacak olan öğretmende şu özellikler aranmıştır: 1. Tespit edilen öğretim programını uygulayabilmesi için genel kültür bilgisi, öğretmenlik bilgisi yeterli olmalı, tarım etkinliklerini yönlendirecek şekilde tarım bilgisi, teknik ders ve çalışmaları için gerekli beceri sahibi olmalı. 2. Köyün ilkel koşullarını bilmeli onu değiştirmek azminde olmakla birlikte o koşullarda yaşamaya razı olmalı. 3. Kendisi yaratılmak istenen insan tipinin örneği olmalı. 4. Köyün ve köylünün toplumsal, kültürel, ekonomik yapısının değişmesi gerektiğini, bu değişimde kendisinin etkili ve görevli olacağını, olması gerektiğini, cumhuriyetin temel ilkelerinin halkta yaşam biçim haline gelmesi için çalışacağını bilmeli. 5. Öğretmenin görevinin sadece öğrencilere Abece öğretmek olmadığını, köy halkını yetiştirmekle ilgili görevleri olacağını bilerek bunu içtenlikle kabullenmeli.

⁶⁹⁷ Yahya Akyüz, *a.g.e.* s. 434.

mecburiyetindedir. Mecburi hizmetlerini yerine getirmeden görevinden ayrılanlar devlet memuriyetlerine ve devlet kurumlarına tayin edilmezler.⁶⁹⁸

17 Nisan 1940 günü Mecliste yapılan son oylamaya Mecliste bulunan 426 milletvekillinden 148'i oylamada yer almadığı halde Köy Enstitüleri tasarısı 278 kabul oyuyla kabul edilmiştir.⁶⁹⁹ Oy vermeyen 148 milletvekili arasında daha sonra DP'yi kuracak olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Kazım Karabekir ve Fuat Köprülü gibi isimler vardır.

17 Nisan 1940 tarih ve 3803 sayılı yasa ile kabul edilen Köy Enstitüleri Kanunu'ndan sonra artık sıra bu kurumların kurulmasına gelmişti. Enstitülerin büyük çoğunluğu köylerin kenarında tren yolu veya kara yollarına yakın, işlenmemiş topraklarda, ancak şehir ve kasabaların dışında inşa edilmiştir. Bunda amaç köy yaşantısından uzak kalmamaktır. İlk planlamada 14 bölgede açılmasına karar verilen Köy Enstitülerinin, Türkiye'nin her bölgesinde açılmasına özen gösterilmiştir. Enstitülerin açılacakları bölgeler illerin istekleri ya da kişisel isteklere göre değil uzun araştırmalar ve raporlara göre belirlenmiştir. Enstitülerin kuruluş yerlerinin seçiminde şu konulara dikkat edilmiştir.

- ✓ Tarım işlerine elverişli, devlete ait arazisi olmasına özen gösterilmiştir. Ama bu arazilerin çok verimli, işlenmiş veya işlenmesi kolay olması başta aranan özelliklerden değildi.
- ✓ Seçilmiş olan bölgenin iki-üç il bölge merkezi elverişli olmasına, Kuruluş yerinde yeter sayıda toprağa sahip olmasıyla birlikte hava su gibi konularda da sağlık koşullarına uygun olmasına dikkat edilmiştir.⁷⁰⁰

Enstitülerin kurulduğu bölgelerde hemen hemen hiç bina yoktu. Bazıları birkaç derme çatma bina ile eğitime başlarken çoğunluğu işe çadırlarda eğitime başladı. Öğretmenler ile öğrenciler el ele vererek birkaç yıl içinde on beş bin yatılı öğrenciye imkân sağlayacak yedi yüze yakın bina yaptı. Geniş meyve ve sebze bahçeleri, yollar, bağlar, koruluk, spor alanları kuruldu. Enstitülere su ve elektrik getirildi.⁷⁰¹ Öğrenciler

⁶⁹⁸ *Köy Enstitüleri Kanunu*, Madde: 3-6. s. 13684.

⁶⁹⁹ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 33

⁷⁰⁰ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 136-137.

⁷⁰¹ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 142.

yaşayarak ve iş yaparak öğrenme fırsatını buldular. Enstitüler gerçek yaşamın birer örneği şeklinde kuruldu ve her enstitü kendi yakın çevresinin isteklerine, olanaklarına ve o yörenin yaşam kültürüne göre fiziksel ortam yarattı. Günümüzdeki üniversitelerdeki kampüs anlayışının ilk örnekleri Köy Enstitülerinde uygulanmıştır diyebiliriz.

Şekil 2: Köy Enstitülerinin Harita üzerindeki dağılımı⁷⁰²

Köy Enstitüleri ile her köyde bir okul ve bütün köyleri öğretmene kavuşturmak amacıyla bir plan hazırlanmıştır. Bu planda, önce her il ve ilçenin öğretmen, okul ihtiyacı saptanmış sonra da bu ihtiyacı on yıl içinde karşılayacak şekilde köy enstitülerinin her yıl alacakları öğrenci sayıları belirlenmiş ve ayrı ayrı hesaplanmıştır. Bu plana göre 1956 yılında okulsuz tek köy kalmaması planlanmıştır. 8-10 köy bir sağlık memuruna bir ebeye bağlanacak ve 1956 yılında bütün köyler sağlık kontrolü altına alınacaktı.⁷⁰³ On yıllık zaman içinde 1956 yılında ulaşılmak istenen hedefte 37.955 öğretmen, 7.455 eğitmendir.⁷⁰⁴ Köy Enstitülerinde aynı zamanda sağlıkçı da yetiştirildi. 1943 yılında 7 enstitü de sağlık kolu açıldı. Köy sağlık memuru yetiştirilmesi maksadıyla 1943 yılında Köy Enstitülerinden mezun olup öğretmenlik dışında iş yapmak isteyenlere iki yıllık özel bir eğitimle yetiştirilmelerine karar verilmiş

⁷⁰² Gül Şimşek, Cansın Mercanoğlu, "Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi", *Planlama Dergisi*, C.28, S.3, 2018. s. 275.

⁷⁰³ Şerif Tekben, *Neden Köy Enstitüleri*, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Gençlik Yayınları, İstanbul, 1962, s. 16-17. Bu plan ile köy gruplarının ortalarına yapılmakta olan bölge okulları sayesinde köy çocuğuna sekiz yıllık öğrenim imkânı sağlanacak ve eğitim hayatı giderek 7-8 yıla çıkarılacaktı. Köyde halk eğitimi ve akşam okulları çalışmasıyla yetişkinler okuma-yazma öğrenecekler ve bilgi seviyeleri yükselecekti. Köy halkları, ezbere ve işe yaramayan bilgiler yerine, ekonomik seviyesini yükseltici hayati bilgi ve becerilerle donatılacak, canlanacak ve yükselecekti.

⁷⁰⁴ Gül Şimşek, Cansın Mercanoğlu, *a.g.m.* s. 264.

ancak bu uygulama 1951 yılında sonlanmıştır.⁷⁰⁵ Köy Enstitüleri, 1940-1954 yılları arasında hedeflerine oldukça yaklaşmıştır. Köy Enstitüleri kapatılana kadar 15.943 erkek, 1.398 kadın olmak üzere 17.341 öğretmen mezun etmiştir. Ayrıca 8.675 eğitimci, 1.699 sağlık memuru yetiştirmiştir.⁷⁰⁶

Köy Enstitüleri, köylerde okuma fırsatı bulan çocukların ancak %19'nun beş ve üç yıllık ilkokullara gidebilmesi, %81'nin bu olanaklara sahip olmaması üzerine köy çocuklarının okutulması sorununa çare olmaya çalışmıştır.⁷⁰⁷ Şehirde okuyan çocuğun tekrar kendi köyüne dönme konusunda isteksiz olmasından dolayı köy çocuğunun kendi köyündeki öğrencilere öğretmenlik yapması sağlanamaya çalışılmıştır.⁷⁰⁸ Mezun olan öğrenciler atandıkları yerlerde yirmi yıl çalışmak zorunda idiler. Herhangi bir nedenle görevi bırakmaları durumunda okuldayken kendileri için harcanan masrafın iki katı öğrencilerden rücu edilmekte ve devlet memurluğuna bir daha girmeyecekleri gibi şartlar koyulmuştur. Aylık 20 Türk Lirası ile göreve başlayan enstitü mezunu öğretmenin maaşı, altı yılsonunda 30 Türk Lirası'na, on beş yılsonunda 40 Türk Lirası'na yükseltilecekti. Öğretmene geçimini sağlamasına yetecek genişlikte verimli tarım arazi verilecektir.

Köy Enstitü sayısı 1945'te 20'ye, 1948 de ise 21'e çıkarıldı. Harita üzerinde de görüldüğü gibi Enstitüler bölge esasına göre kurulmuştur.⁷⁰⁹ Kurulmuş olduğu bölgede her Enstitünün sorumlu olduğu 3-4 il vardır. Yeni kurulan Enstitülere önce kurulanlar tarafından öğrencilerden oluşan yardım ekipleri gönderilmiş ve enstitüler arasında dayanışma sağlanmıştır. Enstitüler öğretmenler ve öğrencilerin alın terleriyle kurulmuşlardır. Enstitülerin işleyişinde pek çok iş öğretmen ve öğrencilerle birlikte gerçekleştirilmiştir.

⁷⁰⁵ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 97.102.

⁷⁰⁶ Gül Şimşek, Cansın Mercanoğlu, *a.g.m.* s. 264.

⁷⁰⁷ İsmail Hakkı Tonguç, "Köy Enstitüleri", *Ülkü Milli Kültür*, C.1, S.5, Birinci Kanun 1941, s. 2.

⁷⁰⁸ Samet Ağaoğlu, "Köy ve Köylü Meselesi", *Ülkü Milli Kültür*, C.2, S.22, 16 Ağustos 1942, s. 6.

⁷⁰⁹ "Köy Enstitüleri ve Açılacak Yerler", (18 Nisan 1940). *Cumhuriyet*,

Tablo 33: Köy Enstitüleri ve Erkek-Kız Öğrenci Sayıları⁷¹⁰

ENSTİTÜ ADI	KURULUŞ YILI	ERKEK ÖĞRENCİ	KIZ ÖĞRENCİ
Kızılçullu – İzmir	1937-1940	1365	139
Çifteler – Eskişehir	1937-1940	1310	79
Kepirtepe – Kırklareli	1937-1940	850	187
Gölköy – Kastamonu	1940	1125	90
Aksu – Antalya	1940	848	108
Gönen – Isparta	1940	975	91
Arifiye – Kocaeli	1940	1065	102
Pazarören – Kayseri	1940	1113	34
Akçadağ – Malatya	1940	1025	40
Düziçi – Seyhan	1940	1065	45
Akpınar(Ladik) – Samsun	1940	645	158
Beşikdüzü – Trabzon	1940	645	158
Savaştepe – Balıkesir	1940	990	158
Cılavuz – Kars	1940	1025	65
Hasanoğlan - Ankara	1941	581	186
Pamukpınar – Sivas	1942	545	32
İvriz – Konya Ereğli	1942	415	63
Pulur – Erzurum	1943	365	53
Dicle – Diyarbakır Ergani	1944		
Ortaklar – Aydın	1944		
Erçiş (Ernis) – Van	1948		

Köy Enstitüleri, II. Dünya Savaşının kapıya dayandığı, ülkede kıtlık ve kuraklığın kol gezdiği bir dönemde kurulmuştur. Zaten ülkenin ekonomik olarak kaynakları kısıtlı idi ve olan ekonomik kaynakta II. Dünya Savaşı nedeniyle savunmaya ayrılmıştı. Savaş ortamının oluşması nedeniyle yetişkin erkek grubu askere alınmış, köylerde sadece çocuklar ile kadınlar kalmıştı. Köylüler de ellerinde kalan bu çocukları Enstitülere vermeye pek gönüllü değillerdi. Hele bir de kız çocuklarını bulmak daha zordu.⁷¹¹

⁷¹⁰ Türkan Çetin, a.g.t. s. 141.

⁷¹¹ Necdet Aysal, a.g.m. s. 275.

Köy Enstitüleri ilk mezunları 1942-1943 yılında vermeye başladı. O tarihten itibaren sekiz yıl içinde Köy Enstitülerinden çıkan 17.321 öğretmen köylerde görev almıştır. Bu süre içinde 7.953 köyde yeniden öğretmenli okul açılarak, köy okullarında öğrenci sayısı 380.238'den 1.148.701'e yükselmiştir. Nüfusları 150'den az olan köylerde çalıştırılmak üzere 8.756 eğitimci yetiştirilmiştir. Bu sayede öğrenci sayıları 10-20 arasında olan 16.000 köyün 7.090 tanesi okula kavuşmuştur. 1946-1947 eğitim-öğretim yılı başında eğitimci okullarda 221.512 çocuk okumakta idi. Türkiye'de ilk defa geniş çapta köy sağlık hareketi de köy enstitüleri ile olmuştur. Köy enstitülerinde kurulan köy ebeleri kolundan mezun olanlar köylere gönderilmiştir. 4 köy enstitüsünde açılan sağlık bölümünden 521 sağlık memuru çıkmıştır. Bunların bakmakta oldukları köy sayısı 7.300'dür.⁷¹² Örneğin İzmir'deki tüm köy okullarında okuyan öğrenci sayısı ile alakalı elde edilen bilgiler ışığında 1943 yılında 4.291 iken 1944 yılında bu sayı 4.699'a yükselmiştir.⁷¹³ Bu olayda Köy Enstitülerinin payı olduğunu unutmamak gerekir.

1944-1945 eğitim-öğretim yılından itibaren öğretmen sayısında önemli bir artış yaşanmıştır. Bunda da köy enstitülerinden mezun olan öğretmenlerin etkisi büyüktür. Bununla birlikte 1947-1948 eğitim-öğretim dönemine kadar eğitimci sayısı artış gösterirken ertesi yıldan itibaren düşüş yaşamıştır.

Aşağıdaki tablodan anlaşılacağı üzere köylerde eğitim seviyesini arttırmak amacıyla okullarda öğretmen ve eğitimci sayıları sürekli artış göstermiştir. 1946-1947 eğitim-öğretim yılına kadar arttığı görülen eğitimci okul sayısı, bu yıldan itibaren düşüşe geçmiştir. Bunun nedeni Köy Enstitü mezun sayısının artmasına paralel olarak öğretmenli okul sayısının arttırılmasıdır.

⁷¹² Şerif Tekben, *a.g.e.* s. 22.

⁷¹³ Sabri Kolçak, "Köy İşleri Hakkında Maarifte Yapılan Hafta Toplantıları", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.4, Eylül 1944, s. 25.

Tablo 34: 1932-1950 Yılları Arası Köylerde Öğretmen Sayısı⁷¹⁴

YILLAR	ÖĞRETMENLİ		EĞİTMENLİ	
	Erkek	Kız	Erkek	Kız
1931-1932	6393	728	-	-
1932-1933	6171	710	-	-
1933-1934	6042	787	-	-
1934-1935	6096	828	-	-
1935-1936	5997	894	-	-
1936-1937	5888	919	79	-
1937-1938	6303	1688	546	-
1938-1939	5842	1007	1872	4
1939-1940	5819	1075	3607	17
1940-1941	5709	1163	5010	14
1941-1942	5579	1331	6400	13
1942-1943	5498	1512	5940	13
1943-1944	5289	1626	6624	6
1944-1945	7239	1885	7341	19
1945-1946	8055	1997	7536	20
1946-1947	9350	2194	8403	31
1947-1948	10553	2322	8543	10
1948-1949	12379	2502	7316	5
1949-1950	14449	2681	6652	2

⁷¹⁴ Sevilay Özer, *a.g.m.* s. 307-308.

Tablo 35: 1932 – 1950 Yılları Arasında Köylerdeki Okul Sayısı:⁷¹⁵

YILLAR	ÖĞRETMENLİ (5 Yıllık)	EĞİTMENLİ (3 Yıllık)
1931-1932	5329	-
1932-1933	5410	-
1933-1934	5001	-
1934-1935	5057	-
1935-1936	4928	-
1936-1937	4775	79
1937-1938	4792	539
1938-1939	4621	1869
1939-1940	4441	3596
1940-1941	4180	5023
1941-1942	3899	5676
1942-1943	4092	5936
1943-1944	4193	6598
1944-1945	5192	6278
1945-1946	6265	6231
1946-1947	7099	6533
1947-1948	8211	6181
1948-1949	9528	5019
1949-1950	11038	4467

Köy Enstitüleri sayesinde 1940 – 1946 yılları arasında 15 bin dönüm tarla tarıma elverişli hale getirilmiş ve bu tarlalarda üretime başlanmıştır. 1500 dönüm arazi sebze tarımına uygun hale getirilmiş, 1200 dönüm bağ oluşturulmuş, 750 bin fidan dikimi yapılmış, 9000 baş hayvan yetiştirilmiştir. 60 işlik, 20 uygulama okulu, 210 öğretmenevi, 100 km yol, 150 büyük çaplı inşaat, 36 ambar ve depo, 12 tarım deposu, 16 su deposu, 48 ahır ve samanlık, 12 elektrik santrali yapılmıştır. Ayrıca içme su boruları döşenmiş, kanalizasyon hatları açılmış ve 100 km'lik yol yapılmıştır.⁷¹⁶

⁷¹⁵ Sevilay Özer, *a.g.m.* s. 300-301.

⁷¹⁶ Şevket Gedikoğlu, *Evreleri, Getirdikleri ve Yankularıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık ve Ticaret, Ankara, 1971, s. 245.

Köylerle enstitüler arasındaki ilişkiyi sürdürmek için *Kesim Denetmeni* olarak adlandırılan bir görevli vardı. Kesim Denetmeni, Köy Enstitüleri bölgesine giren köylerin doğrudan ve dolaylı şekilde eğitimi ilgilendiren her sorunu ile ilgilenirdi. Bir enstitü kurulur kurulmaz bölgesine giren köyleri elemanları ile tarar, o köylerin eğitim planlamasını yapmasına yarayacak bilgileri toplardı. Bir köye öğretmen verileceği üç yıl önce belli olacağından o köylerde üç yıl önce gene çalışmaya başlar ve okul yapımı, arazi sağlanması işleri ile ilgilenir, o köyün ve okulun beş yıllık kalkınma planını hazırlardı. Öğretmen köye bu planla giderdi. Yüksek Köy Enstitüsü mezun vermeye başlayınca bir kısmı enstitülere öğretmen olurken bir bölümü de kesim denetmeni olmuştur.⁷¹⁷

4.9.2. Enstitülerde Eğitim Hayatı

Köy enstitüleri, köylere öğretmen yetiştirmek amacıyla kurulmuş yatılı öğretmen okullarıydı. Ancak Köy Enstitüleri klasik öğretmen okullarından farklı bir yapıya sahipti. Zaten öyle bir yapıya sahip olmasaydı sadece köylerdeki eğitim sorunu halledilirdi ancak amaç köyün hepten eğitilmesi ve çağdaş medeniyet seviyelerine çıkartılmasıydı. Temel amaç köye öğretmen yetiştirmektir ancak öğretmen adayları, köyden kaçmayacak, köye uyum sağlayacak ve köylüye kendini kabul ettirecek şekilde yetiştirmeliydi. Bu amacı gerçekleştirmek amacıyla birincisi; enstitüler öğrencilerini sadece köy ilkokulunu bitirmiş köy çocuklarından sınavla almaktı ancak bu yeterli değildi, ikinci olarak Köy Enstitülerinin kırsal alanlarda açılması ve bu kurumlarda öğrencilere öğretmenlik meslek bilgisinin yanı sıra modern ziraat ve teknik bilgisinin öğretilmesi kararlaştırılmıştı. Ziraat ve teknik dersler, hem kuramsal hem de uygulamalı olarak gösterilecek, böylece köy enstitüsünde okuyan öğrencinin sadece iyi bir öğretmen değil, iyi bir çiftçi olması da amaçlanmıştır.

Köy Enstitülerinde eğitim hayatı kuruluşundan 1953 yılına kadar öğretim süresi ilkokul üzerine beş yıl olarak düzenlenmişti. Bu 5 yıllık eğitim süresinin 114 haftası kültür derslerine, 58 haftası tarım derslerine, 58 haftası sanat derslerine, 30 haftası tatile ayrılmıştı. Haftalık olarak Köy Enstitülerinde 44 saat ders okutulurdu. Bunun yirmi iki saati kültür derslerine, on bir saati teknik ve on bir saati de ziraat ders ve

⁷¹⁷ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 36.

uygulamalarına ayrılmıştı.⁷¹⁸ Bu okullardan mezun olan öğrencinin öğretmenlik diplomasının yanında bir iş (demircilik, dülgercilik vb.), bir de tarım (meyvecilik, kümes hayvancılığı, arıcılık vb.) ek bir meslek olarak belirtilmektedir.⁷¹⁹ Derslerin çoğunluğu tarlada, bağda, bahçede, inşaat alanında, taş ya da kireç ocağında vb. alanlarda iş başında verilmekteydi.

Köy Enstitüleri yıl boyunca açıldı ve yaz tatili diye bir şey yoktu. Öğrenciler yılda 45 gün olan tatillerine sırayla giderlerdi (bu süre daha önce 30 gündü 1947 program değişikliği ile 45 güne çıkarıldı). Okul hiç öğrencisiz kalmazdı.⁷²⁰ Öğrenci tatilde bile olsa Enstitüyle alakalı yükümlülükleri vardı. Tatilden dönen öğrenciler, köylerinden topladıkları ve enstitü de işlerine yarayacak bitki ve hayvan türlerini örnekleri vb. örneklerini enstitüye getirmeleri beklenirdi.⁷²¹ Ayrıca öğrencilerden köyleri konusunda bilgi toplamaları ve Enstitüyü köylerinde temsil etmeleri de istenirdi.

Okulun yıl ve gün içinde açılıp kapanma zamanlarının ayarlanmasında bizzat köylüye soruldu. Bunun üzerine her köye dairece hazırlanmış anket sorular gönderildi. Ona deniyor ki çocuğun sana ne zaman lazım değilse onu o zaman okula gönder. Köy dernekleri, öğretmen ve müfettişlerin iştiraki ile toplanıp iyice konuşuyorlardı. Böylece her köy kendi iş şartlarına ve çalışma mevsimlerine göre okulunun açılıp kapanma zamanlarını ayarlamıştı. Akabinde köy derneklerinin kararları ile tespit edilen okulların açılma ve kapanma zamanlarını gösteren çizelgeler hazırlanıp köy okullarına gönderilmişti. Kızılçullu, Ortaklar, Gönen, Hasanoğlan vb. enstitülerin açılıp kapanması farklı zamanlarda olmuştu.

1943 yılına kadar sağlanan birikim ve aksaklıkların düzeltilmesi için “Köy Enstitüleri Öğretim Programı” hazırlanmıştır. 1943 yılında dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel’in onayıyla yürürlüğe koyulan Köy Enstitüleri Öğretim Programı her ders ve işin amaçlarını, metotlarını, konularını ve ders çizelgelerini

⁷¹⁸ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 61-68.

⁷¹⁹ Tülay Ergül, *a.g.m.* s. 9.

⁷²⁰ Mustafa Demir, “Köy Enstitülerinde Demokratik Eğitim” (Haz. Kemal Kocabaş, *Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında*) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Nisan 2014, s. 65. Öğrenciler iki gruba ayrılır. 1. Grup izin kullanırken diğer grup okulun her çeşit işlerini yapmaya devam eder. Dönemin yarısında da izinden dönen 2. Grup işleri devralır. İşlerin yürütülmesinde “Tarım Baş, Sanat Baş, Eğitim Baş” öğrencilere çalışmalarında yardımcı olurlar.

⁷²¹ Fay Kirby, *a.g.e.* s. 253.

saptamıştır.⁷²² Böylece öğretmenlere tutacakları yolları, gerçekleştirecekleri amaçları açıkça göstermiştir. İşte bu programa göre hazırlanan dersler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 36: Köy Enstitülerinde Okutulan Dersler⁷²³

Kültür Dersleri	Ziraat Dersleri ve çalışmaları	Teknik Dersler ve çalışmaları
-Türkçe -Tarih -Coğrafya -Yurttaşlık bilgisi -Matematik -Fizik -Kimya -Tabiat ve okul sağlığı -Yabancı dil -El yazısı -Resim – İş -Beden eğitimi ve ulusal oyunlar -Müzik -Askerlik -Ev idaresi ve çocuk bakımı -Öğretmenlik bilgisi *Toplum bilim *İş Eğitimi *Çocuk ve İş Ruh bilimi *İş Eğitimi Tarihi *Öğretim Metodu ve Tat. -Ziraat İşletmeleri ve Kooperatifçilik	-Tarla Ziraatı -Bahçe Ziraatı *Fidancılık *Meyvecilik *Bağcılık *Sebzecilik -Sanayi Bitkileri Ziraatı -Zootekni -Kümes Hayvanları Bilgisi -Arıcılık ve İpekböcekçiliği -Balıkçılık ve Su Ürünleri -Ziraat Sanatları	-Köy Demirciliği *Nalbantlık *Motorculuk -Köy Dülgerliği *Marangozluk -Köy Yapıcılığı *Tuğla ve Kiremitçilik *Taşçılık *Kireççilik *Duvarcılık ve sıvacılık *Betonculuk -Köy ve El Sanatları (Kızlar için) *Dikiş, Biçki, Nakış *Örgü ve Dokumacılık *Ziraat Sanatları

Bununla birlikte hazırlanan öğretim programında şu dikkati çeker. Enstitüler, tarım, kültür ve teknik alanlarla ilgili öğretim ve uygulama çalışmaları derslerini yarım

⁷²² Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 61-68.

⁷²³ Yahya Özsoy, *Köy Enstitüleri Programları, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Eğit-Der Yayınları, Ankara, 1990, s. 61-62.

gün, tam gün, hafta ve olağanüstü ihtiyaçlar esasına göre düzenleyebilmektedir.⁷²⁴ Köy Enstitülerinde her enstitünün özelliğine göre mevsimlik, aylık ve haftalık ve çalışma planları, iş alanlarının genişliğine, işlerinin durumuna, öğrencisinin sayısına, öğretmenlerin özelliklerine, iş araçlarının çeşitlerine, hayvanların cins ve sayılarına göre hazırlanmıştır. Acele yapılması gereken köprü, yol, bina vb. belli bir sürede bitirilmesi zorunlu hasat, ekim, harman vb. önemli işler çıktığı takdirde gereğine göre yeter sayıda ya da bütün öğrenci ve öğretmenler, bütün gün veya birkaç gün aynı işte çalışırlar. Bu gibi işlere iştirak ettirilen öğrencinin o süre boyunca devam edemediği ders veya işler için, kaybettikleri zaman ayrılarak telafi edilirdi. Fay Kirby'a göre 1952 yılına kadar Köy Enstitülerinde her enstitünün kendine özgü bir program uygulaması tümünün başarı gösterebilmesinin yolunu açmıştır.⁷²⁵

Köy Enstitülerindeki öğrenciyi merkeze koyan, eğitim ve öğretim yöntemi onun etkin kılınması temel alınmıştı. Ekip çalışmaları ve bireysel etkinlikler, öğrenciyi kişiliğin geliştirmesi açısından vazgeçilmez bir koşuldu. Köy Enstitüleri sisteminde benimsenen iş okulu anlayışı, el becerileri ile sınırlı olmayıp öğrenciyi etkin ve yaratıcı kılabilecek tüm etkinlikleri kapsamaktaydı.⁷²⁶ Köy enstitüleri, eğitimlerinin amacını saptayacak öğretim programlarını kendileri hazırlamışlardır. Bu kural eğitim geleneğimizin dışında bir sistemdir. Köy enstitüleri *üretim içinde eğitim ve öğretim* anlayışını benimsemekle birlikte eğitim ve öğretim ortamları bu anlayışa göre hazırlanmıştır.

Köy Enstitülerinde karma eğitim sistemi uygulanmakta idi. Kızlar ve erkekler bir arada yatılı okuyordu. Çok sayıda köylü kızının okutulması hedeflenmişti. Yaklaşık %80'i köylerde yaşayan halkın eğitilmesinde bayan öğretmenlerin rolü büyük olacaktı. Ancak bu hedefe ulaşıldığını söylemek pek mümkün değildir.⁷²⁷ 1945-1946 eğitim ve öğretim yılında Köy Enstitülerinde 14.464 öğrenci eğitim görürken, bunların 1.936'sı kızdı. 1950 yılına kadar diploma alan 17.341 köy öğretmeni içinde 15.443 erkek iken 1.398'si kızdı.⁷²⁸

⁷²⁴ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 66-67.

⁷²⁵ Fay Kirby, *a.g.e.* s. 247.

⁷²⁶ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 69-74.

⁷²⁷ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 50-51.

⁷²⁸ Refet Özkan, *a.g.m.* s. 62.

Köy Enstitüleri çok yönlü bir eğitim programını benimsemiştir. Genel kültür, ziraat derslerinin yanında, müzik, spor, resim edebiyat ve gibi etkinlikler her öğrencinin doğal hakkı sayılmaktaydı. Her öğrencinin bir müzik aleti çalması zorunlu idi. Müzik eğitimine önde gelen alet mandolindi.⁷²⁹ Halk kültürünün tüm malzemeleri enstitülere taşınıp işlenmişti. Köy enstitülerinde okutulan dersler ve içeriği enstitünün kurulmuş olduğu bölgenin tarım ve zanaat özelliklerine göre belirlenmekte ve dersler mevsimlere göre düzenlenmekteydi.⁷³⁰

Enstitülerde öğrenciler için hizmetli bulunmazdı öğrenciler günlük yapılması gereken işlerini kendileri görürlerdi. Günlük işler kendi aralarından seçtikleri nöbetçi öğretmen ve öğrenci tarafından yürütülmekteydi.⁷³¹ Günlük işlerin düzenli yürütülebilmesi için sırayla her sınıf haftalık nöbet tutmuştur. İş nöbetindeki sınıf o hafta derslere girmezdi. Her öğrencinin ilgi alanına uygun bir görev alması sağlanırdı. Bu işleri yürütmek için öğrenciler kendi aralarında temsilciler seçerlerdi. Değerlendirmelerde bulunmak üzere hafta sonları bir araya gelip haftalık nöbetçilerin ve temsilcilerin yaptıkları işlerin başarıları tartışılmaktaydı.⁷³²

Ayrıca köy enstitülerindeki öğrenciler ders bakımından her ay, kişilik bakımından yılda dört defa kontrol edilirdi. Bu yoklama enstitülerin ne aşamada olduğunu yapılan ve yapılacakları tespit için önemliydi.

Her şeyden önce Köy Enstitülerine gelen ve öğretmen olacak öğrencilere, köylerinde yılların vermiş olduğu cahillik yüzünden vücut temizliği, yemek yeme adabı, giyinme kuşanma kuralları vb. kısacası medeni insan gibi yaşama kuralları öğretilmekteydi.

1940'lı yıllarda devlet, köy okulu öğrencilerinin eğitim-öğretimlerine kesintisiz devam etmeleri için, 4274 sayılı kanunun 16. Maddesine göre köy okullarına devam etmeyen öğrencilerin velilerine idari para cezası uygulamıştır. Bu ceza köy ihtiyar heyetleri tarafından kesilerek velilere tebliğ edilmekteydi. Köy ihtiyar heyetinin kesmiş

⁷²⁹ Talip Apaydın, *Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Eğit-Der Yayınları, Ankara, 1990, s. 256.

⁷³⁰ A. Ferhan Oğuzkan, *Köy Enstitüleri Öğretim Programları, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri*, Eğit-Der. Yayınları-2, Ankara, 1990, s. 16.

⁷³¹ Fay Kirby, *a.g.e.* s. 249.

⁷³² Mustafa Demir, *a.g.m.* s. 63.

olduğu ceza zamanında köy sandığına yatırılmazsa köy ihtiyar heyetlerince haciz kararı alınmaktaydı.⁷³³

4.9.3. Yüksek Köy Enstitüsü

Köy Enstitüleri kurulmuş ancak bu kurumun en önemli meselelerinden birisi kendi yönetici ve öğretmen kadrosunu oluşturamamış olmasıydı. Köy Enstitülerine, başlangıçta yüksekokul, ilköğretmen okulu ve her türlü orta dereceli meslek okulları mezunları öğretmen olarak atandığı gibi, hiç okuyazar olmayan ama becerikli olan kişilerden usta öğreticiler atanmışlardır. Ancak böylesi önemli eğitim projesinin kadrosu bu şekilde çözülemezdi. Bu sorunu çözmek amacıyla personelini kendi içinden çıkarmaya karar verilerek Yüksek Köy Enstitüsü 1942 tarihinde Ankara Hasanoğlan Köy Enstitüsüne bağlı olarak kurulmuştur.

Yüksek Köy Enstitülerine 1942-1943 eğitim ve öğretim yılında Çifteler ve Kızıllı Köy Enstitülerini bitirenler alınırken, daha sonraki yıllarda Köy Enstitüsünü bitiren, köylerde en az bir yıl başarılı öğretmenlik yapanlar ile Enstitü öğretmen kurulunun namzet olarak işaret ettiği öğrencilerden Bakanlıkça açılan sınavları kazanmış olanlar alınıyorlardı.⁷³⁴

Yüksek Köy Enstitüsünün amaçları şöyleydi:

- Köy Enstitüsü öğretmenleri, bölge müfettişleri, gezici başöğretmenler yetiştirmek
- Köy Enstitüsü hareketine uygun, yöntemlerine ve ülkülerine göre yetiştirilmiş personel sağlamak
- Köy imecelerine merkez teşkil etmek üzere, köy okullarını, Enstitüleri ilgilendiren türlü konularda araştırmalar yapmak ve bunları ilgililerin yararlanabileceği şekilde yaymak

Yüksek Köy Enstitülerinin öğrenim süreleri üç yıldır. Bu üç yıllık eğitimin sonunda öğrenciler akademik bir araştırma yapmaktaydı. Tez niteliğindeki bu araştırmalar köy ve köy eğitimi konularında yapılmaktaydı. Yapılan bu tezler daha

⁷³³ "Köy Okulları", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.5, 1. Teşrin 1944, s. 13.

⁷³⁴ Talip Apaydın, a.g.e. s.211.

sonra yayımlanır ve tüm Enstitülere gönderilirdi. Ayrıca bu üç yıllık eğitim sürecinde öğrencilere aşağıdaki dallardan herhangi birinde uzmanlaşma olanağı verilirdi.⁷³⁵

1. Güzel Sanatlar (kız ve erkek öğrenciler için)
2. Yapıcılık Kolu (erkek öğrenciler için)
3. Maden İşleri Kolu (erkek öğrenciler için)
4. Hayvan Bakımı Kolu (kız ve erkek öğrenciler için)
5. Kümes Hayvancılığı Kolu(kız ve erkek öğrenciler için)
6. Tarla ve Bahçe Ziraati Kolu(kız ve erkek öğrenciler için)
7. Zirai İşletme Kolu(kız ve erkek öğrenciler için)
8. El ve Sanatları Kolu (kız öğrenciler için)

Yüksek Köy Enstitüsü öğrencileri 1945 yılında Ankara Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsünde kendi yaptıkları matbaada Köy Enstitüleri adıyla üç ayda bir yayımlanan dergi çıkarmaya başlamışlardır. Ancak bu dergi uzun ömürlü olmamış ancak sekiz sayı çıkabilmiştir. Burada yazılar yazan Talip Apaydın, Mahmut Makal, Fakir Baykurt gibi yazarlar daha sonra ünlü birer yazar olmuşlardır.

4.9.4. İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü

1937 yılı Şubat ayında ise, İl Eğitim Müdürlüğünce gerçekleştirilen inceleme sonucunda İzmir’de açılması planlanan köy öğretmen okulu, çiftlik arazisiyle birlikte uygun bulunan bina 52 bin liraya satın alınmıştır. Satın alınan okul İzmir de Amerikalıların 1891 yılında Alexander Mc Lachlan’ın kurucu müdürlüğünde *American Collegiate Institute For Boys* adıyla açtıkları okul 1911 yılında Kızılçullu (Şirinyer)’daki taşınmış olduğu binadır.⁷³⁶ Fikirler dergisinde binanın satın alınmasıyla alakalı şöyle bir yazı vardır: “*Kültür Bakanlığımız Kızılçulludaki Amerikan Kolejini ve kolejin çiftliğini satın almıştır. Haber aldığımız göre bakanlık burada bir Köycülük Enstitüsü kuracak ve burada bilhassa yepyeni tarz da köy alpları yetiştirecektir. Köy öğretmenleri sadece öğretmen değil, köyü yeniden kuracak, köyü cehaletin elinden*

⁷³⁵ Ali Arayıcı, *a.g.e.* s. 243.

⁷³⁶ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 184-185. Kızılçullu’daki yeni bina için gereken 600.000 Osmanlı altını Kenedy isimli bir Amerikalı misyoner tarafından sağlanmıştır. 1930’lu yılların başında okulda misyonerlik faaliyetleriyle ilgili rahatsız edici gelişmeler yaşanmıştır. Okul, Türkiye’nin misyonerlik faaliyetleri karşısındaki kararlı tutumu ve 1929 Dünya Ekonomik krizinin getirdiği sıkıntılardan dolayı 31 Ağustos 1934 tarihinde kapanmıştır.

fethedecek alplardır. İşte bu alplar Kızılçullu'da yetiştirilecektir."⁷³⁷ 7 Şubat 1937 tarihli Cumhuriyet Gazetesi okuyucularına şöyle duyurmuştur: "*Maarif Vekaleti tarafından İzmir'de satın alınan Amerikan Koleji binasında köy muallimi yetiştirmek üzere bir köy muallim mektebi açılacaktır.*"⁷³⁸ Binaya 20 Şubat 1920 tarihinde düzenlenen törenle Türk Bayrağı çekilmiştir. İzmir Eğitim Müdürü Ali Rıza Bey, törende yaptığı konuşmada, binanın köy öğretmeni yetiştirmek gibi kutsal bir amaç uğruna Türkiye Cumhuriyeti tarafından satın alındığını belirtmiştir. Binada 300 kişilik yatakhane, büyük bir jimnazyumu ve kütüphanesi vardır.

Dönemin Kültür Bakanı olan Saffet Arıkan, 1937 yılı Eylül ayında bölgenin eğitim sorunlarını yerinde görmek amacıyla İzmir'e gelmiştir.⁷³⁹ Bakan Saffet Arıkan, Vali Fazlı Güleç, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç satın alınan kolej binasında incelemelerde bulunurken yaptığı açıklamalarda, köylerde görev yapacak olan öğretmenleri yetiştirmek için tedbir aldıklarını, bu amaçla köy okullarını bitirmiş zeki ve sağlam çocukları kabul edecek ve onların köyü kalkındıracak bütün özellikleri kazanmalarını sağlayacak iki öğretmen okulunun İzmir – Kızılçullu ile Eskişehir-Çifteler de açılacağını belirtmiştir. Köy Enstitülerinin adı bu deney aşamasında yürürlükteki kanunlar ve ödenek sorunu nedeniyle öğretmen okulu idi.⁷⁴⁰ Asım Kültür, Kızılçullu Köy Öğretmen Okulunu, köy davasını, köyden gelen eleman ve enerji ile halletmek üzere atılan ilk büyük adım olarak görmüş, bundan dolayı Kızılçullu Köy Enstitüsü başlığını kullanmıştır.⁷⁴¹ Halk arasında ise köye öğretmen yetiştirdiği için köy öğretmen okulu olarak bilinmekteydi.⁷⁴² Bütün köy işlerini müessesede yapmış olarak hazırlanan köylü çocukları kitaptan çiftçi değil işin ta içinde yetiştirilmeye çalışılmışlardır. Kızılçullu Köy Eğitim Okulu ile Çifteler Köy Eğitim Okulu Köy Enstitülerine hazırlıkta deneme süreci olmuştur.

⁷³⁷ "Köycülük Enstitüsü", *Fikirler*, C.7, S.145, 1 Nisan 1937, s. 1.

⁷³⁸ "İzmir'de Köy Muallim Mektebi", (7 Şubat 1937). *Cumhuriyet*.

⁷³⁹ "İzmir'de Köy Üniversitesi Kuruluyor", *Denizli*, 16 Eylül 1937, s. 1. Beş sınıflı köy mekteplerini bitiren ve buna mukabil tahsil görenlerden teşkil edilecek, köy iş sınırları doğrudan doğruya köy ziraatı ve köy iktisadiyatı tahsil edeceklerdir. Bu ders yılında (1937) başında açılacak Eğitimler kursu eski kolej çiftliğinde faaliyet gösterecek, yüz çavuş öğretmen kursu kabul edilecektir. Bu kurs talebelerinin otuz (30) tanesi Manisa vilayeti köylerinden ayrılmıştır. Teknik bağcı, tütüncü, pamukçu ve meyveci olacaklardır.

⁷⁴⁰ Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.* s. 28.

⁷⁴¹ Asım Kültür, "Kızılçullu Köy Enstitüsü", *Kültür*, Yıl:3, S.66, 20 1. Teşrin 1937, İzmir, s. 1.

⁷⁴² Şevket Gedikoğlu, *a.g.e.* s. 28.

Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu dört önemli temel üzerine kurulmuştur.⁷⁴³ Kızılçullu Köy Öğretmen Okulu'na alınacak öğrencilerin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olması, köylü ve köy ilkokulunu bitirmiş olması ve 18 yaşını tamamlamamış olması gerekiyordu. Ayrıca, öğrenci ailelerinden bir defaya mahsus olmak üzere 30 lira ya da buna mukabil ayniyat alınacağı ve öğrencilerin diğer masraflarının tamamen okul yönetimi tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. İzmir Sanat Okulu'nda, okulun ihtiyaçları arasında yer alan sıralar yapılmış, elektrik, su tesisatı da aynı gün yapılmıştır. Eğitim kursunun süresi bir yıl olarak belirlenmiştir. Diğer Eğitim kurslarının süresi bir yıl olmamasına rağmen Kızılçullu Köy Eğitim Kursunun süresinin bir yıl olması verimlilik karşılaştırması yapmak amacıyla yapılmıştır. Merzifon, Amasya ve Sinop illerine bağlı köylerde öğretmenlik yapmış olan, Konya ve Ankara'da ilköğretim müfettişliği, köy eğitim kursları müdürlüğü eğitim sisteminin önemli alanlarında görev yapan Ankara İlköğretim Müfettişlerinden Mehmet Emin Sosyal okul müdürü, Enver Karatekin, Talat Ersoy, Nejat İdil Şaban, Mustafa ve Bahri Beyler öğretmen olarak atanmıştır. Köy eğitim kursu şefliğine de Ferit Oğuz Bayır atanmıştır. Kızılçullu Köy Eğitim Okulu kadrosu Eylül ayı sonlarında belirlenmiştir.⁷⁴⁴ Mehmet Emin Soysal'ın köy enstitüsü fikrinin kendisine ait olduğunu iddia etmesi ve 1942 yılında Milli eğitim Bakanın iznini almadan Kızılçullu'da "köy üniversitesi" adı altında yüksek bölüm açılması için girişimde bulunmasıyla sona erecek ve Emin Soysal, 1942 yılı Ağustos ayında Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürlüğü görevinden alınmıştır.⁷⁴⁵

1937 yılı ekim ayında Kültür Bakanlığı'nca belirlenen Kızılçullu Köy Eğitim Okulu'nun ilk öğrencileri ve hangi köylerden gelecekleri belirlendikten sonra okula

⁷⁴³ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 186.

A. Üç sınıflı köy okullarını bitirenlerden oluşacak kısımda eğitim göreceğ olan köy çocukları yarım kalan eğitimlerini pratik ve teorik alanda ilerletecekler, zirai bilgilerini arttıracaklardır.

B. Beş sınıflı okulları bitiren ya da üç sınıflı köy okullarını bitirdikten sonra iki yıllık eğitimlerini Kızılçullu'da açılacak (A) kursunda tamamlayacak olan çocuklar için ortaöğretim ve iş grubu meydana getirilecektir. Bu grup orta öğrenimlerini bu kurslarda tamamlarken tarım ve hayvan yetiştiriciliğinde uzmanlaşacaklardır.

C. (B) kursunu bitirenler için daha geniş bir eğitim yolu da düşünülmüştür. Bu öğrenciler isterse köy öğretmeni kısmına devam edebileceklerdir. Orta öğrenimini tamamlamış köylü gençler öğretmen kurslarına devam ederek köyün özelliklerini bilen, köylü ile işbirliği yapabilen kişiler olarak yetiştirileceklerdir. Ayrıca demircilik, köy inşaatçılığı ve köy kooperatifçiliği gibi alanlarda uzmanlaşacaklardır.

D. Kızılçullu köy Öğretmen Okulu'nda aynı zamanda bir de eğitimler kursu açılacaktır. Eğitimler kursuna devam eden çocuklar, kolejin çiftlik kısmında çalışarak araziyi hazırlayacak ve deneme ekimleri yapacaklardır. Bu kurslara 100 kişi kabul edilecektir.

⁷⁴⁴ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 187.

⁷⁴⁵ Fay Kirby, *a.g.e.* s. 210.

alınacak öğrencilerin seçiminde farklı bir yol uygulanmıştır. Buna göre; Kültür Bakanlığının emri ile Ege Bölgesi İlköğretim Müfettişleri bölgeyi köy köy gezerek okulu tanıttı. Tanıtım sonrasında okula kaydolmak isteyen öğrenciler için doldurulan fişler Kültür Bakanlığına, bakanlık da enstitü yönetimine göndermiştir.⁷⁴⁶ Kızılçullu Köy Enstitüsüne başlangıçta ilk kısım dördüncü ve beşinci sınıflarıyla, ikinci kısım birinci sınıf için öğrenci alındı. Yedinci sınıf 1938-1939 döneminde, sekizinci sınıf 1939-1940 döneminde açılmıştır. Bütün sınıfların kuruluştan itibaren açılmasına imkân yoktu. Çünkü üst sınıflara alınacak köylü çocukları bulmak mümkün değildi. Diğer okullardan kabul etmek de eğitim, öğretim ve çalışma sistemi açısından sağlıklı bir şekilde kurulması açısından gereken bir yoldu.⁷⁴⁷ 1941 yılında Kızılçullu'da eğitim gören öğrenci sayısı 915'e ulaşmıştır. Kızılçullu ilk mezun öğrencilerini 1942 yılında vermiştir. Mezun olan 72 köy öğretmeninden 13 tanesi İzmir'in köyelerine atanmıştır. Kızılçullu Köy Eğitim Okulu kuruluşundan kısa süre bir sonra karma eğitimin uygulandığı enstitü, 1950 yılında karma eğitime son verilmiş ve yalnızca Kız Köy Enstitüsü olarak devam etmiştir.

Kızılçullu Köy Eğitim Okulu'nda yaz ve kış dönemi olmak üzere eğitim iki aşamalı olarak yürütülmekteydi. Öğrencilerin 15 günlük tatil süreleri vardı. Ziraat ve teknik dersler yaz döneminde, ortaokul ve öğretmen okullarında işlenen dersler de kış döneminde ağırlıklı olarak işlenmiştir.⁷⁴⁸ Bakanlığın düzenlemesine göre; genel kültür dersleri için orta, lise ve öğretmen okulu programları esas alınmıştır. Tarım ve teknik alan dersleri ile ilgili ders ve iş konularının ise, doğal çevre ve iş özellikleri dikkate alınarak okulların eğitim kadroları tarafından belirlenmesi ve bakanlığın onayına sunulması öngörülmüştür.⁷⁴⁹ Okutulacak olan derslerin belirlenmesinde temel prensip öğrencilerin milliyetçilik, halkçılık, laiklik, cumhuriyetçilik, devletçilik, demokratik, yönlerini güçlendiren konulara önem verilmesi ile onların sağlıklı kişilik yapılarına ve köy kalkınması için gereken donanımına sahip kılınmalarıydı.⁷⁵⁰ Dersler arasında sıkı bir ilişki ve tamamlayıcılık vardır. Genel kültür dersleri ile iş ve teknik dersleri birbirini tamamlıyordu. Aynı durum öğretmenler içinde geçerlidir. Teknik dersler aracılığıyla

⁷⁴⁶ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 188

⁷⁴⁷ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 188.

⁷⁴⁸ Mehmet Emin Soysal, *Köy Enstitüleri Tarihçesi, Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi*, Yeni Basımevi, Bursa, 1943, s. 100.

⁷⁴⁹ Şevket Gedikoğlu, *Evreleri...* s. 28.

⁷⁵⁰ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 191.

genel kültür ve ziraat derslerine araç temin edilirken, genel kültür ve ziraat dersleriyle de teknik derslere iş ve konu sağlanmıştır.⁷⁵¹ Kızılçullu Köy Eğitim Okulunun programı bölgenin özellikleri ve okulun olanakları dikkate alınarak eğitim-öğretim kadrosu tarafından hazırlanmıştır.

Kızılçullu Köy Eğitim Okulu 30 Ekim 1937 tarihinde düzenlenen törenle açılmıştır. İzmir Valisi Fazlı Güleç törende yaptığı konuşmada; burada toplanan çocuklarının köyün aradığı bilgili ve yapıcı birer eleman olacaklarını, eğitimlerini aldıktan sonra yine kendi köylerine giderek yeni Türk köylüsünün tipini, şeklini ve ruhunu oluşturacaklarını belirtti. Okul müdürü Mehmet Emin Soysal, planlı bir örgütlenmenin sistemin temeli olacağını ifade ederek, amaçlarının öğretmenden yoksun olan 35.000 köye öğretmen, eğitimci, demirci, dülger, yapıcı, kooperatifçi ve kültürlü adam yetiştirmek olduğunu, okulun olanaklar ölçüsünde üretici olacağını, ihtiyaçların öğretmen ve öğrenci eliyle giderilmesine çalışılacağı üzerinde durmuştur.

Mehmet Emin Soysal'a göre öğrenciler üretim içinde eğitilmeli ve böylece köye yararlı elemanlar olarak yetiştirilmeliydi. Öğrencilerin bir hayat adamı, bir pratik insan olarak köyünde bütün hizmetlerini kendisi yapması gerektiğinden hareketle açılışından itibaren okulun yemekhane, banyo, bahçe, ahır, kütüphane gibi birimlerindeki düzenleme ve temizlik işleri öğrenciler tarafından yapılacaktır.⁷⁵² Okulda temizlik işleri dâhil tüm işler öğrenciler tarafından yürütüldüğü için okulda hademe kadrosu da yoktur.

Kızılçullu Köy Eğitim Okulu diğer çevrelerce lüks köy enstitüsü olarak anılmaktaydı. Diğer köy enstitüleri çadırda eğitim hayatında başladıkları halde Kızılçullu'da Amerikan kolejinde kalma binada eğitim yapılmaktaydı. Diğer köy eğitim okullarında öğrenci giyiminin köylü gibi olması ve öğrencilerin kentle ilişkisinin neredeyse kesilmesi söz konusu iken Kızılçullu da bunun tam tersi bir uygulama yapılmıştır. Mehmet Emin Soysal, Kızılçullu'da öğrencilerin şehirle ilişkilerini kesmeleri yoluna gidilmedi. Köylünün şehirliyle, şehirlinin köylü ile ekonomik ve sosyal ilişkilerini geliştirebilmeleri kent yaşamını ve İzmir'i tanımları amacıyla öğrencilere olanaklar çerçevesinde serbestlik tanınmıştır.⁷⁵³

⁷⁵¹ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 192.

⁷⁵² Melih Tinal, *a.g.m.* s. 190.

⁷⁵³ Melih Tinal, *a.g.m.* s. 190.

1938-1939 eğitim ve öğretim yılına gelindiğinde Kızılçullu Köy Eğitim Okulu'nun yer aldığı arazi 255 dönümlük bir arazi alanına ulaşmıştır. Öğrencilerin zirai bilgi ve becerilerini geliştirecekleri tarımsal faaliyetlere için bu arazinin 126 dönümü ayrılmıştır. Arazi üzerinde toplam 37 çeşit ağaç ve fidan yetiştirilmiştir.⁷⁵⁴ Arazi üzerindeki uygulamalı ziraat eğitimi, köy çocuklarına tarımsal bilgileri yanında tarım makineleri kullanma beceresini de kazandırmıştır. Enstitü mezunu eğitmenin görev yaptığı köyde; dülgerlik, yapıcılık, demircilik gibi alanlarda atölyeler kurarak köyün ihtiyaçlarına teknik alanda yanıt verebilmesi ve köy halkının becerileri kazanmasına öncülük etmesi amaçlanmıştır.⁷⁵⁵ Tüm Köy Enstitülerinin müfredatında ortak olarak bulunan derslerin yanı sıra ziraat ve teknik konularda her bir enstitünün, bulunduğu bölgenin özelliklerine göre farklılaşan dersleri de vardı. Köy enstitülerinin tümünde yer verilmekte olan ders ve uygulamalara; enstitünün bulunduğu yöreye bağlı olarak balıkçılık, ipek böcekçiliği, bağcılık, zeytincilik, pamuk ekimi, gül ürünleri, dokumacılık gibi o yere has üretim türleri de eklenmektedir. Köy enstitülerinin tümünde yer verilen ortak uygulamalar; küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık, süt üretimi, peynircilik, meyve ve sebze üretimi, tahıl (buğday, arpa, yulaf vb.) ve baklagil (mercimek, bakla, mısır, pancar vb.) ekimi, konserve yapımı, kümes hayvancılığı, arıcılık, yapıcılık, demircilik, marangozluk ve biçki-dikiş, ayakkabı yapımı vb. olarak sayılabilir. Kızılçullu Köy Enstitüsünde bölgeye özgü olarak üzüm bağları, zeytincilik, tütün ekimi, pekmez yapımı, şarap yapımı, ipek böcekçiliği, sebze bahçeleri, süt hayvancılığı, peynir yapımı eğitimi verilmiş ve imalat yapılmıştır. Ortaklar Köy Enstitüsünde ise Zeytin bahçeleri, zeytin yapımı, incir bahçeleri, pamuk ekimi, sebze ve meyve bahçeleri, buğday ekimi, süthane, kümes hayvancılığı yapılmıştır.⁷⁵⁶

İzmir'in 20 köyünde çalışmakta olan 30 enstitü mezunu öğretmene 1945 yılında Kızılçullu Köy Enstitüsünden çıkan 70'i daha katılmış ve 50 köyde işe başlamışlardır. İzmir köylerini dağılan 70 öğretmenin 13'ü kız, 57'si erkektir. Kızlardan 5'i dikişçi, 4'ü dokumacı, 4'ü de ziraat sanatları bilendir. Erkeklerden 24'ü dülger, 20'si demirci, 13'ü de yapıcıdır. Böylelikle 1945 yılında İzmir'in 70 köyünde 100 enstitü mezunu öğretmen işbaşı yapmıştır. Yapılın planlamaya göre 10 seneye varmadan İzmir'in 600 küsur köyün hepsine enstitü mezunu öğretmen ile doldurmaktı ancak bu başarılı olamadı. Bu

⁷⁵⁴ M. Emin Soysal, *a.g.e.* s. 6.

⁷⁵⁵ Refik İnce, "Kızılçullu'da Yeni Bir Ocak", (20 Şubat 1938). *Yeni Asır*.

⁷⁵⁶ Gül Şimşek, Cansın Marcanoğlu, *a.g.m.* s. 275-276.

yeni gelen öğretmenlerle birlikte 50 köy daha hayat, kültür, ilerleme ve kalkınma girdiğinin işaretidir. Çünkü enstitülü yaşaması, çalışması, resmi ve hususi hayatıyla örnek olarak köyü mamur, köylüyü mesut etmek amacındadır. Çünkü enstitülü köye giderken sade kafasındaki bilgi ile değil, örs, çekiç, saban, mala, bıçkı, keser, iğne, iplik, hatta akordiyon ve keman gibi çeyizi ile beraber gitmiştir. Köylü ise onu, okulunu, evini, atölyesini, tarla ve bahçesini evvelden hazırlamış olarak karşılamıştır.⁷⁵⁷ Ayrıca bunların hepsi yurt toprağını en medeni şekilde işleyecek kadar çiftçiliği, duygusunu akordeonla aksettirecek kadar musiki bilmekteydi. On binlerce köyün bu çeşitli ihtiyaçlarına ayrı ayrı müesseseler kurarak cevap vermeye kalkışmanın, on binlerce köye yetecek kadar eleman yetiştirmek için ayrı yapıcı okulu, ayrı sanat okulu, ayrı ziraat okulu, ayrı dikiş okulu, ayrı öğretmen okulu, ayrı musiki okulu açmanın ne büyük külfete, ne çok masrafa ve uzun zamana ihtiyacı olduğu düşünülürse enstitülü öğretmen bunların hepsine cevap verecek tarzda yetiştirilmiştir. Çıkan kanun gereği tüm köy enstitüleri kapatılmış bununla birlikte Kızılçullu Köy Enstitüsü de 1952 yılında binalarının NATO'ya devredilmesiyle kapanmıştır.

Tablo 37: 1942-1945 arasında İzmir'in 114 köyünde görev alan 183 köy enstitüsü mezunu öğretmen için yapılan inşaatlar⁷⁵⁸

İlçe	Ev	Komple Okul	İşlik
Bayındır	5		
Bergama	26		25
Çeşme	13	1	1
Dikili	2	1	2
Foça	11		3
İzmir Merkez	19	1	
Karaburun	23		
Kemalpaşa	16	1	
Kuşadası	1		1
Menemen	13		13
Ödemiş	24	1	
Seferihisar	3		3
Tire	2		2
Torbalı	8	2	
Urla	10	1	

⁷⁵⁷ Necati Çaldıran, "70 Enstitülü Daha İş Başında", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S 8, 2. Kanun 1944, s. 1-2.

⁷⁵⁸ Necati Çaldıran, *a.g.m.* s. 1-2.

4.9.5. Ortaklar Köy Enstitüsü

İsmail Hakkı Tonguç, İzmir Kızılçullu Köy Enstitüsü Müdürü Hamdi Akman'a Aydın civarında yeni bir köy enstitüsü açmak için yer bakmasını emretmiştir. Bunun üzerine Kızılçullu Köy Enstitü müdürü bunun üzerine Aydın ilinde dört yer belirlemiştir.⁷⁵⁹ Bunu da Milli Bakanlığına yazı ile bildirmiştir. Ortaklar köyüne yapılacak enstitünün daha faydalı olacağı kanaatini belirtmiştir. 1939 yılı itibariyle Aydın-Söke, Aydın-İzmir ve Söke-İzmir yolu üzerinde bir transit merkezi halinde olan Ortaklar Köyü, Aydın Vilayetinin en gelişmiş ve ileri köyü halindedir. İsmail Hakkı Tonguç, Ortaklar'ı kurdurturken, işin başından beri kuruluş yeri olarak karşı çıktığı Kızılçullu'nun kapatılması ve Ortaklar'ın onun yerini alması düşüncesi, Ortaklar'ın kurulması fikrinin düşüncel temelini oluşturmuştur. Diğer bir görüş ise Kızılçullu'da teftiş yapan müfettiş Muhittin Akdik tarafından bakanlığa sunulan rapordur. Bu raporda; *"... Kızılçullu Köy Enstitüsü çok kalabalıktır... Aydın, Muğla veya Denizli'de bir enstitü açılarak bu müessesedeki öğrenci sayısı 800'e indirilmelidir."*⁷⁶⁰

⁷⁵⁹ Kemal Kocabaş, "Ortaklar Köy Enstitüsü Kuruluş Belgesi", *Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen Okulu'na Adabelen Işığı*, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Nisan 2007, s. 45-46. 1943 yılında İsmail Hakkı Tonguç tarafından Kızılçullu Köy Enstitü Müdürü Hamdi Akman'a verilen talimatla Kızılçullu Enstitüsünün Aydın Vilayetine taşınması için Aydın ilinde yer belirlemesi istenmiştir. Bunun üzerine Hamdi Akman 4 yer belirlemiştir. 1-Aydın merkezine bağlı doğuda ve altı kilometre mesafede Kocagür denilen mevkiide bulunan yer, 2- Germencik nahiye merkezi ile Erbeyli istasyonları arasında Sınırteke köyü civarında bulunan yer 3-Ortaklar köyüne 3 kilometre mesafede Tekin, Yeniköy ve Gümüşköy köyleri arasında 1500 dönüm kadarı da köylüye ve muhtelif şahıslara ait olan yer, 4- Sökeden 15 kilometre uzakta Güllübahçe köyü ile Atburgazı köyü arasında Yuvacık mevkiidir.

Hamdi Akman, İsmail Hakkı Tonguç'a yazmış olduğu yazısında "Ortaklar köyüne 3 kilometre mesafede olan yer, Ortaklar gibi mühim tren yolları kavşağına yakın olması içinden şose yolunun geçmesi, arazinin kolayca ele geçebilmesi ve içinde akarsuların ve ılıcanın bulunması ve arazinin de her çeşit ziraata elverişli bulunması, büyük şehirlerden uzakta tam bir köylüsel içtimai havanın da estiği bir yer olması bakımlarından, diğerlerine nazaran tercih edilecek bir yer olarak beğendim." "Enstitümüz bu yıl içinde derhal Aydın vilayeti içine nakledilecekse talebelerden bir sınıfın kanunievvel ayı içinde buraya gitmesi zaruridir. Bu iş için tetkikte bulundum. Germencik nahiyesi merkezinde bulunan okul binasının müsaitliği ve tespit edilen yerlere yakınlığı bakımlarından derhal götürülecek talebelerin Germencik'e yerleşmesini uygun buldum. Şimdilik gitmesini tasarladığım talebe adedi 350 kadar olacaktır. Germencik ilkokuluna o gün için devam eden 480 talebe vardır. Bunların yerleştirilmesi derhal enstitü tarafından yapılacak 4 dersanelik bir pavyon⁷⁵⁹ mümkün olabilecektir. Bu inşaatın yapılmasında yaptığı sondajlarda mahallin taşit, tuğla, kum, kireç tedariki bakımlarından yardımda bulunacaklarını tespit ettim. Bizimde diğer malzemesinin satın alınmasında para sarfiyatımız olacaktır."

⁷⁶⁰ Kemal Kocabaş, "Ortaklar Köy Enstitüsü Kurulurken" (*Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında*) Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Nisan 2014 s. 12-16.

1943 yılı sonlarına doğru Ortaklar köyünde köy enstitüsü kurulması fikrinden söz edilir olmuştur.⁷⁶¹ Kızılçullu Köy Enstitü Müdürü Hamdi Akman'ın Aydın ilini ziyaretinden sonra coğrafi ve iktisadi bakımdan her gün önemi artmakta olan Ortaklar köyünün nüfus yoğunluğu ve çevresinde kalabalık nüfuslu birçok köylerin de bulunması itibariyle Ortaklar'da bir nahiye kurulması düşünülmüştür.

Ortaklar Köy Enstitüsü başlangıçta İzmir'de faaliyet yürütmekte olan Kızılçullu Köy Enstitüsünün devamı niteliğinde düşünülmüş ve okulun buraya taşınarak eğitim ve öğretime devam etmesi fikri ağırlık kazanmıştır. Ancak her ne kadar kuruluş aşamasında Kızılçullu Köy Enstitü öğrencileri ve idarecilerinin gayretleri ön planda olsa da Ortaklar Köy Enstitüsü ayrı bir kurum olarak hizmete girmiştir. Enstitülerdeki öğretmen yetersizliği de önemli bir sıkıntı olarak görülmüş, bu nedenle mevcut öğretmenlerin her iki enstitü de derse girmeleri planlandığından Kızılçullu ile Ortaklar arasındaki yakınlık bir avantaj olarak görülmüştür.⁷⁶²

Aydın'da bir köy enstitüsü kurulması çerçevesinde görevlendirilen Hamdi Akman'ın belirttiği yerlerden 3. seçenek olan Ortaklar-Söke yolu üzerindeki hazine arazisi ve çevresi beğenilmiş ve burada enstitü kurulmasına karar verilmiştir. Bir kısım arazi kamulaştırılmış bir kısım arazi de Öztürk ailesi tarafından bağışlanmıştır.⁷⁶³ Ortaklar Köy Enstitüsü, Kızılçullu Köy Enstitü Müdürü Hamdi Akman ile öğretmen ve öğrencilerinin Adabelen tepesi denilen yerde Ortaklar bucağına yaklaşık 2.5 km uzaklıkta 16 Ağustos 1944 tarihinde 1840 dekar alan üzerine ilk kazmayı vurmalarıyla enstitünün temeli atılmıştır.⁷⁶⁴ Temel atma törenine Vali, Aydın Belediye Başkanı ve partililer, Germencik nahiye müdürü, maarif erkânı ve 28 köyden gelen çoluk-çocuk,

⁷⁶¹ Müslime Güneş, "Aydın Gazetesine Göre Ortaklar Köy Enstitüsünün Kuruluşu ve İlk Yılları," (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, *Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında*) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Nisan 2014, s. 93-94. (19 Nisan 2014 tarihinde İzmir'de düzenlenen "Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur.). Ortaklar köyü çevre köyler içinde en gelişmiş köydür. Çevre köylerden nüfus çeken Ortaklar köyü ilkokulunda sıkıntılar yaşanmıştır. 1940 ders yılında köyün 5 sınıflı, 5 öğretmenli ve yaklaşık 250 öğrencili bir ilkokulu vardı. Hem öğrenci sayısının sınıf başına düşen oranının fazla olması hem de zaman zaman öğretmensiz kalan şubelerin varlığı üzerine okulda öğleye kadar ders öğleden sonra ziraat faaliyetleri yapılmıştır. Boş kalan sınıflardaki öğrencilerin eğitim-öğretim yapamamaları köyün ortak sıkıntısı olmuştur.

⁷⁶² Halil Vural, "Karanlığı Aydınlatan Olay", (Yay. Hazırlayan Kemal Kocabaş, *Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen Okuluna Adabelen Işığı*), Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2007, s. 96.

⁷⁶³ Halil Vural, "Karanlığı Aydınlatan Olay"... s. 100.

⁷⁶⁴ Haşim Kanar, "Ortaklar Köy Enstitüsünün İlk Günleri", (Yay. Hazırlayan Kemal Kocabaş, *Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen Okuluna Adabelen Işığı*), Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, 2007, s. 60.

kadın ve erkekler katılmıştır. Yapılacak bina için gerekli olan tuğla ve kiremitler yanında açılan ocaktan talebeler tarafından toplanarak işlenmeye başlamıştır.⁷⁶⁵ Ortaklar Köy Enstitüsü, Kızılçullu Köy Enstitüsü öğrencileri tarafından imece usulü olarak yapılmıştır.⁷⁶⁶ Burada çalışmak için Kızılçullu Köy Enstitüsü'nden sırasıyla önce beşinci sınıftan, 4. sınıftan ve diğer sınıflardan ekipler gönderilmiştir. Sonbahar da 2. sınıflar gitmiştir. Kış gelinde öğrenciler tekrar Kızılçullu'ya geri dönmüştür. Ortaklar Köy Enstitüsünün kurulma süreciyle birlikte Kızılçullu Köy Enstitüsü ikiye ayrılmıştır. 1945-1946 Eğitim-Öğretim yılında tüm sınıflardan devredilen 300-400 kişilik Aydın, Denizli, Muğla doğumlu öğrenciler ve öğretmenlerin bir kısmı Ortaklar Köy Enstitüsüne gitmesiyle eğitim ve öğretim hayatına başlamıştır. Daha sonra Aksu Köy Enstitüsünden Bodrum ve Milas doğumlu olanlarda Ortaklar Köy Enstitüsüne geçmiştir.⁷⁶⁷ İlk mezunlarını 1946 yılında vermiştir. Ortaklar Köy Enstitüsü Kızılçullu ve Savaştepe sonrası Ege bölgesinde kurulan üçüncü, ülkedeki yirminci Köy Enstitüsüdür.⁷⁶⁸

Kızılçullu Köy Enstitü Müdürü Hamdi Akman, yer seçimini, temel atma törenini, ilk planlamaları yapar ve daha sonra Ortaklar Köy Enstitüsü müdürlüğüne Kızılçullu Köy Enstitüsü psikoloji öğretmeni Hayri Çakaloz atanır.⁷⁶⁹ Mehmet Sinter, Nihat Resna, Hayri-Nuriye Çakaloz, Ömer Sümer, Mehmet Erbil, Hatice Erbil,

⁷⁶⁵ Müslime Güneş, Aydın Gazetesine... s. 98.

⁷⁶⁶ Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen... s.67. 1944 Haziran ayında Kızılçullu Köy Enstitüsünden 350 öğrenciden 250 tanesi mezun olmuştur. Daha sonra bir cumartesi günü Hamdi Akman Kızılçullu'daki 1350 öğrenciyi ana binanın önüne toplar ve şu konuşmayı yapar: "...Görev şu: Aydın'ın Germencik ilçesine bağlı Ortaklar köyünde yeni bir enstitü kurulacak. Bu enstitünün kurulmasını biz başlatacağız. Bu mutluluk sizin olacak. Biliyorsunuz Köy Enstitülerinin yapısında imece yani ekip çalışması vardır. Biz önceki yıllarda kardeş enstitülerinin kuruluşunda da çalıştık. Sizlere güveniyorum..." Birkaç gün sonra okul yolunda sırtında battaniyelerle 200 erkek ve 45 kız yürüyüş yolunda toplanırlar. Kız öğrenciler önde erkekler arkada marşlar söyleyerek Kızılçullu tren istasyonundan üç vagona binerler. Yine marşlar, türküler söylenerek dört saatlik bir yolculuktan sonra Ortaklar istasyonuna varılır. 2-3 km yürüyüş kolunda öğretmenlerle beraber yürünerek enstitü bölgesine ulaşılır. Arazi bomboştur, hiçbir yapı yoktur. Araziden yeni hasat kalkmış ürün sapsarı, kuru otlar ve uzaklarda bir iki incir, zeytin ağacı vardır. Akabinde Adabelen tepesi denilen yerde binaların yapımına başlanmıştır. İlk olarak büyük bir bina yapılmıştır. Ama önce barınma yeri ve yatakhane olmalıydı. Üst sınıflar imeceden dönünde bu sefer alt sınıflar Kızılçullu'dan Ortaklar'a imeceye gitmişlerdir.

⁷⁶⁷ Halil Vural, "Karanlığı Aydınlatan Olay"... s. 101.

⁷⁶⁸ Kemal Kocabaş, a.g.m.. s.12.

⁷⁶⁹ Kemal Kocabaş, a.g.m. s. 12-21. Hayri Çakaloz, Tonguç'un enstitü felsefesine çok yakındır ve aralarında saygın bir dostluk ilişkisi vardır. Hayri Çakaloz'un Ortaklar Köy Enstitüsüne kabul edilen öğrencilere yazdığı mektup çok konuşulmuştur. "Sevgili oğlum/kızım yapılan imtihanda başarı göstererek enstitüme öğrenci olmak hakkını kazanmış bulunmaktasın. Bu şerefli başarıdan dolayı seni tebrik ederken mevcudu 400'ü aşkın enstitü ailemizin sıcak kucaklarını açarak seni beklediğini bildirir gözlerinden öperim. Bu mektubu aldıktan sonra aşağıdaki hazırlıklarını yap saçlarını üç numara ile kestir. Ellerini, ayaklarını ve bütün vücudunu tertemiz yıka, elbiselerin kirli ise anana yıkat ve yırtıklarını yamat" ifadelerini içeren mektup eğitim tarihimizin çok önemli belgeleri arasında yerini almıştır.

Memduh Yağcı Kızılçullu'dan Ortaklara geçen öğretmenlerdir. 1946 yılında Kemal Soydan müdür yardımcısı, Hikmet Soydan, Ayşe Çavuşlar, Ramazan Yaşar, Yüksek Köy Enstitüsü mezunlarından Nuri Özyıldız, Mesut Yardım, Mustafa Ersoy, Faik Ayanoğlu, Şevki Aydın, Düriye Özyıldız da öğretmen olarak atandılar.⁷⁷⁰ Ortaklar Köy Enstitüsü bir anlamda Kızılçullu'dan doğmuştur.

Hayri Çakoloz, İ.Hakkı Tonguç'a yazdığı mektuplardan birinde Ortaklar Köy Enstitüsü'nün ilk günleri hakkında bilgi vermiştir: *“Yerleşmemiş bir insan topluluğu halinde idik. Susuz, helasız, yataksız, revirsiz, kitapsız, kütüphanesiz, işliksiz, tezgahsız, aletsiz, çatısız, kahvesiz. Üç aydan beri yerleşmiş bir insan toplumu haline gelmeye uğraşıyoruz... çoluk çocuk bizi de hayret ettirici, müsbet, verimli bir gidişatımız var.”*⁷⁷¹

1946 yılında Ortaklar Köy Enstitüsüne atanan Hikmet Soydan, Ortaklar Köy Enstitüsü için *“Köy Enstitüleri iş ve üretim okuluydu. Ve bu gençler yaşamlarını köylerin, köylülerin kurtuluşlarına atamışlardı. Enstitü oğul vermiş bir arı kovanı gibi kıpır kıpır ve canlıydı. Hepimiz sevgiyle bütünleşmiş, paylaşarak, yardımlaşarak gücümüzü üretimine dönüştürmüş, gereksinimlerimize yöneltmiştik. Yaptıklarımızla gururlanıyor mutlu oluyorduk... Köy Enstitüleri laik Cumhuriyetimizin köylerimize armağanıydı”* demiştir.⁷⁷²

Ortaklar Köy Enstitüsü'nde bir yılın sonunda yani 1945 yılı Ağustos ayında 1000 öğrenciyi barındıracak şekilde inşasına başlanan binanın yarıdan fazlası bitirilmiş, on iki bina tamamlanmıştır. İnşaatta görevli Kızılçullu Köy Enstitüsü öğrenci ve öğretmenlerinden 400 kişi çalışmıştır. 1945 Ağustos ayında tamamlanmış ve yapılmakta olan faaliyetleri yerinde incelemek üzere Maarif Vekili 10 gün sürecek incelemelerde bulunmuş, İzmir, Aydın ve Manisa okullarını teftiş ettikten sonra ders yılı başında Ortaklar Köy Enstitüsünü ziyaret etmiştir.⁷⁷³ 1947 yılında Ortaklar Köy Enstitüsünde haftalık çalışma 44 saat idi. Bunun 22 saati kültür, 11 saat ziraat ve 11 saat sanat çalışmalarına ayrılmıştır. Bu öğrenciler yıl boyunca hem kültür derslerini izlemişler ve mesleki eğitim almışlar hem de Adabelen tepesinin iki yanını ve karşısını sayısı 18'i bulan çeşitli hizmet binaları ile doldurmuşlardır. Bir yıl içinde toplam 33 bina kullanılır

⁷⁷⁰ Kemal Kocabaş, *a.g.m.* s. 25.

⁷⁷¹ Kemal Kocabaş, *a.g.m.* s.19.

⁷⁷² Hikmet Soydan, “Unutamadığım Köy Enstitüleri –II Ortaklar Köy Enstitüsü”, *Yeniden İmece Dergisi*, S.11, s. 96

⁷⁷³ Müslime Güneş, *“Aydın Gazetesine Göre...”* s. 101.

hale getirilmiştir. Bitkinin bile yetişmediği bataklık alana da 15 tane öğretmen konutu yapmışlardır. Ayrıca okulda 250 dekar buğdaylık, 100 dekar zeytinlik, 100 dekar incirlik, 50 dekar sebze bahçesi gibi alanlar okula ayrılan 2000 dönümlük toprak üzerinde işlenmeye başlanmıştır. Bu hızlı ve ortaklaşa çalışma 1954 yılına kadar devam etmiştir.⁷⁷⁴

Ortaklar Köy Enstitüsü öğrencileri kültür dersleriyle birlikte enstitünün yarım kalan işlerini de tamamlamışlardır. 2500 dönüm arazi ekilebilecek hale getirilmiş, ılıca suyundan etkilenen bataklık gerz açılarak kurutulmuş, kovalık olan bölümün paletli kökleri sökülerek temizlenmiştir. Enstitünün en büyük sıkıntısı içme suyu idi. Okula suyu getirmek için Ortaklar'ın Balatçık köyünden 7 km boru döşenmiş ve tepenin eteğine 50 tonluk su deposu yapılmıştır.⁷⁷⁵ Ortaklar Köy Enstitüsünün binalarının yapımı eğitim hayatına başladıktan sonra da devam etmiştir. Dersliklerin bir kısmı hazır değildi ve öğrenciler açık hava da ağaç altında ders yapmak zorunda kalmıştı.⁷⁷⁶ Derslikler, yatakhaneler, idare binası, atölyeler, işlikler, ahırlar, kümesler, çamaşırhane, hamam, spor ve oyun alanları, lojmanlar 1948 yılında tamamlanarak tam olarak hizmete sunulmuştur. 1945 yılında 70.000, 1946 yılında 80.000, 1947 yılı başına kadar Kızılcıullu'dan yapılan yardımlarla birlikte 200.000 lira para Ortaklar Köy Enstitüsünün inşaat ve tesisatı için harcanmıştır.⁷⁷⁷

1945 yılında Ortaklar Köy Enstitüsünün inşaatları zor şartlar altında devam ederken, öğrenciler ve idareciler tarafından hem enstitüye hem de köye yeni yapılacak olan ilkokula yardım için deve güreşi düzenlemişlerdir. Deve güreşleri enstitü sahasında yapılmış, okul müdürü, öğretmenler ve öğrenciler, enstitüye gelen 500 seyirciyi çok iyi karşılamışlardır. Bu etkinlik esnasında öğrenciler kendi aralarında saz çalarak milli oyunlar oynamışlardır.⁷⁷⁸

Aydın gazetesinde çıkan yazıda, enstitünün 17 yataklı revirinin hastaneler kadar temiz ve sağlık şartlarına uygun olduğu ancak yatakhanelerin çok dar ve sıkışık olduğu

⁷⁷⁴ Günver Güneş, "Tek Parti Döneminde Köy Enstitüsünde 17 Nisan Kuruluş Yıldönümü Kutlamaları", (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Nisan 2014 s. 77.

⁷⁷⁵ Halil Vural, a.g.m. s. 47.

⁷⁷⁶ Halil Vural, a.g.e. s. 57.

⁷⁷⁷ Hikmet Soydan, a.g.m. s. 96.

⁷⁷⁸ Müslime Güneş, "Aydın Gazetesine Göre..." s. 101.

yazılmıştır.⁷⁷⁹ Ortaklar Köy Enstitüsü öğrencileri temelini 1948 yılında attıkları ve hiçbir ustanın eli değmeden kendi emekleriyle alt katı 500 öğrenciyi içine alacak bir yemek salonu, üst katı da oraya buraya serpilmiş yatakhaneleri içine toplayacak bir binayı 1949 yılın içinde bitirmişlerdir. Bu binanın bitirilmesiyle öğrenci sayısı da 1949 yılında 400'den 481'e çıkarıldı. Kız öğrenci sayısı da 18'den 51'e yükselmiştir. Yıllık 40-45 mezun veren enstitü mezun sayısında artış olmuştur. 1951 yılında yeniden yapılan derslane ve yemekhane binasının tamamlanmasıyla öğrenci sayısı 500'e çıkmıştır. 1950 yılında 33 mezun veren enstitü, son sınıf mevcudu nedeniyle 1951 öğretim yılında da aynı miktarda mezun vermiş fakat sonraki yıllarda mezun sayısı bir buçuk misli artmıştır. Ortaklar Köy Enstitüsünden 1949 yılında mezun olan 23 öğretmen 3 Ekim'den 17 Ekim'e kadar ilçe merkezlerinde idari ve mesleki kursa tabi tutulmuştur. 1950 yılında ise 30 öğretmen bu kursa tabi tutulmuştur.⁷⁸⁰

17 Nisan 1945 yılında yani Köy Enstitülerinin kuruluş bayramında konuşan Enstitü Müdürü Hayri Çakoloz: *"...Kendilerine emanet edilen müessesinin geceli gündüzlü bir çalışma ile bugünkü durumu aldığını, halen hazineye devrolunan 1865 dekarlık kovalık ve bataklık araziden başka 466 dekar da kamulaştırma suretiyle alındığını bunun bir kısmının kovalık ve bataklık olduğunu, işlenmiş bahçe ve tarlaların 285 dekar olduğunu, bu yıl 270 dekar arazi sürüldüğünü belirtmiştir. Enstitünün küçük bir traktör ile tarım aletleri bulunduğu, 9 at, 17 kısırak, 9 inek ve birkaç danaları olduğunu, bu müddet içinde küçüklü büyüklü 21 yapı meydana geldiğini, bu yıl işliklerin açıldığını, dersliklerin küme sayısına göre kurulduğunu, bir revirle, bir kütüphane açıldığını beyan etmiştir."*⁷⁸¹

Köy Enstitülerinin 8. Kuruluş yıldönümü, Ortaklar Köy Enstitüsünde muhteşem bir törenle kutlanmıştır. Törene Vali, belediye başkanı, ağır ceza reisi, daire müdürleri, başlarında kaymakamın bulunduğu Söke ve Germencik heyetleri, Aydın kültür ailesi, gazeteciler ile şehirli, kasabalı ve köylü halk katılmıştır. Davetlilerin büyük kısmı

⁷⁷⁹ Günver Güneş, "Tek Parti Döneminde Köy Enstitüsünde... s. 85.

⁷⁸⁰ Günver Güneş, "Tek Parti Döneminde Köy Enstitüsünde... s. 91.

⁷⁸¹ Günver Güneş, *a.g.m.* s. 78-79.

enstitü kamyonlarıyla tören alanına gelmişlerdir. Törene katılan misafirler Enstitü Müdürü Arif Gönendik tarafından karşılanmıştır.⁷⁸²

Öğrenciler okulda bayrak direği dikeceği alan da kazı yaptıkları esnada büyük taş lahitlere rastlamışlardır. Koca koca taşlar oyulmuş, üstü taş kapaklarla kapatılmış. Birkaç tanesinin içinde toprak varken bir tanesinin kapağı açılınca lahidin ucunda kocaman altın taç, orta kısmında kalın bir altın kemer bulmuşlardır. Bunun üzerine öğrenciler okul yönetimine haber vermişler onlar da Aydın Müze Müdürlüğünü çağırıştır. Kraliçeye ait olduğu düşünülen altın taç ve kemer teslim edilmiştir.⁷⁸³ Ortaklar Köy Enstitüsü öğretmeni Hikmet Soydan bir yazısında şöyle demiştir: *Ortaklar Köy Enstitüsünde yaşayan herkesin adını taşıyan birer ağaç vardı. Bu ağaçlar adaşıyla büyüyor toprağa kök salmış Adabelen tepesi yeşile bürünüyordu.*⁷⁸⁴

Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığından alınması ve yerine Şemsettin Sirer'in gelmesiyle birlikte Ortaklar Köy Enstitüsü Müdürü Hayri Çakaloz görevden alınmış ve Uşak iline öğretmen olarak atanmıştır.⁷⁸⁵ Yüksek Köy Enstitülü öğretmenler de görevden alınarak kimisi denetmen kimisi gezici başöğretmen yapılarak köy enstitülerinden uzaklaştırılmıştır. Enstitünün başına da klasik bir ortaokul öğretmeni olan Arif Gönendik atanmıştır.⁷⁸⁶ Böylece Enstitülerde eğitim kalitesi düşmeye başlamıştır.

Bütün Köy Enstitüleri gibi Ortaklar Köy Enstitüsü de son olarak 1952 yılında mezun vermiştir. 1953 yılında altı yıllık öğretmen okuluna dönüştüğü için o yıl mezun verememiştir. 1950 -1951 öğretim yılına kadar diğer enstitüler gibi Ortaklar Köy Enstitüsünde de karma eğitim tüm kız öğrencilerin önce Kızılçullu sonra Beşikdüzü Köy Enstitüsüne ve Bolu Öğretmen Okuluna aktarılmasıyla sonuçlanmıştır. Ortaklar Köy Enstitüsü kuruluşundan 1976 yılına kadar 3179 orta öğrenimli ilkökul öğretmeni

⁷⁸² Günver Güneş, "Tek Parti Döneminde Köy Enstitüsünde... s. 82-86. Törende müzik öğretmenin idaresinde üç sesli koro dinleyicileri büyümüş, beden terbiye öğretmenin emekleriyle yürüyüş, açılma ve toplanma çok düzgün geçmiş ve takdir toplamıştır. 200'den fazla öğrenci mandolin eşliğinde zeybek oynamıştır. Misafirlere kuzu dolması, yoğurt ve irmik ikram edilmiştir. Enstitüye birçok eser yapılmış ve hala yapımı devam edenler olduğu gibi ağaçlandırma yapılmıştır.

⁷⁸³ Müslime Güneş, *a.g.m.* s. 101.

⁷⁸⁴ Hikmet Soydan, *a.g.m.* s. 96.

⁷⁸⁵ Kemal Kocabaş, *a.g.m.* s. 32.

⁷⁸⁶ Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen... s. 102.

mezun etmiştir.⁷⁸⁷ Ortaklar İlköğretmen Okulunda parasız-yatılı karma eğitim ancak 1962-1963 öğretim yılında Öğretmen Okulu döneminde on bir yıl sonra tekrar hayata geçmiştir.⁷⁸⁸

Tablo 38: Ortaklar Köy Enstitüsü Mezun Sayısı (1945-1952)⁷⁸⁹

Ortaklar Köy Enstitüsü Mezun Sayısı (1945-1952)			
1945-1946	57	1949-1950	40
1946-1947	96	1950-1951	50
1947-1948	113	1951-1952	50
1948-1949	52	1952-1953	-

4.9.6. Köy Enstitülerinin Kapatılması

Köy Enstitüleri kurulduktan sonra da eleştiri ve suçlamalar devam etmiştir. Enstitülere bir tek köy çocuklarının alınması ve yine sadece köyde görevlendirilmesi, toplumda köylü-kentli ayrımını arttırdığı ve bunun Anayasadaki Halkçılık ilkesine ters düştüğü, enstitülerde Komünist ideolojiyi andıran eğitim uygulamalarının olduğu, öğrencilerin okulda çalıştırılmalarının Komünist rejimi andırdığı için eğitim hayatının milliyetçilik anlayışına ters düştüğü konusunda eleştirilmiştir.⁷⁹⁰ Okul, işlik, öğretmen evi yapımında ve çocuklarını okula gönderilmesinde köylülere yüklenen yükümlülüklerin son derece ağır olduğu ve ulaşımın güç olduğu bölgelerinde yapım giderlerini arttırdığı ve bunun anayasadaki eşitlik ilkesi ile çeliştiği yönünde birçok olumsuz görüş belirtilmiştir.

Köy Enstitülerine yöneltilen eleştirilerden birisi de uygulanan karma eğitimidir. Ancak kızların bir iki enstitüde toplanmış olması bu yöndeki eleştirileri azaltmıştır.⁷⁹¹ Enstitülerdeki karma eğitimi eleştiren dinci gruplar kızların pantolon ceket giymesini komünist modası olarak yorumlamışlardır. Dinci grupların başlattığı din elden gidiyor söylemi ve bunu siyaset malzemesi olarak kullanan politikacılar da Köy Enstitülerinin

⁷⁸⁷ Mustafa Özmen, “Cumhuriyet Öğretmenleri, (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Nisan 2014, s. 213.

⁷⁸⁸ Kemal Kocabaş, *a.g.m.* s. 32-33.

⁷⁸⁹ “Mezunlar Listesi 1945-1974”- Adabelen Yüksek Öğretmen Okullarına Giden Öğrencilerin Listesi”, (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında), Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, Nisan 2014, s. 355-361.

⁷⁹⁰ Necdet Aysal, *a.g.m.* s. 277.

⁷⁹¹ Pakize Türkoğlu, *a.g.m.* s. 496. Dinci kesim bir öğrencinin bir kız öğrenciye, onu evlenmeye zorlayan mektup yazdığı, bir kız öğrencinin hamile kaldığı ve köy kızlarının namuslarının ayaklar altına alındığı yönünde eleştirmişlerdir.

kapatılma sürecini hızlandırmıştır. Oysa Köy enstitüleri köydeki kızlar için dış dünyayı tanıma ve açılma açısından birer kapı olmuştur.

Köy Enstitülerine baktığımızda en çok eleştirildiği nokta, Enstitülere din derslerinin konmadığı ve din düşmanlığı işlendiği iddia edilerek birer Komünist yuvası olarak nitelendirilmeleridir.⁷⁹² Köy Enstitü Dergisinin yabancı dillerden çevirdiği klasikler ve bazı öğretmenlerin yapmış oldukları konuşmalar Komünistlik olarak nitelendirilmiş ve Köy Enstitü Dergisi zararlı yayınlar sınıfından sayılmıştır.

Köy enstitülerini eleştiren zümrelerin başında köylünün okuyarak gözünün açılmasını istemeyen ve yıllardır onun sırtından geçimini sağlayan büyük çiftlik ağalarıdır. Çünkü köylü çocuğunun okuması, gittiği köydeki köylülerin gözünü açması ve ağalık düzenin sorgulanmaya başlaması ağalarda korkuya neden olmuştur. Bütün bu eleştirilerin amacı Köy enstitülerinin işleyen düzenini bozmaktır. Köy Enstitüleri ile başlayan köylerdeki hareketlilik ve kendi durumunu sorgulamaya başlaması, düzene karşı sesini çıkarmaya başlaması Köy enstitülerinin sonunu hazırlamıştır.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü bu eleştirilere rağmen Köy Enstitülerine sahip çıkma çabasında idi. Bundan dolayı enstitülere sık sık ziyaretler bulunuyor ve bilgiler alıyordu. İsmail Hakkı Tonguç'ta bu konuda talimatlar vererek enstitülere daha fazla kız öğrenci alınması istemiştir.⁷⁹³ Köy enstitülerinde kız öğrencilerin erkek öğrencilere oranla sayılarının düşük olduğu bir gerçektir. 1944-1945 öğretim yılında 1.475 erkek öğrenciye karşılık 12.761 erkek öğrenci vardır.⁷⁹⁴ Ancak gün geçtikçe eleştirilerin dozu artmaya başlamıştı. II. Dünya Savaşından sonra ülkeye demokrasi fikrinin gelmesi siyasi anlamda yeni yapılanmaya gidilmesine neden olmuştur. 1945'de çok partili siyasi yaşama geçişle birlikte CHP'nin karşısında çok sayıda partinin kurulması ve başta DP olmak üzere diğer siyasi partilerin Enstitülere yönelik eleştirilerinin artmasına neden olmuştur. Özellikle DP, köy enstitülerini CHP'ye karşı bir yıpratma politikası olarak

⁷⁹² Necdet Aysal, *a.g.m.* s. 278. Hatta Enstitüde bir bayan öğretmenin "Allah ile devlet olmasa köylerdeki canlanma saadete kavuşur" dediği iddia edilmiştir.

⁷⁹³ Pakize Türkoğlu, *a.g.m.* s. 496.

⁷⁹⁴ Mustafa Aydoğan, *a.g.e.* s. 43. Kız öğrenci sayısını artırmak için, Köy Enstitülerinde girişte yanında bir kız öğrenci getiren erkek öğrenci enstitüye sınavsız şekilde almak gibi çarelere başvurulmuştur. Ayşe Baysal, Enstitüye giriş hikâyesinde şöyle demiştir. "Köy Enstitülerine alınacak kız öğrenci bulunamıyordu. Erkek öğrencilerden başvuru çok oluyor ve sınavla seçiliyordu. Anlaşılan şöyle bir karar alınmış. Bir kız öğrenciyi yanında getiren erkek öğrenci sınavsız alınacak. Köyümüzün hatırı sayılı kişilerinden birisi oğlunu mutlaka enstitüye göndermek istiyordu ama sınavı kazanamayacağından korkuyordu. Annemi beni göndermesi için kandırması, böylece bir erkek çocuğun gidebilmesi için ben maşa olarak kullanıldım. Ben gittiğim için o da sınavsız girebildi."

uygulamış ve her fırsatta eleştirmiştir. CHP’de yapılan bu eleştirilere karşılık düzelterek diyerek enstitülerde bir sıkıntı olduğunu kabul eder tarzda bir hareket sergilemiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında ülkede siyasi eğilimlerin başladığı dönemde, 7 Ağustos 1946 yılında Recep Peker Kabinesi kurulmuştur. Kurulan yeni hükümet Milli Eğitim Bakanlığında değişikliğe giderek, Hasan Ali Yücel’in yerine, öğrenciye sorumluluk verilerek uygulanan demokratik eğitimi dönemin şartlarına göre aykırı olduğunu düşünenlerden birisi olan Reşat Şemsettin Sırer’e görev verilmiştir.

Yeni Milli Eğitim Bakanı’nın ilk hamlesi, köy enstitülerinin kurulmasında ve gelişmesinde büyük pay sahibi olan “*Tonguç Baba*” lakaplı İsmail Hakkı Tonguç’u İlköğretim Müdürlüğü görevinden almak ve onu Talim ve Terbiye kuruluna atamak olmuştur. Buradan da çok geçmeden alınarak bir okulda resim öğretmenliğine atanmıştır. Şemsettin Sırer bununla kalmayıp enstitülerde *solcu ve Tonguçcu* olarak bilinen öğretmen ve yöneticilerini de görevlerinden uzaklaştırmıştır. Enstitü mezunu öğretmenlere verilen atlar, araba, inek ve sanat aletleri, kızlara verilen dikiş makinesi, dokuma tezgâhı, krema makinesi verilmemeye başlanmıştır.⁷⁹⁵ Böylelikle enstitüleri kendi görüşüne göre düzene sokmak istemiştir.

Şemsettin Sırer’in enstitülere yönelik bu temizlik hareketi devam ederken, Çifteler ve Hasanoğlan köy enstitülerinde Komünist öğrencilerin bulunduğu dair ihbarlar art ardına birbirini izlemiştir. Reşat Şemsettin Sırer’in çalışmaları bununla kalmamıştır. 1947 yılında yasa ve yönetmeliklerde yaptığı değişiklikler ile sistemin ilerleyişini adeta durdurmuştur. 4247 ve 5210 sayılı yasalarla köy okullarının öğretmen, sağlık memuru ve ebe evlerinin yapımının devletçe üstlenilmesi kabul edilmiş, enstitülere verilen tüm malzemeler geri alınmış ve bütün eğitim kursları ile birlikte Hasanoğlan Köy Enstitüsünün eğitim hayatı son bulmuştur.⁷⁹⁶

Daha sonraki dönemde CHP iktidarının son kabinesi olan Şemsettin Günaltay kabinesi kurulmuştur. Bu kabinede Milli Eğitim Bakanlığı’na Tahsin Banguoğlu getirilmiştir. Onun döneminde 1949 yılında çıkarılan 5541 sayılı yasa ile bundan böyle

⁷⁹⁵ Halil Vural, “Kızılçullu ve Ortaklar Öğrenciliğim”, (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, Nisan 2014, s. 49.

⁷⁹⁶ Necdet Aysal, a.g.m. s. 280.

enstitülere sadece köy çocukları değil, köy çocuklarının yanında aynı zamanda ¼ kasabalardaki ilkokul mezunlarının da enstitülere alınması, karma eğitime son verilmesi ve din derslerinin koyulması kararlaştırılmıştır.

Kuruluş amacından farklı bir yönde eğitim vermeye başlayan köy enstitülerinin kapatılma süreci bu dönemden sonra hız kazanmıştır. II. Dünya Savaşı gibi zor bir ortamda kuruluşuna destek verdikleri köy enstitülerine, özellikle 1945'ten sonra başta Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile CHP'nin desteği giderek azalmış, hatta kendileri bile köy enstitülerini eleştirmeye başlamışlardır. Daha sonra 27 Ocak 1954 yılında DP'li Tevfik İleri'nin hazırlamış olduğu 6234 sayılı yasa ile Köy enstitülerinin öğretmen okullarına dönüştürülmesi kabul edilmiştir. Böylelikle Türkiye Cumhuriyetinin kendi özgü ve çok ses getiren eğitim hamlesi olan köy enstitüleri 14 yıllık bir eğitim hayatından sonra kapatılarak tarihteki yerini almıştır.

Köy enstitüleri dışında ülkemizde köylerin kalkındırılmasıyla alakalı çalışmalar yapılmıştır. 1947 yılındaki CHP Kurultayında köylerde uygulanmak üzere 10 yıllık sağlık planı hazırlanmış ve tartışmaya açılmıştır. Bahse konu dönemde yedi ilçeden başka doktorsuz ilçe olmadığı, bu bakımdan daha önceden uygulanan seyyar doktor verilmesine lüzum kalmadığı, zaten Sağlık Bakanlığının yaptığı tecrübeler ile seyyar doktorların fayda vermediği anlaşılmıştır. Sağlık memuru ihtiyacının tam karşılanmadığı bundan dolayı sağlık memurları okullarının kuvvetlendirildiği, Balıkesir ve Konya'da köy ebe okulları açılmıştır. Köy enstitülerinde köy ebeleri ayrıca yetiştirilmekteydi. Sağlık planına göre; köy ve köylülerimizi sağlık teşkilatına kavuşturmak, köylere doğru yapılacak sağlık teşkilatının en ucu köy sağlık memurları ve köy ebeleri teşkil edecekti. Her sene sağlık memuru ve ebe yetiştirmek üzere 10 sene sonunda 4000 köy sağlık memuru ve ebesi yetiştirilmiş olacaktı. Ortalama her köyde 10 yataklı bir köy sağlık merkezi açılacaktı.⁷⁹⁷ Ancak bu planın ne kadar uygulandığı konusunda elimizde yeterli belge mevcut değildir.

1947 yılında “*Gezici Köy Kadınları Kursları*” ile Erkeklerle mahsus “*Gezici Köy Demircilik ve Marangozculuk Kursları*” açılmıştır. Bu kurslar ile çiftçilik

⁷⁹⁷ “Kurultayda Köylümüzü İlgilendiren Dilekler Üzerine Konuşmalar Oldu, Hükümet Cevaplar Verdi”, *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.43, Aralık 1947, s. 16-18.

avandalıklarının⁷⁹⁸ herhangi birinde var olan en küçük bir aksaklığı gidermek için şehir ve kasaba yoluna düşmek zorunda kalan köylü, bu kurslar sayesinde böyle ufak tefek işleri köyünde görmek kolaylığına erişmiş ve bu suretle tasarruf ettiği zamanı tarlasına, sabanına harcama fırsatı bulmuştur. Gezici köy kurslarının köy gençlerine sadece bir nal, tekerlek yapmayı, bir saban tamir etmeyi öğretmekle birlikte bilgisi şöyle böyle olan veya hiç olmayan kabiliyetli köy delikanlılarının kurs sürecinde öğrendiği bilgileri de alarak köylerini faydalı insan olmaları amaçlanmıştır.⁷⁹⁹ Gezici köy kadınları kursu ile kadın “ana” olduğuna göre yakın bir geleceğin köy analarının görgülü, bilgili yetiştirilerek köylerde yapılmak istenilen yeniliklerin köylere çabuk yerleşmesi hedeflenmiştir.

1947 yılında memleketin ve köylünün kalkınması için modern tarımın gereği olarak yeni ziraat makineleri Avrupa’dan getirilerek bu tarım aletlerinin memleket ihtiyacına uygun olup olmadığının tespiti için 8 Mayıs 1947’de Yeşilköy Tohum Islah ve Üreme Çiftliğinde denemeler yapılmıştır. Deneme sonucunda traktör ve pulluğun (saban) gerek konstrüksiyon gerekse çeki kuvveti ve sarfiyat itibarıyla memleketimizin ziraatına elverişli ve topraklarımıza uygun olduğu anlaşılmış ve tarım aletlerinin memleketimize getirilmesi kararlaştırılmıştır.⁸⁰⁰

4.10. Türkiye Siyasi Tarihinde Köylü ve Türkiye Köylü Partisi

Cumhuriyetin ilk yıllarından beri devam etmekte olan köylü ve köycü söylemler 1945’lerden sonra kendisini bir siyasi oluşum ile göstermiştir. Köylü ve çiftçi grubuna yönelik, Türkiye siyasi hayatında ilk olarak Edirne merkezli Türkiye Cumhuriyet ve Amele Çiftçi Partisi kurulmak istenmiştir. 1930’da kuruluş çalışmalarına başlayan partiye hükümet tarafından izin çıkmadığı için kurulamamıştır. Çok partili yaşama geçmemiz ile birlikte 1945-1950 yılları arasında ülkemizde 28 adet siyasi parti kurulmuştur. Bu dönemde kurulan partiler içinde en güçlüsü DP olmuştur. Kurulmuş olan 28 parti içinde isminde köylü, çiftçi, toprak olan partilerde vardır. 1946’da Çiftçi ve Köylü Partisi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi, Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü

⁷⁹⁸ Avandalık: marangoz, demirci, onarımcı vb.nin daha çok el ile kullandığı, yapım ve onarım araçları takımı

⁷⁹⁹ “Gezici Köy Kursları”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.35, Nisan 1947, s. 4.

⁸⁰⁰ “Yeni Ziraat Makineleri”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S.42, Kasım 1947, s. 7.

Partisi, Ergenkon Köylü ve Çiftçi Partisi, 1949'da Toprak, Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, 1950'de Liberal Köylü Partisi kurulmuştur.⁸⁰¹

DP içinde 1951'de yaşanan görüş ayrılıkları ve tartışmalar sonucu DP Adana İl Teşkilatından ayrılan Remzi Oğuz Arık önderliğinde Cezmi Türk ve Yusuf Ziya Eker isimli arkadaşlarıyla birlikte yeni bir parti kurma hazırlıklarına başlamıştır. 1951'de başlayan parti kurma hazırlıkları 1952'ye kadar devam etmiştir. Hazırlıkları tamamlanan partinin ismi Türkiye Köylü Partisi (TKP) olarak duyurulmuş ve 1952'de resmi olarak kurulmuştur.⁸⁰² Köy ve köylüyle alakalı partiler içinde en uzun ömürlüsü bu parti olmuştur. Bu parti kurulduktan sonra DP içinde bulunan muhalefet milletvekillerinin partiye katılmaları beklenmişse de sonuç alınamamıştır. Bu gelişmelerin yanında yine isminde köylü olan ve 1950'de kurulan Liberal Köylü Partisi ile birleşme konusunda görüşmeler yapılmıştır.⁸⁰³ 1952'de Nihayetinde Liberal Köylü Partisi kendisi feshederek TKP'ye katılmıştır.

Ekonomik hayatta köyün önemine değinen, köylerin yıllardır ihmal edildiğini, köylere yapılan yenilikleri önemsemekle birlikte uygulanan yanlış programlar nedeniyle köylü halkın geri kalmış olduğunu ve köylü kesimin ön plana çıkacağı siyaset anlayışını savunan Türkiye Köylü Partisi, diğer partilerden farklı olarak merkezden köylere doğru değil, köylerden merkeze doğru bir teşkilatlanma yapısı içerisine girmiştir. İl teşkilatı köy ve mahalle teşkilatlarının birleşmesinden oluşuyordu. Partinin merkezden idare edilen bucak ve ocak teşkilatı yoktur. Bundan dolayı il ve ilçelerde teşkilatlanmasını tamamlamayan köylüler direk olarak İstanbul'da bulunan genel merkez irtibata geçebilmekteydi. Partinin ayrıca köylerde odaları, dernekleri ve temsilcileri bulunmaktaydı.⁸⁰⁴ Ancak partinin köy teşkilatlanması maddi imkânsızlıklardan dolayı yeterli seviyeye ulaşamadı. Kısacası, köy ve köylülerin sorunlara çare olmak ve siyasette bu alandaki boşluğu doldurmak için köy ekseninde bir politika takip etmiştir.

⁸⁰¹ Caner Sancaktar, "Türkiye'de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri", *Bilge Strateji Dergisi*, C.4, S.7, Güz 2012, s. 50.

⁸⁰² Muhammet Çiçek, *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2014, s. 31.

⁸⁰³ Mehmet Pınar, "Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)", *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.37, Yıl 2017, s. 323.

⁸⁰⁴ Mehmet Pınar, *a.g.m.* s. 324.

TKP, kuruluşundan itibaren ilk ay içinde çok etkin çalışmıştır. Hatta bu çalışmaları dönemin iktidar partisi DP tarafından endişeyle izlenmiştir.⁸⁰⁵ Köylüyü ve köyleri kalkındırmak, köyleri her türlü sermaye ve yatırım olanaklarından faydalandırmak, Türk köylüsünün kalkınması için uygun bir ziraat reformu yapmak, köyleri yeniden inşa ve ihya etmek, Türk köylüsünü layık olduğu refah seviyelerine yükseltmek amacıyla yola çıkan parti altı aydan sonraki döneminde maalesef istediği başarıyı yakalayamamıştır. 1954 seçimlerine Türkiye'nin tamamında değil de sadece 15 ilden (İstanbul, Ankara, Eskişehir, Elazığ, Kocaeli, Kastamonu, Kırşehir, Malatya, Çankırı, Maraş, İçel, Urfa, Niğde, Niğde, Burdur) giren TKP, % 0.56 oy oranına (50.935 oy) sahip olmuştur. Köy anlayışıyla yola çıkan TKP'nin 1954 seçimlerinde köylerden çok şehirlerden oy alması ilginçtir. Parti yetkilileri bu durumu kendilerini köylere yeteri kadar anlatamadıklarını şehirde yaşayanların kendilerini daha iyi anladıklarını bunun da sorumlusunun kendilerinin olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁰⁶

TKP, 1956'daki 5. Büyük Kongresinden sonra Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) ile birleşme kararı almıştır. 1958 yılının Ekim ayında CMP ile birleşme gerçekleştirmiş ve artık partinin adı Cumhuriyetçi Millet Köylü Partisi haline dönüşmüştür. Bu parti daha sonra 1969 yılında ismini değiştirerek Milliyetçi Hareket Partisi olmuştur. Kısacası toplumun çoğunluğunun köylü olduğu bir millette köylüye karşı önemli atılımlar yapacağını savunan TKP, köylere gerekli açılımı sağlayamadığından dolayı siyasi olarak pek varlık gösterememiştir. DP'nin icraatlarına muhalefet olmaktan öteye gidememiştir.

4.11. Truman Doktrini - Marshall Planı Ve Türk Köylüsüne Etkileri

Marshall Planının ülkeye etkilerinden bahsetmeden önce bu iki devletin birbirine yaklaşması evresinden bahsetmek gerekir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti II. Dünya Savaşına katılmadığı halde bu savaştan çok etkilenmişti. Hatta bu konuda 1944 yılında Şükrü Saraçoğlu Hükümeti, Kalkınma Planı ve Programın hazırlanması için çalışmalara başlamıştır. 1945 yılının Mayıs ayında hükümete sunulan bir raporda 1946 yılının Nisan ayında kalkınmada 5 yıllık bir plan olarak yerini almıştır. Bu planın hedefi "*ziraatla polikültüre dayanan su altı ve toprak*

⁸⁰⁵ Mehmet Pınar, *a.g.m.* s. 323.

⁸⁰⁶ Mehmet Pınar, *a.g.m.* s. 334

altı serveti kıymetlendirme esasına istinat eden yeni bir sanayileşme hareketidir.” Bu planın içeriğine bakacak olursak büyük elektrik santralleri, yeni çimento ve şeker fabrikalarının kurulması, Karabük Demir Çelik Fabrikasının büyütülmesi, dokuma sanayisinin geliştirilmesi, tarımda ihtiyaç duyulan tarımsal makineleri yapabilecek fabrikaların kurulması, yol ve ulaşım ağının geliştirilmesi gibi maddelerden oluşmaktadır.⁸⁰⁷ Kısacası bu plan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bağımsız sanayileşme yönünde attığı önemli bir adımdır. Bu plan taslağı Avrupa Kalkınma Programının içine alınmak amacıyla ABD’ye sunulmuştur. Ancak ABD bu planı kabul etmemiştir. Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti Avrupa Kalkınma Planına girmek amacıyla ABD istekleri doğrultusunda acele bir şekilde 1948-1952 yılları arasında kapsayan tarıma ve altyapı hizmetlerine öncelik veren bir plan hazırlamıştır. Artık bu dönemden sonra Türkiye ile ABD yakın ilişkiler içinde olmaya başlayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile ABD 4 Temmuz 1948 yılında Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre Türkiye, 10 Milyon Dolar kredi yardımı almıştır.

22 Nisan 1947’de ABD Başkanın isteğine bağlı olarak hazırlanan Yunanistan’a 300 Milyon ve Türkiye’ye de 100 Milyon Dolarlık yardım kanunu tasarısı ABD Senatosunda, 9 Mayıs’ta ise Temsilciler Meclisinde kabul edilerek 22 Mayıs’ta Truman tarafından onaylanmıştır.⁸⁰⁸ Türkiye ve Yunanistan’a yapılan yardım, 1948’de Amerikan Kongresi tarafından Dış Yardım Yasası içine aktarıldı. Antlaşma gereği olarak yardımın yürürlüğe girmesi için Ankara’da ABD ile 12 Temmuz 1947’de sözleşme hükümleri yerine getirilmezse bile yardım devam edeceğine dair yardım antlaşması imzalanmıştır.⁸⁰⁹ Bağımsız bir program çerçevesinde Türkiye’ye gönderilen yardımların çoğunluğunu malzeme oluşturmuştur. Bu malzemelerin sadece kullanım hakkı Türkiye’ye ait olup mülkiyeti ABD’dir.⁸¹⁰

⁸⁰⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *a.g.e.* s. 395-396.

⁸⁰⁸ Çağrı Erhan, “Ortaya Çıkışı ve Uygulanışı İle Marshall Planı”, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.51, S.1-4, 1996, s. 275-286. dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/476/5519.

⁸⁰⁹ A. Haluk Ülman, *İkinci Cihan Savaşı’nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk - Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939 - 1947*, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1961, s. 111-112.

⁸¹⁰ Mehmet Altan, *Süperler ve Türkiye: Türkiye’de Amerikan ve Sovyet Yatırımları*, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1986, s. 87-88.

Tablo 39: Marshall Planı'ndan Yardım Alan Ülkeler⁸¹¹

ÜLKELER	TOPLAM	ÜLKELER	TOPLAM
İngiltere	3,297 M \$	Norveç	372 M \$
Fransa	2,296 M \$	Yunanistan	366 M \$
Almanya	1,448 M \$	İsveç	347 M \$
İtalya	1,204 M \$	İsviçre	250 M \$
Hollanda	1,128 M \$	Türkiye	137 M \$
Belçika ve Lüksemburg	777 M \$	İrlanda	133 M \$
Avusturya	488 M \$	Portekiz	70 M \$
Danimarka	385 M \$	İzlanda	43 M \$

5 Haziran 1947'de George C. Marshall Harward Üniversitesinde vermiş olduğu konferansta: *"Siyasetimiz herhangi bir memleket veya doktrin ile mücadele değil açlık, ümitsizlik ve hercümerce karşıdır. Birleşik Devletler bu iktisadi kalkınma yolunda elinden gelen her yardımı yapacaktır."*⁸¹² 1947 yılında önerilen 1948-1951 yılları arasında uygulama konulan bu yardım paketine 18 Ülke katılmıştır. Bu ülkeler; Türkiye, İtalya, Trieste, Avusturya, İzlanda, Yunanistan, Lüksemburg, Fransa, İsviçre, İsveç, Portekiz, Norveç, Hollanda, Danimarka, Büyük Britanya, Almanya Kanada, Belçika'dır.

Marshall Planının uygulandığı ülkelerde üç konu öne çıkmaktadır:

- Bu plan dâhiline alınan ülkelerde sanayi ve tarım üretimini arttırmak
- Savaş sonrası dönemde Avrupa'da bütçelerin ve paraların sağlamlığını temin etmek
- Avrupa memleketlerinin kendi aralarında ve diğer memleketlerle olan alışverişini kolaylaştırmak ve geliştirmek adına gümrüklere bir takım yenilikler getirerek ve tedbirler almak.

1947 yılındaki bir toplantıda temelleri atılmış olan Marshall Planı, 1948 yılında resmi olarak yürürlüğe girmiştir. Bu plan ile ABD'den Avrupa'ya 13 Milyar Dolar yardım yapılmıştır. Bu plan doğrultusunda Türkiye'nin bir tarım ülkesi olması amaçlanmaktaydı. Bunun için tarımda makineleşme ve teknolojinin yenilenmesi,

⁸¹¹ Doğan Avcıoğlu, *a.g.e.* s. 462.

⁸¹² Barış Ertem, "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı", *Balkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.12, S.21, Haziran 2009, s. 377-397.

taşımacılığın demiryolundan karayoluna kaydırılması konularında destek sağlanmaktaydı. Bu konu Türkiye için rapor hazırlayan Hilts ve Thornburg raporlarında da önerilen ilk konular arasındadır. Çünkü karayolunun hem ucuz hem de pratik olduğunu savunmuşlardır. Bu planın yürürlüğe girmesinin akabinde birçok uzman bu konuyla alakalı olarak ülkemizle alakalı olarak raporlar hazırlamışlardır.

Cumhuriyet Gazetesi'nin bir yazısında, Türkiye'nin Marshall Planı çerçevesinde ilk evrede alması planlanan yardımın karşılığı olarak bir miktar tarım makinelerinin Türkiye'ye ithal edilmesinin gerekli olacağı belirtilmiştir.⁸¹³

Marshall Planın Köylüler açısından bir dönüm noktası olduğu bir gerçektir. Bu yardım sonucunda tarımda makineleşme artınca boşta kalan köylüler kitleler halinde şehirlere göç etmeye başlamışlardır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde olan Türkiye için, şehirlere göç eden köylü halkın şehirlerde, şehirleşme, işsizlik, gecekondulaşma, köy şehir uyumu gibi sorunlarla karşı karşıya kalması sonucunda yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Tablo 40: Ülkemize gelen tarım makineleri⁸¹⁴

CİNSİ	Sipariş Edilen Adet	Gelen Adet	Satılan Adet	CİNSİ	Sipariş Edilen Adet	Gelen Adet	Satılan Adet
Traktör	6705	6449	6266	Bıçerdöver	1291	1243	975
Traktör Pulluğu	9879	9603	7326	Harman Makinesi	160	135	104
Hayvan Pulluğu	5475	5475	1435	Beygir Tarağı	620	620	530
Hububat Mibzeri	1780	1625	1226	Motopomp	1294	914	730
Pamuk Mibzeri	3423	2012	1435	Çiftlik Arabası	4040	3736	2989
Balya Makinesi	51	51	51	Pamuk Selektörü	28	28	28
Diskharrow	4152	3575	2989	Pik-Up Kamyonet	104	104	104
Kültivatör	2901	2544	1273	Kaptıkaçtı	4	4	4
Duster	1300	415	210	Seyyar Tamirhane	12	10	10
Sprayer	4419	3652	900	One-Way	2516	2214	1128
Red Weeder	116	104	104	Traktör Lastiği(iç-dış)	4425	4425	3975
Çayır ve Orak Mak.	278	278	65				

⁸¹³ Cumhuriyet 10 Temmuz 1948, s. 3.

⁸¹⁴ Türkan Çetin, *a.g.t.* s. 171.

Marshall Planın ülkemizde uygulanmaya başlanmasıyla tarımda makineleşme başta olmak üzere tarım alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Karayolu ulaşım ağında büyüme olurken 1948-1952 yılları arasında ülkeye yaklaşık 40.000 Traktör köylere girmiştir. Köyler ve kentler arasındaki bağlantı yolları yapılmıştır.

1948-1949 Marshall Planından tarıma ayrılan pay yaklaşık 22 milyon dolardır. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye'ye gelen tarım makinelerinin kullanılmasını öğrenmek amacıyla birtakım kurslar açılmıştır. Diğer birçok Amerikan kaynaklı yardımlar ve hibeler devam etse de ülkemiz ekonomimiz derinden etkileyen Marshall Yardımı 1951 yılında sona ermiştir

SONUÇ

Köylü tarımla uğraştığı için genellikle toprağın yakına yerleşmiştir. Osmanlı devleti zamanında köylüler, sadece savaş zamanlarında ve vergi zamanlarında akla gelmiştir. Diğer zamanlarda köylüler kendi içinde kapalı bir toplum olarak varlığını sürdürmüştür. Osmanlı Devleti I. Dünya Savaşı sonrası imzaladığı Mondros Mütarekesi ile adeta kendi sonunu hazırlamıştır. Ülke artık işgale hazır bir duruma gelmiş, antlaşma hükümlerine dayanarak ülke işgal edilmiştir. Atatürk önderliğinde örgütlenen milletin yapmış olduğu başarılı Milli Mücadele sonucunda işgal kuvvetleri topraklardan atılmıştır. Milli mücadele esnasında Atatürk köylüden büyük destek görmüştür. Anadolu köylüsü savaşlar, salgın hastalıklar, kuraklık ve kıtlık olarak o döneme çok şey yaşamıştır. Cumhuriyet ilan edildiğinde Türkiye Cumhuriyetinin %80'i köylerde yaşamakta idi ve okuma yazma oranı %2'yi bile bulmuyordu. 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre toplam nüfus 13.748.720 idi. Bu nüfusun 10.342.000'ini köy nüfusu idi. Halkının büyük çoğunluğu köylerde yaşayan bir toplum için köylerin kalkındırılması ve çağdaş medeniyeler seviyesine getirilmesi olmazsa olmaz konuların başında idi. Cumhuriyet'in ilk yılları savaş yıllarının bıraktığı tahribatı onarmakla geçmiştir. Köylerin ekonomik durumları ile eğitim durumları öncelikle halledilmesi gerekmiştir. Kısacası Türkiye Cumhuriyeti'nde köy, köylü ve köycülük bir seferberliğin adı olmuştur.

Savaş sonrası köyüne geri dönen köylünün ekonomik durumunu düzeltmek ve tarımda reform yapmak için bir takım kararlar alınmıştır. 1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi 1920'li yılların sonuna kadar devletin uygulayacağı politikaları belirlemesi açısından önemli olmuştur. Bu kongre de köylüleri yakından ilgilendiren kararlar alınmıştır. Bu kongrede yıllardan beri süregelen toprak reformu meselesi gündeme gelmiş ancak büyük toprak sahibi çiftçilerin engellemeleriyle karşılaşmıştır. İlk olarak İzmir İktisat Kongresinde gündeme gelen Aşar Vergisi'de 1925 yılında kaldırılmıştır. Aşar Vergisi'nin kaldırılmasıyla köylünün sırtındaki yük başka vergilerle şehirli halkın üzerine kaydırılmıştır. Devlet tarımda makineleşme hareketini gerçekleştirmek istese de bunu gerçekleştirmesi yıllar sonra olmuştur. Köyü kalkındırmak için yapılan hamlelerin en önemlilerinden biri de 1924'de çıkarılan 10 bölüm 97 maddeden ibaret Köy Kanunu'dur. Bu kanun ile köy işleri bir düzen ve nizama sokulmaya çalışılmıştır. Devlet bu kanunla yıllardır ihmal edilmiş köylere

merkezi otoriteyi götürmek istemiştir. Köy kanununda sağlık, tarım, yol, eğitim, imar vb. konular yer almıştır. Köy Kanununun sonuçlarını gösterebilmek için devlet örnek köyler kurmuştur. Türkiye için 1929 Dünya Ekonomik Buhranı bir dönüm noktası olmuştur. Devlet, devletçilik ilkesini hayata geçirmiştir. Tarımın geliştirilmesiyle alakalı kongreler yapılmıştır. Hatta Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmuştur.

1930'lu yıllarda ülkenin geri kalmış bölgelerini ve köylerini kalkındırmak amacıyla Umumi Müfettişlikler kurulmuştur. Bu dönemde köy işlerini takip etmek üzere köy büroları oluşturulmuştur.

Köyleri ve köylüyü kalkındırma yolunda yapılması gereken en önemli konulardan biri eğitim meselesidir. Cumhuriyet ilan edildiğinde köylünün %2'si bile okur-yazar değildi. Köy okulları, yok denecek kadar azdı. Köylerin çoğunluğunun küçük ve dağınık olması, köylerde okul yetersizliği, öğretmen eksikliği, köydeki öğrencilerin üç yıllık temel eğitimi tamamlasa da eğitim ve öğretime devam edememesi, okul çağındaki köy çocuklarının okula gitmek yerine tarla, bağ, bahçe işlerinde çalıştırılmaları halledilmesi gereken önemli konular arasında yer almıştır. İzmir İktisat Kongresi'nde köylünün ziraat bilgisini arttırmak amacıyla onlara konuyla alakalı yayınların ulaştırılması, eğitim kurumlarında tarım ve sanayi alanlarında uygulamalı derslerin yer alması köy ilkokullarının beş dönümlük araziye ahıra, kümese ve arıcılık için gereken donanımına sahip kılınması kararlaştırılmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren köylerde görev yapacak öğretmen ihtiyacının karşılanması üzerinde hassasiyetle durulan konulardan birisidir. Köy öğretmenin köye gelerek eğitim ve öğretime başlaması yalnızca köy çocukları için değil, köy halkı için de bir o kadar önemlidir. Yani köy öğretmeni sadece çocukların değil bütün köyün öğretmeni olacaktır. Devlet öncelikle köy öğretmeni ihtiyacı çözüme kavuşturmak amacıyla 1927 yılında Köy Muallim Mektepleri, 1937 yılından itibaren başlanan eğitimci projesi ve en önemlisi Türkiye'ye özgü bir kurum olan ancak üzerinde tartışmaların hiç eksik olmadığı Köy Enstitüleri ile çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. İş sadece köy çocuklarının eğitilmesi ile bitmiyordu. Asıl önemli olan köylünün eğitilmesi idi. Bu yönde 1932 yılında ilk olarak 14 ilde Halkevi açılmıştır. Halkevlerinin kuruluşuna esas olan ana fikirlerden birisi de köy ve köylüdür. 1932-1950 yılları arasında Türkiye'de 478 Halkevi, 4.322 Halkodası açılmıştır. Halkevleri şehirlerde olduğu köylere ulaşmakta zamanla sıkıntı yaşamaya başlayınca Halkodaları açılmıştır. Halkevlerinin 9

şubesi içinde köycülük şubesinin yer alması devletin köylülere ne kadar değer gösterdiği açısından önemlidir. Halkevi köycülük şubesi imkânları dâhilinde köylere geziler düzenleyerek köylü halkın ihtiyaçlarına cevap vermeye çalışmıştır. Köylerde okuma kursları düzenlemiş ve okuma odaları oluşturmuştur. Onları bilgilendirecek çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Başta Ankara Halkevinin çıkarmış olduğu Ülkü dergisi başta olmak üzere illerin Halkevlerinin çıkarmış olduğu dergilerde köy ve köylülerle alakalı bir çok yazı çıkmıştır. 1930'lu yıllar köycü yazarların ortaya çıktığı ve köycü söylemlerin çok olduğu bir dönem olmuştur.

Köye yönelik politikalardan biri de devletin tasarladığı, hatta bizzat Atatürk tarafından çizildiği söylenen İdeal Cumhuriyet Köyü Planı'dır. Bu plan ile köyler bir düzen içine sokulmaya ve kalkındırılmaya çalışılmıştır. Bu konuda da bir köy adamı olan Kazım Dirik büyük çabalar göstermiştir.

1930'lu yılların sonlarına doğru geldiğimizde ülkede bulunan 40.000 köyün 37.000'inde okul yoktu. 40.000 köye de 6.000 öğretmen düşüyordu. 1923 yılından 1930'lu yılların sonuna kadar köylerde eğitim konusunda pek bir değişiklik olmamıştır. Dönemin Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan köyü planlı olarak kalkındırmak hareketini başlatma kararı almıştır. Saffet Arıkan bu işe ilk olarak İsmail Hakkı Tonguç'u İlköğretim Genel Müdürlüğüne getirerek başlamıştır. Tonguç, köy incelemeleri yapmış, o güne kadar yapılanları değerlendirerek bir plan hazırlamıştır. 1954 yılına gelindiğinde, bu plana göre öğretmensiz köy kalmayacaktı.

Tonguç, kafasında tasarladığı Köy Enstitüleri projesini hayata geçirmesi için erkendi bunun için bu yolda ilk adım olarak köy öğretmenleri ile işe başladı. 1936 yılında askerliğini onbaşı ve çavuş olarak yapmış köylü gençler, Eskişehir'e bağlı Çifteler'de altı aylık eğitimden sonra köyelerine öğretmen olarak gönderilmişlerdir. Başarılı sonuç alınan bu uygulama ile Köy Eğitim Kursları çoğaldı ve birçok köylü genç belli bir eğitimden sonra köyelerine öğretmen olarak gönderildiler. Eğitim Kursları, başarılı sonuçlar verdikten sonra 1940 yılında Köy Enstitüleri kurulmuştur. Köy Enstitüleri ile hem köy okulları hem de köy öğretmenleri meselesi halledilmek istenmiştir. Köy Enstitüleri, köye eğitim ve öğretmen ile köye tarım ve sağlık memurları yetiştirmek amacıyla eğitim alanında uygulamalı eğitimiyle, örnek bir kurum olarak kurulmuşlardır. Bu eğitim kurumları köylünün eğitilmesi konusunda önemli bir mihenk taşı olmuştur.

Köy enstitülerini diğer kurumlardan ayıran bir özelliği ise eğitim çeşitliliği, uygulamalı eğitim ve üretime dayalı bir sistem olmasıdır. Öğrenci kabiliyetine göre bir alana yönlendirilmiştir. Köy Enstitüleri yalnızca bir okul olmamış, içine aldığı öğrencileri her yönden geliştirmeyi amaçlamıştır. Köy Enstitüleri, köylerde çalışan öğretmen ve eğitmenlere köy halkını eğitme konusunda da önemli görevler verilmiştir. Enstitü mezunlarının öğretmen, eğitmen, örnek çiftçi ve köy lideri olmaları amaçlanmıştır.

II. Dünya Savaşı yılları Türk köylüsü için hiç kolay geçmedi. Türkiye ekonomisi bu durumdan olumsuz şekilde etkilendi. Devlet, halkın sırtına yeni vergiler koymak zorunda kaldı. Toprak Mahsulleri Vergisi, % 25'lik sistem zaten zor durumda olan köylüyü daha da zor durumda bıraktı. II. Dünya Savaşı bittikten sonra devlet, ekonomik olarak zor durumda olan köylüyü rahatlatmak hem de yıllardır çözüm bekleyen toprak reformu meselesini gündemine aldı. Atatürk'ün en büyük hayallerinden biri olan topraksız köylüyü topraklandırmak için Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarıldı. Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu tam olarak başarılı olmasa da Türk demokrasi tarihi açısından önemli bir kanun oldu. Bu kanun görüşmeleri sırasında CHP içinde bir muhalefet oluşmuş ve bu muhalefet ileride DP'yi kurarak siyasi hayatımıza dâhil olmuştur. DP'nin iktidara gelmesi ile dış politika da Amerika ile yakınlaşma olmuş ve sonucunda Türkiye bir tarım ülkesi olması düşünülerek Marshall Yardım Planı içerisine dâhil edilmiştir. Marshall Yardımı ile tarımda makineleşme süreci hızlanmış, bunun sonucu olarak köyünde yapacak işi kalmayan köylü şehirlere göç etmeye başlamıştır. Bu yoğun göç sonucu şehirlerde, gecekondulaşma, işsizlik vb. sorunlar baş göstermeye başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin 1923-1950 arası uygulamış olduğu köycülük politikaları içinde bulunan dönem düşünüldüğünde olması gereken politikalarlardır. Yapılan politikaların hem olumlu sonuçları hem de olumsuz sonuçları olmuştur.

KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri:

- TBMM Zabıt Ceridesi*, D.2,İ.1,C.5, s.452-453.
TBMM Zabıt Ceridesi, D.2,İ.2,C.6, s.330.
TBMM Zabıt Ceridesi, D.2,İ.2,C.6, S.407.
TBBM Zabıt Ceridesi, (1944). Devre 7, İ Cilt 9, 49
TBMM Zabıt Ceridesi, (15 Haziran 1945), Dönem: 7, C. 19, s. 232-235.
TBMM Zabıt Ceridesi, (15 Haziran 1945), Dönem: 7, C.19, s. 213-231.
TBMM Zabıt Ceridesi, (15 Haziran 1945), Dönem: 7, C.19, s. 232-235.
TBMM Zabıt Ceridesi, (Mayıs – Haziran 1945), Dönem: 7, C.17-18, s. 222.
TBMM Zabıt Ceridesi, (Ankara 1945). C.8, 2.B, s.361-363.
TBMM Zabıt Ceridesi, (1961). D.1, İ.4, C.25, s. 69-74.
TBMM. Zabıt Ceridesi, (1935). Devre, 5, C.7, s.3.
TBMM Zabıt Ceridesi, D.2,İ.2, C.7, s. 125
TBMM Zabıt Ceridesi, D.2 I.1 C. 67, s. 86.
TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, I.1, C.VI, s. 301.
TBMM Zabıt Ceridesi, D.2, I.1, C.VII, s.83.
TBMM Geçici Komisyon, (3.5.1945). E.1/386, K.2, Sayı 97.
T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/846.346.1.
T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 52 19 14.
T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 76 55 5.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 12.07.1925, 14 43 14.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 03.12.1924, 12 59 12.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 09.05.1928, 0 28 29 12.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 22.02.1925, 13 12 1.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 22.02.1925, 13 12 3.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 28.05.1928. 29 35 9.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 29.07.1925, 14 48 7.
T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 9.9.1928, 030 56 4.
T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 490.01/847.353.3; *CHP Halkevleri İdare ve Teşkilat Talimatnamesi*,
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-1927), (1927). Matbuat Müdüriyeti-i Umumisi Neşriyat, İstanbul, s. 377.

Kitap ve Makaleler:

- 10. Yıl Kitabı (1923-1933)*. (1933). Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.
1353 sayılı Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun Madde 1. Kabul Tarihi:1.11.1928.
1927 Zirai Tahrir Neticeleri, (1928). Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
1931 Birinci Ziraat Kongresi İhtisas Raporları, (1931). 2 Cilt Takım, Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti Yayınevi, Ankara.
1939 Toprak Anketi, Köylünün İşlediği Toprağın Vüsûat Nevileri, (1941). TC. Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Hüsnütabiat Matbaası, İstanbul.
1940 yılı Halkevleri ve Halkodaları Çalışmaları, (1941, Mart). *Ülkü*, Cilt: 17 Sayı: 97, s. 71-72

- Acun, F. (2002). "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Tımar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt 9, Ankara, s. 899-908.
- Adivar, H. E. (2016). *Türkün Ateşle İmtihanı İstiklal Savaşı Hatırları*, Can Yayınları, 17. Baskı, İstanbul.
- Ağaoğlu, S. (16 Ağustos 1942). "Köy ve Köylü Meselesi", *Ülkü*, Cilt: 2 Sayı: 22, s. 1-6.
- Ağaoğlu, S. (16 Kasım 1941). "Köylü ve Tezgâh", *Ülkü*, Cilt:1 Sayı: 4, s. 7-8.
- Akçam, H. (2012). "*Halk Kültürünün İnşasında Denizli Halkevleri ve İnanç Dergisi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Akçuraoğlu, Y. (5 Eylül 1329 (1914), "Halka", *Halka Doğru*, Yıl: 1, No:22, s. 169.
- Aksoy Y. (1988). *Kalpaklı Kalkınma*, Ümit Yayınları, Ankara.
- Aksoy, S. (1970). *100 Soruda Toprak Meselesi*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Aksoy, Y. (1991). *Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923)*, Maya Matbaacılık, İzmir.
- Akşit A. (1. Teşrin 1938). "Halkevi", *İnanç*, Sayı: 20, s. 33-40.
- Aktan O. H. (1998). "Atatürk'ün Ekonomi Politikası: Ulusal Bağımsızlık ve Ekonomik Bağımsızlık", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi Cumhuriyetimizin 75. Yıl Özel Sayısı*, s. 29-36.
- Aktan, R. (1978). *Türkiye İktisadı*, Ankara Üniversitesi Siyasal Fakültesi Yayınları, Ankara.
- Akyüz, Y. (2006). *Türk Eğitim Tarihi*, Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Albayrak M. (1994). "Millet Mekteplerinin Yapısı ve Çalışmaları, (1938-1935)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: 5 Sayı: 29, s. 471-483
- Alpay, M. N. (1952). *Köy Davamız ve Köyün İç Yüzü*, Örnek Matbaası, Ankara.
- Altan, M. (1986). *Süperler ve Türkiye: Türkiye'de Amerikan ve Sovyet Yatırımları*, Afa Yayıncılık, İstanbul.
- Ankara Halkevinin Bir Ayda Yaptıkları, (1935, Eylül). *Ülkü*, Cilt: 6, Sayı: 31, s. 319.
- Apaydın T. (1990). *Köy Enstitülerinde Müzik Eğitimi*, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğit-Der Yayınları-2, Ankara.
- Apaydın, T. (1990). *Yüksek Köy Enstitüsü*, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğit-Der yayınları-2, İstanbul.
- Arar, İ. (1968). *Hükümet Programları (1920-1965)*, Burçak Yayınevi, İstanbul.
- Arayıcı, A. (1999). *Kemalist Dönem Türkiye'sinde Eğitim Politikaları ve Köy Enstitüleri*, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- Arıkan Z. (1999). "Halkevlerinin Kuruluşu ve Tarihsel İşlevi", *Atatürk Yolu Dergisi*, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Cilt:6 Sayı:23, s. 261-281.
- Arıoğlu H. (1944, Nisan). "Büyük Davamız Yol! Yol! Yol! ve Taşıt", *Hep Bu Topraktan*, S.3, s. 19-20.

- Artukmaç, S. (1955). *Köylerimizi Nasıl Kalkındırabiliriz*, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara.
- Atabeyoğlu, Ö. (2017). “Atatürk’ün Kırsal Kalkınma Projesi “İdeal Cumhuriyet Köyü Projesi’nin Mekân Kuramları Açısından Değerlendirilmesi”, *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Cilt:18 Sayı: 2, s. 176-185.
- Atalık, G. (1967, Kasım). Mustafa Kemal’in İktisadi Görüşleri, *Türk-İş Dergisi*, Cilt:5 Sayı:57, Ankara, s. 58-59.
- Atasığun, Y.S. (1939). *Türkiye’de Zirai Kredi*, Cilt: 1, Kenan Basımevi ve Kılış Fabrikası, İstanbul.
- Atatürk’ün Nutukları, (1937, Kasım). *Ülkü*, Cilt: 10 Sayı: 57, s. 195.
- Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri Cilt I-III, (1997). TKK Yayınları, Ankara.
- Atay, F. R. (1931). *Yeni Rusya*, Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.
- Atay, F. R. (1989). *Çankaya*, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul.
- Avcı, C. (2013). Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri, *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:1, s.43-60.
- Avcioğlu, D. (1977). *Türkiye’nin Düzeni*, Cilt:1-2, İstanbul.
- Aybars, E. (1998). “*İstiklal Mahkemeleri*”, Doğan Kitap, İstanbul.
- Aydemir, Ş. S. (2010). *İkinci Adam*, Cilt: 2, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydın Halkevi Broşürü*, (1933). Nefaset Matbaası, İzmir.
- Aydın, E. (1998). *Türkiye’de Sıtma Savaşı*, Türk Tabipler Birliği Yayınları, Aralık, 1998,
- Aydoğan, M. (1997). “*Köy Enstitüleri Amaçlar-İlkeler-Uygulamalar*”, Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara.
- Aysal N. (2005, Mayıs-Kasım). “Anadolu’da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 35, s. 267-282
- Aysan, M. (2000). *Atatürk Ekonomi Politikası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul.
- Ayvaz, M. (2011, Kış). Türk Harf İnkılabı ile Millet Mektepleri ve İzmir’deki Uygulamaları, *Turkish Studies Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 1543-1555.
- Balta E. (2002). “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu: Reform Mu Karşı Reform Mu”, *Praksis Dergisi*, Sayı: 5, s. 277-298,
- Barkan Ö. L. (1980). “Türkiye’de Toprak Hukuku Tarihinde Tanzimat ve 1274 (1858) Tarihli Arazi Kanunnamesi”, *Türkiye’de Toprak Meselesi- Toplu Eserler 1 içinde*, Gözlem Yayınları, İstanbul.
- Barkan, Ö. L. (1980). *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Türkiye’de Zirai Bir Reformun Ana Meseleleri*, *Türkiye’de Toprak Meselesi*, Gözlem Yayınları, İstanbul.
- Baskıcı M. (2003, Ocak-Mart). “Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870-1914”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 58 Sayı: 1, s. 29-53.

- Başar, A. H. (1923, Temmuz). “Zavallı Köylü, Zavallı Vatan”, *Türkiye İktisat Mecmuası*, İstanbul.
- Başer, K. (2013, Ekim). “1923-1950 Yılları Arasındaki Türkiye’de Toprak Dağılımı Ve Toprak Reformu Politikasının Sonuçları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 38, s. 203-216.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye’nin Eğitim Çıkması ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü 1928-35 Millet Mektepleri Faaliyetleri İstatistiği*, (1935). Hüsnühat Matbaası, İstanbul.
- Başvekil Celal Bayar’ın 08.11.1937 Tarihli Program Nutku*, (1938). Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayınları, Takım 2, Ankara.
- Batur, E. (Kasım-Aralık, Ocak-Şubat 1973-1974). “Köy Birlikleri ve Toplumsal Kalkınma”, *Türk İdare Dergisi*, Yıl: 45, Sayı: 345-346, s. 3-13.
- Bayder E. (1978, Temmuz-Ağustos). “Aşarın Kaldırılması (Belgeler)”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 34, s.20-41.
- Bayındır Uluskan, S. (2010). *Atatürk’ün Sosyal ve Kültürel Politikaları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Baykurt F. (1949, Temmuz-Ağustos). “Niçin, Eğitim Kursları ve Köy Enstitüleri”, *Fikirler*, Sayı: 25-26, s. 42-46.
- Bayram, F. (1999). *“Eğitmenler, Öğrenmeyi Öğretme Ustaları”*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Bergama Halkevinin Nisan 1944 Çalışma Cetveli, (1944, 30 Haziran -31 Temmuz). *Fikirler*, Sayı: 272-275, s. 20.
- Beyarsalan, A. (1982). *Atatürk Döneminde Planlı Ekonomi*, Atatürk Döneminin Sosyo-Ekonomik Sorunları, Kayseri Erciyes Üniversitesi Atatürk Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, No:1, Ankara.
- Binbaşıoğlu, C. (2005). *Türk Eğitim Düşüncesi Tarihi*, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi, (1939, Şubat). *Ülkü*, Cilt:12 Sayı:72, s. 545.
- Birinci Umum Müfettişlik Bölgesi*, (1939). Hazırlayan: I. Genel Müfettişlik, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Boratov, K. (1989). *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, Gerçek Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul.
- Bozkurt, İ. – Bozkurt, B. (2009/Bahar-Güz), Yeni Alfabenin Kabulü Sonrası Mersin’de Açılan Millet Mektepleri ve Çalışmaları, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 8, Sayı:18, s. 117-135.
- Bulut, E. Ç. (2015, Bahar). “Devletin Taşradaki Eli Umumi Müfettişlikler”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi (CTAD)*, Yıl:11, Sayı: 21, s. 83-110.
- Bülbül M. (2000). “2000’li yılların Eğitim Problemlerine 1920’lerden Çözüm Önerileri: Dewey’den Bugüne Ne Değişti?”, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, Cilt: 3, Sayı:7, s. 667-689.
- C.H.F Halkevleri Talimatnamesi*, (1932). Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.

- C.H.P. Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942*, TBMM Kütüphanesi, Yer 74-2107 Dem 74-4024.
- CHP 4. Büyük Kurultayı (Mayıs 1935), (1938)*. Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayınları, Belgeler, Takım 2, Ankara.
- CHP Halkevleri Öğreneği (1935)*. Ulus Basımevi, Ankara.
- CHP Hükümetlerinin Bayındırlık Ulaştırma Alanındaki Başarıları Hakkında Not*, (1950). Ankara.
- Coşkun A. (2003, Kasım). "Cumhuriyetin ilk Yıllarında Türkiye Ekonomisi", *Atatürk Düşünce Dergisi*, Sayı: 4, s. 72-77.
- Cumhuriyetin 16. Yıl Dönümünde Hitabeler ve Konferanslar*, (1939). Ulus Basımevi, Ankara.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Karayollarımız*, (1973). T.C. Bayındırlık Bakanlığı, Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, (1973). Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Çağır, M. - Türk, İ. C. (2017) "1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Cilt:4, Sayı:11, s. 62-75.
- Çağlar Y. (1986). *Köy Köycülük ve Türkiye'de Köy Kalkınması Sorunu*, T.Z.D. Yayınları, Ankara.
- Çakan, I. (2004). *Konuşunuz, Konuşturunuz Tek Parti Döneminde Propagandanın Etkin Silahı, Söz, Otopsi* Yayınları, İstanbul.
- Çaldıran N. (1944, 2. Kanun). "70 Enstitülü Daha İş Başında", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 8, s. 1-2.
- Çankaya E., (Spring 2013). "Köy Edebiyatı ve Türk Edebiyatında Köye "İçerden" Bakış Doğuşu, Etkileri, Sonuçları", *Turkish Studies*, Volume 8/4, s. 473-488.
- Çavdar T. (1983). "Devralınan İktisadi Miras", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 4, İstanbul, s. 1048-1060.
- Çavdar, T. (1983). "Halkevleri", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, Cilt 4, İstanbul, s. 877-884.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Çeçen, A. (2000). "Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri", Cumhuriyet Kitapları, İstanbul.
- Çetin T. (1994-1995). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Köy Sorununa Bir Bakış: Köy Kanun'un Çıkarılması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: II, Sayı: 4-5, s. 29-44.
- Çetin, T. (1993). "Kurtuluş Savaşı Yıllarında İşgal Bölgesi Köy ve Köylüsü", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, s. 175-190.
- Çetin, T. (1997). *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü, İzmir.

- Çetin, T. (1999). *Modern Türkiye Yaratma Projesinin Orijinal Bir Boyutu: Örnek Köyler, 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Bilanço 98*, Türkiye İş Bankası ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çetin, T. (Haziran 1996) “1929 Dünya Ekonomik Bunalımı Sonrası Türkiye’nin Tarım Politikasında Arayışlar Birinci Türkiye Ziraat Kongresi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 2 Sayı: 6-7, s. 213-226.
- Çiçek, M. (2014). Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ve Türk Siyasi Hayatındaki Yeri, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul.
- Çiftçilerimize Bol Miktarda Zirai Alet ve Makine Dağıtılacak, (1947, Ocak). *Köy Postası*, Sayı: 33, s. 4.
- Çiftçiye Topraklandırma Kanunu Yürürlüğe Giriyor, (1947, Haziran). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 37, s. 12
- Çomaklı, Ş. E. - Koç, F.- Yıldırım, K. E. (2012). “Türk Vergi Hukuku Tarihinde Tartışılan Bir Vergi, Toprak Mahsulleri Vergisi”, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, Cilt 4, No:2, s. 61-70.
- Demir G. T. Şam Altunay E. (2017). ‘Millet Mekteplerinin Fikri Temelini Oluşturan Halk Dershane ve Konferansları Talimatnamesi Üzerine Bir İnceleme’, *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 5, Cilt: 5, Sayı: 49, s. 337-350.
- Demir, G. T. (2018). “Halkevlerinin Eğitim Tarihimizdeki Yeri ve Çankırı Halkevi”, Berikan Yayınevi, Ankara.
- Demir, M. (2014). “Köy Enstitülerinde Demokratik Eğitim” (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, *Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında*) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir.
- Demirbilek, S. (2012 Bahar). “Tek Parti Döneminde İnhisarlar”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi (ÇTTAD)*, Cilt: XII Sayı: 24, s. 203-232.
- Demirer, A. (2007). *Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk yıllarında Ekonomi Politikaları (1923-1933)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Demirkan S. (15 Haziran 1943). “Toprak Mahsulleri Vergisi ve Hükümet Hisseleri”, *Köye Doğru*, Cilt 3, Sayı 72, s. 3-4.
- Demirkan, S. (1962). *Köy Sosyolojisine Hazırlık*, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Demren, E. (Mart 1945). “Ziraatla Mücadele”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı 10, s. 12-35
- Denizli İl Yıllığı/1973 Cumhuriyetin 50. Yılında Denizli (1973). Ayyıldız Basımevi, Ankara.
- Devlet Çiftlikleri, (1943, Kasım). *Ziraat Dergisi*, Cilt: 4 Sayı: 46, s.12.
- Dilek H. (2016, Haziran). ‘1927 Köy Muallim Mektepleri İle Köy Okulları Müfredat Programının Analizi Ve Yurttaşlık Bilgisi’, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 11, s. 92-110.

- Dinç, S. "Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihimizde I. Milli Eğitim Şurası (17-23 Temmuz 1939) ve Uygulamaları" http://turkoloji.cu.edu.tr/ATATURK/arastirmalar/dinc_I_milliegitim_surasi.pdf
- Doğan M. (1977). *Tarih ve Toplum: Türkiye'de Toprak Meselesi*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- Dokuyan, S. (İlkbahar 2013). "İkinci Dünya Savaşı Sırasında Yaşanan Gıda Sıkıntısı Ve Ekmek Karnesi Uygulaması", *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/5, Ankara, s. 193-210.
- Durukan A.- Uluşu Uraz T. (2009). "Cumhuriyetin Kültür Kurumu Olarak Halkevi Binaları", *İTÜ Dergisi/a, mimarlık, planlama, tasarım*. Cilt: 7, Sayı: 1, s. 38-49.
- Egesoy, M. (1962). *Cumhuriyet Devrinde Vasıtasız Vergiler*, SBF Maliye Enstitüsü, Ankara.
- Ekinci, A. S. (Mart 1947). "İzmir Tarım Okulu", *İzmir'de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 34, s. 1-6.
- Elifba Raporu*, (1928). Elifba Komisyonu, Sayı: 41, Ankara,
- Emre, N. (30 Haziran 31 Temmuz 1944). "İzmir Valisi Kazım Dirik ve Eserleri", *Fikirler*, Sayı: 272-275, s. 1-3
- Erdem, Ç. (2008). "Cumhuriyet Yönetiminin 1930'lu Yıllarda Köyde ve Köylülükte "Dönüşüm"ü Gerçekleştirme İsteğinin Bir Aracı Olarak "Köy Eğitim Kursları", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 3, s.187-200.
- Erdoğan M. R. (1970, Ekim – 1971, Eylül). "Türkiye'de Tarımın Vergilendirilmesi ve Kalkınma", *İ.Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt: 30, s. 229-253.
- Ergin, F. (1983) *Atatürk Zamanında Türk Ekonomisi*, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ergün M. (2008). *Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Köy Eğitimini Yetiştirme Kursları*. Öğretmen Okullarının 160. Yılı. Ankara.
- Ergün, M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, A.Ü.D.T.C.F. Yayını, Ankara.
- Ergün, M. (2008). *Öğretmen Yetiştirme Tarihimizde Köy Eğitimini Yetiştirme Kursları*, Öğretmen Okullarının 60. Yılı, Ankara, s. 69-77 (<http://mustafaergun.com.tr/wordpress/wpcontent/uploads/2015/11/egitmen.pdf>)
- Erhan Ç. (1996). "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışı İle Marshall Planı", *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt:51, Sayı: 1-4, s. 275-288.
- Eroğlu N. (2007). "Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923-1938)", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: XXIII Sayı: 2, s. 63-73.
- Ertem B. (2009, Haziran). "Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini Ve Marshall Planı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 12 Sayı: 21, s. 377-397.
- Ertürk, R. (1997). *Türk Sosyolojisinde ve Cumhuriyet Döneminde Köy Tartışmaları*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 3406, Ankara.

- Esen M. “Köylere Hizmet Götürme Birlikleri ve Köydes Projesi”, (Mart-Nisan 2011) *İdarecinin Sesi*, s. 58-61. http://www.tid.web.tr/ortak_icerik/tid.web/144/58-61%20mahmut%20esen.pdf, (Erişim T.: 25.01.2014).
- Evimiz Komitelerinin İlk Altı Aylık Çalışma Programları, (1937, Mart). *İnanç*, Sayı: 1, s.12-16.
- Gedikoğlu, Ş. (1971). *Evreleri, Getirdikleri ve Yankılarıyla Köy Enstitüleri*, İş Matbaacılık ve Ticaret Yayıncılık, Ankara.
- Gezici Köy Kursları, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Nisan 1947, Sayı: 35 s. 1-4.
- Goloğlu, M. (1974). *Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938)*, Yol Yayınları, Ankara.
- Güneş M. (2012, Güz). “Adnan Menderes ve Halkevleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XII Sayı: 25, s. 141-155.
- Güneş, G. (1999). “Türk Devrimi ve İzmir Türk Ocağı”, *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: III, Sayı: 8, İzmir, s. 115-135
- Güneş, G. (2008). “Modernleşme Sürecinde Ödemiş Halkevinin Kuruluşu ve Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XXI Sayı: 63, s. 969-987.
- Güneş, G. (2014). “Tek Parti Döneminde Köy Enstitüsünde 17 Nisan Kuruluş Yıldönümü Kutlamaları”, (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, s. 73-92.
- Güneş, M. (2014). “Aydın Gazetesine Göre Ortaklar Köy Enstitüsünün Kuruluşu ve İlk Yılları”, Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında), 19 Nisan 2014 tarihinde İzmir’de düzenlenen “Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında Sempozyumunda bildiri olarak sunulmuştur. Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, 93-104.
- Güney Doğu Birinci Genel Müfettişlik Bölgesi, Birinci Umumi Müfettişlik tarafından neşrolunmuştur* (1939). Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Gürallar, Yeşilkaya, N. (2003). *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Güran, T. (1992). *Zirai Politika ve Ziraatta Gelişmeler 1839-1876*, TTK Yayınları, Ankara.
- Güvenli, O. Karayaman M. (2017, Temmuz) “Uşak Şeker Fabrikasının Kuruluşu ve Gelişmesi”, *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 13, s. 6-50
- Güz N. (1988/1989). “Harf İnkılabı ve Basına Etkileri”, *G.Ü. Basın Yayın Yüksekokulu Dergisi*, Sayı: 10, s. 89-117.
- Halit O. (1933, Kasım). “Cumhuriyette Halk Terbiyesi”, *Ülkü*, Cilt: 2 Sayı:10, s. 289-293.
- Halk Derslane ve Konferansları Talimatnamesi*, (1927). Cilt: 3 Sayı:12, Maarif Vekâleti Mecmu-ası. Ankara.
- Halk Dershanesi ve Kurslar Şubesi, (1941, Mayıs). *Fikirler*, Cilt: 10, Sayı: 217, s. 25.

- Halkevleri 1931-1935,103 Halkevi Geçen Yıllarda Nasıl Çalıştı*, (1935), Halkevleri Yayını, Ankara.
- Halkevleri Çalışma Talimatnamesi (1940)*. Zerbamat Matbaası, Ankara.
- Halkevleri*, (1963). CHP İstanbul İl Gençlik Kolu Yayını, İstanbul.
- Halkevlerinde Okuma Odaları-Halkevleri Çalışmaları-Halkevi Neşriyatı, (1939, Haziran). *Ülkü*, Cilt: 13 Sayı: 76, s. 365-368.
- Halkevlerinin 1933-35 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları*,(1936) Ulus Basımevi, Ankara.
- Halkevlerinin 1935 Senesi Faaliyet Raporları Hülasaları*, (1936). Ulus Basımevi, Ankara.
- Hatipoğlu, Ş. R. (16 Kasım 1941). “Ziraat İşlerimiz”, *Ülkü*, Cilt: 1, Sayı: 4, s. 20-25
- Hatipoğlu, Ş. R. (1936).“*Türkiye’de Zirai Buhran*”, Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- Hilmi, H. (19 Teşrin-i evvel 1335 (1919), “Halkçılık-Köycülük I”, *İkdam*, s. 9-20.
- Huyugüzel, Ö. F. (1999). “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatında Halkevlerini Rolü”, *Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 23, s. 391-400.
- İhtisas Raporları 1931 Birinci Ziraat Kongresi*, (1931). Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, C.1, Ankara.
- İlgürel, M. (1981). *Millet Mektepleri, Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- İlter, İ. (1995). *Türkiye Karayollarının Tarihsel Gelişimi*, T.B.M.M.O.B. İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, İstanbul.
- İnan M. R. (1964, Şubat). “İlköğretim ve Köy Enstitülerimiz”, *Köy ve Eğitim*, Sayı: 107, s. 4.
- İnan S. (2005). “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, *Journal of Historical Studies (Boğaziçi Üniv. Atatürk İlk.ve İnk. Tar. Ens.)*, Sayı: 3, İstanbul, s. 45-57.
- İnan, A. (1991). *Ellinci Yılında Türk Harf Devrim (1928), Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu*, TTK Yayınları, Ankara.
- İnan, A. (1972). Devletçilik İlkesi ve Türkiye Cumhuriyeti’nin Birinci Sanayi Planı 1933, TTK Yayınları, Ankara.
- İnan, A. (1988). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk’ün El Yazıları*, TTK Yayınları, Ankara.
- İnan, A. (1989). *İzmir İktisat Kongresi, 17 Şubat-4 Mart 1923*, TTK Yayınları, Ankara.
- İnan, S. (2004). “Denizli Halkevi Dergisi İnanç” (1937-1946)”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 15, s. 123-129.
- İnan, S. (2005). “Toprak Reformunun En Çok Tartışılan Maddesi: 17. Madde”, *Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, s. 45-67.

- İnan, S. (Mayıs-Kasım 2000). “Denizli’deki Halkevleri ve Faaliyetleri (1932-1951)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 25-26, s.135-157.
- İnce E. (2006, Güz). “Köylüyü Topraklandırma Kanunu’nun Türk Siyasal Yapısının Oluşumu Üzerindeki Etkileri”, *Çağdaş Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: V Sayı:13, s. 59-78.
- İnci İ. (2010). “Atatürk Dönemi Türkiye’inde Toprak Mülkiyeti Dağıtımı İle İlgili Bazı Düzenlemeler”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 44, s. 345-359.
- İzmir Halkevi Açıldığı gündən beri, İzmir: CHF İzmir Halkevi, 1933?*.
- İzmir’de Köy Kursları Devam Ediyor, (1944, 1. Kanun). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 7, s. 11-15.
- İzmir’de Köycülük, (1944, Haziran). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 1, İzmir, s. 1-2
- K. Demirtaş, B. (2009, Temmuz). “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halkevleri ve Millet Mektepleri”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Reşat Genç Özel Sayısı*, Cilt: 29, s.1190-1208.
- Kanar, H. (2007). “Ortaklar Köy Enstitüsünün İlk Günleri”, (Yay. Hazırlayan Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen Okuluna Adabelen Işığı, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, s. 60-70.
- Kandemir, S. (1.2.1938). “Trakya’da Köylü İşletmeleri Üzerinde Bir Tetkik Denemesi”, *İnsan*, Sayı: 9, s. 708-720.
- Kandemir, S. (1938). *Köy Kalkınması Hakkında Rapor*, Ziraat Vekâletine Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi Yayını, Ankara.
- Kaplan, L. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Hükümetin Milli Ekonomi Oluşturma Girişimlerine Bir Örnek, dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/798/10201.pdf. s. 159-164.
- Kapluhan E. (2012, Temmuz). “Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği ve Köy Enstitüleri”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 26, İstanbul, s. 172-194.
- Karaabalı, M. Ş. (1944). “Köy Kanunu”, *Dâhiliye Vekâleti Mahalli İdareler Umum Müdürlüğü Köy Şubesi Mümeyyizi*, Ankara.
- Karakaya, M. (2007, Ocak). “Denizli’nin Milli Mücadeleye Katkısı Nasıl Anlatılmalı”, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 1*, Denizli, s. 545-549.
- Karakaya, M. (2007, Ocak). Denizli’nin Milli Mücadeleye Katkısı Nasıl Anlatılmalı, *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 1*, Denizli, s. 545-555
- Karal, E. Z. (1981). *Atatürk’ten Düşünceler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Karaömerlioğlu A. (1998, Mart). “Bir Tepeden Reform Denemesi: Çiftçi Topraklandırma Kanunu’nun Hikâyesi”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 107, s. 107-117.
- Karaömerlioğlu A. (2006). *Orada Bir Köy Var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem*, İletişim Yayıncılık, İstanbul.

- Karaömerlioğlu, M. A. (2001). *Türkiye’de Köycülük, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Kemalizm*, Cilt 2, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Karayaman, M. (2008, Yaz). “Cumhuriyet Döneminde Türk Ocaklarının Köycülük ve Sağlık Alanındaki Faaliyetleri”, *Türk İslam Medeniyeti Akademik Araştırmaları Dergisi*, S.6, Konya, s. 135-160.
- Kayıran M. Metintaş M. Y. (2018, Sonbahar). “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulanması”, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 10, C.10 Sayı: 19, s. 647-666.
- Kazgan H. (1982). “Atatürk Döneminde Tarım Politikası”, *Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri, Yapı Kredi Bankasının Atatürk Yılı Armağanı*, İstanbul.
- Kemal, K. (1933 2. Teşrin). “Cumhuriyetten Önce ve Sonra Köylerimiz”, *Ülkü*, Cilt: 2, Sayı: 10, s. 340-342.
- Kemal, N. (1933, Haziran). “Köy Seferberliğine Doğru”, *Ülkü*, Cilt: 1, Sayı: 5, s. 355-361.
- Kepenek, Y. Yenitürk, N. (1994). *Türkiye Ekonomisi*, Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul.
- Keser, İ. (1933). *Türkiye’de Siyaset ve Devletçilik*, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Keskin, M. A. (1992). *İzmir Valileri (Kurtuluşa Kadar Aydın Valileri) 1390-1992*, Memleket Matbaacılık, İzmir.
- Keyder, Ç. - Pamuk, Ş. (1984, Aralık-Ocak). “1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu üzerine Tezler”, *Yapıt*, Sayı: 8, s. 52-63.
- Keyder, Ç. (1982). *Dünya Ekonomisi İçinde Türkiye (1923-1929)*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Kırkpınar K. (1992). “Aşar Vergi Sisteminin Kaldırılışı”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 2, s. 105-127.
- Kısıklı, E. (2012). “Atatürk Döneminde Cumhuriyet Kültürünü Yerleştirme Çabaları Çerçevesinde Halkevleri ve Millet Mektepleri”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, Cilt: 1 Sayı: 1, s. 331-340.
- Kipural, R. (1944, 1. Teşrin) “Köycülük Haberleri”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 5 s. 12-42
- Kipural, R. (1944, Temmuz). “Örnek Köy Meselesi”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 2, s. 1-3.
- Kirby, F. (2010). “*Türkiye’de Köy Enstitüleri*”, (Çev. Niyazi Berkes), Tarihçi Kitabevi, İstanbul.
- Kocabaş K. (2007). “Ortaklar Köy Enstitüsü Kuruluş Belgesi”, (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen Okulu’na Adabelen Işığı), Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, s. 44-50.
- Kocabaş, K. (2014). “Ortaklar Köy Enstitüsü Kurulurken” (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, *Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında*), Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, s.12-33.

- Kocaşlı İ. O. (2017). “1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri”, *Akademik Sosyal Bilimler Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 17, s. 134-148.
- Kocatürk, U. (1973). *Atatürk ve Türk Devrimi Kronolojisi, 1918-1938*, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Koç M. (1981). “Türk Kamu Maliyesinde Kemalist Devrimler”, *Maliye Dergisi*, *Atatürk Özel Sayısı*, s. 25-40.
- Koçak, C. (2003). *Türkiye’de Milli Şef Dönemi(1938–1945)*, İletişim Yayınları, C.II, Ankara.
- Koçak, C. (2003). *Umumi Müfettişlikler 1923-1952*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Koçak, C. (2009). “Geçmişimiz İtina ile Temizlenir”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kodal T. (2004) “Cumhuriyetin İlk Nüfus Sayımına Göre Denizli’nin Nüfus Yapısı”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: 15 Sayı: 15, s. 62-72.
- Kodal, T. (2014). “Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi (TAED)*, Sayı: 52, Erzurum, s. 295-314.
- Kodal, T. (2017, Mart). *Cumhuriyet Döneminde Denizli (1923-1938)*, Denizli Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Denizli.
- Kodaman, B. (1980). *Abdülhamit Dönemi Eğitim Sistemi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Kolçak S. (1944, Eylül). “Köy İşleri Hakkında Maarifte Yapılan Hafta Toplantıları”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 4, s. 22-25.
- Korhan, T. (2012, Nisan). “Cumhuriyet Dönemi Umum Müfettişlikleri ile İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 4, Sayı: 7, s. 134-143.
- Korur S. (Haziran 1947). “Toprak Bayramı”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 37, s. 1-15.
- Köy Birlikleri ve Bu Teşekkülün İfa Ettiği Mana*, (1944). Yeni Van Matbaası.
- Köy Enstitüleri Kanunu*, Resmi Gazete Sayı 4491, Kanun 3801.Kabul Tarihi 17.04.1940. s. 13681-13692.
- Köy Kalkınma Hareketlerinde Küçük Sanatların Rolü, (1940 I. Kanun). *Köye Doğru*, Sayı: 11-12, s. 3.
- Köy Kanunu, Resmi Gazete*, (18 Mart 1924). *Kanun No: 42, K.T. Tertip 3*, Cilt: 5, Sayı: 68, s. 336.
- Köy Muallim Mektepleri Talimatnamesi, (1926). *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Sayı: 10.
- Köy Okulları, (1944, 1. Teşrin). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 5, s. 12-16.
- Köy ve Büro Kâtipleri için Vilayet Merkezinde İki Hafta Süren Bir Kurs Açıldı, (1939, Temmuz). *Köy*, Yıl.1, Sayı: 10-11, s. 184-185.
- Köycüler Komitası Köylerde*, (1937). Yeni Basımevi, Denizli.
- Köycülük Enstitüsü, (1937, Nisan). *Fikirler*, Cilt: 7, Sayı: 145, s. 1.
- Köycülük Kolumuz, (1940, Şubat). *Fikirler*, Cilt: 9, Sayı: 198, s. 16.

- Köycülük Komitesi, (1941, Mayıs). *Fikirler*, Cilt: 10, Sayı: 217, s. 28-29.
- Köylerimizde Yeniden Açılacak Halkodaları, (1. Kanun 1944). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı:7, s. 15.
- Köylü ile Temas” Adana Halkevi “istiklal” piyesi oynadı, (1939, Temmuz). *Ülkü*, Cilt: 13 Sayı: 77, s. 463.
- Köylünün Toprak Bayramı, (1949, Nisan). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 59, s. 11-12.
- Köymen, N. (1935, Nisan). “Köycülük Programına Giriş”, *Ülkü*, Cilt: 58, Sayı: 26. s. 132-141.
- Köymen, N. “Halkevleri Köycülüğünün Daha Verimli Olması Hakkında Düşünceler”, *Ülkü*, Cilt: 13, Sayı: 73, s. 27-29.
- Köymen, O. (2003). *Türkiye Tarımı ve Tarım Politikaları 1923-1980, Sosyalist Türkiye Hangi Kaynaklarla Kalkınacak?*, NK Yayınları, İstanbul.
- Kunter H. B. (1948, Mart). “Halkevleri ve Halkodaları”, *Ülkü*, Ankara, Sayı: 15, s. 3-5.
- Kurultayda Köylümüzü İlgilendiren Dilekler Üzerine Konuşmalar Oldu, Hükümet Cevaplar Verdi, (Aralık 1947).*İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, S. 43, s. 16-18.
- Kuşadasında Muhtar ve Köy Katipleri Kursu, (1948, Mart). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 46, s. 9-18.
- Küçük, N. A. (1937, Mart). “İnanç”, *İnanç Dergisi*, Sayı: 1 s. 1-2.
- Kültür A. (1937, 20 1. Teşrin). “Kızılçullu Köy Enstitüsü”, *Kültür*, Yıl:3 Sayı: 66, s. 1.
- Kütükoğlu, M. (1974). “Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri (1580-1838)”, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara.
- Malik H. A. (1933, Nisan). “Kışla ve Köy Terbiyesi”, *Ülkü*, Cilt: 1 Sayı: 3, s. 237.
- Mardin, Ş. (2004). “Jön Türklerin Siyasi Fikirleri (1895-1908)”, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Mert, H. (2010). “İzmir’in Karagünü: 15 Mayıs 1919”, Kuvay-ı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009, İzmir, s. 51-52.
- Milli Korunma Kanunu, Kanun Numarası 3780, Kabul Tarihi 18 Ocak 1940, Resmi Gazete*, 26 Ocak 1940, Tertip 3 Cilt: 21, Sayı: 4417. s. 274-284.
- Milli Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, (22 Eylül 1929)*. Maarif Matbaası, İstanbul.
- Milli Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi, (24 Kasım 1928)*. Hâkimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara.
- Morkoç, A. (2011, Kış). “Türk Harf İnkılabı ile Millet Mektepleri ve İzmir’deki Uygulamalar”, *Turkish Studies Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, s. 1543-1555.
- Muğla Halkevi Köylerde Bile Okuma Odaları Açmıştır (1939, Ocak). *Ülkü*, Cilt:12 Sayı: 69, s. 457.
- Mumcu, A. (1986). *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.

- Mutaf, E. (1953). “*Türkiye Ziraatin de Hayvan Pulluğunun Bugünkü Durumu ve Yurdumuzun Belirli Yerli Pulluk Yapım Evlerinde Yapılan Pulluklar Üzerinde Tetkik, Zirai ve Ekonomik Bakımlardan Bir Araştırma*”, Ankara Üniversitesi Basım Evi, Ankara.
- Namık, H. (1934). “Kaybettiklerimiz”, *Ülkü*, Cilt: 2 Sayı: 12, s. 88.
- Nasuhi, C. (1933, Nisan). “Halkevlerinin Çatısı Altında”, *Ülkü*, Cilt: 1, Sayı: 3, s.194-197.
- Necip A. (1933). “Necip Ali Bey’in Nutku”, *Ülkü*, Cilt: 1 Sayı: 2, s. 113.
- Noyan A. R. (1969, Nisan). “Köylerimizin İmarı”, *Köylünün Sesi*, Yıl: 4 Sayı: 36, s. 6.
- Oğuzkan, A. F. (1990). “*Köy Enstitüleri Öğretim Programları*”, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eğitim-Der, Yayınları-2, Ankara.
- Okçuoğlu, İ. (1999). *Türkiye’de Kapitalizmin Gelişmesi- İç Pazarın Oluşma Süreci (Birinci Kitap)*, 2. Baskı, Ceylan Yayınları, İstanbul.
- Olçay H. (1944, Mayıs). “Köy Enstitülerinin Dördüncü Yıldönümü”, *Ülkü Milli Kültür*, Cilt: 6 Sayı: 63, s. 7-10.
- Onuncu Enternasyonal Fuarında İzmir Halkevi, (1940, Eylül). *Fikirler*, Cilt 9, Sayı: 205, s.1-2
- Ortaylı, İ. (2008). *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- Ozankaya Ö. (1980). *Toplumbilim Terimler Sözlüğü*, T.D.K. Yayınları, Ankara.
- Ökçün G. (1981). *Türkiye İktisat Kongresi 1923-İzmir, Haberler-Belgeler-Yorumlar*, 3.B. Ankara.
- Önal N. E. (2009, Haziran). *Tanzimat’tan Cumhuriyete Tarımsal Dönüşüm (1858-1918)*, Anadolu Uluslararası Ekonomi Kongresi’nde Sunulmuş Tebliğ, Eskişehir, s. 17-19.
- Önder İ. (1981, Bahar). “Aşarın Kaldırılması”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 13, s. 85.
- Öner, T. (1945, Kasım). “Halkevleri Temsil Repertuarı”, *İnanç Dergisi*, Sayı: 100 s.1.
- Öz, E. (1992). “*Türkiye’de Tek Parti Yönetiminin Gelişimi ve Siyasal Katılma (1923-1945)*”, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Özacun, O. (1996). “*Halkevlerinin Dramı*”, *Kebikeç*, Sayı: 3, s. 87-96.
- Özadaşık, M. (1999). *Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları 1923-1950*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Özçelik Ö. Tuncer G. (2007). “Atatürk Dönemi Ekonomi Politikaları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 9, s. 256-257.
- Özdemir Y. Aktaş E. (2011). “Halkevleri (1932’den 1951’e)”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, Sayı: 45, Erzurum, s. 235-262.
- Özdil, A. L. (1943). “20 Yılda Denizli’nin Basım ve Yayın İşleri”, *İnanç*, Sayı: 80, s. 49.
- Özer, S. (2015, Haziran) *Ülkü Mecmuasına Göre Köy Eğitimi (1933-1950)*, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl 8, Sayı: XXII, s. 295-321.

- Özertem K. (1942, 2. Kanun). “X. Yıldönümü Münasebetiyle İzmir Halkevi Çalışmaları”, *Fikirler*, Sayı: 226-227, s. 25-26.
- Özgüven, A. (2002). *Türkiye İktisat Kongresi (17 Şubat – 4 Mart 1923)*, Journal of İstanbul Kültür University, Sayı: 2, s. 109-124.
- Özkan M. S. - Temizer, A. (2009). “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Karaborsacılık”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 9, s. 319-325.
- Özkaya, Y. (2002). “Altı İlke”, *Türkler Ansiklopedisi*, Yurt Yayınları, Ankara.
- Özmen, M. (2014). “Cumhuriyet Öğretmenleri, (Yay. Haz. Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsü 70 Yaşında) Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları, Birinci Basım, İzmir, s. 213-234.
- Özsarı, M. (2002). “Ege Bölgesi Ege Bölümü Halkevleri ve Yayın Çalışmaları”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/45/799/10213.pdf> s. 401-415.
- Özsoy Y. (1990). “Köy Enstitüleri Programları”, Kuruluşunun 50. Yılında Köy Enstitüleri, Eği-Der Yayınları-2, Ankara.
- Öztürk, A. A. (Şubat 1999) “Halkevleri ve Aydın Halkevi”, *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt: 31, Sayı: 182, s. 108.
- Öztürk, C. (1996). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, TTK Yayınları, Ankara.
- Pamirtan, S. Ş. (30 Haziran 1943) “Köy Davamız”, *Fikirler*, Sayı: 248-249, s. 26.
- Pamirtan, S. Ş. “Cumhuriyette 20 Yılın Köylü Hareketleri”, *Fikirler*, Sayı: 256-257, s. 31-33.
- Pamuk Ş. - Toprak Z. (drl.) (1988). *Cumhuriyet Dönemi Tarım Kesimine Uygulanan Vergi Politikası, Türkiye’de Tarımsal Yapılar 1923-2000*, İzzettin Önder, Yurt Yayınları, Ankara.
- Pars, V. B. (Mart 1950). “Halkevlerinin 18. Yıldönümünde”, *Fikirler*, Seri 33, s. 1-2.
- Pınar, M. (2017). “Anadoluculuk Ekseninde Türkiye Köylü Partisi (1952-1958)”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 37, s. 317-340.
- Polat, H. A. (2012). “Milli Mücadele’de Batı Anadolu Kongrelerinde Alınan Mali Kararlar”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 31, s. 223-253.
- Rahmi Balaban, Köylerde Ziraat Kursları, (1940, Mayıs), *Fikirler*, Cilt 9, Sayı 200, s. 5.
- Saffet M. (1933, Temmuz). “Köycülük Nedir?”, *Ülkü*, Cilt:1 Sayı: 6, s. 422-431.
- Sağlam, S. (2016 - 1) “Türkiye’de Köyle İlgili Uygulama ve Çalışmalar ile Türk Sosyolojisindeki Yansımaları”, *Sosyoloji Konferansları No:53*, s. 221-255.
- Sahir, N. (15 Eylül 1940). “Halkevi Köycülük Kolunun Köylüler Müshabası”, *Fikirler*, Cilt: 9, Sayı: 206, s. 4-5.
- Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Sancaktar, C. (2012, Güz) “Türkiye’de Çok Partili Rekabetçi Siyasetin Doğuşu: Siyasal Değişimin İç ve Dış Dinamikleri”, *Bilge Strateji Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 7, s. 31-64.

- Saraçoğlu F. (2009, Temmuz-Aralık). “1930-1939 Döneminde Vergi Politikası”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 157, s. 135.
- Saraçoğlu, B. (1937, Mart). “Mecmuanın Adını Niçin İnanç Koyduk”, *İnanç Dergisi*, Sayı: 1, s. 3-4.
- Sarı M. (2013, Bahar). “Yeni Türk Devletinin İlk Maarif Teşkilatı (Kuruluşu ve Çalışmaları 1920-1923)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Sayı: 54, s. 169-194.
- Sarı M. (2014, Eylül). “442 Sayılı Köy Kanunu Çerçevesinde Cumhuriyet Dönemi Köye Yönelik Çalışmalar”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 7 Sayı: 19, 519.
- Sarınay, Y. (2002). “İmparatorluktan Cumhuriyete Türk Milliyetçiliğinin Doğusu ve Gelişimi”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt: 14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 819-833.
- Sarısaman, S. (2006). “Taşrada Harf İnkılabının Uygulanışı (Afyonkarahisar Örneği)”, *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Atatürk Özel Sayısı), Cilt: 3 Sayı: 8, s. 93-136.
- Saylan B. (1984). “Türk Vergi Sistemi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Semerci, B. (1989). *Türkiye’de İleri Atılımlar ve Köy Enstitüleri*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Sencer, M. (2005). *Türkiye’nin Mali Tutsaklığı, Parvus Efendi’nin Türk Yurdu Dergisindeki Makalelerinden 8 Mart 1912’de yayınlanan “Köylüler ve Devlet” makalesi*, İleri Yayınevi, İstanbul.
- Sevinç Ö. (2016) *Atatürk Dönemi Aydın’da Eğitim (1928-1938)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Silier, O. (1981). *Türkiye’de Tarımsal Yapının Gelişimi (1923-1938)*, Boğaziçi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Somar, Z. (15 Şubat 1943). “Halkevlerinin Yıldönümü Münasebetiyle”, *Fikirler*, Sayı: 242-243, s.1-2.
- Soydan, H. () *Unutamadığım Köy Enstitüleri –II Ortaklar Köy Enstitüsü*, Yeniden İmece Dergisi, Sayı: 11, s. 90-96
- Soyer, Ş. R. (1944, Haziran) “Vilayetin Köycülük Yayımları”, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı:1, İzmir, s. 2-5.
- Soylu P. Ü. - Yaktı, Ö. (2012). “Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı”, *History Studies International Journal of History*, Prof.Dr. Enver Konukçu Armağanı, Cilt: 4, Özel Sayı, s. 365-379.
- Soysal, M. E. (1943). *Köy Enstitüleri Tarihçesi, Kızılçullu Köy Enstitüsü Sistemi*, Yeni Basımevi, Bursa.
- Söke’de 1091 Dekar Zeytinlik Dağıtılacak, (1947, Nisan). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 35, s. 4.
- Sürel, E. (1945, Nisan). Köy Kooperatifleri, *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 11, s. 25-29.

- Şahbaz N. K., Bağcı H. (2008). “Halka Okuma Yazma Öğretimde İlk Önemli Kurum: Cemiyeti Tedrisiye-i İslamiye ve Yayınları”, *Ege Eğitim Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, s. 23-28.
- Şahin M. (1992). “Bir Halk Eğitim Çalışması Örneği Olarak Millet Mektepleri”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü Yayınları, İzmir, Cilt: 1 Sayı: 2. s. 213-234.
- Şahinkaya, S. (2000). “İdeal Cumhuriyet Köyü, Cumhuriyeti Kuranların Tahayyülüne Bir Örnek”, *Mülkiye*, Cilt XXIV Sayı: 225, s. 38-44.
- Şanal M. - Karagöz S. (2006). “Türk Eğitim Tarihi İçerisinde Kayseri Zincidere Köy Muallim Mektebi ve Faaliyetleri (1926-1932)”, *Milli Eğitim Dergisi*, Sayı: 172, s. 183-202
- Şener, S. (2004, Ocak). “İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tarım Politikası Arayışları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, s. 73-92.
- Şimşek G. - Mercanoğlu C. (2018). “Bir Planlama Örneği Olarak Köy Enstitüleri Deneyimi”, *Planlama Dergisi*, Cilt: 28 Sayı:3, s. 261-281.
- Şimşir, B. N. (1992). *Türk Yazı Devrimi*, TTK Basımevi, Ankara.
- Şubaşı, T. (Haziran 2011) “Tanzimat Döneminde Eğitim Alanında Yeniden Yapılanma: Maarifi Umumiye Nezaretini Kuruluşu”, *İNTE*, s. 750-760.
- Talhu, C. (1981). *Atatürk ve Tarımsal Kooperatifçilik, Atatürk ve Tarım*, Tarım Orman Bakanlığı ve Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- Taraklı D. (1976). *Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Uygulama Sonuçları*, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- Taşdemirci E. (1996). “Atatürk’ün Halk Eğitimi Hakkında Görüşleri ve Atatürk Döneminde Türkiye’de Halk Eğitim Faaliyetleri”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 7, Kayseri, s. 495-501.
- Taşır, M. Ü. (1988). *Atatürk ve Harf Devrimi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Tekben, Ş. (1962). *Neden Köy Enstitüleri*, Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı Gençlik Yayınları, İstanbul.
- Tekeli, E. (1943). “Toprak Mahsulleri Vergisi”, *Türk Ekonomisi*, Sayı:1, Yıl:1, s. 25.
- Tekeli, İ. - İlkin, S. (1983). *1929 Dünya Buhranında Türkiye’nin İktisadi Politika Arayışları*, ODTÜ Yayınları, Ankara.
- Tekeli, İ. - İlkin, S. (1988). *Devletçilik Dönemi Tarım Politikaları, Türkiye’de Tarımsal Yapılar (1923-2000)*, Derleyenler: Şevket Pamuk, Zafer Toprak, Yurt Yayınları, No:18, Ankara.
- Tekin S. - Aykanat, Ş. (2018, Aralık). “Cumhuriyeti Aydınlatma Projelerinden Köy Enstitüleri ve Çoklu Zekâ”, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl:11, Sayı: XXXVIII, s. 567-595.
- Tekin S. (1992). “Dr. Reşat Galip ve Üniversite Reformu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 2, s. 179-212.

- Temizhan, O. (2006). “*Halkevleri ve Halkevlerinin 1932-1940 Arası Eğitim Faaliyetleri*”, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tezcan M. (1970). “Sosyolojik Yönden Köy”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:3 Sayı: 3, s. 151-182.
- Tezel, Y. S. (1986). *Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi*, 2. Baskı, Yurt Yayınları, Ankara.
- Tinal, M. (2008, Güz). “Kızılçullu Köy Enstitüsü: Kuruluşundan İlk Mezunlarına”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, Sayı: 21, s. 181-198.
- Toksoy, N. (2007). *Halkevleri Bir Kültürel Kalkınma Modeli Olarak Halkevleri*, Orion Kitabevi, Ankara.
- Tonguç İ. H. (1938). “*Köyde Eğitim*”, Devlet Basımevi, İstanbul.
- Tonguç İ. H. (1941, 1. Kanun). “Köy Enstitüleri”, *Ülkü Milli Kültür*, Cilt:1 Sayı: 5, s. 2-3.
- Tonguç, İ. H. (1947). *Canlandırılacak Köy*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Toprak Bayramı Heyecanla Kutlandı, (1945, Haziran). İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi, Sayı: 13, s. 9-10.
- Toprak, G. N. (2008, Mayıs). *Cumhuriyetin İlk Döneminde Türk Eğitim Sistemi ve Köy Enstitüleri*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü. Afyon.
- Topuz H. (2007). “Cumhuriyet Dönemi Ekonomisinde Tarımsal Yapının İncelenmesi (1923-1950)”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 12 Sayı: 3, s. 377-390.
- Tökin, İ. H. (1990). *Köy İktisadiyatı*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tör, V. N. (1976). *Yıllar Böyle Geçti*, Milliyet Yayınları, İstanbul.
- Trakya’da Köylü İşletmeleri, (1940, 15 Aralık). *Köye Doğru*, Sayı: 11-12, s. 17-18.
- Trakya’nın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı*, (1936). Devlet Basımevi, İstanbul.
- Tuğluoğlu, F. (2008). “Türkiye’de Sıtma Mücadelesi (1924-1950)”, *Türkiye Parazitoloji Dergisi*, Sayı: 32, s. 351-359.
- Tuna E. (2015) Batı Anadolu Türk Ocakları 1923-1931, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Aydın.
- Tunaya, T. Z. (1988). *Türkiye’de Siyasi Partiler ve II. Meşrutiyet Dönemi*, Hürriyet Vakfı Yayınevi, Cilt: 1, İstanbul.
- Tunçdilek, N. (1967). *Türkiye’de İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri)*, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Turan, K. (Kasım 1940). “Halkevleri Çalışmalarında Bazı Yeni Esaslar”, *Ülkü*, Cilt: 16, Sayı: 93, s. 93-104.
- Turan, Ş. (1996). *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap, II. Bölüm, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Büyük Türkçe Sözlük*, 10. Baskı, Ankara.

- Türk Ziraat Tarihine Bir Bakış*, (1938). Birinci Köy ve Ziraat Kalkınması Yayınları, İstanbul.
- Türkoğlu, P. (2007). *Tonguç ve Enstitüleri*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- Tütengil, C. O. (1969). *Türkiye’de Köy Sorunu*, Kitaş Yayınları, İstanbul.
- Tütengil, C. O. (1999). “Köycülük Üzerine”, *75 Yılda Köylerden Şehirlere*, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Ulu C. (2014, Mart)“Osmanlıda Alfabe Tartışmaları ve Latin Alfabesinin Kabulü Sürecindeki Mustafa Kemal’in Çıktığı Yurt Gezileri: Tekirdağ Örneği”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXXIII, S.55, s. 277-303.
- Umumi Müfettişlikler Konferansında Görüşülen ve Dâhiliye Vekâletini İlgilendiren İşlere Dair Toplantı Zabıtları ile Rapor ve Hülasa, (1937). Başvekâlet Matbaası, Ankara.
- Ülgener, S. (2006). *İktisadi Çözülmenin Ahlak ve Zihniyet Dünyası*, Derin Yayınları, İstanbul.
- Ülken H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*, MEB Yayınları, İstanbul.
- Ülkü Z. (1940, Nisan). “İnanç’ın Kolları”, *İnanç*, Sayı: 38, s. 2-3.
- Ülman, A. H. (1961). *İkinci Cihan Savaşı’nın Başından Truman Doktrinine Kadar Türk -Amerikan Diplomatik Münasebetleri 1939-1947*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara.
- Ünal, M. A. (2007). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- Üstel, F. (2004). *Türk Ocakları (1912-1931)*, İletişim Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Varlık, M. B. (2002). “Ülkü: *Halkevleri Mecmu’ası*”, *Kemalizm, İletişim Yayınları*, Cilt 2, İstanbul.
- Vural, H. (2007). “Karanlığı Aydınlatan Olay”, (Yay. Hazırlayan Kemal Kocabaş, Ortaklar Köy Enstitüsünden Ortaklar İlköğretmen Okuluna Adabelen Işığı, Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayınları, İzmir, s. 96-106.
- Vural, M. H. (15 Eylül 1941). “Vilayet ve Kaza Köy Büroları Nasıl Kuruldu?”, *Köye Doğru*, Yıl:2, Sayı: 30, s.14-15.
- Wilson E. H., Başgöz, İ. (1968). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Milli Eğitim ve Atatürk*, Dost Yayınları, Ankara.
- Yedinci Büyük Kurultayda Halkevleri ve Halkodaları, (1947, Aralık). *Ülkü*, Cilt: 1 Sayı: 12, III. Seri s. 17.
- Yel, F. (2008). *Atatürk Dönemi Köy Eğitimliği*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Enstitüsü, İzmir.
- Yeni Ziraat Makineleri, (1947, Kasım). *İzmir’de Köycülük Emirler ve Öğütler Dergisi*, Sayı: 42, s. 7-15.
- Yerasimos, S. (1980). *Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, 3. Baskı, Gözlem Yayınları, İstanbul.

- Yıldırım İ. (2001). “Ondokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 11 Sayı: 2, s. 313-326.
- Yılmaz, M. S. (2005). “Atatürk’ün Kastamonu Gezisi ve Sapka İnkılâbı”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt: 13. No: 1, s. 223-232.
- Yiğit, A. A. (2007, Ocak). Türkiye’de Köy Öğretmeni Yetiştirilmesine Dair Düşünceler ve Denizli ile Kayseri’de Köy Muallim Mekteplerinin Kurulması, Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler 1, Denizli, s. 476-486.
- Zeki, S. (1925 (1340). “Memleketimizde Ziraat Makineleri Sınaî ve Ticareti”, No:14, *Ziraat ve Ticaret Gazetesi*.
- Zeyrek, Ş. (1995). *Tek Parti Dönemi Türkiye’de Köy, Köylü ve Köycülük Politikası*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Zeyrek, Ş. (2006). “Türkiye’de Halkevleri ve Halkodaları (1932-1951)”, Anı Yayınları, Ankara.
- Ziya A. (1933, 2. Teşrin). “Cumhuriyette Köy Yapımı”, *Ülkü*, Cilt: 2 Sayı: 5, s. 333.
- Zübeyir, H. (1933, Mart). “Halk Terbiyesi Vasıtaları”, *Ülkü*, Cilt: 1, Sayı: 2, s. 152-159.

Gazeteler

- Ziraat Kongresi, (3 Ocak 1931). *Anadolu*.
- Ziraat Kongresi, Encümenler Raporları Tatbik Ediyor, (7 Ocak 1931). *Anadolu*.
- Gazi Hazretleri Sergiyi Ziyaret Buyurdular, (8 Ocak 1931). *Anadolu*.
- Sergide Rus Pavyonu, (8 Ocak 1931). *Anadolu*.
- Ziraat Kongresi Mesaisini Bitirdi, (21. Ocak 1931). *Anadolu*.
- Halkevi Amele Gönderecek, (17 Mart 1938). *Anadolu*,
- Halkevi Mecmuası (11 II. Kanun 1938). Aydın.
- Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevi Çalışmaları (29 Ekim 1937). Aydın.
- Köycülük Şubesi Gezileri Sürüyor, (01 Ocak 1938). Aydın.
- Halkevi Mecmuası (04 Ocak 1938). *Aydın*.
- Halkevinde Zeytincilik Kursu Bitti, (02 Mart 1938). *Aydın*.
- Halkevinde Köycülük Gecesi, (27 Nisan 1938). *Aydın*.
- Evvelki Günkü Köy Gezisi, (14 Eylül 1938). Aydın.
- Halkevi Köycülük Şubesinin İkinci Köy Gezisi, (20 Eylül 1938). Aydın.
- Türk-Macar Münasebeti, (3 Ocak 1931). *Cumhuriyet*.
- Nadi, Y. (18 Ocak 1931). “Zirai İktisatta Hayvancılık”, *Cumhuriyet*,
- Nadi, Y. (15 Şubat 1931). Budapeşte Sergisine İştirak Ediyoruz, *Cumhuriyet*.
- On Senelik Faaliyet, (11 Ocak 1934). *Cumhuriyet*.
- Tire’de Yeni Yapılan Mektep ve Yollar, (26 Şubat 1934). *Cumhuriyet*.
- İzmir’de Köy Muallim Mektebi, (7 Şubat 1937). *Cumhuriyet*.
- Köy Enstitüleri ve Açılacak Yerler, (18 Nisan 1940). *Cumhuriyet*,
- Toprak Kanun Tasarısı Mecliste, (20 Ocak 1945). *Cumhuriyet*.
- Türk Amerikan Dostluğunu Kuvvetlendiren Antlaşma, (10 Temmuz 1948), *Cumhuriyet*.
- Şarman, G. (4 Mayıs 1937). “Halkevi Çalışmalarından Başak Bayramı”. *Denizli*.
- İzmir’de Köy Üniversitesi Kuruluyor, (16 Eylül 1937). *Denizli*.

- Nihat, M. (5 Haziran 1923). “Çiftçilere Dair Bir Mütalaa; Ziraat Makineleri”, *Hâkimiyet-i Milliye*.
- Millet Mektepleri, (1 İkinci Kanun 1929). *Hizmet*.
- Ziraat Kongresi Hazırlıkları, (13 Eylül 1930). *Milliyet*.
- Büyük Kültür Seferberliğine Girişiyoruz”-, (5 Mart 1937). *Tan*.
- Alat-ı Ziraiyenin Ucuza Nakli, (8 Ocak 1924). *Tanin*.
- Necati, Ç. (4 Haziran 1924). “Numune Köyler”, *Türk Sesi*.
- Necati, Ç. (9 Temmuz 1924). “Milli Alatin Ziraiye Şirketi”, *Türk Sesi*,
- Çiftçi Necati, “İzmir Bornova Mektebi”, (16 Temmuz 1339). *Türk Sesi*,
- Falih Rıfkı Atay, “Köy Terbiyecileri”, (19 Sontesrin 1936). *Ulus*.
- Trakya Köyleri için Berlin’den sinema ve projeksiyon makineleri getirildi*, (15 Nisan 1938). *Ulus*.
- Çoşar, H. S. “Sularımız ve Sulama Politikamız”, (27 Mayıs 1942). *Ulus*.
- Partimizde ve Halkevlerinde”, (29 Ekim 1936). *Ulus*.
- Mektebin Vazifesi”, (22 Aralık 1936). *Ulus*.
- Denizli Halkevinden Haberler, (21 Şubat 1937). *Ulus*.
- Umumi Müfettişlikler”, (13 Temmuz 1937). *Ulus*.
- Zonguldak’ta Köylü Günü”, (14 Temmuz 1937). *Ulus*.
- Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresi”, (26 Aralık 1938). *Ulus*.
- Tonguç İ. H. (15 Ağustos 1940). “Köy Terbiyesi ve Köy Enstitüleri 2”, *Ulus*.
- Mısır Ekimi, (20 Şubat 1942). *Ulus*.
- Darı Ekimi, (21 Şubat 1942). *Ulus*.
- Patates Ekimi, (22 Şubat 1942). *Ulus*.
- Ekim ve Çiftçi, (24 Şubat 1942). *Ulus*.
- Ekim Seferberliği, (3 Mart 1942). *Ulus*.
- Gençosman, K. Z. “Rençberle Başbaşa”, (3 Mart 1942). *Ulus*.
- Anadolu Ortasında Yeni Bir Mamure, (9 Teşrin-i Evvel, 1335) (1919). *Vakit*.
- Ziraat Kongresi Hazırlıkları, (3 Aralık 1930). *Yeni Asır*.
- Ziraat Kongresi, Encümenler Raporları Tatbik Ediyor, (7 Ocak 1931). *Yeni Asır*.
- Refik İnce, “Kızılçullu’da Yeni Bir Ocak”, (20 Şubat 1938). *Yeni Asır*.
- (8 Temmuz 1942). *Yeni Asır*.
- Ödemiş Köylerinde Kalkınma, (19 Aralık 1947). *Yeni Asır*.
- Günün En Mühim Meselesi İktisat Kongresinde Neler Görüşülecek?, (9 Şubat 1923). *Yenigün*.
- Köylerde Vesaiti Nakliye İhtiyacı,(6 İkinci Teşrin 1923). *Yenigün*.
- Köyde Eğitim, (1 Ocak 1937). *Yurt*.
- Ziraat Gazetesi*, (Ocak 1930). Yıl:2, Sayı:1, Ankara Yeni Gün Matbaası,
- Ziraat Gazetesi*, (Mart 1932). Yıl:3, Sayı:3-27, Ankara, Yeni Gün Matbaası.
- Ziraatta Hayvanlarla Makinaların Mukayesesi, (26 Teşrinisani 1340). *Ziraat ve Ticaret*.

İnternet

www.cumhuriyetkoyu.com.tr (15.05.2012).

www.cumhuriyettarihi.com.tr (24.05.2012).

www.tuik.gov.tr (20.04.2018). 1927 Yılı Nüfus Sayım Verileri.

https://www.tbmm.gov.tr/tarihçe/atatürk_konuşma/atatürk.htm

www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc010/kanuntbmmc010/kanuntbmmc01001839.pdf. (04.04.2016)

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Altan ÖZTÜRK
Doğum Yeri : Tavas
Doğum Tarihi : 04.04.1986
E-Posta : altan2034@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Tavas Lisesi
Lisans : Pamukkale Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
Yüksek Lisans : -
Doktora : -
Yabancı Dil ve Düzeyi : Düşük

İŞ DENEYİMİ :

ARAŞTIRMA ALANLARI:

TEZDEN ÜRETİLEN TEBLİĞ VE YAYINLAR: